

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje



Aktéři a mechanismy regionálního rozvoje na příkladu Ústeckého kraje

Disertační práce
Ing. Petr Hlaváček

Vedoucí disertační práce: Doc. RNDr. Jiří Blažek, PhD.

Ústí nad Labem
2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci, ani její podstatnou část, nepředložil k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Disertační práce byla zpracována samostatně, na základě zdrojů uvedených v seznamu literatury.

Časti práce byly publikovány v uvedených článcích:

HLAVÁČEK, P. (2009): *Institutional approaches in regional development*. V: Korenik, S.: Some aspects of spatial economy. *Studia regionalia*, vol. 25, Polish Academy of Sciences, Committee for Spatial Economy and Regional Planning, Warsaw, str. 47-54.

HLAVÁČEK, P (2009): *Importance of networking among regional labour market participants*. *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, *Prace Naukowe* Nr. 46, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław, str. 484-489.

HLAVÁČEK, P. (2009): *The foreign direct investments in the Usti region: theory, actors and space differentiation*. *E&M EKONOMIE A MANAGEMENT*, vol. 12, issue 4, str. 27-39.

.....
Ing. Petr Hlaváček

V Ústí nad Labem, dne 29. 9. 2010

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval Doc. RNDr. Jiřímu Blažkovi, PhD. za cenné připomínky, náměty a podnětné diskuse, které mi pomohly ke zpracování disertační práce.

Děkuji také mé rodině za podporu v průběhu doktorského studia a při psaní disertační práce.

OBSAH

| | |
|--|-----------|
| 1. Teoretická východiska, hypotézy a struktura práce | 6 |
| 1.1 Teoretická východiska | 6 |
| 1.1 Hypotézy, výzkumné otázky a uspořádání práce | 9 |
| 2. Teoretické přístupy v hodnocení aktérů a mechanismů regionálního rozvoje | 14 |
| 2.1 Pojetí aktérů a mechanismů v teoriích regionálního rozvoje | 14 |
| 2.2 Keynesiánské přístupy | 14 |
| 2.3 Strukturalistické přístupy | 16 |
| 2.3.1 Regulační teorie, fordismus | 17 |
| 2.4 Neoliberální přístupy | 20 |
| 2.5 Institucionální přístupy | 22 |
| 2.5.1 Obecná východiska institucionálních teorií regionálního rozvoje | 22 |
| 2.5.2 Institucionální přístupy k regionálnímu rozvoji | 25 |
| 2.6 Shrnutí pohledů teorií regionálního rozvoje na aktéry regionálního rozvoje | 31 |
| 2.7 Pojetí aktéra a mechanismů z hlediska teorie sítí-aktérů | 34 |
| 2.8 Role institucí v regionálním rozvoji | 36 |
| 2.9 Význam institucionální změny pro regionální rozvoj ČR | 37 |
| 3. Přímé zahraniční investice v Ústeckém kraji: teorie, aktéři a prostorová diferenciac | 41 |
| 3.1 Teoretické přístupy k hodnocení přímých zahraničních investic | 41 |
| 3.2 Přímé zahraniční investice v Ústeckém kraji | 45 |
| 3.3 Zahraniční investoři v průmyslových zónách v Ústeckém kraji | 48 |
| 3.4 Aktéři regionálního rozvoje a zahraniční investoři: příklad průmyslové zóny Triangle | 52 |
| 3.5 Situace v období ekonomické krize 2008-2009 | 53 |
| 3.6 Shrnutí | 54 |
| 4. Mechanismy a aktéři na regionálním trhu práce Ústeckého kraje | 57 |
| 4.1 Kvalitativní hodnocení aktérů a networkingu na regionálním trhu práce | 57 |
| 4.2 Popis šetřeného souboru | 60 |
| 4.3 Výsledky šetření | 61 |

| | | |
|-----------|---|------------|
| 4.4 | Bariéry spolupráce mezi aktéry | 68 |
| 4.5 | Hodnocení networkingu mezi aktéry | 71 |
| 4.6 | Shrnutí | 75 |
| 5. | Podmíněnost rozvoje strukturami místních aktérů: příklad měst Ústeckého kraje | 78 |
| 5.1 | Hlavní výzkumné otázky a vymezení výzkumu | 78 |
| 5.2 | Problematika vymezení souboru zkoumaných měst | 80 |
| 5.3 | Deskripce používaných metodických a koncepčních přístupů | 82 |
| 5.4 | Analyticko-deskriptivní přístupy | 82 |
| 5.5 | Analyticko-konceptuální přístupy | 84 |
| 5.6 | Aktéři v sociální sféře | 90 |
| 5.7 | Aktéři v ekonomické sféře | 97 |
| 5.7.1 | Regionální rozdíly v alokaci finančních prostředků ze státního rozpočtu pro aktéry ze soukromého sektoru | 104 |
| 5.8 | Agregátní hodnocení rozdílů mezi městy Ústeckého kraje | 106 |
| 5.9 | Shrnutí | 117 |
| 6. | Mechanismy a aktéři regionálního rozvoje na lokální úrovni: případová studie nevládní neziskové organizace a networkingu v sektoru sociálních služeb | 121 |
| 6.1 | Teoretický a metodologický úvod k řešenému tématu | 121 |
| 6.2 | Analýza vybraného aktéra z hlediska prostorových vazeb a mechanismů | 123 |
| 6.3 | Financování organizace: analýza zdrojů a aktérů v geografickém kontextu | 132 |
| 6.4 | Shrnutí | 137 |
| 7. | Závěr | 140 |
| | Seznam příloh | 146 |
| | Literatura | 155 |

1. Teoretická východiska, hypotézy a metodologie práce

1.1 Teoretická východiska

V současném výzkumu se dostávají do popředí témata zaměřená na institucionální kontext regionálního rozvoje [Rutten, Boekema 2007], budování znalostní ekonomiky [Cooke 2002, Piccaluga 2006], clusterů a regionálních inovačních systémů [Bathelt, Malmberg, Maskell 2004; Cooke, De Laurentis, Tödtling, Trippel 2007], což podmiňuje i kvalita interakcí a struktury místních aktérů [Breschi, Malerba 2007]. Z pohledu české ekonomiky se jedná o aktuální témata, neboť vymezují i nové pohledy na problematiku socioekonomického rozvoje a posilování konkurenceschopnosti státu, jednotlivých regionů a aktérů v rámci národních i nadnárodních tržních mechanismů.

Činnost aktérů lze hodnotit na základě různých teoretických východisek. Neoklasické přístupy vycházejí z individualizovaného pojetí aktéra v tržním prostředí, institucionální ekonomie naopak zdůrazňuje pojetí aktéra jako subjektu, provázaného v tržních a společenských strukturách řadou specifických mechanismů – produkčními řetězci, subdavatelskými vztahy, meziodvětvovými tržními mechanismy (výroba vs. logistika a odbyt) a řadou dalších formálních i neformálních vazeb a vztahů.

V práci zaměřené na institucionální dimenzi ekonomické transformace České republiky zmiňuje Mlčoch [1997] hierarchický charakter komplexu institucionálních omezení, v hierarchii sociálních a ekonomických systémů existují i hierarchie formálních a neformálních institucí a organizací, které diferencovaným a asymetrickým způsobem reagují na proces transformace.

V institucionálních přístupech [zejména Amin, Thrift 1995] je popisován význam institucionální hustoty (*institutional thickness*) pro rozvoj regionu, kterou indikují následující kritéria podporující regionální rozvoj: a) přítomnost klíčových institucí (firmy, podnikatelské asociace/komory, veřejná správa, regionální rozvojové agentury, atd.), b) vysoká úroveň interakcí mezi institucemi v místě, c) přesné vymezení kompetencí a úkolů těchto institucí, d) aktéři si musí uvědomovat zodpovědnost za realizaci společných priorit na základě společných cílů. Nicméně fenomén institucionální hustoty není hlavním kritériem kvality regionálního rozvoje [Amin, Thrift 1995, Malinovský, Sucháček 2006],

představuje spíše jeden z primárních předpokladů, jak flexibilně reagovat na rozvojové impulsy nebo problémy regionu.

Zároveň se objevují práce [např. Saxenian, Jinn-Yuh Hsu 2007] charakteristické přechodem od komplexně formulovaných teoretických konstrukcí reality k dílčím případovým studiím a analýzám části území a regionů, za účelem zmapování vybraných sociálněgeografických jevů a objektů, často neopakovatelných, které jsou považované za klíčové prvky regionální konkurenceschopnosti. I na nižších řádovostních úrovních se místo snahy o komplexní poznání geografické a ekonomické organizace společnosti daného regionu objevují práce zaměřené na specifická témata, a výzkum vybraného regionu [Coenen, Asheim 2006; Saxenian, Jinn-Yuh Hsu 2007] nebo odvětví [Birch, Whittam 2008, Di Minin, Lazzeroni, Piccaluga 2006], kdy je jednooborový přístup doplňován multidisciplinárním.

Komplex interakcí mezi aktéry v socioekonomickém prostředí nabývá různých podob, jednotlivé interakce a mechanismy diverzifikovaným způsobem (v negativním i pozitivním smyslu) ovlivňují regionální rozvoj. Hampl, Blažek, Žížalová [2008] rozdělují tyto mechanismy na kooperativně-konkurenční, konkurenčně-kooperativní a regulační¹. První skupina faktorů zosobňuje podle Hampla, Blažka, Žížalové [2008, str. 702] „společenskou kooperaci umožňující překonávání přírodních determinací“, druhá skupina představuje mechanismy typu trhu práce nebo trh a obě v zásadě posilují divergenční vývoj mezi regiony. Vliv třetí skupiny mechanismů na regionální aktéry je odlišný, neboť zahrnuje sociokulturní faktory, resp. skupinu měkkých faktorů regionálního rozvoje [Rumpel, Slach, Koutský 2008], regulační rámec společnosti (legislativní prostředí) a zejména veřejné politiky včetně regionální. Působí na aktéry a region spíše konvergenčním způsobem, např. standardizací norem jednání nebo v širším smyslu snahou o nivelizaci regionálních rozdílů, např. v rámci politik hospodářské a sociální soudržnosti.

Význam jednotlivých aktérů a jejich typů pro rozvoj regionu lze považovat za diferencovaný, protože regionální prostředí se vyznačuje značnou vnitřní i vnější různorodostí jevů a mechanismů s odlišným vlivem na rozvoj regionu. Pohledy na

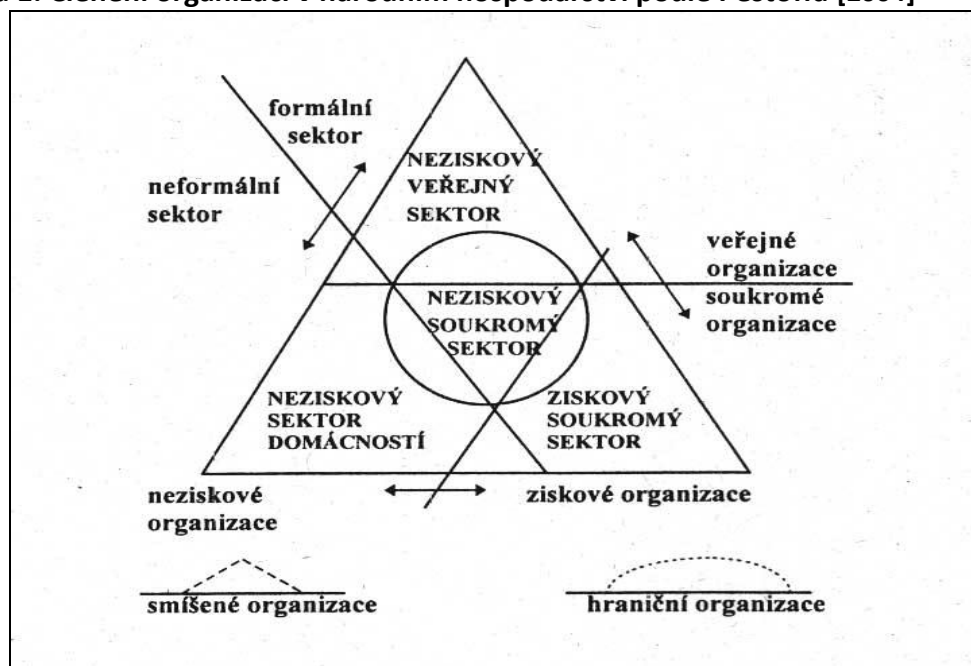
¹ Příloha II vychází z článku Hampl, M., Blažek, J., Žížalová, P. (2008): *Faktory-mechanismy-procesy v regionálním vývoji: aplikace konceptu kritického realismu. Ekonomický časopis, 56, č.7, str. 699. Tabulka zobrazuje přehled aktérů a mechanismů ve vybraných teoriích regionálního rozvoje, poukazuje na rozdílné závěry teorií, které prioritizují různé kategorie klíčových aktérů, konkurenční nebo kooperační mechanismy.*

klasifikaci aktérů lze podle rozsahu rozdělit na užší a širší, kde v širším pojetí je cílem vymezit rozsáhlé spektrum aktérů pokrývající všechny základní sektory, zatímco užší spektrum se více zaměřuje na určitý segment subjektů, které specifikuje detailněji oproti ostatním.

Klasifikace podle Pestoffa [2004] (viz Schéma 1) reprezentuje širší pojetí, neboť definuje základní kategorie aktérů bez prioritizace vybrané skupiny.

V širším pojetí jsou mezi aktéry řazeny všechny subjekty působící v regionu. V tomto smyslu regionální mechanismy a aktéři představují v obecné rovině regionální dimenzi ekonomiky a společnosti. Pestoff [2004] aktéry rozděluje do čtyř základních sektorů, vymezuje současně i základní charakteristiky organizací, podle nichž je možné klasifikovat i regionální aktéry.

Schéma 1: Členění organizací v národním hospodářství podle Pestoffa [2004]



zdroj: REKTOŘÍK, J. (2004): *Organizace neziskového sektoru. Základy ekonomiky, teorie a řízení*. Ekopress, Praha

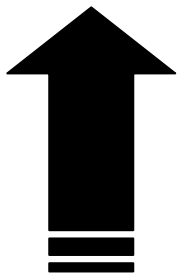
Hraniční a smíšené organizace reprezentují aktéry multisektorové působnosti, kdy například neziskové subjekty poskytují služby částečně na komerční bázi. V širším pojetí aktérů regionálního rozvoje lze rozšířit spektrum aktérů v rozdělení na interní - působící přímo v regionu, a externí - ovlivňující jeho rozvoj z vnějšího prostředí, aniž by v regionu byli přímo lokalizováni.

Tento přístup reprezentuje např. klasifikace aktérů z pohledu teritoriálního marketingu podle Rumpela [2002] definující čtyři měřítkové úrovně (lokální, regionální, státní-centrální, mezinárodní-supranacionální-globální) a důsledně rozdělující skupiny aktérů na interní a externí (viz Příloha I.). Z hlediska sektorové příslušnosti Rumpel aktéry zařazuje do soukromého nebo veřejného sektoru, bez specifikace jiných znaků, například podle jejich neziskového nebo ziskového zaměření.

Užší pojetí se zabývá pouze některými kategoriemi aktérů, které ze svého pohledu daný autor považuje za klíčové. Příkladem je klasifikace aktérů podle Smejkal [2008a], kde výrazně převládají instituce veřejné správy a veřejného sektoru nad subjekty z ostatních sektorů.

Jiný pohled na strukturaci aktérů regionálního rozvoje představuje pojetí podle Dočkala (2006), kategorizující aktéry z hlediska typů vládnutí ve veřejném zájmu na čistě veřejné a poloveřejné aktéry, a v soukromém na neziskové a komerční (viz Tab. 1).

Tab. 1: Typologie aktérů regionálních zájmů

| Typ vládnutí | Kategorie aktérů | Typ aktérů | Legitimita |
|--------------------------|----------------------|--|---|
| Veřejné vládnutí | Čistě veřejní aktéři | Asociace samospráv (municipality, regiony) |  |
| | Poloveřejná tělesa | Regionální rozvojové agentury, inovační centra, přeshraniční struktury | |
| Soukromé vládnutí | Neziskové subjekty | Asociace neziskových organizací, kulturní zájmy apod. | |
| | Komerční zájmy | Hospodářské komory, podnikatelský sektor, průmyslová odvětví, klastry | |

Zdroj: Dočkal, V. (2006)

Určitým metodickým nedostatkem této klasifikace je, že bez bližšího vysvětlení používá odlišnou terminologii v jednotlivých kategoriích, která v některých případech definuje subjektivitu daného aktéra (např. Asociace neziskových organizací), nebo specifikuje oblast působnosti (kulturní zájmy), což z ontologického a právního hlediska nelze považovat za existující subjekt, tedy typ aktéra.

Uvedený přehled různých klasifikačních postupů poukazuje na složitost vytvořené ucelené klasifikace regionálních aktérů. Mechanismy a subjekty regionálního rozvoje jsou formovány značně složitými sociálními systémy na různých řádovostních úrovních, které lze v rovině základního výzkumu jen obtížně pojmout v celé šíři. Nabízí se proto možnost

vymezit pro výzkum určitý region, případně se zaměřit na výzkum vybraných subjektů a mechanismů, které umožní zaměřit výzkum na konkrétní subjekty, jejich význam v regionálním rozvoji a parciální mechanismy, které spoluvytváří nebo ovlivňují.

1.2 Hypotézy, výzkumné otázky a uspořádání práce

Mechanismy regionálního rozvoje představují z institucionálního hlediska vnitřně značně diferencovaný a zároveň provázaný systém spojující různé aktéry, často na bázi mezisektorových vazeb mezi soukromým, veřejným a neziskovým sektorem. Rozhodnutí specifikovat výzkum tak, aby postihl chování konkrétních typů aktérů, proto vedlo k zaměření práce na vybraný region, v tomto případě Ústecký kraj, který představuje značně specifické území v rámci České republiky s řadou strukturálních, sociálních, ekonomických a environmentálních problémů.

Cílem práce je provést analýzu aktérů a mechanismů regionálního rozvoje v Ústeckém kraji; vzhledem ke značně složité konstrukci socioekonomického systému i na úrovni regionu, nebude formovat komplexní výsledek, zachycující všechny mechanismy a aktéry regionálního rozvoje v kraji. Na příkladě vybraných oblastí, subjektů a mechanismů chce ukázat, jak aktéři a jejich struktury mohou ovlivňovat vnitroregionální rozdíly, rozvíjet vzájemné interakce a spoluvytvářet podmínky pro socioekonomický rozvoj na lokální i regionální úrovni.

Pro disertační práci jsou definovány následující základní hypotézy:

- ♦ V rámci Ústeckého kraje se projevují divergenční trendy, které jsou odrazem regionálních rozdílů v institucionální struktuře a její kvalitě a vnitřní asymetrii v rozvinutosti Ústeckého kraje.
- ♦ Institucionální hustota a regionální rozdíly ve strukturách subjektů jsou indikátorem transformační úspěšnosti a rozvojového potenciálu měst v Ústeckém kraji.
- ♦ Různí aktéři rozdílně vnímají přínos networkingu v závislosti na jejich sektorové příslušnosti a velikosti.
- ♦ Aktéři, kteří mají podobnou pozici v hierarchii socioekonomického systému, vykazují podobné vlastnosti interakcí v networkingu.

Na bázi formovaných hypotéz bude provedeno kritické zhodnocení regionálních mechanismů se zaměřením na vybrané aktéry regionálního rozvoje (endogenní i exogenní), působící v Ústeckém kraji. Byla vybrána témata reprezentující oblast ekonomického i sociálního rozvoje kraje, která jsou zpracována v kontextu stanovených hypotéz.

Výše stanovené hypotézy vytvořily základní rámec pro kapitoly disertační práce, ve kterých byly podle vybrané oblasti regionálního rozvoje definovány i návazné výzkumné otázky. Vzhledem k charakteru disertační práce, která využívá i některé již publikované texty, jsou jednotlivé výzkumné otázky definované ve shrnutích jednotlivých kapitol.

Disertační práce je rozdělena do pěti kapitol. Po úvodní kapitole zaměřené na specifikaci obecných teoretických a metodologických východisek řešeného tématu, následuje kapitola zabývající se přístupem vybraných teorií k pojetí aktéra jako subjektu regionálního rozvoje. Aktér je posuzován z hlediska základního rozdělení teorií regionálního rozvoje podle ekonomických směrů, jak byly publikovány v pracích Blažka, Uhlíře [2002], Viturky [2007]. Výzkumným cílem kapitoly je zhodnotit jednotlivé teoretické přístupy, jak vymezují pozici aktéra v mechanismech regionálního vývoje, neboť se jednotlivá pojetí aktéra v teoriích regionálního rozvoje obvykle pohybují v mezích vytyčených voluntarismem a determinismem, respektive jak uvádí Blažek, Uhlíř [2002], lze je klasifikovat na základě dilematu mezi významem individuality a struktury v regionálním rozvoji. Teorie regionálního rozvoje přiřazují různým skupinám aktérů odlišné významy pro regionální rozvoj, který je podle jednotlivých ekonomických směrů v různé míře podmíněn řadou různých faktorů a mechanismů, kdy tyto teorie na rozdíl od ekonomie hlavního proudu vycházejí i z prostorových aspektů ovlivňujících rozložení ekonomických aktivit a lokalizaci aktérů.

Významnou kategorii aktérů pro rozvoj Ústeckého kraje tvoří zahraniční investoři a jejich přímé zahraniční investice, které do kraje přicházejí. Analýza přímých zahraničních investic a investorů v Ústeckém kraji je obsahem třetí kapitoly a má za cíl zjistit, zda se projevují regionální rozdíly v přílivu přímých zahraničních investic a investorů do Ústeckého kraje na úrovni okresů, a dochází tak k divergenčním vývojovým procesům, popisovaných např. Hamplem [2005].

Čtvrtá kapitola je zaměřená na trh práce a kvalitativní šetření aktérů, kteří na něm působí. Regionální trh práce byl vybrán jako specifická dimenze regionálního rozvoje, kde fungují různé mechanismy a sítě propojující aktéry z různých sektorů, např. firmy,

poradenské a rekvalifikační organizace, neziskové organizace, instituce státní správy a samosprávy. Výzkumným cílem kapitoly bylo vyhodnotit význam vybraných aktérů pro zvýšení flexibility regionálního trhu práce a jejich ochotu participovat na rozvoji networkingu, což bylo hodnocené prostřednictvím dotazníkového šetření vybraných skupin regionálních aktérů.

Pátá kapitola se zabývá hodnocením a komparací vybraných měst v Ústeckém kraji, kdy se regionální rozdíly mohou projevovat také v rozdílných strukturách místních aktérů, které mohou mít dopad na rozvinutost jednotlivých měst. Cílem kapitoly je zjistit, zda existuje souvislost mezi rozvojem měst a institucionální hustotou, hodnocenou na bázi sledování rozdílů v koncentraci místních aktérů v sociální a ekonomické sféře.

Přínos jednotlivých skupin aktérů nebo konkrétních subjektů pro rozvoj města lze poměrně obtížně exaktně vymezit, což konstatuje např. Kostecký, Patočková [2006] v jejich výzkumu fungování krajské samosprávy, neboť vlivy aktivit různých aktérů na rozvoj města nebo regionu jsou často vzájemně provázané. Proto je součástí kapitoly také pokus o výpočet agregátního ukazatele institucionální rozvinutosti měst v Ústeckém kraji (se statusem obce s rozšířenou působností), který sleduje vybrané kategorie místních aktérů z ekonomické a sociální sféry a objemy finančních prostředků ze státního rozpočtu, které aktéři z jednotlivých měst získali. Agregátní ukazatel sleduje i míru koncentrace aktérů a zjišťuje, zda existují regionální rozdíly v jejich strukturách a dále, zda existují rozdíly v hospodaření územních samospráv, zejména v oblasti investičních aktivit.

Šestá kapitola se zabývá hodnocením mechanismů v oblasti nevládního neziskového sektoru, který se formuje oproti ziskovému sektoru odlišným způsobem, v závislosti na povaze zapojených aktérů regionálního rozvoje. Výzkumným cílem je klasifikovat sítě vazeb, které rozvíjí konkrétní subjekt z neziskového sektoru z geografického, institucionálního a ekonomického hlediska, a sledovat jejich vlastnosti a strukturu u vybraného aktéra z Ústeckého kraje. Dalším cílem bude zhodnotit vývoj finančních zdrojů pro rozvoj subjektů působících ve sféře sociálních služeb v okrese Ústí nad Labem a v sociální sféře, neboť lze považovat za ukazatel struktury finančních a dotačních mechanismů, které jsou využívány pro rozvoj místních aktérů. V kapitole je zpracována diferenciace využitých finančních zdrojů pro sociální služby v okrese za účelem posouzení vývojových procesů a změn v prostorovém rozložení finančních zdrojů.

Teoretický přístup ke zpracování disertační práce je formován na bázi multidisciplinárního přístupu, vychází z poznatků ekonomické a sociální geografie, sociologie a teorií regionálního rozvoje, které jsou dále doplňovány teoretickými přístupy ekonomie a její subdisciplíny – institucionální ekonomie.

Empirická část práce vychází z teoretických východisek a obsahuje kvantitativní i kvalitativní metody výzkumu, kdy jsou sledovány vybrané skupiny aktérů regionálního rozvoje a jejich role v regionálním rozvoji. Použití metod vycházelo ze zaměření jednotlivých kapitol, standardní metodou pro zpracování teoretických východisek jednotlivých kapitol byla analýza dokumentů a odborných textů, článků a literatury. V rámci kvalitativního empirického výzkumu byla ve 4. kapitole použita metoda dotazníkového šetření vybraných skupin aktérů regionálního rozvoje, které zastupovaly ziskový sektor (firmy, personální agentury, výrobní družstva), nevládní sektor (občanská sdružení, veřejně prospěšné společnosti) a zástupce veřejného sektoru (úřady práce).²

Komparativní přístup je využit v páté kapitole, kde byla hodnocena úroveň socioekonomického rozvoje měst v Ústeckém kraji. V této kapitole byly také použity základní statistické metody – standardizace dat a sestavení agregátního ukazatele pro komparaci měst v Ústeckém kraji.

V šesté kapitole jsou pomocí metody zúčastněného pozorování popsány různé typy vazeb mezi nevládní neziskovou organizací a aktéry, které organizace aktivně vytváří, případně do již existujících vstupuje a rozvíjí je na různých měřítkových úrovních.

Vzhledem k zaměření práce na vybrané subjekty a mechanismy regionálního rozvoje jsou kapitoly tři až šest zabývající se vlastním výzkumem strukturovány tak, že obsahují vlastní teoretický úvod k řešené problematice s definovanými hypotézami a výzkumnými otázkami. Následuje empirická část a závěrečné shrnutí hlavních výstupů z výzkumu s reakcí na definované hypotézy a výzkumné otázky příslušné kapitoly.

Disertační práce je zakončena závěrem, který je věnován souhrnné interpretaci výsledků výzkumu podle hypotéz a výzkumných cílů.

² V úvodu čtvrté kapitoly je podrobně specifikována metodika tohoto dotazníkového šetření.

2. Teoretické přístupy v hodnocení aktérů a mechanismů regionálního rozvoje

2.1 Pojetí aktérů a mechanismů v teoriích regionálního rozvoje

Analýza aktérů regionálního rozvoje patří mezi významná témata výzkumu, který vychází z různých teoretických a metodologických přístupů a teorií regionálního rozvoje. Existují různé klasifikace aktérů a odlišné názory na klíčové subjekty pro regionální rozvoj, stejně jako různá pojetí hlavních mechanismů v jednotlivých teoriích regionálního rozvoje.

Základní rozdělení pohledů na aktéra můžeme zjednodušeně rozdělit podle přístupů ekonomie, geografie a sociologie. V ekonomii se aktér pohybuje v tržních mechanismech, v geografii je součástí vztahů probíhajících v rámci regionální, resp. sídelní struktury (viz teorie Haplova sociálněgeografického systému), rozdílným znakem je naopak předpokládaná míra nezávislosti aktéra a s tím související míra jeho determinace socioekonomickými strukturami a skupinami. V sociologii jsou často zmiňovány vlivy jiných aktérů, skupin, společenských norem, které v různé intenzitě determinují chování aktéra [např. Giddens 1984, Jessop 2003, Law, 1992], v ekonomii hlavního proudu naopak jednotliví aktéři systém vytvářejí, konstituují a vyvíjejí tržní struktury a společnost. Ekonomická sociologie syntetizuje obě alternativy a svébytné rozhodování aktérů se realizuje v širším společenském a kulturním prostředí [Morawski 2005]. Ekonomická geografie (v kontextu teorií regionálního rozvoje) je z tohoto hlediska značně široká a spektrum teoretických přístupů posuzujících míru nezávislosti a determinace aktéra se pohybuje mezi oběma póly. V této kapitole bude proveden pokus o klasifikaci aktérů a mechanismů podle vývojových fází ekonomického myšlení.

2.2 Keynesiánské přístupy

Aplikace keynesiánských teoretických konceptů v regionálním rozvoji se začíná projevovat od padesátých let minulého století [Polèse 1999]. Oproti předcházejícímu neoklasickému období se pro zajištění ekonomického růstu preferuje strana poptávky před stranou nabídky. V kontrastu k neoklasické ekonomii, podle které by měly meziregionální rozdíly konvergovat ke všeobecné ekonomické rovnováze, keynesiánci naopak očekávají

ekonomickou divergenci a neschopnost trhu řešit regionální disproporce. Řešení spatřují v aktivizaci státu a podpoře strany poptávky, kdy stát aktivně vstupuje do ekonomiky prostřednictvím vyšších vládních výdajů. Z pohledu mechanismů regionálního rozvoje ovlivňuje stát investiční rozhodování aktérů poskytováním dotací a přerozdělováním zdrojů prostřednictvím vládních politik ve prospěch problémových regionů. Z hlediska aplikace těchto závěrů na mechanismy regionálního rozvoje má být v rámci mechanismů regionální politiky podporován transfer veřejných a soukromých investic do méně rozvinutých regionů.

Aplikace v regionální politice a usměrňování mechanismů regionálního rozvoje, vycházející zvláště z teorie růstových pólů, pracuje s rozlišením na hnací a hnaná odvětví, případně na odvětví základní (exportní) a doplňková (obslužná). Za klíčové subjekty pro rozvoj se považují velké a inovující firmy z hnacích (resp. exportních) odvětví, které rostou rychleji než ostatní, a díky vazbám k aktérům z místního prostředí, se ekonomický rozvoj a růst bude projevovat v celém regionu. Významnou roli má také stát, který by měl prostřednictvím mechanismů regionální politiky podporovat lokalizaci firem z hnacích odvětví v zaostávajících regionech, anebo se zaměřit na podporu firem ze základních (exportních) odvětví [North 1955].

Další strategií ze strany státu byla relokace státních institucí do zaostávajících regionů, což se v případě regionálního rozvoje České republiky potvrzuje jako poměrně významný nástroj na podporu regionálního rozvoje (Karlovarský kraj a Vysočina).³

Detailnější klasifikaci mechanismů regionálního rozvoje rozpracoval J. Friedmann v teorii polarizovaného rozvoje [Friedmann 1972]. Východiskem je hodnocení vztahů mezi regiony z hlediska vztahů nadřízenosti a podřízenosti mezi jádrovými a periferními regiony v důsledku nerovnoměrného rozdělení moci ve společnosti. Friedmann určuje několik typů paralelních mechanismů, které jsou společně prostředkem polarizace a nárůstu meziregionálních rozdílů – efekt psychologický, modernizační, výrobní, informační a efekt

³ Zde je nezbytné zmínit diskuse v rámci územněsprávní reformy v České republice, kdy vznik kraje Vysočina a Karlovarského kraje byl zdůvodňován i tímto nástrojem podpory málo růstovým územím v České republice, neboť to přináší vedle lepší dostupnosti institucí veřejné správy, které jsou v kraji nově ustanoveny, také zvýšení počtu pracovních míst a v důsledku větší příjmy ze státního rozpočtu. Takřka učebnicovým příkladem aplikace tohoto nástroje v Ústeckém kraji je příklad města Terezín, kde je relokace stávajících institucí a lokalizace nových zainteresovanými aktéry považována za klíčový nástroj regenerace a posléze dlouhodobého rozvoje města. Přestože projekt vytvoření velkého univerzitního centra zanikl, místní správa dále podporuje relokaci a vznik jiných institucí veřejného sektoru (muzea, archívy, vzdělávací centra atd).

vazeb a efekt dominance [Blažek, Uhlíř 2002]. Tato klasifikace efektů překonává neoklasické a keynesiánské pohledy na regionální rozvoj, neboť mj. pracují s institucionálními a behaviorálními předpoklady regionálního rozvoje a vycházejí spíše z postpozitivistických přístupů.

2.3 Strukturalistické přístupy

Neomarxistické teorie patří k vyhraněným konceptům v regionálním rozvoji. Tyto teorie se zabývají otázkami ekonomického rozvoje ze strukturálního (resp. třídního) hlediska, významem moci [Hudson 2004] a vztahu k výrobním prostředkům. Neomarxisté (strukturalisté) se zaměřují na analýzu jednotlivých struktur, sociálních skupin a aktérů [Markusen 1994], případně důsledky diferenciací států na rozvinuté a rozvojové.

Charakteristickým znakem je silný determinismus, který předurčuje chování aktéra v závislosti na jeho pozici v socioekonomické struktuře. Teorie proto nepracují s aktéry v individualistickém pojetí, ale vždy v rámci explicitně vymezené skupiny, jejíž potenciál vychází z podílu na moci náležící dané struktuře. Chování a vlastnosti aktérů se jasně odlišují od subjektů v jiných úrovních struktury, zároveň dochází v rámci vymezené kategorie k unifikaci vlastností a motivací aktérů. Aktéři, spadající do příslušné kategorie, přitom nemusí být z hlediska své ekonomické aktivity a pozice na trhu stejní, mohou sdružovat rozdílné subjekty, ale se stejnými cíli a motivacemi. Podle Harveye [viz Blažek, Uhlíř 2002] vznikají teritoriální aliance těchto aktérů na lokálních, regionálních a nadnárodních úrovních v zájmu efektivní operacionalizace kapitálu.

Jiná teoretická východiska v analýze aktérů, která jsou strukturálně zaměřená, přináší teorie mezoekonomiky [Holland 1976] nebo teorie ziskových cyklů [Markussen 1987]. Společným znakem těchto teorií je vymezení klíčového subjektu ovlivňujícího rozvoj regionů, kterým jsou nadnárodní velké firmy, korporace, oligopoly [Blažek, Uhlíř 2002]. Jiné subjekty jsou z pohledu uvedených teorií považovány za nevýznamné, protože mají nízký ekonomický potenciál a moc, a to i v regionálním kontextu. Regiony s nadprůměrným podílem malých a středních firem budou proto zaostávat za regiony s vyšší koncentrací těch částí nadnárodních firem, které jsou v hierarchii firmy nejvýše umístěné.

Nadnárodní aktéři umísťují své pobočky do států a regionů s nejnižšími výrobními náklady (zejména mzdovými) a nižší mírou zdanění a tím se snaží dosahovat co nejvyšší

míry ziskovosti. Tyto firmy mají také výrazný lobbovací potenciál a oproti malým firmám jsou schopné získat velmi vysoké finanční prostředky ze strany států soupeřících o přímé zahraniční investice ve formě různých dotací nebo daňových úlev.

Podle Markussen [1987] bude hlavním kritériem pro aktivity aktéra maximalizace zisku v globálních tržních mechanismech⁴, a proto bude docházet prostřednictvím difúze inovací, investic a koncentrace výrobních a řídicích funkcí [Blažek, Uhlíř 2002] ke změnám na makroregionální úrovni v geografické organizaci produkce. Lokalizační rozhodování těchto firem o realokaci poboček do regionů s nejvhodnějšími podmínkami pro výrobu, proto podle strukturalistických přístupů vede k prohlubující se polaritě mezi úspěšnými a neúspěšnými regiony.

Ovlivnění těchto procesů je možné pouze prostřednictvím posílení role státu, který by měl mít možnost ovlivňovat lokalizační rozhodování firem a měl by například vytvářet nové aktéry – státní firmy, umísťující své investice do zaostávajících regionů [Holland 1976].

2.3.1 Regulační teorie, fordismus

Regulační teorie se vyvinula z neomarxistických a strukturalistických přístupů a v teoretických východiscích je rozšířena o implementaci amerického institucionalismu [Baslé 1995]. Analýza vývoje ekonomických a společenských struktur byla inspirována francouzskou historiografickou metodou - škola Annales [Boyer 1995].

Teorie se zabývá systémy ekonomických, institucionálních a zaměstnaneckých forem, které determinují výrobní procesy, organizaci trhů a společnosti. Klíčové prvky představují konstrukty režimů akumulace a způsobu regulace [Boyer, Sailard 1995] vyvíjející se společně s výrobními technologiemi, ekonomickými a společenskými vztahy. Regulační teorie rozděluje režimy akumulace na extenzivní a intenzivní. Zatímco extenzivní představuje kumulaci výrobních faktorů, což je charakteristické pro ekonomiku před zavedením masové výroby, intenzivní naopak spočívá v exploataci stávajících výrobních faktorů, vyšší produktivitě práce a vyšším objemu produkce [Jessop 1990]. Tato forma akumulace byla charakteristická vysokou koncentrací průmyslové velkovýroby, propojenou s těžbou nerostných surovin v územích, která jsou také označována jako montánní regiony.

⁴ Tyto aspekty chování aktéra již překonávají strukturalistické pojetí neomarxistických konceptů a nepřímo vycházejí z principů lokalizačních teorií a marginalistických konceptů mezních nákladů a výnosů.

Fungování hospodářských mechanismů akumulční režimy nepostihují, proto regulační teorie zpracovala tzv. způsob regulace, představující institucionální rámec fungování ekonomiky – souhrn neformalizovaných a formalizovaných norem, pravidel, zákonů, ve kterém jsou systémy institucí formovány v zájmu zajištění fungujícího režimu akumulace. Způsob regulace a režim akumulace vytvářejí prostředí, který by měl bránit hospodářským krizím a měl by zajistit fungování ekonomiky a společnosti [Boyer, Sailard 1995].

Regulační teorie byla aplikována zejména na analýzu mechanismů fordistického pojetí ekonomiky a její transformaci v postfordismus, jako kvalitativně odlišný model uspořádání ekonomických a výrobních vztahů na globálních trzích [Jessop 2001a]. Přestože byla teorie kritizována pro neschopnost dostatečně objasnit krizi režimů akumulace [Pavlínek 1997] a existenci dlouhodobého ekonomického růstu místo očekávané krize kapitalismu, představuje teoretický koncept, aplikovatelný zvláště na komplexní analýzu fungování institucionálních a ekonomických struktur starých průmyslových regionů, například Moravskoslezského a Ústeckého kraje. Hodnocení starých průmyslových regionů z hlediska regulační teorie (viz fordismus a postfordismus) přináší i nové podněty pro optimalizaci jejich transformace v dynamicky se rozvíjející regiony⁵.

Fordismus může být definován z hlediska formy akumulace výrobních faktorů, které jsou charakteristické důslednou fragmentací výrobních procesů, na oddělené mechanizované a opakované pracovní postupy, umožňující výrazné zvýšení produktivity práce a masivní růst výroby. Rostoucí objem unifikované produkce a vyšší produktivita práce se odrazily v dosahování vyšších úspor z rozsahu a v růstu mezd při zachování nadprůměrné ziskovosti z rostoucího objemu prodejů. Současně na straně poptávky dochází k růstu spotřeby [Boyer, Sailard 1995]. Fordismus se po svém vzniku ve Spojených státech dále šířil do průmyslových odvětví celého světa (např. Baťa) a vedl ke komplexní reorganizaci výrobních a zaměstnaneckých vztahů i celé společnosti. Nicméně technologický, ekonomický a monetární vývoj změnil poptávkovou ekonomii na nabídkovou, což vedlo k průmyslové a postupně i všeobecné transformaci spotřeby a poptávky. Dalším důvodem pro krizi fordismu v USA a západní Evropě byla globalizace trhů,

⁵ Regulační teorie je jedním z teoretických východisek výzkumu „Role měkkých lokalizačních faktorů v odstraňování disparit strukturálně postižených regionů Ostravska a Ústecka“ pro Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, na kterém participují pod vedením RNDr. Petra Rumpela, Ph.D. z Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity v Ostravě.

spojená s rychle rostoucí konkurencí v nově industrializovaných zemích, zvláště Japonska [Pavlínek 1997].

Kvalitativní změny na globálních trzích vedou od 70-tých let ke změnám formy akumulace a regulace [Blažek, Uhlíř 2002] a fordistické pojetí ekonomiky se začíná postupně měnit na postfordistické pojetí. Postfordismus je systém ekonomických vztahů a struktur, označovaný také jako flexibilní specializace, který opouští systém regulace a akumulace fordismu a vytváří zcela nové prostředí. Zatímco fordismus zdůrazňuje produktivitu a plánování, postfordismus flexibilitu a podnikavost.

Vertikální výrobní vztahy v korporacích jsou nahrazovány horizontálními vztahy mezi firmami, roste význam malých a středních podniků, významně se podílejících na vytváření aglomeračních úspor a flexibilitě regionální ekonomiky. Namísto jednostranně kvalifikované manuální práce je od zaměstnanců vyžadováno rychle se přizpůsobit novým výrobním postupům, pracovat v pružné pracovní době, atd. Postfordismus znamená také vyšší flexibilitu výrobních procesů, zavádění nových logistických (just-in time) a marketingových (franchising) procesů, posilování mezifiremních subdodavatelských vazeb oproti interním vývojovým, velkovýrobním montážním procesům.

Podle fordismu jsou hlavními aktéry ekonomického růstu velké firmy s masovou produkcí a vertikální integrací výroby, postfordistické pojetí a koncept flexibilní specializace preferují horizontálně dezintegrovanou výrobu v malých a středních firmách vyznačující se flexibilitou výrobních procesů a intenzivními mezifiremními vazbami, které přerůstají rámcem subdodavatelských vztahů do širší spolupráce, například v implementaci nových technologií nebo výměny informací.

Podle Jessopa vzestup a upevnění nového akumulačního režimu a způsobu regulace postfordismu vždy zahrnuje „kulturní revoluci“ a radikální instituční inovaci [Jessop 2003]. Implementace nových inovací se tedy také pozitivně projevuje v transformaci regionálních institucí a organizaci prostorových výrobních vztahů [Storper 1989], což může dále iniciovat restrukturalizaci a rozvoj i ve starých průmyslových regionech. Postfordistické pojetí ekonomiky se proto z uvedených uvodů řadí spíše mezi institucionální přístupy v regionálním rozvoji, které jsou řešené v kapitole 2.5.

2.4 Neoliberální přístupy

Neoliberální koncepty jsou spojené s návratem k neoklasické ekonomii a v protikladu ke keynesiánským a neomarxistickým teoriím považují samotného aktéra za klíčový prvek regionálního rozvoje. Aktér je považován za racionálně jednajícího činitele a iniciátora ekonomického rozvoje. Jednotlivci a právnické osoby vždy jednají v zájmu maximalizace užitku, což se uplatnilo v ekonometrickém konstruování regionálních růstových modelů. Při hodnocení se opouští strukturalismus keynesiánců a vychází se z metodologického individualismu. Posilování významu státu jako strategického aktéra působícího v tržních mechanismech je ovšem z neoliberálního pohledu nepřijatelné. Dochází zejména k narušení tržních struktur, k neefektivní alokaci výrobních faktorů, protože stát financuje tuto politiku výběrem daní z rozvinutých regionů ve prospěch zaostávajících.

Neoliberálové v čele s Miltonem Friedmanem odmítají, oproti keynesiáncům, silnější roli států, a to z důvodu málo málo efektivních vládních rozvojových programů, přílišné regulaci ekonomiky a společnosti, což omezuje rozhodování aktérů a jejich osobní svobody. Silně omezená role státu zároveň snižuje daňové zatížení a motivuje rozvoj podnikatelského sektoru.

Mezi významné neoliberální teorie regionálního rozvoje patří nová ekonomická geografie, která navazuje na W. Isarda⁶ a na tradiční lokalizační teorie von Thüнена, Laundharta a Marshalla, vycházející z neoklasické ekonomie. Na počátku devadesátých let byl její rozvoj iniciován Paulem Krugmanem a vedl ke vzniku nových regionálních modelů po vzoru modelování v neoklasické a neoliberální ekonomii. Například Thisse, Ottaviano [2004] považují novou ekonomickou geografii za „kombinaci starých ingrediencí a nových receptů“.

Neoliberální přístupy vycházejí z neoklasické ekonomie, která prohlašuje, že ekonomika bude směřovat v dlouhém období ke stavu všeobecné ekonomické rovnováhy a jednotlivé ekonomiky budou podle úrovně rozvinutosti různým tempem směřovat k tomuto ekvilibriu. Ekonomiky více vzdálené od stavu všeobecné ekonomické rovnováhy

⁶ Mezi žáky W. Isarda patřil například Masahito Fujita, který v týmu společně s Paulem Krugmanem publikoval např. článek FUJITA, M., KRUGMAN, P.(2003): *The new economic geography: Past, present and the future*. Journal of Economics, Springer, Wien, vol. 83, issue 1, str. 139-164, anebo FUJITA, M., KRUGMAN, P., VENABLES, A.J: (1999) *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London.

proto budou vykazovat větší tempo růstu, než více rozvinuté ekonomiky. Některé neoliberální koncepty neočekávají konvergenci ke globální ekonomické rovnováze, ale hovoří o různých úrovních ekvilibra, závislých na kumulaci výrobních faktorů, mírách úspor (určující cenu peněz a investic na bankovním trhu) a aglomeračních výhodách - zejména kvality lidských zdrojů a infrastruktury, inovačního prostředí a mezifiremních vazeb. Fujita, Krugman [2003] uvádí také prvek evoluce, závislosti na historickém vývoji, který ovlivňuje budoucí rozvoj.

Velké firmy, v důsledku cílené prostorové fragmentace produkce, hledají místa poskytující výhodnější lokalizační faktory pro zvýšení své konkurenceschopnosti, v rámci firemní decentralizace pak umísťují pobočky do míst s nejvyššími aglomeračními výhodami. Porter [1995] zmiňuje také význam koordinace a optimalizace výrobních a nevýrobních aktivit firmy pro trhy v různých geografických oblastech, které by měly dosahovat co nejvyšší regionální konkurenceschopnosti.

Doporučení pro regionální rozvoj neoliberální teorie vzhledem k oslabování státu ve prospěch volného podnikání příliš neformulují, klíčová je pro ně decentralizace státní moci a v případě nové teorie obchodu posilování specializace regionálních aktérů, kteří mohou generovat nové impulsy (např. technologické inovace) pro rozvoj regionálních ekonomik.

Přes inovativní interpretaci aktérů z hlediska neoklasické a neoliberální ekonomie, je kriticky hodnoceno, že ekonometrické modely, které modelují mj. vztahy v kontextu teorií např. jádro-periferie, zjednodušují komplexitu ekonomického prostředí, protože je často uvažován vztah pouze mezi dvěma regiony a firma je zúžena na producenta jednoho výrobku. Cena produkce firem vychází z nákladů firmy (jako v tradičních lokalizačních teoriích) a není ovlivněná konkurenčním prostředím. Krugman [2000] připouští zjednodušenost dvou nebo tří-dimenzionálních modelů, které nemohou vystihnout složitost geografických systémů, nicméně novější zpracované modely jsou často specializované na vybrané výrobní faktory nebo sektory, případně pracují s vícedimenzionálními ukazateli [Fujita, Mori 2005].

Martin [2003] zmiňuje i nový trend reagující na novou ekonomickou geografii a to novou institucionálně-kulturní ekonomickou geografii (*New institutional-cultural economic geography*), která se snaží implementovat institucionální, sociologické a kulturní hlediska do teoretických interpretací.

2.5 Institucionální přístupy

2.5.1 Obecná východiska institucionálních teorií regionálního rozvoje

Pro institucionálně orientované teorie se otázky závislosti rozvoje regionální ekonomiky na kvalitě regionálního prostředí a jeho schopnosti vytvářet nové inovace staly klíčovými indikátory ekonomického růstu.

Institucionální ekonomie poskytla teoretický rámec pro rozvoj přístupů ke studiu regionálního rozvoje [Lee, Wills 1997], které se zabývají problémy prostorové organizace aktérů a v komplexním pohledu analýzami kvality institucionálního prostředí regionů, což považují za významný indikátor regionálního rozvoje.⁷ Institucionální ekonomie kritizuje neoklasickou, resp. neoliberální ekonomii jako příliš mechanistickou a abstraktní. Institucionalisté vytýkají neoklasické ekonomii zanedbání kulturních, sociálně psychologických a politických faktorů a významu institucí pro fungování a rozvoj ekonomiky⁸. Kritizují individualistické pojetí firem jako samostatných izolovaných subjektů a prioritaci tržních mechanismů jako optimálních prostředků nejefektivnější alokace výrobních faktorů a lokalizace produkce. Trh je podle institucionální ekonomie institucí, jejíž fungování a efektivita je silně ovlivněna institucionálním uspořádáním společnosti [Veblen 1999].

Institucionalisté společně s keynesiánci odmítají modelování vycházející z hypotetické představy dosažení rovnovážného stavu ekonomiky, jak je formovala neoklasická ekonomie a některé směry v neoliberální ekonomii. Klíčový prvek institucionální ekonomie a institucionálních teorií regionálního rozvoje představují instituce⁹, definované jako komplex pravidel a norem ovládajících jednání [North 1990], spojených v případě jejich porušení se sankcionováním ze strany společností. Instituce jsou důležitými prvky

⁷ Vzhledem k teoretickému, metodologickému a praktickému zaměření práce je nezbytné pro interpretaci pojetí aktéra i mechanismů regionálního rozvoje vycházet z méně rozšířené institucionální ekonomie oproti ekonomii hlavního proudu (mainstream economics), kam se řadí postkeynesiánská i neoliberální ekonomie, neboť její teoretické závěry se staly klíčovými pro toto období teorií regionálního rozvoje.

⁸ Širší kritiku principů neoklasické ekonomie z hlediska institucionální ekonomie zpracoval. NORTH, D.C. v knize *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge, 1990, 152 stran.

⁹ termín nabývající různých významů; význam tohoto slova spočívá v slovním základu latinského institutio, tzn. zřizují, ustanovují to, co je zvykem, mravem - viz GEIST, B.: *Sociologický slovník*. Victoria publishing, Praha, 1992, str. 133

sociálních systémů a struktur ve společnosti, ovlivňují chování jednotlivců, organizací a ekonomický a sociokulturní vývoj společnosti.

Tyto normy a pravidla vztahů mezi jednotlivci a sociálními skupinami mohou nabývat dvou základních podob – formální a neformální instituce [North 1990]. Formální instituce (označované jako „tvrdé“ formy pravidel) jsou normy, které taxativně vymezují regulační rámec společnosti a jedinci jsou povinni je dodržovat. Neformální instituce představují „měkké“ normy ve formě nepsaných pravidel, které se evolučním a spontánním procesem vyvinuly ve společnosti v sociální útvary na bázi interpersonálních vztahů, kde je jejich dodržování přirozeně akceptováno a je dobrovolné.

Podle Mlčocha [2005] je množina formálních i neformálních institucionálních omezení ve společnosti hierarchicky uspořádána. Instituce nepředstavují pouze pravidla v hierarchiích elementárních až komplexních sociálních útvarů, jsou zároveň svébytnými vzorci interpersonálních vztahů, spojených s významem řádu a smyslu, které de facto zakládají. V ekonomickém systému společně se stabilizací chování mají význam zejména pro jeho sebezachování. Organizace naopak představují hierarchické struktury založené na stávajících institucích určené pro jejich dodržování. Činnost těchto organizací působí na transformaci stávajících institucí a z evolučního hlediska současně představuje kontinuální proces vývoje nových institucí, které např. neoklasická a neoliberalní ekonomie příliš neimplementovala do svých modelů.

Otázka funkčnosti a vymáhání institucí souvisí s transakčními náklady, protože institucionální ekonomie považuje člověka za mírně oportunistického, ne zcela racionálního a také zdůrazňuje realitu asymetrických informací, což se projevuje v růstu transakčních nákladů. Sekundárně s uvedenými teoretickými východisky vstupuje do hodnocení legitimacy a funkčnosti institucí také povaha jednotlivých sociálních útvarů, skupin a společností s různými mírami oportunismu a integrity. Proto funkčnost a vynucování formálních institucí bude rozdílná, například tranzitivní země a Česká republika mají tento oportunismus oproti státům západní Evropy silnější [Mlčoch 2005].

Efektivita vytvořeného institucionálního rámce (zejména formálních institucí) je dlouhodobě zajišťována jeho zpětným hodnocením, koordinací a transformací a zohledňuje komplexní vývoj společnosti. Zároveň systém neformálních a formálních institucí není statický. Instituce se různým tempem vyvíjejí, což neustále ovlivňuje nastavení hranic vnitřního a vnějšího prostředí (proto není hranice firmy statická), ale

reaguje na změny institucionálního rámce, kdy jsou např. organizace nuceny dodržovat stávající a nová formální pravidla právního prostředí regulující jejich činnost. Morawski [2005] uvádí, že ze střetu zájmů mezi aktéry je výsledný kompromis institucionalizován v akceptované pravidlo. Proces institucionalizace vychází ze tří pilířů, které jsou detailněji rozpracovány v následující tabulce.

Tab. 2: Charakteristika pilířů instituce a východisek procesu institucionalizace

| charakteristika | pilíř | | |
|--------------------------------------|------------------|---|---|
| | regulační | normativní | kognitivní |
| základ podřízenosti | omezení práv | práva a povinnosti, společenské závazky | kvalifikace |
| mechanismy | přinucení | normativní význam hodnot | napodobování, učení |
| ukazatele | předpisy, sankce | potvrzení (diplomy) | všeobecnost, isomorfismus |
| základ legitimizace pravomocí | právní sankce | zdůvodnění, morální důvody | kulturní potvrzení, koncepční správnost |

Zdroj: upraveno podle Morawského [2005]

Regulační pilíř procesu institucionalizace nových institucí v prostředí tvoří mechanismy formálních pravidel spojených se sankcionováním a oceňováním, kde fungují silné regulační mechanismy umožňující vynutitelnost platných institucí. Normativní pilíř vyplývá z kulturních hodnot, která budou aktéři přijímat z morálních a kulturních pravidel společnosti. Kognitivní pilíř představují dovednosti získané učením, všeobecně přijímané koncepce, které vycházejí zejména z neformálních institucí.

Státní správa a samospráva se vymezuje ve společnosti zejména podle nastavení formálních institucí, tedy právního prostředí¹⁰. V pozitivním hledisku je možné význam neformálních institucí dokumentovat na rozhodování samosprávy v samostatné působnosti, kdy mohou tyto samosprávy (na základě principu subsidiarity) individuálně vymezovat institucionální „hranice“ municipality a charakter regulace prostředí - například se prioritně zaměřit na podporu lokalizace firem nebo rozvoj sociálních služeb, s dopadem na finanční toky a smluvní vztahy.

¹⁰ povaha těchto institucí je zároveň prostředkem pro hodnocení úrovně demokraticismu ve společnosti, kvality právního státu nebo vztahu trhu a státu. Rolí neformalizovaných institucí a lobbystických skupin ve fungování veřejné správy a státu se zabývá např. teorie zájmových skupin a kořistnické teorie státu.

2.5.2 Institucionální přístupy v regionálním rozvoji

Další směr, ve kterém vznikají nové koncepty regionálního rozvoje, je zařaditelný do rámce označovaného jako institucionální teorie regionálního rozvoje. Tyto nové přístupy v regionálním rozvoji se zabývají firmou jako aktérem, který funguje v rámci sítě vztahů a v určitém prostředí [Blažek, Uhlíř, 2002]. Vazba těchto přístupů na ekonomickou teorii současně opouští mikroekonomii na bázi neoklasické ekonomie a vychází z institucionální ekonomie považující firmu za subjekt koncentrace smluvních vztahů v takové struktuře, která minimalizuje transakční náklady [Williamson 1991]. Firma se v rozhodování neřídí tržním mechanismem, ale vnitrofiremní hierarchií. Institucionálně zaměřené teorie regionálního rozvoje se naopak zaměřují na roli sítě vazeb mezi aktéry, u kterých je jejich kvantitativní a kvalitativní charakteristika indikátorem potenciálu, determinujícího pozici a možnosti rozvoje aktéra a regionu.

Blažek, Uhlíř [2002] zmiňují tři významné institucionální koncepty regionálního rozvoje - teorie flexibilní specializace, teorie výrobního okrsku a teorie učících se regionů. Flexibilní specializace vychází z regulační teorie, má společné autory [např. Boyer, Sillard 1995, Jessop 2004], kteří regulační teorii použili jako teoretický rámec pro vyhodnocení kvalitativní změny ekonomiky fordistického pojetí v postfordistickou.

Rozvoj regionů z pohledu teorie výrobních okrsků vychází z koncentrace malých a středních firem, které se vyznačují flexibilitou výroby a silnými mezifiremními vazbami umožňující koordinaci výrobních procesů, transfer inovací a znalostí¹¹. Model fordistické vertikální intergace výroby a oligopolní firmy není v těchto regionech prostředkem ekonomického růstu regionu. Výrobní a ekonomické procesy jsou naopak dezintegrovány a formují se v horizontálních (prostorových) dodavatelsko-odběratelských vztazích.

Klíčovými aktéry jsou společně s malými firmami také další regionální aktéři typu sdružení firem a podpůrných institucí [Blažek, Uhlíř 2002] vytvářející mezisektorové podpůrné sítě, které zvyšují aglomerační výhody regionů. Úspěšný regionální rozvoj je zdůvodněn i socioekonomickou atmosférou regionu, kvalitou lidských zdrojů a flexibilním

¹¹ Podobný model existuje mezi integračními podniky a výrobními družstvy v SRN, které podobným způsobem kooperují a jsou na bázi vzájemné spolupráce schopny nabídnout požadovaný kvalitativní a kvantitativní objem výroby součástek, např. pro velké firmy v automobilovém průmyslu.

institucionálním prostředím, což usnadňuje rozvoj mezifiremních a mezisektorových vazeb a optimalizaci ekonomických (výrobních i zaměstnaneckých) struktur.

V teorii učících se regionů jsou firmy, instituce a regionální inovační systémy hlavními subjekty regionálního rozvoje [Simmie 1997, Asheim 2002]. Z hlediska pojetí aktérů je podstatná jejich znalostní vybavenost a schopnost implementovat nové poznatky a informace do zvyšování své konkurenceschopnosti. Pro teorii učících se regionů je klíčové rozdělení znalostí na vyslovené, kodifikované a nevyslovené, nekodifikované vědomosti, které jsou obtížněji přenositelné z člověka na člověka. Jejich charakteristika a hodnocení z hlediska podnikového managementu uvádí následující tabulka.

Tab. 3: Hodnocení kodifikovaných a nekodifikovaných znalostí z pohledu podnikového managementu

| Kodifikované znalosti | Nekodifikované znalosti |
|--|---|
| <u>Výhoda</u> <ul style="list-style-type: none"> - důležité znalosti v tacit formě s menší pravděpodobností získá konkurence - vytváří silnější konkurenční pozici na trhu | <u>Výhoda</u> <ul style="list-style-type: none"> - mohou být okamžitě předány informačními technologiemi kamkoliv a kdykoliv - explicitně zformované dovednosti jsou diskutovatelné a dále rozvíjitelné |
| <u>Nevýhoda</u> <ul style="list-style-type: none"> - vědomostní profily zaměstnanců musí být často aktualizovány - transfer znalostí závisí na kvalitě lidských zdrojů - organizace může ztratit klíčové znalosti s odchodem kvalifikovaných pracovníků | <u>Nevýhoda</u> <ul style="list-style-type: none"> - pro zformování explicitních znalostí může vyžadovat značný čas a potenciál zaměstnanců - musí být vytvořeny odborné týmy pro evaluaci explicit knowledge - aplikace explicit knowledge v organizaci |

Upraveno podle Sanchez, R.: "Tacit Knowledge" versus "Explicit Knowledge" Approaches to Knowledge Management Practice, No 2004-01, IVS/CBS Working Papers , No 2004-01, Department of Industrial Economics and Strategy, Copenhagen Business School, 22 stran.

Důležité jsou přitom z pohledu aktéra kodifikované znalosti, neboť získání explicit knowledge je výrazně jednodušší i pro ostatní aktéry, a nepředstavují proto konkurenční výhodu, zatímco nekodifikované znalosti se vytvářejí dlouhodoběji [Sanchez 2004]. Jestliže se vychází z většího významu tacit knowledge pro rozvoj regionů, pak jsou kontakty a vazby mezi jednotlivými aktéry v podobě různých asociací, clusterů a jiných síťových regionálních seskupení efektivnější pro transfer těchto znalostí, než konkurenční boj na trhu mezi individuálními aktéry.

Amin a Thrift [1995] v souvislosti s významem interakcí zmiňují také nutnost specifické socioekonomické atmosféry v regionu a existenci vícestranného isomorfismu, který spočívá v minimalizaci nákladů na přenos informací, což odpovídá významu transakčních nákladů v pojetí institucionální ekonomie, kde patří mezi hlavní kritéria fungování a růstu firem. Atmosféra v regionu, kvantita a kvalita vazeb mezi aktéry je ovlivněna úrovní lokální kultury nebo sociálního kapitálu silně ovlivňující mechanismy¹² regionálního rozvoje (zde dochází k úzkému propojení socioekonomické geografie a sociologie). Forma lokální kultury je podle Piona, DeBressona [2003] podstatná v procesu tvorby inovací, kdy technologická invence, věda a výzkum vyvíjí inovace v prostředí určité kultury.

Sociální kapitál v rámci podnikatelských, institucionálních a politických skupin může usnadnit proces lokálního politického rozhodování. Sociální kapitál má podobně jako networking vliv na difúzi inovací, znalostí v prostředí a přispívá k rozvoji horizontálních a vertikálních kooperací mezi firmami [Schrader 2002]. Kvalitu atmosféry regionálního prostředí rozvíjejí i osobní (face-to-face) kontakty, které jsou podle Storpera efektivní technologií komunikace i v současné ekonomice a představují konkurenční výhodou určitých městských prostředí. Také je popisován tzv. buzz¹³ efekt [Stoper, Venables 2004 nebo Bathelt, Malmberg, Maskell 2004] znamenající víc než oběh informací a participaci v networkingu. Tento „bzukot“ v širším rámci znamená permanentní aktualizaci specifických informací, neformální procesy učení, používání stejných interpretačních schémat a sdílení obecné i specifické kulturní tradice i zvyků regionálního i oborového prostředí. Současně jde o schopnost a úsilí aktéra prosadit se i s využitím cílených osobních kontaktů rozvíjených mimo formální síť [Stoper, Venables 2004].

Význam networkingu pro regionální rozvoj

Síť mezi aktéry, resp. networking v institucionálních přístupech k regionálnímu rozvoji nabývají mimořádný význam. Analýza networkingu a spolupráce aktérů se také objevuje v dalších výzkumech, patří například mezi indikátory úspěšného regionálního

¹² Z pohledu instituci je terminus mechanismus zavádějící, neboť tyto postpozitivistické a zvláště antipozitivistické přístupy odmítají komplexní mechanistické konstrukty, jde zejména o interpretace významů, parciální řešení. Ovšem vzhledem k všeobecnému užívání tohoto termínu a absenci jiného, který by vystihoval význam tohoto termínu pro regionální rozvoj, bude i dále využíván v textu.

¹³ volně přeloženo - „bzukot, šum, hukot“

rozvoje podle konceptu institucionální hustoty [Amin, Thrift 1995], který zdůrazňuje význam přítomnosti relevantních aktérů pro rozvoj regionu. Networking patří mezi nové koncepty v mechanismech regionálního rozvoje, které jsou postaveny na principech endogenní regionální politiky, mobilizaci místních a regionálních aktérů, využívání regionálních zdrojů a na mezisektorové kooperaci firem, veřejnoprávních nebo neziskových organizací. Kategorizaci sítí zpracoval např. Cooke (2002), který je rozděluje do následujících skupin:

- a) informal networks- založený na firemních, přátelských, rodinných vztazích
- b) formal networks - vznikají mezi aktéry,
- c) soft networks - jsou pohyblivé a aktérům s širokými kontakty a zájmy umožňují získávat nové znalosti o inovacích, metodách řízení, marketingu,
- d) hard networks - jsou smluvní, právně závazné vztahy formované podle obchodních plánů s časovými horizonty,
- e) vertical networks - charakterizují dodavatelské vztahy formální (smluvní) povahy,
- f) lateral networks - existují mezi firmami podobné velikosti s doplňkovou produkcí, které se spojují formálními nebo tvrdými sítěmi pro cíl, který individuálně nejsou schopny dosáhnout (např. vytvoření dostatečné výrobní kapacity pro velkou firmu).

Vysoce rozvinuté regiony ve svých regionálních mechanismech nepracují pouze s tvrdými faktory regionálního rozvoje, zajištění dlouhodobého ekonomického růstu hledají v měkkých faktorech. Pracují s indikátory jako kvalita podnikatelského prostředí, kvalifikace lidských zdrojů, flexibilní a diverzifikované ekonomické prostředí, mezisektorová kooperace, což jsou aktivity často spojené s networkingem.

Význam networkingu aktéři hodnotí různě, ve výzkumu [Keeble, Lawson, Smith, Wilkinson, Moore 1998] popisují, že zvláště malé, technologicky zaměřené firmy potřebují již od počátku internalizovat své aktivity a propojovat se do mezinárodních sítí a mechanismů v oblastech výzkumu, lidských zdrojů, lokalizace a vlastnických struktur.

Networking v případě rozvoje inovativních vazeb mezi aktéry, které nemusí být pouze technologické povahy, vytváří pro zainteresované subjekty řadu pozitivních efektů. V rámci networkingu dochází k navázání kontaktů mezi individuálními aktéry, kteří jsou nositeli již existujících vazeb k ostatním aktérům se sítěmi kontaktů. Formální sítě nabízejí důležitou zprostředkovávající funkci - zapojují podnikatele a zdroje do rozvoje sítí. Připojení nového

aktéra do sítě umožňuje snazší získání zdrojů, jako je kapitál, technologie, strategické informace, zákazníci. Prostřednictvím těchto vazeb dochází primárně k transferu informací a inovací, dále k ekonomickým a sociálním změnám s dopadem na potřebu vyšší flexibility formálních a neformálních institucí. Nové subjekty mají snazší vstup do regionálního prostředí, podpůrné rozvojové organizace pomáhají například s rozvojem podnikání. Přínosy networkingu ovlivňují inovační procesy v regionech [Hotz-Hart 2004] firmy mají lepší přístup k informacím, znalostem v inovačních sítích, vývoji trhů nebo redukcí rizika, morálního hazardu a transakčních nákladů.

Networking ovlivňuje také formulaci regionálních rozvojových cílů, protože koalice regionálních aktérů mají silnější vliv na veřejnou politiku, což se vznikem regionální úrovně samosprávy v ČR má ještě větší význam. Regionální rozvojové koalice propojující velké, malé a střední firmy, veřejné instituce, univerzity a výzkumné instituce, jsou prostředkem pro rozvoj regionálních inovačních systémů, které patří z pohledu teorie učících se regionů mezi klíčové nositele konkurenceschopného regionálního rozvoje.

Vazby spolupráce mezi aktéry v networkingu lze kategorizovat do tří modelů (viz Tab. 4) ,od krátkodobého vztahu v případě koordinace, přes kooperaci k dlouhodobému a značně provázané spolupráci.

Na jedné straně jde o intenzifikační proces posilování vazeb mezi aktéry, spolupráce mezi aktéry ovšem nemusí vždy dosáhnout nejintenzivnější úrovně (partnerství), například projektová partnerství mohou vznikat pouze za účelem realizace specifických krátkodobých aktivit a s ukončením projektu zaniká také vazba mezi aktéry. Z hlediska institucionálních přístupů v regionálním rozvoji, je ovšem žádoucí kvantita i kvalita vazeb pro zlepšení aglomeračních výhod regionu.

Tab. 4: Typ spolupráce v rámci networkingu

| Typ | Charakteristika | Časová diference | Míra důvěry | Instituce | transfer znalostí | Míra intenzity vztahu |
|--------------------|--|---------------------------------|-------------|---|--|-----------------------|
| Koordinace | malá míra vzájemné spolupráce, organizace kontrolují pouze předmět spolupráce | krátkodobý vztah | základní | převažují formální | kodifikované a nízká míra nekodifikovaných | nízká |
| Kooperace | vyšší míra vzájemné spolupráce a strukturace společné práce, společné cíle a hodnoty | střednědobý až dlouhodobý vztah | vyšší | podobný poměr formálních a neformálních | kodifikované a střední míra nekodifikovaných | střední |
| Partnerství | vysoká míra spolupráce a integrity, sdílení příležitostí a ohrožení | dlouhodobý vztah | vysoká | převažují neformální nad formálními | kodifikované a vysoká míra nekodifikovaných | vysoká |

Zdroj: vlastní zpracování

Význam sítí lze dokumentovat na lokalizaci zahraničních investorů v tranzitivních ekonomikách střední Evropy. Prvotní investoři měli problémy s vytvořením dodavatelských vazeb v rámci domácích trhů, nové pobočky vzhledem k nízké kvalitě tuzemské produkce firem byly schopny dodávat pouze jednoduché komponenty s nízkou přidanou hodnotou. V současnosti vstupují investoři do českého prostředí s výrazně vyšší koncentrací moderních tuzemských a zahraničních firem, které mohou nabízet výrazně kvalitnější a modernější výroby a služby.

Networking a regionální sítě nejsou vždy přínosné pro rozvoj regionu. V regionech existují i jiné typy sítí [Hotz-Hart 2004], které mohou být příčinou slabého ekonomického růstu, stagnace i ekonomického poklesu. Tento jev je zvláště patrný v regionech procházejících ekonomickou transformací, ve kterých se částečně zachovaly předtransformační ekonomické struktury (např. staré průmyslové regiony) integrované s regionálními politickými a sociálními strukturami, které se snaží zpomalovat vývoj

ekonomických procesů. Můžeme hovořit o uzamčení (lock-in) starých průmyslových regionů, ve kterých ekonomické a politické sítě udržují nekonkurenceschopné prostředí s nízkými aglomeračními úsporami. Problematické je také podle Harveye a jeho marxistické interpretace spojování regionálních aktérů do teritoriálních aliancí [Blažek, Uhlíř 2002], mocensky chránících své vlastní zájmy a kapitál v boji s jinými teritoriálními aliancemi a snažící se přenést krizi kapitalismu jako systému do jiných teritorií.

V syntéze můžeme o networkingu říci, že se spolupodílí na změně mentálního obrazu regionu - aktéři mají oporu v sítích, atmosféra regionu je vnímána jako tvůrčí, podporující rozvoj podnikání a tím pozitivně působí na zvyšování regionální konkurenceschopnosti. Sítě posilují pozici aktérů, kteří mohou lépe expandovat z regionu nebo získávat nové zákazníky (např. cestovní ruch). Nicméně podobně jako v konceptu institucionální hustoty, nelze vidět v podpoře networkingu hlavní nástroj rozvoje regionu. Jeho prvořadý význam spočívá ve zvýšení flexibility aktérů a institucí a maximálního využití pákového efektu z transferu znalostí a inovací v rozvoji regionální ekonomiky.

2.6 Shrnutí pohledů teorií regionálního rozvoje na aktéry regionálního rozvoje

Teorie regionálního rozvoje obvykle formulují určitá doporučení pro podporu regionálního rozvoje. Hledání optimálních mechanismů a principů pro usměrňování regionálního rozvoje často pracuje s obecnými doporučeními bez vazby ke konkrétním aktérům, kteří by byli v rámci příslušné teorie a prioritizace deklarováni jako klíčové subjekty pro regionální rozvoj.

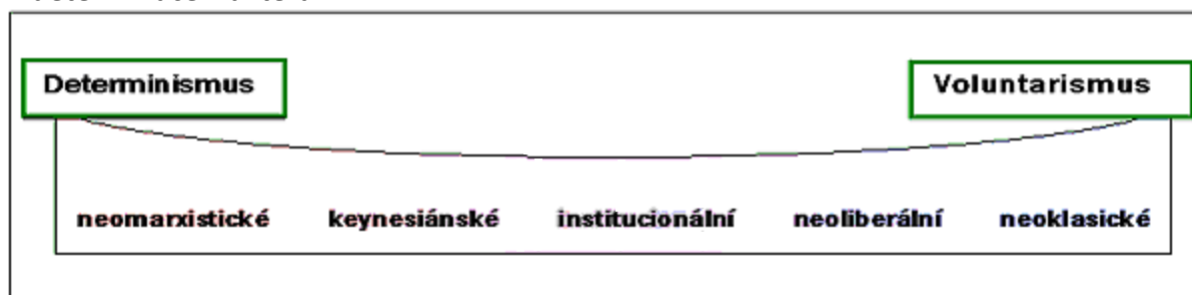
Tab. 5: Identifikace klíčových aktérů podle teoretických přístupů v regionálním rozvoji

| Kategorizované přístupy v regionálním rozvoji | Klíčovní aktéři |
|---|--|
| Keynesiánský | firmy z vybraných odvětví, stát |
| Neomarxistický | stát, státní firmy, nadnárodní korporace, odborové organizace |
| Neoliberální | subjekty ze soukromého sektoru, racionálně jednající jednotlivci, inovativní firmy (technologické) |
| Institucionální | instituce, malé flexibilní a inovativní firmy, podpůrné veřejné organizace a agentury, |

Zdroj: vlastní zpracování na základě Blažka, Uhlíře [2002]

Teorie regionálního rozvoje lze také klasifikovat podle míry determinace aktéra, můžeme jednotlivé přístupy seřadit v posloupnosti mezi determinismem a voluntarismem. Pozice aktéra je nejvíce deterministická v neomarxistických konceptech, kde jsou možnosti aktéra striktně omezeny jeho pozicí ve struktuře (ekonomické, sociální) určující i jeho podíl na moci a význam pro regionální rozvoj. Významnou roli mají nadnárodní firmy, mj. využívající svůj potenciál v rozhodování o umístění svých poboček, kdy získávají výrazně lepší podmínky ze strany státu oproti malým a středním firmám. Přestože je roli státu jako aktéra v neomarxistických teoriích (vzhledem k ostatním teoriím) přikládán nejsilnější vliv na ekonomický rozvoj, jsou neomarxistické koncepty spíše skeptické k úspěšnému usměrňování regionálního rozvoje a mnoho nástrojů a strategií pro rozvoj regionů nedefinují.

Schéma č.2 Klasifikace teoretických přístupů v regionálním rozvoji podle míry determinace¹⁴ aktéra



zdroj: vlastní zpracování

Méně deterministické jsou keynesiánské přístupy, ve kterých je aktér hodnocen v kontextu tržních struktur jako poměrně nezávislý subjekt. Tyto přístupy také pracují s konceptem nerovnoměrného rozdělení moci a různé míry závislosti (dichotomie jádro-periferie) mezi regiony determinující i rozvoj regionálních aktérů, ovšem v nižší míře než v neomarxistickém pojetí. Význam lokalizace aktéra v jádrovém regionu lze dokumentovat na regionální diferenciaci malého a středního podnikání v ČR. V Moravskoslezském, Ústeckém a Karlovarském kraj je relativní zastoupení malých a středních podniků nejnižší

¹⁴ determinismus; z latinského *determinare* – určovat. Jednání aktérů je silně omezené specifickými charakteristikami příslušné skupiny, které je aktér členem, což je také blízké strukturalismu. Opakem determinismu je voluntarismus (příp. indeterminismus), kdy je jednání aktérů nezávislé a není předem určené strukturací společnosti a trhu.

(Kupka 2007), což může být způsobené i horší regionální dostupností úvěrů, které jsou pro rozvoj podnikání klíčové. Komerční banky mohou považovat podnikatelské záměry firem z těchto regionů za více rizikové, a tím je znevýhodňují před subjekty z jádrových regionů.

Stát jako aktér má v těchto případech velmi významnou roli, měl by prostřednictvím intenzivní regionální politiky ovlivňovat vývoj regionální ekonomiky, např. podporou lokalizace firem z exportních nebo hnacích odvětví.

V institucionálních teoriích regionálního rozvoje je míra determinace aktéra různá. Teorie flexibilní specializace vychází z regulační teorie, a proto by měla být relativně více deterministická, ale ve svých závěrech nezdůrazňuje význam regulačního rámce prostředí a silnou roli státu, spíše prioritizuje pružný trh práce, flexibilitu interního a externího působení firem a lidských zdrojů na trzích práce, výrobků a služeb.

Mechanismy regionálních ekonomik by podle interpretace teorie výrobního okrsku měly vytvářet bezbariérové prostředí pro kooperaci a rozvoj firem, umožňující rychlou výměnu informací a vznik nových subdodavatelských vazeb nezatížených oportunistem místních aktérů. Klíčovými aktéry jsou malé a střední firmy, které jsou schopné rychle implementovat nové výrobní postupy a technologie, přičemž v případě teorie učících se regionů je zdůrazňován inovační potenciál firem. Stát by měl zasahovat do ekonomiky spíše nepřímými nástroji, podporovat vznik regionálních inovačních systémů, transfer inovací z vědy a výzkumu, rozvoj vědeckovýzkumných parků a spin-off firem.

Neoliberální teorie regionálního rozvoje vycházejí z neoklasicky pojaté firmy jako nezávislého racionálního subjektu, který se snaží neustále posilovat svoji konkurenceschopnost na trhu. Neoliberální přístupy se zabývají hodnocením regionálního rozvoje z hlediska výše nákladů a úspor, které hodnotí v lokalizačním rozhodování aktéři při posuzování lokalizačních výhod regionů. Neoliberální koncepty prosazují malý vliv státu na tržní mechanismy, aktéři jsou považováni za izolované subjekty, střetávající se v tržních mechanismech s konkurencí ostatních subjektů. V jejich zájmu je zvyšovat svoji konkurenceschopnost minimalizací nákladů a maximalizací zisku díky optimalizaci výrobních faktorů – vedle tradičních zmiňují neoliberální přístupy zejména inovace a kvalitu lidských zdrojů. Neoliberální přístupy nejméně determinují aktéra v socioekonomickém prostředí, jeho aktivita vychází z podnikatelského rozhodování a schopnosti individuálně se prosadit na trzích, bez zásahu a podpory veřejnoprávních institucí.

2.7 Pojetí aktéra a mechanismů z hlediska teorie sítí-aktérů

Aktér je vedle geografie v ohnisku pozornosti sociologie, kde jsou motivace a jednání aktérů hodnoceny v různých teoretických přístupech, veliký ohlas měla např. Giddensova teorie strukturace. Mezi inspirující koncepty z pohledu aktuálních trendů v regionálním rozvoji bezesporu patří teorie sítí aktérů (actor network theory) zaměřená na význam sítí ve fungování sociálních, resp. komplexních systémů.

Teorie sítí aktérů (actor network theory) byla formulována na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století B. Latourem ve spolupráci s M. Callonem a J. Lawem. Představuje interdisciplinární přístup v sociálních a přírodních vědách propojující výzkum sociálního a fyzického prostředí. Přístup teorie sítí-aktérů lze považovat za holistický z hlediska předmětu analýzy, neboť překonává dichotomii mezi sociálními a přírodními vědami, zkoumá realitu v její úplnosti, tzn. složené z lidí (*humans*), sociálních systémů, technologií, prvků fyzického prostředí (*non humans*), tedy sociálních a ne-sociálních objektů. Pojetí aktéra z hlediska míry jeho determinace a dilematu mezi individualismem a strukturalismem teorie sítí-aktérů nepovažuje za efektivní a zcela jej opouští.

Východiskem teorie jsou heterogenní sítě propojující aktanty¹⁵, mezi které se řadí veškeré objekty materiální povahy (lidé, organizace, materiální produkty, přírodní objekty). Teorie nerozlišuje mezi jednotlivými činiteli [Law 1992, Latour 1996], neznamena to ovšem, že by člověk a sociální organizace nebyly podstatné, pro actor network theory jsou spíše podstatné vazby a vztahy mezi aktéry, které vytvářejí funkční heterogenní sítě v prostředí (socioekonomickém i fyzickém).

Podle Latoura [1996] teorie sítí-aktérů překonává dělení prostoru nebo sfér v dimenzích. Místo myšlení ve dvou nebo třídídimenzionálním prostoru požaduje myšlení v uzlech, u kterých se počet dimenzí odvíjí od počtu vzájemných kontaktů. Tito aktanti jsou vzájemně propojeni v různých heterogenních sítích a na základě těchto vazeb se rozvíjejí společenské systémy. V důsledku je možné charakterizovat teorii sítí-aktérů jako síťový konstrukt reality, složené z heterogenních sítí propojujících všechny aktanty.

¹⁵ rozdíl mezi aktérem a aktantem spočívá v odlišení sociálních částí sítí od celku, aktéři jsou lidé, zatímco aktanti představují veškeré autonomní prvky reality, skládají se z lidí, materiálních objektů, sdělení, peněz, technologií atd.

Přínos teorie sítí-aktérů spočívá v prioritizaci všech prvků vzájemně propojených a vytvářejících široké vazby a sítě pro dosažení cílů, což patří mezi klíčová témata institucionálních teorií regionálního rozvoje. Efektivita aktivit nespočívá na formálních pravidlech, ale na povaze a struktuře sítí, z jakých aktérů, technologií, produktů jsou složeny a jak byly zmobilizovány pro dosažení určitého cíle. Moc konkrétního aktéra vyplývá z aktivizace sítě, kterou je schopen pro dosažení vybraného cíle vytvořit. Z pohledu teorie sítí-aktérů není tato moc strukturalisticky dána vybraným skupinám nebo individualitám, ale je výsledkem koncentrace a kombinace specifických aktantů¹⁶, např. politici získávají moc díky rozrůstání vlastních sítí, které jim umožňují realizovat jejich politické cíle.

Kritiku teorie sítí-aktérů uvádí Konopásek [1996], za slabinu teorie považuje velmi formálně pojatého aktéra, který není přesněji vymezen a popsán. Problematická je také vlastní aktivita, kdy stejný aktér může být jak subjektem bez moci a iniciativy, tak i klíčovým iniciátorem změny a rozvoje.

Interpretace teorie sítí-aktérů z pohledu regionálního rozvoje spočívá v několika závěrech. Z hlediska konkurenceschopnosti firmy a jednotlivých heterogenních a konkurujících sítí v tržních strukturách je podle teorie sítí-aktérů důležité vytvářet co nejširší a v různé míře integrované sítě, vytvářející oproti individuálním aktérům, případně nerozvinutým sítím, silnější a stabilizovanější pozici konkrétního subjektu. Silnější seskupení se také snaží více prosadit tím, že se propojí s jinými sítěmi, anebo ovládnou jiné sítě a integrují je do své sítě¹⁷. Úspěšné jsou proto regiony, ve kterých nedominují individuální aktéři - „katedrály v poušti“, ale regiony s vnitřními a vnějšími vazbami mezi aktéry. Z pohledu teorie sítí-aktérů se bude rozhodovat o vyšší regionální konkurenceschopnosti mezi silnějšími a slabšími seskupeními aktantů, tedy potenciálem socioekonomických a materiálních elementů sítí.

Větší úspěch získávají aktéři, kteří jsou integrováni do širších struktur, přesahující rámec odvětví, sektoru, z geografického hlediska lokality/regionu. Před kategorizací těchto kontaktů na efektivní a neefektivní je spíše podstatné to, jaká je jejich kvantita a

¹⁶ viz HUBBARD, P., KITCHIN, R., BARTLEY, B., FULLER, D.(2002): Thinking Geographically: Space, Theory, and Contemporary Human Geography. Continuum, The Tower Building, London,

¹⁷ Zde se objevuje určitá podobnost např. teoriemi zájmových skupin, případně s kořistnickou teorií [Mlčoch 2005], popisující seskupení, které se snaží různými metodami získat co největší podíl

komplexnost, protože nelze předem odhadnout, jak se bude aktivita a význam jednotlivých vazeb integrovaných s jinými sítěmi dále vyvíjet.

2.8 Role institucí v regionálním rozvoji

Institucionální systémy a instituce lze diferencovat podle přístupů různých společenských věd (sociologie, antropologie, ekonomie, geografie). Jestliže „komplexní množina institucionálních omezení má hierarchický charakter“¹⁸, je možné formulovat stanovisko, že v hierarchii sociálních a ekonomických systémů existují i hierarchie formálních a neformálních institucí. Diferenciace institucí podle hierarchie tržních vztahů umožňuje odlišit a zároveň sumarizovat instituce vlastní jednotlivým úrovním reality podle principu hierarchie.

V komplexním společenském systému existují v hierarchii odlišnosti v charakteru institucí na jednotlivých řádovostních úrovních. Od jedince a neformálních/formálních institucí na základní úrovni (v zaměření vědních disciplín sociální psychologie, existenciální sociologie) k universálním a komplexním neformálním/formálním institucím globální společnosti (např. sociální antropologie nebo mezinárodní právo).

Podle Hamplovy teorie hierarchie reality [Hampl, 1989] probíhá generování nových diferenciací (a zde institucí) v sociálněgeografických systémech a „selektivní orientace vývojového procesu postupně umocňuje hierarchickou diferenciaci reality - asymetrická strukturální diferenciace je v procesu asymetricky rozvíjena“. Na jedné straně dochází k vývoji nových formálních a neformálních institucí, které zároveň vytváří nové systémy s různými kvalitativními a kvantitativními parametry, např. vývoj informačních technologií generuje rozvoj nových produktů, služeb a firem, trhů a tržních vztahů v nových hierarchiích. Průvodním znakem při formování nových hierarchií institucí je vnitřní aktivita a růstový potenciál, který vede k překonávání vnějších omezení a difúzi do nových trhů a tržních vztahů, od prvotních mikrostruktur se vytváří komplexní makrostruktury na úrovni globální společnosti a ekonomiky.

Na druhé straně vývojové procesy institucionálních změn nejsou rovnoměrné a šíří se v prostředí asymetricky, např. podle parametrů rozvinutosti ekonomik nebo lokalizace určitých odvětví, kdy vznik nové technologie a její šíření v rámci odvětví a tržních segmentů

¹⁸ viz MLČOCH, L.(1997): Zastřená vize ekonomické transformace. Karolinum, Praha, str.19.

je zároveň nositelem nových institucí. Tento evoluční proces a prostorová difúze vzniku nových trhů a producentů (nositelů nových institucí) pokračuje následně v přenosu nových „produktů“ evolučního procesu do dalších regionálních trhů, společenských struktur, kdy se dále prvotní neformální instituce mohou transformovat do podoby formálních institucí jako prostředků regulace určitého tržního segmentu a socioekonomických vztahů. Příkladem je vývoj informačních technologií a internetu, indukující vznik nových institucí a potřeby regulace a právních norem (např. z důvodu ochrany autorských práv a patentů, elektronického podpisu apod.).

Podobně jako hranici vnitřního a vnějšího prostředí organizace, determinují formální a neformální instituce komplexitu tržních i regionálních struktur (a jsou tržními i regionálními strukturami zpětně ovlivňovány). Vztahy mezi organizacemi a institucemi, společně s rozvojem regionu, ekonomiky a technologií, nabývají různých podob od vzniku nedůvěry a konfliktů k vytváření nových vazeb na bázi dodavatelsko odběratelských vztahů nebo vzniku formálních a neformálních partnerství (z pohledu institucionální ekonomie ovlivněné transakčními náklady). Právě mapování nebo analýzy interakcí mezi komplexními strukturami institucí společnosti, hospodářství, politiky a práva, patří mezi cíle institucionálně orientovaných teorií regionálního rozvoje, které mohou přispět k poznání nových regionálních procesů. Z normativního hlediska mohou formulovat nová doporučení pro zvýšení efektivity regionálních mechanismů a pro rozvoj regionálních ekonomik.

2.9 Význam institucionální změny pro regionální rozvoj ČR

Neformální instituce jako normativní vzory lidského chování, stejně jako formální instituce, podléhají evolučnímu procesu vývoje lidské společnosti, přičemž rychlost změn formálních i neformálních institucí není konstantní a má různou regionální dynamiku. Formální instituce se mohou rozvíjet rychleji než neformální a naopak. Česká republika je příkladem prostředí, ve kterém se formální instituce rozvíjejí v důsledku politicko-ekonomické transformace po roce 1989 rychleji než neformální instituce. Za druhý příklad modelu lze považovat Československo v období před rokem 1989, kdy rigidita totalitního systému nebyla schopna reagovat na vývoj neformálních institucí v občanské společnosti.

Gradualistická změna institucí může přerůst ve změnu kvalitativního řádu. Z procesního hlediska má tento přerod podobný princip jako Kühnova teorie vědeckých

revolucí, kdy kumulace nových a nových anomálií ve stávajícím paradigmatu může přerůst v nové paradigma.

Institucionální změnu v ekonomice a společnosti České republiky v období devadesátých let lze charakterizovat jako období radikální deinstitucionalizace ekonomických a sociálních struktur fungujících v rámci socialistického hospodářství a společnosti, které podle analýzy Müllera, Štědranského [2000] nenabízelo v devadesátých letech „indikaci re-institucionalizace - schopnosti vytvářet v rámci existující různorodosti forem jednání obecně sdílené a závazné legitimizační principy“¹⁹.

V současnosti je uvedená kritika v kontextu rozvoje české ekonomiky a společnosti překonána. Proces reinstitucionalizace je komplexně podporován složitým obnovením vlastnických struktur a tržních vztahů (existujících před rokem 1948), doplněných otevřeností ekonomiky zahraničním investicím, transferem institucionálních vlivů, kodifikovaných a nekodifikovaných znalostí. V kontextu vývoje posledních let lze považovat za významný impuls vstup České republiky do Evropské unie, spojený s implementací institucionálního prostředí Evropské unie, který je možné (i přes relevantní výhrady) objektivně hodnotit jako pozitivně působící na českou ekonomiku, společnost a vývoj institucionálního prostředí.

Proces institucionální změny v České republice, eroze stávajících institucí, vytváření nových norem a pravidel, neovlivňuje pouze tržní struktury, ale je procesem komplexním, spojeným s kritickým hodnocením nově formovaných institucí. Například regulační teorie [Boyer, Sillard 1995] považuje za podstatné, jaké prostředí formálních institucí stát v procesu technologického a ekonomického vývoje vytváří a jakou změnou prochází v důsledku komplexního vývoje společnosti. V průběhu devadesátých let došlo k velice hluboké a zásadní změně ve struktuře vlastnických práv a institucionálního rámce, což silně prověřilo další aspekt institucí, a to kvalitu systémů sankcí a ochranu vlastnických práv. Samotným prvkem determinujícím „životnost“ nově vzniklých norem je otázka sankcionování jejich neplnění jako prostředku proti oportunistu. Přestože formální normy mají zpracovaný systém postihů a sankcí, v právním systému je jejich uplatnitelnost značně zdoluhavá, takže domoci se práva a rozhodnutí je často dlouhodobým procesem.

¹⁹ Viz článek v Sociologickém časopise MULLER, K., ŠTĚDRONSKÝ, V. (2000): Transformace a modernizace společnosti na příkladech vybraných institucí. Sociological papers, Sociologický ústav, Praha.

V české společnosti se v důsledku předchozího nedemokratického období potlačujícího lidská práva, etické zvyklosti a pravidla jednání vyvinul silný oportunismus vůči režimu, který je ve společnosti silně zakořeněn. Ten se přenesl také do období transformace a projevoval se v chování podnikatelů, nově vytvářených elit a výsledcích transformace.

Určitá míra spolupráce ve společnosti je nezbytná, A. Sen [2002] uvádí, že „všeobecné sobectví jako skutečnost může být nepravdivé, avšak všeobecné sobectví jako požadavek racionality je zcela zjevně absurdní.“ Tyto dvě roviny při vývoji nových formálních a neformálních institucí doplňuje také princip path dependency – závislosti na zvolené cestě způsobující, že pravidla a normy fungující v jiných společnostech mají odlišné dopady a indukují jiné chování jedinců ve společnosti a tržních strukturách a procházejí jiným vývojem. Jelikož institucionalizace je evolučním procesem, který vede ke vzniku určitých norem a pravidel ve společnosti, je pro akceptaci produktů tohoto dlouhodobého procesu nezbytné, aby normy byly přijaty větším počtem členů společnosti, kteří je internalizují, jak uvádí Geist [1992].

Jestliže pro fungování trhů, tržních principů a jejich vývoje má nezastupitelný význam povaha evolučního procesu institucionální změny, je nutné vytvářet takové prostředí, které bude generovat i pozitivní tlaky na vývoj formálních a neformálních institucí. Mezi nástroje změny institucionálního prostředí produkující kvalitativně vyšší „parametry“ neformálních a formálních institucí a větší důvěru ve společnosti je důležité, v oblasti formálních institucí, zjednodušení a harmonizace právního systému, zlepšení vymahatelnosti práva a „tvrdá institucionalizace“ některých neformálních institucí. Pro kvalitativní změnu institucionálního rámce je také podstatná institucionalizace kodexů, etických standardů v jednotlivých hierarchiích tržních vztahů a společnosti, dořešení vlastnických vztahů, vyplývajících z nedokončených restitucí²⁰.

V oblasti neformálních institucí podpora jejich etizace, zavádění osvědčených zvyklostí a pravidel, resp. obnova původních zvyků a zvyklostí ve společnostech a komunitách, podpora rozvoje občanské společnosti, zefektivnění činností veřejné správy včetně krajů, měst a obcí ve vztahu k aktérům regionálního rozvoje.

²⁰ Například nedokončené restituce a pozemkové spekulace umožňují dehonestovat význam restitucí, a nevyřešená otázka restitucí církevního majetku ve svém důsledku omezuje vyřešení vztahu státu a církve. Zároveň není plně využit rozvojový potenciál krajů, měst a obcí, neboť v důsledku nedořešení restitučních nároků je zakonzervována operacionalizace vlastnických práv a dochází k omezení rozvoje měst a obcí.

Evoluce institucí a chování aktérů jsou úzce spjaté procesy. Význam aktérů není např. podle Giddensovy teorie strukturace hodnocen pouze ze strukturalistického přístupu, jednání aktérů je sice ovlivněno strukturami a institucemi, ale zároveň existuje zpětná vazba z jejich strany ovlivňující vývoj institucí a proces institucionální změny.

3. Přímé zahraniční investice v Ústeckém kraji: aktéři a prostorová diferenciaci²¹

3.1 Teoretické přístupy k hodnocení přímých zahraničních investic

Přímé zahraniční investice (PZI) patří mezi klíčové indikátory, podle kterých se v tranzitivních ekonomikách v posledních letech hodnotí úspěšnost ekonomické transformace. Na makroekonomické úrovni se PZI sledují také z hlediska jejich struktury a významu v národním hospodářství, např. Bradshaw [2005], Dawson [2005], Zamrazilová [2006] nebo vybraných odvětví - Pickles, Smith [2005], Pavlínek [2005], případně vlastnických vztahů, které analyzoval Srholec [2004].

Řada publikací a článků v regionálním výzkumu, např. Turnock [2005], Toušek, Tonev [2003], Mallya [2005], Young [2005] se zabývá významem vlivu PZI na regionální ekonomiku, její konkurenceschopnost a regionální vývojové procesy. Specifickým tématem je analýza atraktivity území pro zahraniční investory a jejich lokalizační rozhodování, viz Jones, Wren [2006], Viturka [2000], Sojková [2002], Spilková [2007], Dunning, Gugler [2008], resp. dopady lokalizace zahraničních investorů na socioekonomické prostředí konkrétních regionů např. Dinga [2008].

Tato kapitola si klade za cíl zhodnotit vliv PZI na vývoj regionální ekonomiky na příkladě Ústeckého kraje, se zaměřením na lokalizaci PZI v připravených průmyslových zónách. Nejprve bude posouzen význam PZI z hlediska teoretických přístupů, dále bude analyzována role PZI v regionální ekonomice Ústeckého kraje včetně rozdílů na okresní úrovni, se zaměřením na lokalizaci zahraničních investorů v průmyslových zónách.

Analýza PZI z hlediska regionálního rozvoje a regionální ekonomie bude vycházet z následujících výzkumných otázek. Je příliv PZI ukazatelem regionální konkurenceschopnosti Ústeckého kraje i na nižší řádovostní úrovni? Projevují se regionální divergenční vývojové procesy, prokázané např. Hamplem [2005] i v lokalizaci zahraničních investorů v okresech Ústeckého kraje? Dochází v důsledku předcházejícího vývoje (path

²¹ Tato kapitola je založena na publikovaném článku: Hlaváček, P. (2009): *The foreign direct investments in the Usti region: theory, actors and space differentiation*. E&M Ekonomie a management, vol. 12, issue 4, str. 27-39.

dependence) na úrovni okresů k asymetrickému vývoji v prostorovém rozmístění zahraničních investorů?

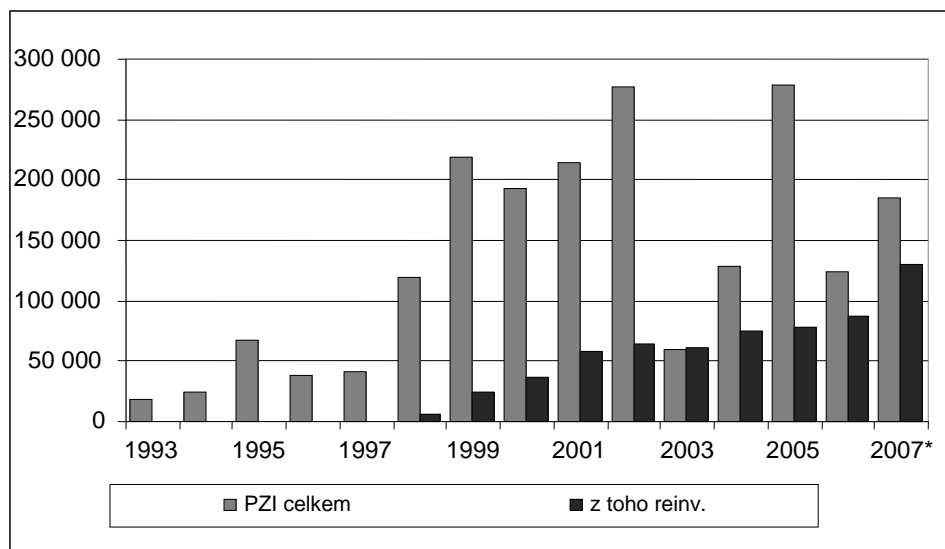
Pro hodnocení PZI v kontextu tranzitivních ekonomik a transformace struktur regionální ekonomiky lze využít přístup eklektické teorie J. H. Dunninga [1996], zabývající se analýzou životního cyklu PZI. Nejdříve dochází k přílivu PZI do cílové země, tuzemské firmy nejsou schopny výrazněji investovat v zahraničí. Zahraniční investor v počátečním období transformace tranzitivních ekonomik nerozvíjí subdodavatelské vztahy. Důvodů je několik; malá informovanost o místním prostředí, nižší míra důvěry v regionální ekonomické prostředí, tuzemské firmy nejsou schopny plnit jeho požadavky na kvalitu, množství a technologickou vyspělost produkce. Naprostá část velkosériové produkce je exportována na jiné trhy a Massey [1995] popisuje tyto pobočky jako tzv. katedrály v poušti. Následně dochází k nárůstu ziskovosti investice a centrála firmy zisk reinvestuje do rozšíření pobočky, resp. vytvoření nové. Zahraniční investoři zvyšují produkci a části zisků reinvestují, což závisí na investiční atraktivitě prostředí. PZI se více propojují s místním prostředím, s tuzemskými firmami a dalšími lokalizovanými investory.

V období fáze zralosti je z hlediska přílivu PZI zisk do značné míry repatriován a zároveň se objem PZI snižuje. S růstem ekonomické úrovně se zvyšují i výrobní náklady, což v důsledku může vést k uzavření pobočky a k transferu kapitálu do nákladově levnějších zemí. Z pohledu regionální ekonomiky je rozhodující míra integrace PZI s dalšími aktéry regionálního rozvoje. Udržení PZI souvisí s mírou rozvinutosti vnější konkurenceschopnosti tranzitivních ekonomik a úrovně aglomeračních úspor souvisejících s působením pobočky v daném regionu. Zvýšení kvalitativní úrovně produkce tuzemských firem posiluje jejich exportní potenciál. Ekonomický růst pak vede tyto firmy v rozhodování o lokalizaci svých investic k posunu při hodnocení investičních příležitostí z regionální na makroregionální řádovostní úroveň. Podle Dunninga, Naruly [1996] je na makroekonomické úrovni snížený příliv PZI umocněn odlivem části investic tuzemských firem do zahraničí.

Příliv PZI do České republiky společně s objemem reinvestic je znázorněn na grafu 1. Zatímco celkový objem PZI rozmezí let 1993-2002 zpravidla rostl, v následujících letech se roční příliv PZI snižuje a vyjma roku 2005 již nedosahuje hodnot z období 1999-2002. Naopak objem reinvestovaných zisků z PZI začal růst až koncem devadesátých let a zachoval si růst až do roku 2007, kdy dosáhl nejvyšší hodnoty. Růst reinvestovaných zisků (včetně dividend) je jedním z dokládů úspěšnosti PZI v české ekonomice.

Z vývoje PZI a reinvestovaných zisků lze rámcově vyvodit, že česká ekonomika už překonává počáteční období založené pouze na přílivu PZI ze zahraničí a dostává se do fáze, kdy jsou PZI z větší části tvořené z reinvestovaných zisků.

Graf 1: Příliv přímých zahraničních investic a objem reinvestovaných zisků v ČR v letech 1993-2007 (v mil. Kč)



*v roce 2007 se jedná o předběžné výsledky ČNB
zdroj: ČNB, vlastní zpracování

Příliv PZI vede podle Brittona [2005] k zániku původní vzájemné závislosti domácích firem, které se postupně inkorporují do nadnárodních produkčních řetězců. Nicméně Pavlínek [2004] a Srholec [2004], upozorňují, že příliv PZI může vést k duální ekonomice, kdy na jedné straně přetrvává původní struktura domácích firem charakteristická nižší produktivitou, vyšším podílem méně kvalifikovaných míst a celkově nižší konkurenceschopností.

Na druhé straně PZI formují nové, oddělené ekonomické prostředí, s vyšší konkurenceschopností na tuzemském i zahraničním trhu a kvalitativně převyšují hostitelskou ekonomiku. Pravděpodobnost vzniku a rozsahu duality souvisí s mírou propojenosti PZI s domácími firmami, velikostí technologické mezery mezi tuzemskými a zahraničními podniky a intenzitou spillover efektů, které se přelévají do tuzemských firem. Zamrazilová [2006] také uvádí, že dualita v ekonomice se může negativně projevit vytěšňovacím efektem, kdy PZI postupně vytlačují domácí firmy z trhů. Příliv PZI se tak současně stává v hostitelské ekonomice i nositelem kreativní destrukce – klíčového prvku

schumpeterovského pojetí ekonomického rozvoje [Schumpeter 1976]. Na jedné straně zastaralé ekonomické struktury a nekonkurenceschopné firmy jsou nahrazovány novými (zahraničními) aktéry, kteří přinášejí do regionální ekonomiky nové technologie, instituce, mezifiremní vazby, a jsou proto schopni se prosadit na tuzemských i zahraničních trzích. I když se podle Zamrazilové [2006] dualita české ekonomiky dále neprohlubuje, je tempo sblížení výkonnosti domácího a zahraničního sektoru nízké a odvětvově diferencované.

Subjekty, které realizují PZI, jsou zejména velké nadnárodní korporace, vytvářející specifický vnitřní hierarchický systém formovaný pro maximalizaci zisku. Technologický a ekonomický vývoj vedl podle Jessopa [2001] k přechodu od fordistického pojetí výroby, koncentrující velkosériovou produkci hlavních výrobních podniků k flexibilní specializaci firem (blíže viz např. Blažek, Uhlíř [2002]). Nástup flexibilní výroby znamenal zásadní obrát v mechanismu organizace výroby, která se decentralizuje z jednoho místa do systému subdodavatelských firem specializovaných na specifické komponenty, které jsou dekoncentrované na regionální a makroregionální úrovni. Význam těchto subdodavatelských firem v produkčních řetězcích narůstá, subdodavatelé se specializují na výrobu komponentů pro hlavního odběratele i pro vzájemně si konkurující firmy. Produkce finálního výrobku je výsledkem optimalizace smluvních vztahů v rámci hierarchie nadnárodní korporace a také vazeb k subdodavatelským firmám. Zajištění dlouhodobého růstu regionální ekonomiky pak souvisí s rozhodováním těchto korporací, a jak uvádí Massey [1995], s pozicí zakládaných poboček v prostorové a hierarchické organizaci nadnárodní korporace.

Příliv PZI do České republiky na regionální úrovni podle Touška, Toneva [2003] souvisí s faktorem příhraniční polohy území, kde se zpočátku PZI více koncentrovaly v závislosti na míře ekonomické rozvinutosti přeshraničního území a to zejména německého a rakouského příhraničí. Další období je spojené s privatizací a růstem přílivu PZI, snižuje se význam horizontální polohy území a podle Žížalové [2006] narůstá význam koncentračních areálů a socioekonomické rozvinutosti území pro lokalizaci investic.

Odstraňování bariér v mezinárodním obchodu, pokles nákladů na přepravu a rozvoj logistických systémů se projevil v posunu lokalizačního rozhodování investorů z regionální úrovně na globální, a to i z důvodu získávání pozitivních efektů na bázi komparativních výhod jednotlivých států. Z pohledu České republiky, která prošla zásadní změnou geopolitické orientace na západní trhy, byl příliv PZI podpořen i politickým cílem vstoupit

do EU a Evropského hospodářského prostoru. Po ukončení privatizačních procesů v tranzitivních ekonomikách se PZI podle Picklese a Smitha [2005] zaměřily na investice na zelené louce, slučování přeshraničních aktérů a akvizice. Zahraniční investoři realizovali investice orientované na kvalitativně méně náročnou výrobu založenou na bázi importovaných inovací z oblasti technologií i managementu.

Vyšší míra PZI v komparaci s objemem tuzemských investic v zahraničí není vždy indikátorem atraktivity ekonomického prostředí dané země, vysoce rozvinuté země často vykazují záporná salda v sumarizaci přílivu a odlivu investic. V tranzitivních ekonomikách má kladné saldo PZI jiný význam než v rozvinutých ekonomikách, např. EU 15 vykazuje negativní saldo PZI, což lze interpretovat také jako důsledek transferu výrob i do nových členských zemí. Podobný stav vykazují dle UNCTAD [2009] např. Japonsko, Francie. Jak uvádí Pavlínek [2004], Česká republika a tranzitivní ekonomiky jsou z hlediska path dependence silně determinované minulým vývojem, a vyžadují proto vysokou míru PZI pro restrukturalizaci ekonomik. Objem přílivu PZI lze na makroekonomické úrovni považovat i za indikátor úspěšnosti transformačních procesů, pozitivní percepce zahraničních investorů a projev důvěry ve stabilitu prostředí.

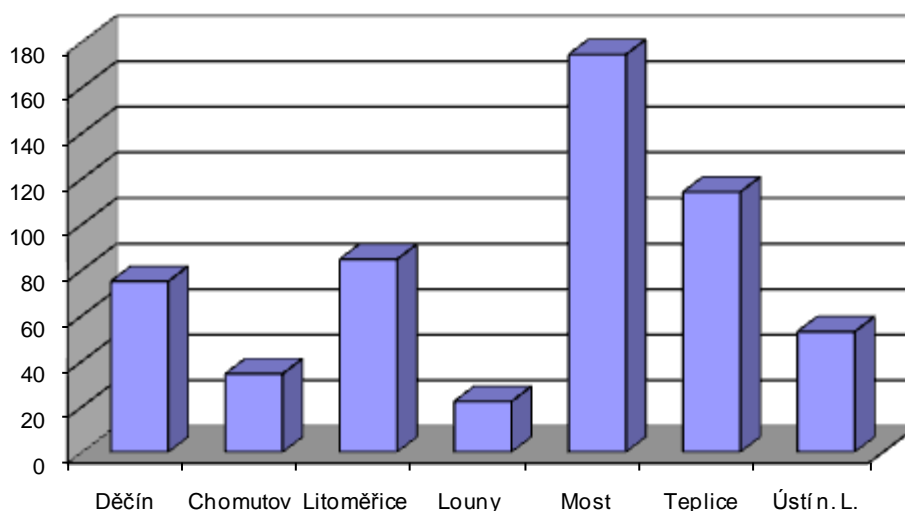
3.2 Přímé zahraniční investice v Ústeckém kraji

Hodnocení PZI v Ústeckém kraji z geografického hlediska vychází z komparace pozice Ústeckého kraje s ostatními regiony v kontextu celkového přílivu PZI do České republiky. Doplnujícím pohledem je hodnocení rozdílů na nižší řádovostní úrovni (okresů). Význam PZI v Ústeckém kraji je sledován z roviny meziregionální - hodnocení významu Ústeckého kraje v rámci České republiky a vnitroregionální – rozdíly na úrovni okresů v Ústeckém kraji.

Ústecký kraj dlouhodobě patří mezi problémové regiony a zaostává v celé řadě indikátorů (např. nevýhodná vzdělanostní, profesní a odvětvová struktura, nezaměstnanost) za průměrnými hodnotami České republiky, viz Blažek, Csank [2007]. Je také Hamplem [2005] řazen mezi transformačně méně úspěšné kraje, proto je možné na základě makroekonomických dat očekávat, že celkově by měl vykazovat i nižší atraktivitu pro zahraniční investory. Sledujeme-li ale příliv PZI podle krajů, v případě celkového objemu PZI za období 2000-2006, Ústecký kraj se po Praze a Středočeském kraji nachází na

úrovni Jihomoravského a Moravskoslezského kraje. Při přepočtení objemu PZI na 1 obyvatele patří mezi úspěšnější regiony, ve kterých se úroveň PZI pohybuje nad průměrem krajů České republiky (bez Prahy, do které přiteče zhruba polovina z celkového objemu PZI, což by výrazně ovlivnilo komparaci s ostatními kraji ČR). V uvedeném období je Ústecký kraj dokonce po Praze, Středočeském kraji a Plzeňském kraji, pátým nejatraktivnějším regionem z hlediska PZI na 1 obyvatele, např. v Moravskoslezském kraji vykazuje PZI na 1 obyvatele zhruba polovinu hodnoty Ústeckého kraje.

Graf 2: Celkový objem PZI v okresech Ústeckého kraje v období 1998-2006



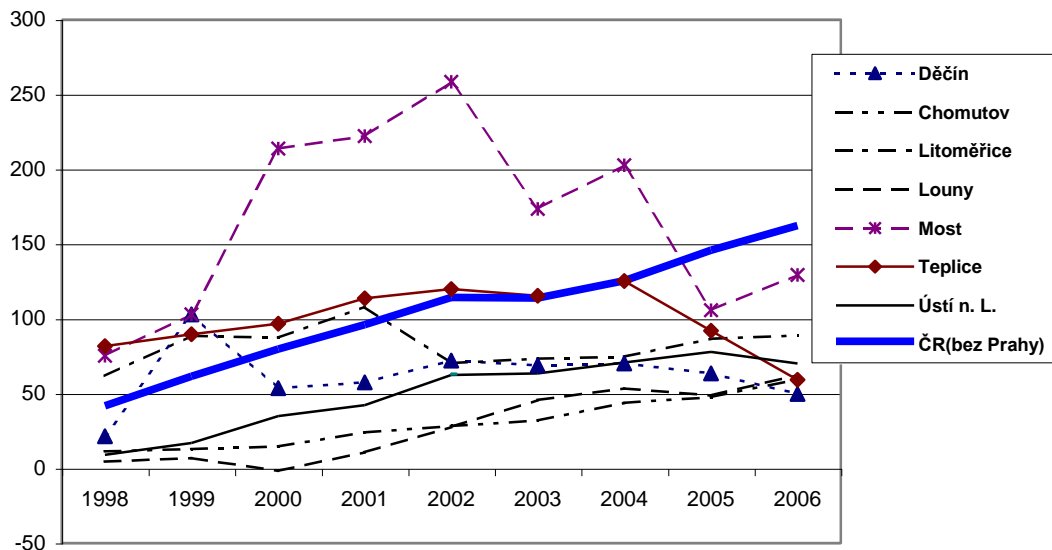
Zdroj: ČNB, vlastní výpočty

Sledujeme-li příliv PZI na úrovni okresů v Ústeckém kraji (viz Graf 2), nejvyšší příliv PZI v období 1998-2006 v Ústeckém kraji zaznamenal okres Most, následovaný okresem Teplice, Litoměřice a Děčín. Okres Most i z hlediska objemu PZI na 1 obyvatele (období 1998-2006) vykazoval nadprůměrné hodnoty a dlouhodobě se pohyboval nad úrovní průměru České republiky (bez Prahy), což dokazuje Graf 3. V kvantitativním hodnocení je možné konstatovat, že se Ústecký kraj v objemu PZI neodlišuje od ostatních regionů (vyjma Prahy), kraj a jeho okresy nelze tedy považovat za neatraktivní pro PZI. I když je objem PZI poměrně vysoký, horší makroekonomické výsledky kraje potvrzují jejich parcialitu v regionálním rozvoji kraje, na kterém by měla participovat řada dalších aktérů soukromého a veřejného sektoru.

Interpretace atraktivity kraje pro PZI pouze v uvedených hodnotách je zjednodušující, protože neobsahuje žádné detailnější hodnocení přímých zahraničních investic a zahraničních investorů. Sledovat kvalitativní hlediska PZI je poměrně obtížné z důvodu

nedostatku relevantních dat, lze proto vycházet z parciálních ukazatelů, např. z databáze realizovaných zahraničních investic (Czechinvest), zachycující projekty zahraničních investorů, na kterých tato instituce participovala.

Graf 3: Vývoj PZI na 1 obyvatele v okresech Ústeckého kraje v letech 1998-2006 (v tis. Kč)



Zdroj: ČNB, vlastní výpočty

Jiným kvalitativním ukazatelem je přítomnost PZI zaměřených na vývoj inovací a výzkum. Podle analýzy inovačního potenciálu krajů České republiky [Pokorný, Kostič, Čadil, Valenta, Hebáková, Vorličková 2008] patří Ústecký kraj mezi nejméně atraktivní regiony v České republice s nízkými výdaji na vědecko-výzkumné aktivity, malým počtem pracovních míst ve vědě a výzkumu, nedostatečnou koncentrací VaV institucí a technologických center, málo rozvinutým high-tech odvětvím a inovačním podnikáním. I když se jedná o dlouhodobě známé slabé místo v regionální ekonomice kraje, objem regionálních inovačních aktivit se příliš nezvyšuje, například Czechinvest v Ústeckém kraji nepodpořil v rámci kategorie technologických center žádný projekt.

Rozvíjení inovačního potenciálu regionu vzhledem k lepší konkurenční pozici většiny ostatních krajů, bude i za podpory z veřejných zdrojů složité, což se promítne i do lokalizačního rozhodování zahraničních investorů v případě zakládání nových poboček, resp. rozšíření současných o inovační aktivity.

3.3 Zahraniční investoři v průmyslových zónách v Ústeckém kraji

Analýza zahraničních investorů v průmyslových zónách vychází z databáze investičních projektů, na kterých participovala Agentura Czechinvest v období let 1993-2008. Realizované investice byly sledovány z hlediska ukazatelů - počtu pracovních sil, koncentrace investorů, objemu investic a vzájemných relací mezi vybranými daty, zda je lokalizace PZI ovlivněná předcházejícím vývojem a zda PZI narušují nebo udržují asymetrii v rozvoji regionální ekonomiky na vnitroregionální úrovni.

V případě počtu nových pracovních míst (Tab. 6), které vytvořili zahraniční investoři v průmyslových zónách, jich nejméně vzniklo v okrese Děčín, což do určité míry vysvětluje i dlouhodobý mírný vzestup nezaměstnanosti v okrese (v současnosti je na 2 místě v kraji). Nejvíce pracovních míst vytvořených přímými zahraničními investicemi je v lounském okrese, následovaném okresem Chomutov a Most.

Tab 6: Meziokresní rozdíly v Ústeckém kraji v lokalizaci zahraničních investorů (v letech 1993-2008)

| okres | počet investorů | VPM | VPM/ EA | objem investic (v mil. Kč) | EA / na 1 obyv. (%) |
|------------|-----------------|-------|---------|----------------------------|---------------------|
| Děčín | 9 | 544 | 0,01 | 3 510 | 52,8 |
| Chomutov | 29(24)* | 5 483 | 0,08 | 9 239 | 58,1 |
| Litoměřice | 9(7)* | 806 | 0,01 | 5 235 | 60,6 |
| Louny | 22(19)* | 7 210 | 0,10 | 15 120 | 82,4 |
| Most | 11 | 3 031 | 0,04 | 3 918 | 61,7 |
| Teplice | 13(11)* | 1 347 | 0,02 | 15 170 | 55,2 |
| Ústí n. L. | 14(11)* | 2 461 | 0,03 | 9 556 | 59,4 |

* Číslo v závorce udává počet zahraničních investorů, zatímco číslo bez závorky představuje počet realizovaných investic, tzn. některé firmy mohly vytvořit i více investičních projektů, které byly často spjaté s rozšířením současné výrobní kapacity a struktury. VPM- počet vytvořených pracovních míst, EA-počet ekonomicky aktivních obyvatel

Zdroj: databáze Czechinvest, ČSÚ, vlastní výpočty

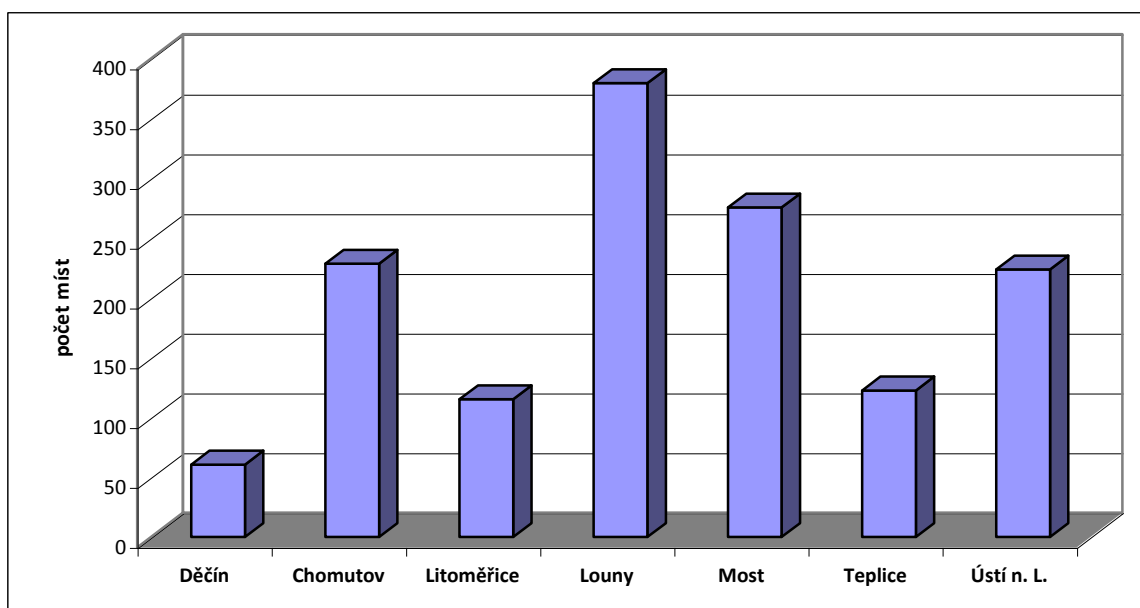
Stejně pořadí okresů bylo zjištěno i při porovnání poměru vytvořených pracovních míst v průmyslových zónách k počtu ekonomicky aktivních obyvatel okresu (viz Tab. 6). Tato skutečnost je částečně ovlivněná specifickou situací v okrese Louny, kde byla založena průmyslová zóna Triangle se statusem strategické průmyslové zóny v ČR s předpokládanou dojížděnou pracovníků ze sousedních okresů Most, Chomutov.

V průmyslových zónách v Ústeckém kraji jednoznačně dominují zahraniční investoři nad domácími. Podle databáze Czechinvestu, nejvíce zahraničních investorů přišlo do

okresu Chomutov (24) a Louny (19), naopak nejméně do okresu Děčín (9). Vzhledem ke struktuře výroby a produkčním řetězcům se jedná o investory, kteří v naprosté většině případů nejsou vzájemně subdodavatelsky propojeni a vyrobené komponenty nebo finální produkty se zpravidla vyváží z regionu koncovým odběratelům v zahraničí.

Mezi faktory regionální konkurenceschopnosti okresů v Ústeckém kraji také nepatří kvalifikace obyvatel, neboť kraj dlouhodobě vykazuje v komparaci s Českou republikou méně příznivou vzdělanostní a kvalifikační strukturu. Motivem pro umístění výroby jsou spíše faktory typu - příprava odpovídajících pozemků, investiční pobídky, výhodnější poloha území k rozvinutým trhům a úspora dopravních a logistických výdajů (*uvedené důvody vedly firmu Toyota Logistics Services Czech k lokalizaci do průmyslové zóny v Krupce - mezi Teplicemi a Ústím nad Labem, kde vytvořila logisticko-servisního centrum pro český a německý trh, s předpokladem jeho rozšíření pro klienty ve střední Evropě*).

Graf 4: Průměrný počet pracovních míst na 1 investora v okresech Ústeckého kraje



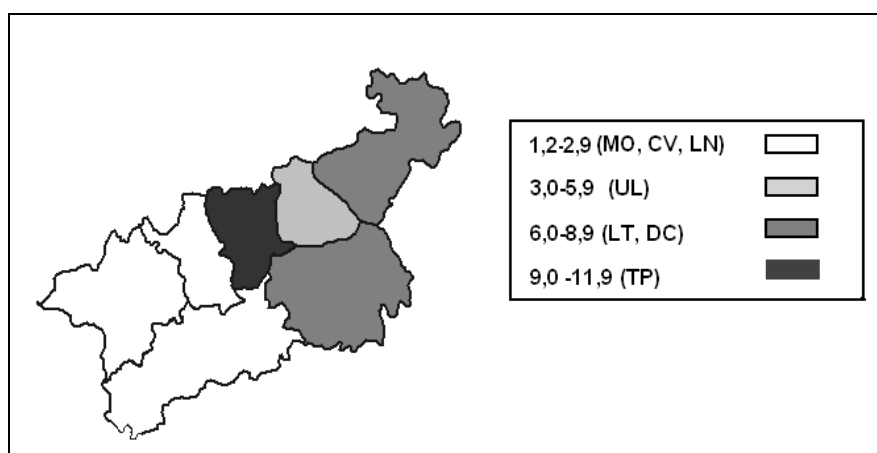
Zdroj: databáze Czechinvest, vlastní výpočty

Jiný pohled na zahraniční investory v Ústeckém kraji znázorňuje Graf 4, kde je znázorněn průměrný počet pracovních míst na jednoho investora. Je zřejmé, že největší výrobní provozy jsou lokalizované v okrese Louny, Most, Chomutov a Ústí nad Labem, které jsou více než dvojnásobné velikosti oproti zbývajícím okresům (v případě lounského okresu trojnásobné). V západní části kraje převládají spíše pobočky nadnárodních firem s větším počtem pracovních míst, než ve východní části Ústeckého kraje. Podobnou

diferenciaci v západovýchodní orientaci ukazuje také Obr. 1, který zobrazuje průměrnou výši investic na jedno vytvořené pracovní místo.

Nejnižší míra investic je charakteristická pro okresy Most, Louny a Chomutov, zatímco ve východní části kraje jsou nově vytvořená pracovní místa několikanásobně investičně náročnější. V případě západní části kraje jde i o hodnoty podprůměrné na republikové úrovni, protože průměrná výše investic na 1 pracovní místo na úrovni ČR představuje 3,5 mil. Kč. Lze předpokládat, že realizace investičně náročnějších projektů nebude tak ohrožená odlivem PZI do jiných nákladově atraktivnějších států, než v případě investičně méně náročných pracovních míst.

Obr. 1: Průměrná výše investic (v mil. Kč) na 1 pracovní místo v okresech Ústeckého kraje za období 1998-2008



Zdroj: databáze Czechinvest, vlastní výpočty

Meziokresní rozdíly v rámci Ústeckého kraje vykazují na dílčí rozdíly ve struktuře realizovaných investic a typech pracovních míst. Hlubší dopad transformace ve východní části kraje vedl k nadprůměrnému nárůstu míry nezaměstnanosti, kterou mají snížit nová pracovní místa vytvořená v průmyslových zónách. Z tohoto hlediska je poptávka po velkém nárůstu těchto pracovních míst logická, je ale otázkou, do jaké míry má mít kvantita přednost před kvalitou. V západní části kraje převažují spíše větší pobočky nadnárodních firem, vyznačující se větším počtem pracovních míst a nižší investiční náročností na vznik jednoho pracovního místa. Vnitroregionální vývojová diference v rozmístění a struktuře zahraničních investorů je do značné míry ovlivněna předcházejícím vývojem - specializací regionu na těžbu hnědého uhlí, navazující odvětví a odpovídající strukturou lidských zdrojů, která se obtížněji rekvatifikuje a uplatňuje na současném trhu práce.

Dosahování aglomeračních výhod bude v Ústeckém kraji složité, protože inovační potenciál prostředí a propojení vědy a výzkumu s praxí patří v rámci České republiky mezi podprůměrné. Matoušková, Macháček, Postránecký, Toth [2000] současně upozorňují, že pobočky nadnárodních firem vzhledem k jejich pozici ve vnitrofiremní hierarchii budou citlivější na průběh hospodářského cyklu a jsou více ohrožené uzavřením, resp. výraznějším omezením výroby.

V Ústeckém kraji lze hovořit o inercii regionálního prostředí v ose východ-západ, generované předcházející regionální specializací území a přetrvávající v transformované formě v podobě méně kvalifikovaných pracovních míst a montážních výrob. Tato skutečnost bude dále negativně ovlivňovat regionální vývojové procesy (zejména v západní části kraje) a výsledným nízkým posílením vnější regionální konkurenceschopnosti ve střednědobém i dlouhodobém horizontu.

Dalším rizikem je přežívání duální ekonomiky v částech Ústeckého kraje. Vlivem větší technologické mezery mezi domácími a zahraničními podniky se může snižovat jejich schopnost implementovat nové technologie, vyrábět konkurenceschopné produkty a rozvíjet subdodavatelské vztahy k zahraničním podnikům. Koncentrace PZI s nižšími nároky na kvalifikaci a nižší investiční náročností pracovních míst, by se projevila v nižší konkurenceschopnosti firem a regionální ekonomiky.

Riziko odlivu PZI v případě investorů v průmyslových zónách lze předejít komplexním posilováním aglomeračních úspor na regionální úrovni, např. kvalitativním rozvojem regionálního trhu práce, podporou networkingu a transferu informací na bázi sektorových a mezisektorových interakcí. Blažek, Uhlíř [2002] v této souvislosti zmiňují rozvoj systému následné péče o investory (after-care programy). Smith [2005] uvádí, že další růst koncentrace PZI ovlivňuje tempo růstu vnějších úspor a aglomeračních efektů, což může zvyšovat konkurenční pozici regionu. Proto je v těchto regionech silnější potřeba pro intervencionistická opatření eliminující zmíněné potenciální ohrožení. Podle Smejkal [2008b] bude mít důležitou roli nastavení a odvětvových politik kraje, které mohou ovlivňovat rozhodování zahraničních a tuzemských investorů. V období transformace převažoval kvantitativní význam PZI, v zájmu dlouhodobého zvyšování konkurenceschopnosti kraje jsou podstatné kvalitativně orientované PZI, jejichž příliv by měl být stimulován z veřejných zdrojů.

3.4 Aktéři regionálního rozvoje a zahraniční investoři: příklad průmyslové zóny Triangle

Geneze průmyslové zóny Triangle je modelovým příkladem pro analýzu rozvoje průmyslové zóny, kdy na základě kvalitativního šetření lze analyzovat proces vzniku a rozvoje nejrozsáhlejší průmyslové zóny v Ústeckém kraji včetně role zapojených aktérů.

V roce 2002 stát převedl na Ústecký kraj areál bývalého vojenského letiště, jednalo se o rozsáhlé území o rozloze 364 hektarů typu brownfield (zrušené vojenské letiště s řadou funkčně nevyhovujících staveb) se značnou ekologickou zátěží. Území se nachází na rozhraní okresů Most, Chomutov a Louny v dojížděkové vzdálenosti 30-ti minut do hlavních středisek osídlení uvedených okresů.

Do přípravy průmyslové zóny se zapojilo několik klíčových aktérů na regionální a republikové úrovni. Východiskem bylo získání statutu strategické průmyslové zóny v roce 2002, který se promítá do intenzivnější podpory ze strany státu participujícího na investicích, spojených s revitalizací území a jeho přípravy pro investora. Role státu spočívala v rozhodnutí transformovat bývalé vojenské letiště na průmyslovou zónu, jako prostředku nového ekonomického využití rozsáhlého brownfieldu a vytvoření nového pólu rozvoje v Ústeckém kraji. Poskytnuté státní dotace měly vést k synergickému efektu, kdy revitalizované území bude obsazeno zahraničními investory. Vzhledem k rozloze a plánované kapacitě 13-ti tisíc pracovních míst se očekává výrazný vliv na regionální trhy práce a posílení regionální konkurenceschopnosti. Rozvoj průmyslové zóny byl zvažován v různých alternativních možnostech. „Minimalistická“ varianta spočívala v zaměření zóny pouze pro výrobu, v rámci „maximalistické“ varianty se uvažuje s vytvořením multifunkčního urbanizovaného prostoru do podoby města Triangle-City [Zahradník, Jedlička 2008].

Pro rozvoj Trianglu byla důležitá mobilizace regionální samosprávy, která ji zařadila mezi hlavní rozvojové priority Ústeckého kraje. Krajský úřad společně s Czechinvestem začal hledat zahraniční investory, lokalita byla prezentována na řadě tuzemských i zahraničních akcích a byl hledán velký strategický investor, který bude schopen obsadit co největší podíl z připraveného území. V následujících letech se objevilo několik zahraničních investorů, např. konsorcium Peugeot-Citroen a zejména konsorcium Hyundai-Kia, který se i přes velké úsilí zainteresovaných aktérů a pokročilé vyjednávání s institucemi veřejné správy (vláda schválila investiční smlouvu s konsorciem Hyundai-Kia) rozhodl umístit svoji

investici do Žiliny. Důvody, vedoucí k uvedenému strategickému rozhodnutí vycházely z méně výhodných lokalizačních faktorů lokality Triangle – kvalita dopravních komunikací a větší vzdálenost k další investici koncernu Hyundai v Nošovicích v Moravskoslezském kraji. Významnou roli měly také vysoké státní investiční pobídky doplněné dalšími infrastrukturními a sociálními pobídkami ze strany žilinské samosprávy.

V letech 2006 - 2007 Czechinvest a krajský úřad Ústeckého kraje jednal s dalšími investory a následně byly podepsány smlouvy s firmami Hitachi Home Electronics (Czech), s.r.o. a IPS Alpha Technology Europe, s.r.o. působící v oblasti výroby LCD televizí. Společnost Hitachi zde na rozloze 42 ha vytvořila osm set pracovních míst a IPS Alpha jeden a půl tisíce.

3.5 Situace v období ekonomické krize 2008-2009

V důsledku hospodářské krize dochází k zásadní změně trendu rozvoje průmyslové zóny, zatímco na počátku roku 2009 zaměstnávají obě firmy asi 4 500 lidí, v březnu 2009 Hitachi oznámila zrušení pobočky, IPS Alpha omezila výrobu a čtyři sta zaměstnanců propustila. Uvedený vývoj dokazuje, že při globálním útlumu prodeje aut a kritikách jeho narůstající koncentrace v České republice se hospodářská recese negativně projevuje i v dalších odvětvích nespojených s automobilovým průmyslem. Tento příklad naznačuje, že kritika vysoké koncentrace automobilového průmyslu v České republice není vzhledem k dopadům recese na jiné sektory opodstatněná.

V reakci na strategická rozhodnutí obou společností se počátkem roku 2009 do stabilizace a dalšího rozvoje průmyslové zóny zapojují další aktéři. Klíčový aktér, Ústecký kraj jako vlastník průmyslové zóny, inicioval vznik pracovní skupiny složené ze zástupců Hospodářské a sociální rady Ústeckého kraje, Úřadů práce z okresů Most, Chomutov, Louny a Ústí nad Labem a okresních hospodářských komor, s cílem zabývat se minimalizací negativního dopadu na regionální trh práce. Czechinvest a instituce veřejné správy pokračují v hledání nových zahraničních investorů, uvolněné prostory jsou realitní společností nabízeny trhu realit. Volba zahraničního investora v případě strategických zón je sice podmíněna souhlasem vlády, ale ostatní aktéři, včetně krajského úřadu, považují rozvoj této průmyslové zóny za klíčový pro území, kde je zóna vytvořena a v různé míře se spolupodílí na přípravě území, výstavbě dopravní infrastruktury (zejména rychlostní

komunikace Praha-Chomutov) a propagaci. Existuje i vnější podpora od bývalého investora firmy Hitachi, která deklarovala rozhodnutí pomoci s vyhledáváním jiného zahraničního investora.

Vývoj průmyslové zóny Triangle, příliv a následný odliv PZI lze interpretovat v kontextu prostorové organizace firem v pojetí Massey [1995], upozorňující na význam pozice pobočky nadnárodního subjektu v organizaci korporace. Pobočky se slabší pozicí (např. montážní provozy) jsou vlivem ekonomické stagnace investora nebo hospodářské recese více ohrožené omezením výroby nebo zrušením. V této souvislosti je vhodné uvést, že výše investice na 1 pracovní místo se v případě Hitachi a IPS Alpha pohybovala v rozmezí 1,2 až 1,4 mil. Kč, což patří mezi nejnižší hodnoty realizovaných investic v Ústeckém kraji.

Získávání nových investorů do průmyslové zóny Triangle bude složité, ale prioritace rozvoje Trianglu v rámci strategického rozvoje území Ústeckého kraje vede k dlouhodobé aktivizaci aktérů na národní a regionální úrovni, což částečně vyvažuje méně kvalitní lokalizační faktory průmyslové zóny, např. z oblasti dopravy a lidských zdrojů. Náklady na revitalizaci a přípravu území dosáhly 2 mld. Kč, a je proto i úkolem zainteresovaných aktérů z veřejného sektoru využívat investice z veřejných zdrojů co nejefektivněji.

3.6 Shrnutí

Význam přílivu PZI lze na republikové, regionální a lokální úrovni hodnotit různými způsoby. V ekonomice České republiky dlouhodobě přispívají k rozvoji nového ekonomického prostředí, do kterého se postupně integrovaly i tuzemské firmy, postupně překonávající technologickou mezeru a spolupodílející se společně s PZI na růstu celkové konkurenceschopnosti ekonomiky. Na úrovni krajů vykazuje příliv PZI významné rozdíly, na jedné straně výrazně dominuje Praha, následovaná Středočeským krajem, přičemž Ústecký kraj v komparaci se zbývajícími kraji patří mezi investičně atraktivnější. Současně se neprojevují výraznější rozdíly v přílivu PZI mezi kraji, které by odpovídaly míře rozvinutosti jednotlivých regionů (vyjma středočeského prostoru).

Hlavním cílem bylo obohatit dosavadní analýzy přínosu PZI pro regionální rozvoj a regionální analýzu na úrovni okresů, tj. sledováním vnitrokrasné diferenciace rozdílů v lokalizaci PZI v rámci jednoho z krajů. Za příklad byl zvolen Ústecký kraj, neboť je jedním ze dvou krajů, kde úspěšná restrukturalizace (v níž hrají PZI nemalou roli) představuje

mimořádně akutní výzvu. V Ústeckém kraji na úrovni okresů výrazně dominuje okres Most, což by mohlo vést k závěru, že jde o nejatraktivnější území v kraji pro zahraniční investice. Jiné závěry vznikají při kvalitativním hodnocení PZI. Ústecký kraj sice nezaostává v přílivu PZI za ostatními kraji, problémem je ale celkově nízká rozvinutost inovačního podnikání, sítě vědecko-výzkumných aktivit a horší vzdělanostní a profesní struktura obyvatel, což se projevuje v nižších aglomeračních efektech, které by motivovaly k většímu přílivu PZI z oblasti high-tech odvětví nebo s odděleními technologického vývoje. S tím souvisí i možnost přežívání duality v ekonomice, která může být dále posilována nižší úrovní inovačních aktivit v Ústeckém kraji (oproti ostatním krajům) a růstem, resp. udržováním technologické mezery mezi domácími a zahraničními podniky.

Regionální divergenční vývojové procesy byly v případě lokalizace PZI v okresech Ústeckého kraje prokázány, struktura zahraničních investorů v průmyslových zónách v okresech Ústeckého kraje potvrzuje určitou asymetrii v socioekonomickém rozvoji kraje. V západní části kraje zahraniční investoři zakládali pobočky s průměrně vyšším počtem pracovních míst a nižší investiční náročností jednoho pracovního místa. Hlubší dopad transformace v západní části kraje byl spojený s vysokým růstem míry nezaměstnanosti, což se v případě místních rozvojových politik promítlo do prioritizace tvorby pracovních míst v nových průmyslových zónách i za cenu nižší kvality nově vytvářených pracovních míst nebo akceptace ekologicky rizikovějších provozů (např. firma NEMAK v okrese Most). Tento přístup vyplývá i z řady tvrdých a měkkých lokalizačních faktorů, ve kterých západní část Ústeckého kraje zaostává za východní částí, např. v kvalitě lidských zdrojů, dopravní dostupnosti, přítomnosti vysokého školství. Vnitroregionální diferenciací v rozmístění a struktuře zahraničních investorů je proto do určité míry ovlivněna předcházejícím socioekonomickým vývojem území, který následně vytváří regionálně diferencované podmínky pro lokalizaci PZI v Ústeckém kraji.

Vyšší riziko uvedeného asymetrického vývoje spočívá ve větší koncentraci přímých zahraničních investic s větší citlivostí na výkyvy hospodářského cyklu násobenou jejich slabší pozicí ve struktuře nadnárodních koncernů. Uvedenou skutečnost dokládá i příklad průmyslové zóny Triangle, odkud v důsledku hospodářské recese jeden zahraniční investor v dubnu roku 2009 odešel a druhý silně omezil svoji výrobu.

Prostý objem přímých zahraničních investic nelze proto považovat za relevantní ukazatel konkurenceschopnosti, mezi okresy Ústeckého kraje existují rozdíly v objemu PZI

(s dominancí okresu Most), které neodpovídají míře rozvinutosti území. PZI jsou při hodnocení regionální konkurenceschopnosti relevantním ukazatelem tehdy, jestliže jsou sledovány jejich kvalitativní charakteristiky z hlediska žádoucího dlouhodobého posilování konkurenční regionální výhody. Příliv PZI byl zpočátku motivován privatizačními procesy a základními výrobními faktory typu ceny práce, dopravní a technické infrastruktury, dostupností a rozlohy nových průmyslových zón.

V následujícím období budou hrát větší roli faktory kvalitativní povahy - aglomerační efekty a konkurenceschopnost regionálního inovačního systému. V posttransformačním období se význam kvantitativních kritérií při posuzování PZI snižuje ve prospěch kvalitativních, které mají dlouhodoběji posilovat konkurenceschopnost ekonomiky na národní i regionální úrovni.

4. Mechanismy a aktéři na regionálním trhu práce v Ústeckém kraji

4.1 Kvalitativní hodnocení aktérů a networkingu na regionálním trhu práce

Analýza aktérů regionálního rozvoje patří mezi klíčová témata výzkumu, které v teoretické rovině vycházejí z různých metodologických přístupů a teoretických konceptů regionálního rozvoje [např. Pike, Rodríguez-Pose, Tomaney 2006]. Jestliže se při klasifikaci teorií vychází z chronologického hlediska, mezi nejmladší patří institucionální teorie regionálního rozvoje [Blažek, Uhlíř 2002], zejména teorie učících se regionů a teorie regionálního inovačního systému. Oba přístupy jsou do určité míry podobné, přičemž mezi jejich společné prvky, které podstatným způsobem mohou ovlivňovat regionální rozvoj, patří fenomén spolupráce mezi aktéry regionálního rozvoje [Rutten, Boekema 2007]. Rozvoj networkingu mezi regionálními aktéry vede ke vzniku nových rozvojových mechanismů propojující tržní subjekty i instituce veřejného sektoru do regionálně specifických struktur, které jsou nositeli konkurenceschopnosti regionu [Cooke, Asheim a kol. 2006]²².

V institucionálních přístupech [Amin, Thrift 1995] je popisován význam institucionální hustoty pro rozvoj regionu, zdůrazňující význam přítomnosti klíčových aktérů pro rozvoj regionu. Hodnocení významu aktérů a networkingu je v obecné rovině tématem komplexním, protože za aktéra regionálního rozvoje lze považovat de facto veškeré subjekty v regionu a řadu aktérů, působící mimo region. Analýza významu aktérů v networkingu a mechanismech regionálního rozvoje je závislá na konkrétní analyzované sféře regionálního rozvoje, neboť význam jednotlivých aktérů se bude měnit v závislosti na řešeném tématu.

Hlavním výzkumným tématem bude otázka, zda existují rozdíly mezi skupinami aktérů v zájmu o rozvíjení vzájemných vazeb na bázi networkingu, kdy lze očekávat rozdílné přístupy u jednotlivých typů aktérů. Analýza uvedeného jevu vychází například z výzkumů zaměřených na strategický význam malých a středních firem pro rozvoj regionu, kdy jsou malé firmy podle konceptu flexibilní specializace [van Dijk 1995] považovány na

²² problematikou regionální konkurenceschopnosti se zabýval např. projekt Constructing Regional Advantage pod vedením Philla Cooka a Bjorna Asheima a kol. online viz www.dime-eu.org/files/active/0/regional_advantage_FINAL.pdf

flexibilnější ve schopnosti reakce na vývoj tržních mechanismů [Armstrong, Taylor 2007], vyhledávají nové inovace a rozvojové příležitosti zejména prostřednictvím sítí vazeb k ostatním aktérům [Tidd, Bessant, Pavitt 2007]. Výzkum aktérů a networkingu je proveden na příkladu regionálního trhu pracovních sil, s cílem vyhodnotit význam vybraných aktérů pro zvýšení flexibility regionálního trhu práce z pohledu dotazovaných subjektů a zjistit případné rozdíly v zájmu o networking mezi specifickými skupinami aktérů, rozlišených podle vybraných hledisek.

Výzkumné otázky vycházejí z teoretického kontextu institucionálních teorií regionálního rozvoje, zejména teorie učících se regionů a paradigmatu networkingu, který řada autorů [Borgatti, Foster 2003; Achrol 1997; Ritter 1999] považuje za strategický faktor zvyšující konkurenceschopnost firem a v geografickém kontextu i konkurenceschopnost regionů [Cooke, Morgan 1993].

Výzkum vychází ze skutečnosti, že na trhu práce v Ústeckém kraji i v České republice existují dlouhodobé disproporce mezi nabídkou a poptávkou po práci, způsobené zejména nedostatečnými kvalifikačními předpoklady uchazečů. Současně jsou málo rozvinuté mechanismy zvyšující pružnost trhu práce, včetně flexibility stávajících institucí veřejné správy a navazujících ze soukromého sektoru (např. v oblasti nabídky rekvalifikačních a vzdělávacích programů), které by pozitivně působily zejména na strukturální nezaměstnanost. Tento stav je v Ústeckém kraji způsoben řadou příčin, například dopady ekonomické transformace, vzdělanostními a profesními strukturami obyvatel a specifickým vývojem některých okresů. Mezi uvedené příčiny patří také nedokonalá informovanost na trhu práce mezi aktéry, která vychází z určité izolovanosti a nedokonalého transferu informací mezi institucemi z veřejného a soukromého sektoru a nezaměstnanými.

Činnost aktérů lze hodnotit podle různých hledisek, neoklasické přístupy vychází z individualizovaného pojetí aktéra v tržním prostředí, institucionální ekonomie naopak zdůrazňuje pojetí aktéra jako „množinu smluvních vztahů“ [Mlčoch 2005, str. 32], provázaného v tržních a společenských strukturách řadou specifických mechanismů – produkčními řetězci, subdodavatelskými vztahy, meziodvětvovými tržními mechanismy (výroba vs. logistika a odbyt). Mezi uvedené mechanismy je nezbytné zařadit také trh práce, kam vstupují aktéři z veřejného, soukromého i neziskového sektoru. Instituce veřejné správy vytváří legislativní a administrativní prostředí (se specifickou rolí úřadů práce na regionální úrovni), ve kterém fungují mechanismy nabídky a poptávky po pracovní

síle. Personalistické a nevládní neziskové organizace se spolupodílí na zvyšování flexibility regionálních pracovních trhů tím, že vytváří nabídku vzdělávacích a rekvalifikačních kurzů podle potřeb trhu, aplikují individualizovaný přístup k nabídce a poptávce po pracovní síle, a to podle požadavků firem i nezaměstnaných osob. Souhrnně řečeno, networking na regionálním trhu práce vytváří v prostorovém kontextu síť kontaktů mezi zainteresovanými aktéry (na bázi sektorových a mezisektorových interakcí) na místní, regionální a národní úrovni, do kterých vstupují ekonomicky aktivní osoby při hledání pracovního uplatnění.

Cílem výzkumu je také zjistit atraktivitu networkingu pro zaměstnavatele, jaký význam mají vytipované bariéry pro rozvoj vzájemných vazeb a kontaktů mezi aktéry a zda jsou ochotni se zapojit do regionálních mezisektorových sítí působících na trhu pracovních sil.

Toto téma umožňuje analyzovat na konkrétním jevu význam jednotlivých subjektů z různých sektorů - firmy, rekvalifikační a poradenské organizace, instituce veřejné správy, nevládní neziskový sektor, jak jsou ochotny participovat v rozvoji pracovního trhu, když každá skupina aktérů má svou specifickou roli.

Příklad regionálního trhu pracovních sil pak umožňuje provést analýzu jednotlivých skupin aktérů a ochoty rozvíjet networking, který by měl zvýšit flexibilitu regionálního trhu práce na straně nabídky i poptávky. Vznik mezisektorových sítí by zlepšil transfer informací o nabídce a poptávce po pracovních místech, potřebách zaměstnavatelů a přispěl by k optimalizaci vzdělávacích a rekvalifikačních programů. Kvalitativní rozvoj české ekonomiky je ovlivňován i pružností trhu práce a vnitřní vnější flexibilitou pracovní síly a zaměstnavatelů (Kotýnková, Němec 2003), kdy se vnější flexibilita projevuje ve zvyšování schopnosti pracovní síly pružněji reagovat na vývoj poptávky na trhu práce. Vnitřní flexibilita trhu práce je determinována přístupem zaměstnavatelů k interním lidským zdrojům a rozvoji celoživotního vzdělávání a zvyšování kvalifikace zaměstnanců. Networking na regionálních trzích práce by měl díky formálním a neformálním vazbám a kontaktům usnadnit transfer informací mezi aktéry na regionálním trhu práce a zefektivnit systém rekvalifikací podle osobnostních předpokladů a požadavků zaměstnavatelů.

4. 2 Popis šetřeného souboru

Vymezení zkoumaného souboru vycházelo z cíle zajistit subjekty reprezentující široké spektrum aktérů, které by umožnilo sledovat rozdíly v postoji jednotlivých skupin aktérů k šetřené problematice. Výzkum²³ se zaměřil na získání kvalitativních a kvantitativních dat o zaměstnavatelských subjektech prostřednictvím terénního šetření.

Zkoumané subjekty je možné klasifikovat podle několika hledisek:

- a) geografických
- b) právních
- c) oborových
- d) personálních

ad a) geografická struktura souboru

Geografické rozložení šetřeného vzorku vyplývalo z cíle zajistit významný podíl dotazovaných z Ústeckého kraje pro komparaci s daty za Českou republiku. Výzkum aktérů regionálního rozvoje byl proveden na vzorku 107 zaměstnavatelských subjektů z České republiky. Ze šetřeného vzorku 36 subjektů působilo v Ústeckém kraji. Zbývající aktéři pochází z dalších šesti krajů České republiky, a to Jihočeského, Karlovarského, Královehradeckého, Moravskoslezského a Pardubického.

ad b) struktura souboru podle právního statusu a původu vlastníků nebo zřizovatelů

Výzkum sledoval kategorie aktérů diferencované podle právní subjektivity. Mezi zaměstnavateli dominoval ziskový sektor, který tvořilo 70,4% organizací ve složení akciové společnosti 39,3%, společnosti s ručením omezeným 25,2%, družstva 8,4% a osoby samostatně výdělečně činné (s podmínkou, že zaměstnávají další pracovníky). Neziskový sektor byl zastoupen 12,1 %, kde měly významné zastoupení občanská sdružení (9,8%) a obecně prospěšné společnosti (2,8%). Soubor dotazovaných organizací je možné klasifikovat podle původu zřizovatelů nebo vlastníků. V naprosté většině se jednalo o tuzemské organizace (81,3%). Každý desátý subjekt byl ve vlastnictví zahraničního kapitálu. Většinový podíl zahraničního kapitálu byl zaznamenán u 4,7% šetřených organizací a menšinovou účast zahraničních vlastníků uvedlo 3,7% subjektů.

²³ Realizace šetření byla součástí širšího výzkumného projektu *Equal: Rehabilitace-aktivace-práce; CZ.04.4.09 / 1.1.00.1 / 0038.*

ad c) struktura souboru podle oborů

Z hlediska oborového zaměření převažoval u dotazovaných organizací zpracovatelský průmysl (57,0%), následovaný oblastí sociálních služeb (11,2%). Další kategorie se pohybovaly okolo pěti procent, kam patří organizace z oblasti obchodu (5,6 %), dopravy a spojů (4,7%), ostatní veřejné služby (4,7%). Ze zkoumaného spektra aktérů byli ještě významněji zastoupeni zaměstnavatelé ze stavebnictví (3,7%) a zdravotní péče (2,8%). Zbývající podíl aktérů je z oborového hlediska nevýznamný, zastoupení aktérů z ostatních oborů nepřesáhlo úroveň 2 %. Uvedená kategorizace vychází z hlavní činnosti, kterou aktéři uvedli, význam vedlejších činností nebyl sledován. Vzhledem ke značné diverzifikaci a nízkému počtu organizací v jednotlivých oborech je interpretace a komparace výsledků z oborového hlediska velmi omezená, proto nebude použita v analýze výsledků šetření.

ad d) struktura souboru podle počtu zaměstnanců

Z hlediska počtu zaměstnanců, v komparaci s ostatními sledovanými kritérii, byl počet organizací v jednotlivých velikostních kategoriích nejvíce vyvážený. První skupinu tvořily subjekty do 20 zaměstnanců, které představovaly 16% podíl z celkového počtu, subjekty v rozmezí 21-100 zaměstnanců byly zastoupeny na úrovni 29%. Kategorie subjektů zaměstnávajících 101-500 tvořila 28% podíl z celkového souboru.

4.3 Výsledky šetření

V rámci šetření byly hodnoceny následujících kategorie aktérů: obecní a krajské samosprávy (sledovány společně v kategorii územní samospráva), podnikatelské subjekty, nevládní neziskové organizace, zahraniční partneři, zájmová sdružení obcí na úrovni mikroregionů a euroregionů (dále jen mikroregiony/euroregiony), úřady práce, profesní sdružení/hospodářské komory, centrální orgány státní správy, poradenské/vzdělávací organizace, vysoké školy a výzkumné organizace. Zaměstnavatelé měli jednotlivé kategorie subjektů hodnotit 3-stupňovou škálou, kde 1 znamenala velmi významnou preferenci pro potenciální spolupráci a 3 naopak nevýznamnou.

Tab. 7: Srovnání významu aktérů na trhu práce podle zaměstnavatelských subjektů v České republice a Ústeckém kraji

| Poř. | Aktér (Česká republika) | Prům. hodnoc. | Poř. | Aktér (Ústecký kraj) | Prům. hodnoc. |
|------|--------------------------------|---------------|------|--------------------------------|---------------|
| 1. | Úřady práce | 1,46 | 1. | Úřady práce | 1,33 |
| 2. | Územní samosprávy | 1,96 | 2. | Podnikatelské subjekty | 1,78 |
| 3. | Podnikatelské subjekty | 2,01 | 3. | Nevládní neziskové organizace | 1,88 |
| 4. | Poradenské/vzdělávací org. | 2,06 | 4. | Poradenské/vzdělávací org. | 1,92 |
| 5. | Nevládní neziskové org. | 2,21 | 5. | Územní samosprávy | 2,04 |
| 6. | Centrální orgány státní správy | 2,24 | 6. | Profesní sdruž./hosp. komory | 2,2 |
| 7. | Vysoké školy a výzkumné org. | 2,25 | 7. | Vysoké školy a výzkumné org. | 2,25 |
| 8. | Profesní sdruž./hosp. komory | 2,32 | 8. | Centrální orgány státní správy | 2,26 |
| 9. | Mikroregiony / Euroregiony | 2,36 | 9. | Zahraníční partneři | 2,29 |
| 10. | Zahraníční partneři | 2,38 | 10. | Mikroregiony / Euroregiony | 2,33 |

Zdroj: zpracování autora

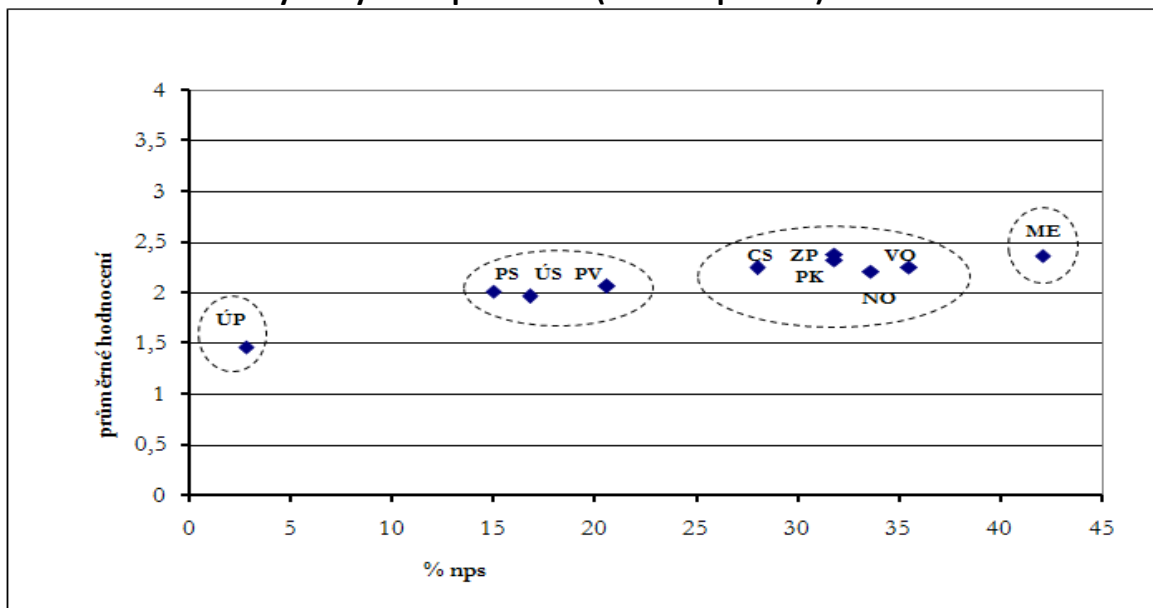
Výstupy šetření jsou zaznamenány v tabulce 1 a grafy 5-8 interpretují výsledky v kontextu ochoty a validity zaměstnavatelů zhodnotit význam jednotlivých aktérů. Preference vybraných aktérů ze strany podnikatelských subjektů je v grafu znázorněna ve vztahu k procentům odpovědí dotazovaných, kteří nedokázali posoudit význam příslušného aktéra²⁴. Tento údaj považuji za podstatný, protože mezi sledovanými aktéry existují poměrně velké rozdíly.

V Grafu 5 jsou znázorněna data za Českou republiku. Zde jsou patrné čtyři shluky organizací, přičemž první a poslední skupinu, představující nejlepší a nejhorší hodnocení, tvoří jeden aktér. Z hodnoceného spektra aktérů je kvalitativně nejlépe hodnocen úřady práce, ke kterému se také vyjádřilo nejvíce subjektů. K úřadům práce se vyjádřilo nejvíce dotazovaných organizací, z nich dvě třetiny organizací je považují za velmi významné subjekty. Za nevýznamné je považuje pouze 10,2% organizací, což je nejméně ze všech kategorií.

V druhé skupině jsou zařazeni následující aktéři – podnikatelské subjekty, územní samosprávy a poradenské/vzdělávací organizace. Počet nehodnotících zaměstnavatelů se pohyboval mezi 15% - 22%. Do třetího shluku patří centrální orgány státní správy, zahraniční partneři, profesní sdružení/hospodářské komory, nevládní neziskové organizace, vysoké školy. U této skupiny hodnocení aktérů nevedlo 28% až 37% dotazovaných zaměstnavatelů. Poradenské a vzdělávací organizace hodnotí více jako významné nebo velmi významné ¾ všech organizací.

²⁴ Ve škále odpovědí: 1 - znamená velmi významný aktér, 2 – významný aktér, 3 – nevýznamný aktér. Výsledná pozice v grafu je průměrem z těchto známek.

Graf 5: Preference vybraných skupin aktérů (Česká republika)



ÚP- úřady práce, ÚS – územní samosprávy, PS – podnikatelské subjekty, PV – poradenské a vzdělávací organizace, CS – centrální orgány státní správy, VO – vysoké školy a výzkumné organizace, PK – profesní sdružení, hospodářské komory, NO – nevládní neziskové organizace, ME – mikroregiony, euroregiony, ZP – zahraniční partneři.

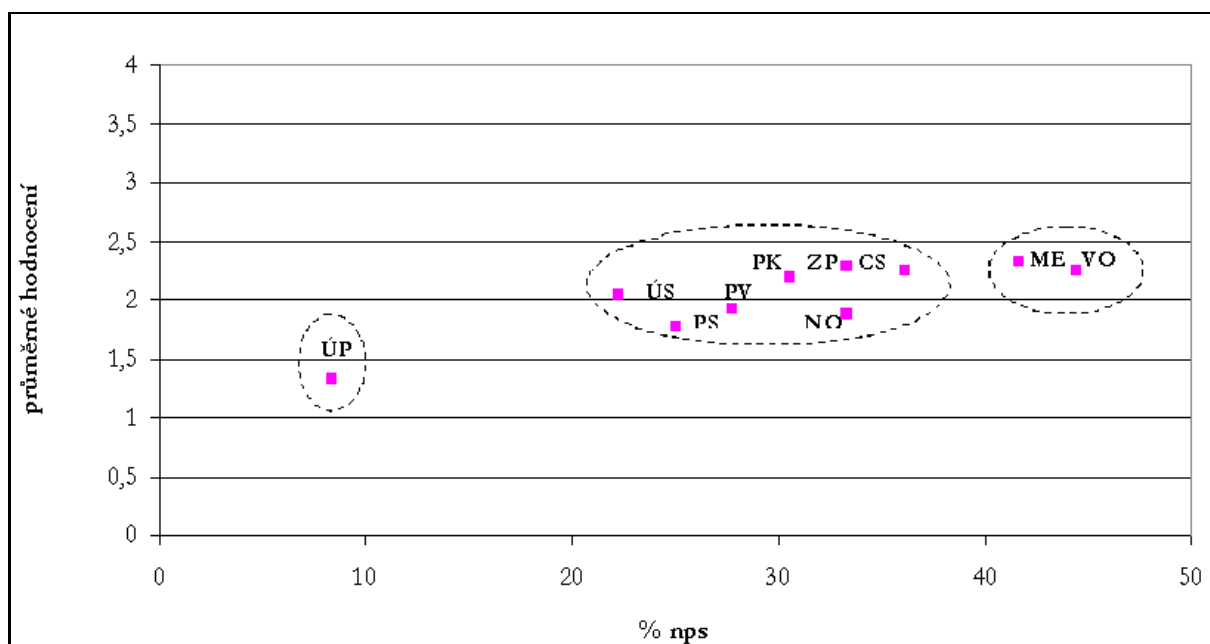
nps- počet subjektů, které nedokázali posoudit význam příslušného aktéra

Zdroj: vlastní zpracování

Do čtvrtého shluku byly na základě šetření zařazeny mikroregiony a euroregiony, které současně dokázalo posoudit nejméně subjektů a to pouze 42%. Euroregiony a mikroregiony jsou velmi nízko hodnoceny, tento model spolupráce obcí není pro aktéry příliš čitelný, což potvrzuje velký podíl subjektů, jejichž představitelé je nedokázali v šetření posoudit, tak také skutečnost, že 43% subjektů je považuje za nevýznamné. V hodnocení jejich důležitosti výrazně zaostávají také za územními samosprávami, i když jde o nový typ networkingu, ve kterém se spojují města a obce s případnými dalšími aktéry místního rozvoje a to by mělo generovat nové impulsy pro místní rozvoj.

Při hodnocení Ústeckého kraje se také projevuje určitá míra regionálních specifik v porovnání s hodnotami v ČR. V rámci kvalitativního hodnocení v Ústeckém kraji lze rozdělit aktéry do tří shluků (viz Graf 6).

Graf 6: Preference vybraných skupin aktérů dotazovanými zaměstnavateli (Ústecký kraj)



ÚP- úřady práce, ÚS – územní samosprávy, PS – podnikatelské subjekty, PV – poradenské a vzdělávací organizace, CS – centrální orgány státní správy, VO – vysoké školy a výzkumné organizace, PK – profesní sdružení, hospodářské komory, NO – nevládní neziskové organizace, ME – mikroregiony, euroregiony, ZP – zahraniční partneři.

nps- počet subjektů, které nedokázali posoudit význam příslušného aktéra

Zdroj: vlastní zpracování

Nejvýznamnějším aktérem na republikové i regionální úrovni jsou úřady práce, které získávají toto hodnocení ode všech kategorií dotazovaných subjektů. Jejich význam je odůvodnitelný rolí tohoto aktéra v pozici specializované instituce veřejné správy, disponující řadou nástrojů v oblasti aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti, který zastupuje stát v řešení problému nezaměstnanosti na regionální úrovni. V hodnocení významu sledovaných kategorií aktérů nebyly zjištěny výrazné rozdíly v komparaci dat za Českou republiku a Ústecký kraj.

Na druhém místě lze v Ústeckém kraji vymezit skupinu aktérů s minimálními rozdíly (hodnocení v rozmezí 1,78-2,04), kam patří podnikatelské subjekty, nevládní neziskové organizace, poradenské a vzdělávací organizace, centrální orgány státní správy, profesní sdružení, hospodářské komory, územní samosprávy a zahraniční partneři. Územní samosprávy v České republice se sice prioritně nezabývají trhem pracovních sil, ale jsou považovány za významného místního aktéra socioekonomického rozvoje, v jehož zájmu je vytvářet nová pracovní místa, zvyšovat zaměstnanost a koupěschopnost obyvatel a jejich spokojenost s fungováním místní samosprávy.

Třetí shluk aktérů tvoří mikroregiony/euroregiony a vysoké školy/výzkumné organizace. Zaměstnavatelské subjekty považují za nejméně významné subjekty pro rozvoj regionálního trhu práce profesní sdružení a hospodářské komory, centrální orgány státní správy, mikroregiony a euroregiony, zahraniční partnery a vysoké školy/výzkumné organizace - byly zařazeny do intervalu 2,32-2,38, přičemž za aktéra s nejnižším významem jsou považovány svazky obcí a euroregiony.

Dotazované subjekty z Ústeckého kraje častěji než subjekty za celou Českou republiku nedokázaly u jednotlivých kategorií aktérů posoudit jejich význam. V Ústeckém kraji představitelé dotazovaných subjektů přiřazují nižší význam veřejné správě – územní samosprávě a centrálním orgánům státní správy, než jaký byl zjištěn v rámci ČR. Tento rozdíl může být ovlivněn horší socioekonomickou a environmentální situací v kraji, což může být způsobené přístupem institucí veřejné správy a hospodářskou politikou státu ke strukturálním problémům regionu. Naopak výrazně lepší pozici mají v Ústeckém kraji nevládní neziskové organizace, které mají průměrné hodnocení 1,88, zatímco na úrovni ČR jsou průměrně hodnoceny známkou 2,21. Vyšší hodnocení nevládních neziskových organizací lze interpretovat rozvojem tohoto sektoru například v oblasti komunitního plánování, které je v Ústeckém kraji poměrně rozšířeno a je příkladem relativně úspěšného networkingu v sociální oblasti i v České republice.

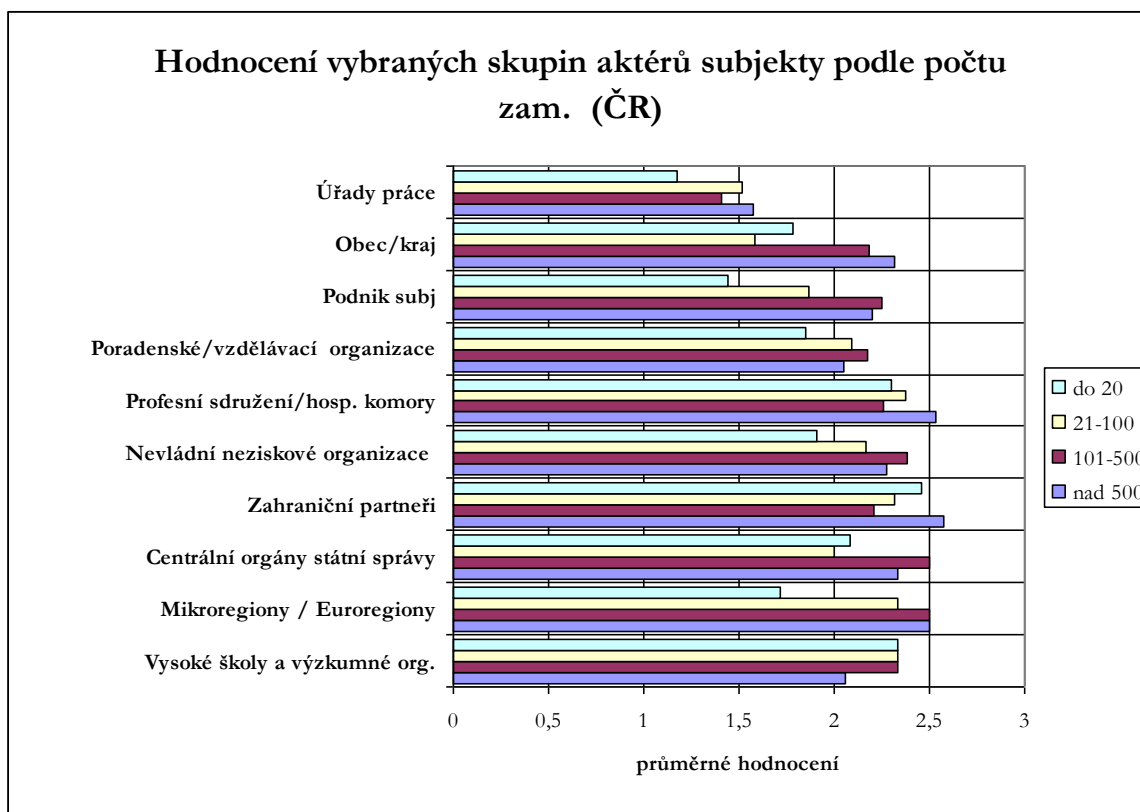
Naopak nejméně byly dotazované subjekty schopny ohodnotit kategorii vysokých škol a výzkumných organizací, mikroregionů a euroregionů. V hodnocení mikroregionů a euroregionů se neprojevují výraznější rozdíly mezi Ústeckým krajem a ČR, přestože v Ústeckém kraji je vzhledem k ostatním krajům nadprůměrný počet euroregionů. Euroregiony a svazky obcí byly celkově nejméně „čitelnou“ skupinou, neboť polovina dotazovaných je nedokázala posoudit a z hodnotících organizací je 43,4% považuje za nevýznamné, ačkoli se jedná o nové modely mezisektorových sítí, založených na participaci aktérů na místní a regionální úrovni.

Hospodářské komory a profesní organizace jsou společně s euroregiony a mikroregiony kategoriemi, ke kterým se vyjadřovalo méně dotazovaných, přičemž 43,1% je považuje za nevýznamné pro vznik potenciální spolupráce.

Další rozdíly v hodnocení aktérů lze vysledovat podle velikostních kategorií dotazovaných subjektů. Úřady práce jsou i z tohoto hlediska považovány za nejvýznamnějšího aktéra v rozvoji regionálního trhu práce u všech kategorií. Nejvyšší

hodnocení získaly úřady práce ze strany malých firem do 20-ti zaměstnanců, kam je 94,2% subjektů zařadilo do kategorie velmi významné nebo významné. Malé organizace do 20 zaměstnanců lépe hodnotí také územní samosprávy, nevládní neziskové organizace, podnikatelské subjekty, poradenské a vzdělávací organizace, centrální orgány státní správy a mikroregiony a euroregiony. Velké firmy nad 500 zaměstnanců naopak považují za více významné vysoké školy a výzkumné organizace, než malé a střední firmy.

Graf 7:



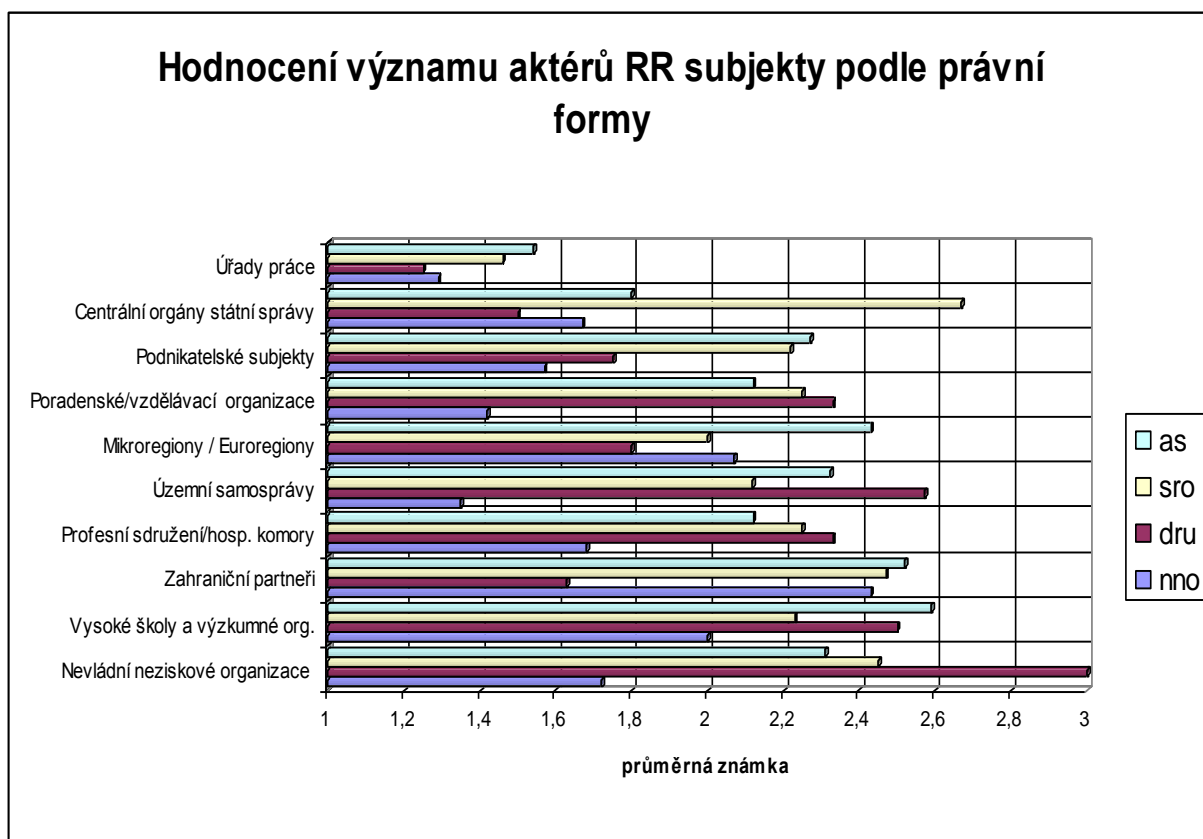
Výsledné průměrné známky ve škále: 1 – velmi významný, 2 – významný, 3 – nevýznamný.
Zdroj: vlastní zpracování

Celkově můžeme říci, že v hodnocení významnosti aktérů ze strany jednotlivých kategorií se v určité míře projevuje vliv počtu zaměstnanců, přičemž největší rozdíly jsou mezi subjekty do 20-ti zaměstnanců a nad 500 zaměstnanců. Menší subjekty hodnotí skupiny aktérů vyššími známkami, tím zároveň prokazují větší zájem o propojování s dalšími aktéry, což se také potvrdilo v hodnocení přínosu networkingu a zájmu vstupovat do nových sítí, který je u menších subjektů výraznější. Vyšší hodnocení networkingu menšími subjekty prokazuje jejich větší potřebu ve vyhledávání nových rozvojových příležitostí, jak v teoretickém výzkumu potvrzuje např. teorie flexibilní specializace.

Kvalitativní výzkum aktérů regionálního rozvoje ze strany právnických osob, které podnikají v rámci své hlavní činnosti nebo vedlejší činnosti, vykazuje také odlišná hodnocení podle právní subjektivity dotazovaných aktérů.

Určitá míra podobnosti v hodnocení se projevuje u komerčních subjektů – akciových společností, společností s ručením omezeným a družstva, ve srovnání s hodnocením ze strany neziskových organizací, které se účastnili šetření. Neziskový sektor v průměru přiřazoval větší význam aktérům regionálního rozvoje než ziskový sektor, přičemž nejvýznamněji byl hodnocen úřad práce. Nadprůměrné hodnocení získaly od neziskového sektoru také kategorie územní samospráva a poradenské a vzdělávací organizace.

Graf 8:



Výsledné průměrné známky ve škále: 1 – velmi významný, 2 – významný, 3 – nevýznamný,
 as- akciová společnost, sro – společnost s ručením omezeným, dru – družstva, nno – nevládní neziskové organizace

zdroj: vlastní zpracování

Komparace odpovědí dotazovaných aktérů podle právní formy a velikosti současně vykazuje rozdílnou vnitřní diferenciaci v průměrných známkách, která je výrazně větší v případě odpovědí klasifikovaných podle právní subjektivity. Větší vnitřní rozdíly v odpovědích podle právní formy dotazovaného proto nelze odůvodnit rozdílným počtem

zaměstnanců u jednotlivých právních forem, protože akciové společnosti mají obvykle větší počet zaměstnanců než družstva a nevládní neziskové organizace.

Lze konstatovat, že hodnocení aktérů regionálního rozvoje je více konzistentní z pohledu velikostních kategorií dotazovaných a v posuzování aktérů regionálního rozvoje hraje větší roli právní subjektivita dotazovaných subjektů. Subjekty z neziskového a ziskového sektoru rozvíjí specifické sítě (vzhledem ke svému zaměření a prioritám), komunikují s odlišnými spektry aktérů, a proto mají pro dotazované aktéry i odlišný význam. Příkladem je hodnocení centrálních orgánů státní správy, které je z pohledu právních forem dotazovaných vnitřně velmi diferencované. Pro společnosti s ručením omezeným nepředstavují významného aktéra, neboť z hlediska jejich působení je prioritou prosazení se v tržním prostředí, často v regionálním kontextu a zapojení této kategorie subjektů do rozvoje firmy je spíše méně obvyklé.

Naopak pro neziskový sektor představují v řadě rolí centrální orgány státní správy významné aktéry - jsou klíčovými subjekty, které definují principy a strategie veřejných politik a vytváří dotační mechanismy veřejných podpor pro tyto organizace. Podobné důvody se projevují ve velké diferenciaci při hodnocení územních samospráv ze strany nevládních neziskových organizací, které je velmi vysoké v komparaci s ostatními dotazovanými subjekty. Neziskový sektor vzhledem ke svému regionálnímu zakořenění často komunikuje s institucemi územních samospráv, představují pro ně nejvýznamnějšího aktéra.

Akciové společnosti dále považují za významnější centrální orgány státní správy, zatímco společnosti s r.o. spíše kategorii mikroregiony/euroregiony a územní samospráva, což lze vysvětlit vyšší mírou „zakořeněnosti“ těchto subjektů v regionálním a lokálním prostředí.

4.4 Bariéry spolupráce mezi aktéry

Význam jednotlivých aktérů pro networking na regionálních trzích práce je diferencovaný nejen z pohledu dotazovaných organizací, ale je současně podmíněn řadou dalších faktorů, v subjektivním hledisku například předpoklady a potenciálem konkrétního aktéra a objektivním nastavením vnějšího prostředí, ve kterém se daný aktér pohybuje. Rozvoj networkingu je pak ovlivněn řadou vnitřních a vnějších bariér, které omezují rozvoj aktéra a regionálního prostředí. V krajním případě lze hovořit o „lock-inu“, kdy izolování

aktéři, resp. regionálně izolované sítě a mechanismy apriori netvytváří nové inovativní rozvojové procesy.

Problematika bariér v regionálním rozvoji není v odborné literatuře příliš řešena, v české literatuře se bariérami obsáhle zabývala Jungwiertová (2008), která rozlišuje tyto základní socioekonomické bariéry: a) prostorové bariéry a fyzicko-geografické podmínky, b) technologicko-mechanické bariéry, c) institucionální a politické bariéry, d) sociální bariéry. V rámci klasifikace uvedených socioekonomických bariér považuje Jungwiertová [2008] za snadno překonatelné - prostorové bariéry včetně fyzicko-geografických podmínek, a technologicko-mechanické bariéry, zatímco překonání institucionálních a politických bariér, včetně sociálních bariér je poměrně obtížné. Význam ekonomických podmínek jako bariér nebyl v kontextu vymezených socioekonomických bariér uvažován, přičemž jejich význam pro regionální rozvoj je podstatný²⁵. Lze uvést příklad duální ekonomiky, kdy může vzniknout situace, že silné zahraniční firmy vytlačují slabé tuzemské podniky z domácích trhů, které nejsou schopné díky ekonomické bariéře (nedostatečné vlastní zdroje, zadluženost a nízká míra investic atd.) udržet své vlastní tržní pozice, proto míra „ekonomického zdraví“ subjektu vytváří i předpoklady pro jeho další rozvoj. V objektivním smyslu, i na každé z řádovostních úrovní od mikroregionů po makroregiony, mají ekonomicky silné územní jednotky díky svému ekonomickému potenciálu a možnostem zpravidla lepší rozvojové předpoklady, jak lze dokumentovat na příkladu polarizace mezi jádrovými a periferními regiony, anebo starými a novými spolkovými zeměmi v Německu, a proto byla otázka ekonomických bariér zařazena do hodnocení.

Zaměstnavatelské subjekty tedy posuzovaly spektrum bariér omezující rozvoj vzájemné spolupráce z hlediska následujících oblastí: a) institucionální a politické, b) sociální, c) ekonomické. Překážky, bránící zaměstnavatelům ve vzniku spolupráce s jinými subjekty v oblasti institucionálních a politických bariér, reprezentovala neochota institucí veřejné správy a nedostatky právního systému. Sociální bariéry představovala jazyková bariéra, špatné zkušenosti s jinými aktéry a nedostatek informací. Vliv ekonomických bariér na rozvoj networkingu byl sledován prostřednictvím těchto překážek - nedostatečné

²⁵ Článek Jungwiertové [2008] je zaměřen na klasifikaci bariér regionálního rozvoje s využitím konceptů evoluční biologie, proto je tento argument relevantní i biologickém kontextu, neboť lze vidět podobné souvislosti mezi silnými a zdravými biologickými entitami (resp. firmami, aktéry), které mají mnohem lepší předpoklady pro reprodukci (tržní expanzi) před slabými jedinci (např. podkapitalizované firmy), což vychází i z kontextu darwinismu a selekce druhů.

finanční zázemí, nedostatek kvalifikovaných pracovníků a nedostatek vhodných partnerů. Tyto překážky vychází z tradičních výrobních faktorů – kapitálu a pracovní síly a jsou doplněné příkladem výrobního faktoru z oblasti aglomeračních úspor, který je klíčový i z hlediska networkingu. Poslední dvě uvedené překážky jsou v širším smyslu zařaditelné i mezi sociální bariéry, nicméně ty jsou zde pojaty úzce v kvalitativním kontextu, který odpovídá spíše měkkým faktorům, než kvantitativním v případě šetřených ekonomických bariér.

Tab. 8: Překážky bránící zaměstnavatelům ve vzniku spolupráce s jinými subjekty

| překážky | Česká republika | | | Ústecký kraj | | |
|--|-----------------|------------------------------|--------|--------------|------------------------------|--------|
| | hodnocení* | % subjektů, které odpověděly | pořadí | hodnocení* | % subjektů, které odpověděly | pořadí |
| institucionální a politické bariéry | | | | | | |
| neochota org. veřejné správy | 2,31 | 80,4 | 5 | 2,00 | 82,6 | 2 |
| nedostatky právního systému | 2,15 | 80,4 | 1 | 2,10 | 82,6 | 3-4 |
| sociální bariéry | | | | | | |
| jazyková bariéra | 2,61 | 84,1 | 7 | 2,55 | 88,51 | 7 |
| špatné zkušenosti | 2,63 | 84,1 | 8 | 2,67 | 85,71 | 8 |
| nedostatek informací | 2,29 | 87,9 | 4 | 2,19 | 88,51 | 6 |
| ekonomické bariéry | | | | | | |
| nedostatečné finanční zázemí | 2,41 | 85 | 6 | 2,10 | 82,6 | 3-4 |
| nedostatek vhodných partnerů | 2,25 | 84,1 | 3 | 1,42 | 88,51 | 1 |
| nedostatek kvalif. pracovníků | 2,16 | 86,9 | 2 | 2,13 | 85,71 | 5 |

zdroj: vlastní zpracování

Překážky bránící zaměstnavatelům ve vzniku spolupráce s jinými subjekty byly hodnoceny na 3-stupňové škále, kde 1 představovala velmi významnou překážku, 2 málo významnou překážku a 3 překážku nevýznamnou. Výsledné průměrné známky včetně uvedení % těch zaměstnavatelů, kteří bariéry nedokázali posoudit, zachycuje tabulka 8. V Ústeckém kraji dosahovalo hodnocení některých překážek pro spolupráci vyšších hodnot než v rámci České republiky.

Lze říci, že překážky jsou považovány za silnější oproti České republice. V Ústeckém kraji bylo zaznamenáno nejvyšší průměrné hodnocení (1,42) a to v případě kategorie - nedostatek vhodných partnerů, zatímco v rámci ČR dosáhla tato bariéra sice nadprůměrné

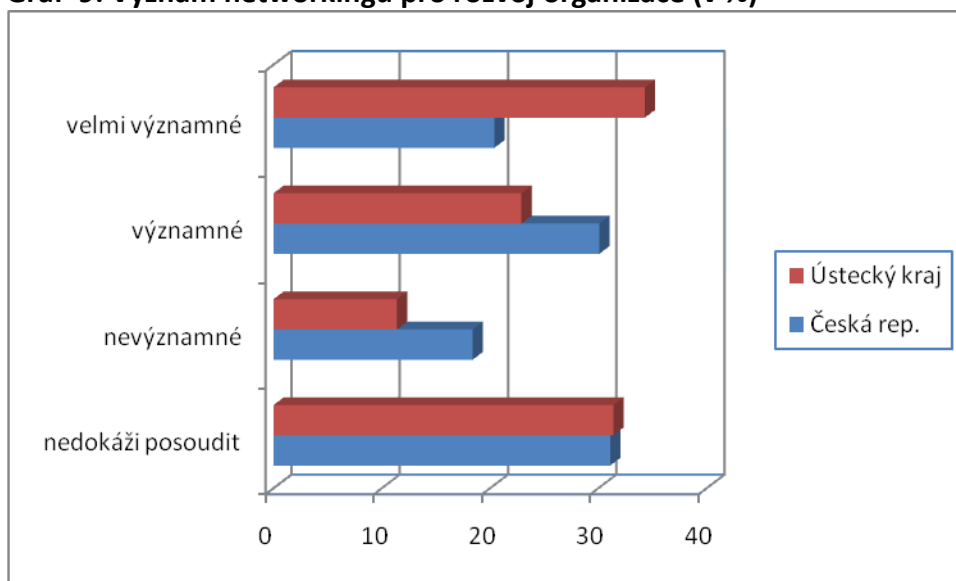
hodnoty (2,25), ale nižší než v Ústeckém kraji. Neochota organizací veřejné správy byla v Ústeckém kraji zařazena na druhé místo (2,0) a je vyšší než v rámci ČR, kde dosáhla hodnoty 2,31 a byla zařazena na páté místo. Nedostatek kvalifikovaných pracovníků pro rozvoj networkingu je považován za poměrně významnou překážku spolupráce mezi aktéry v ČR i Ústeckém kraji, kde je sice až na pátém místě, ale s vysokou známkou (2,13) přesahující všechna průměrná hodnocení bariér v šetřeném vzorku za Českou republiku. Poměrně vysoké hodnocení získala v Ústeckém kraji bariéra nedostatek informací (2,19), zatímco v České republice dosáhla průměrné hodnoty 2,29. Za nevýznamné překážky zaměstnavatelé v Ústeckém kraji a České republice shodně považují jazykovou bariéru a špatné zkušenosti s ostatními aktéry.

Zdůrazněný význam nedostatečné koncentrace aktérů mezi bariérami souvisí s fenoménem „institucionální hustoty“ [Amin, Thrift 1995] v rozvoji mezifiremních a mezisektorových vazeb. Tato bariéra je významnější než například nedostatek finančních prostředků. V případě Ústeckého kraje je na prvním místě a současně zachovává i největší odstup v rámci všech překážek (další překážka - neochota org. veřejné správy následuje s odstupem o 0,58). Celkově vyšší, negativnější vnímání všech sledovaných bariér pro rozvoj spolupráce v Ústeckém kraji, oproti České republice, je významně ovlivněno právě touto kategorií. Ústecký kraj je vnímán jako prostředí s většími bariérami pro rozvoj vazeb mezi aktéry. Rozdíl v celkovém mentálním hodnocení sledovaných bariér spolupráce lze interpretovat i v kontextu institucionálních teorií, které považují atmosféru v regionu za jeden z klíčových indikátorů regionálního rozvoje a toto kvalitativní zjištění tak doplňuje řadu kvantitativních parametrů, podle kterých region zaostává v posilování regionální konkurenceschopnosti.

4.5 Hodnocení networkingu mezi aktéry

Zaměstnavatelé posuzovali networking jako rozvojový impuls a byli dotazováni, zda je vznik regionálních mezioborových sítí příležitostí pro další rozvoj organizace (viz Graf 9). Dotazovaní hodnotili přínos networkingu pro rozvoj své organizace v kategoriích: velmi významné, významné, nevýznamné a nedokáže posoudit. Zjištěná data za Ústecký kraj a ČR se u většiny sledovaných kategorií sice odlišovala, ale polovina dotazovaných subjektů považuje networking za velmi významný, případně významný rozvojový impuls.

Graf 9: Význam networkingu pro rozvoj organizace (v %)

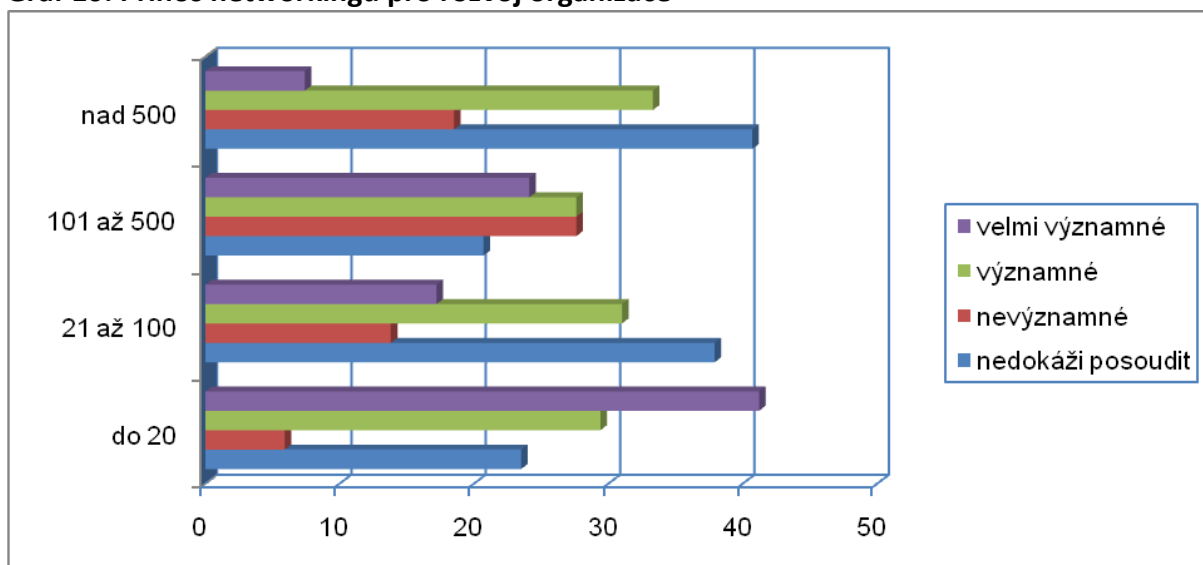


zdroj: vlastní zpracování

V Ústeckém kraji je networkingu celkově přiřazován větší význam, třetina zaměstnavatelů jej považuje za velmi významný a pětina za významný, zatímco ve výsledcích za ČR bylo hodnocení u těchto kategorií opačné.

Význam networkingu jako příležitosti pro rozvoj organizace je rozdílně hodnocen z hlediska jednotlivých velikostních kategorií. Nejvyšší význam networkingu přiřadily organizace do 20 zaměstnanců, 41,2% považuje partnerství za velmi významné a 29,4% za významné.

Graf 10: Přínos networkingu pro rozvoj organizace

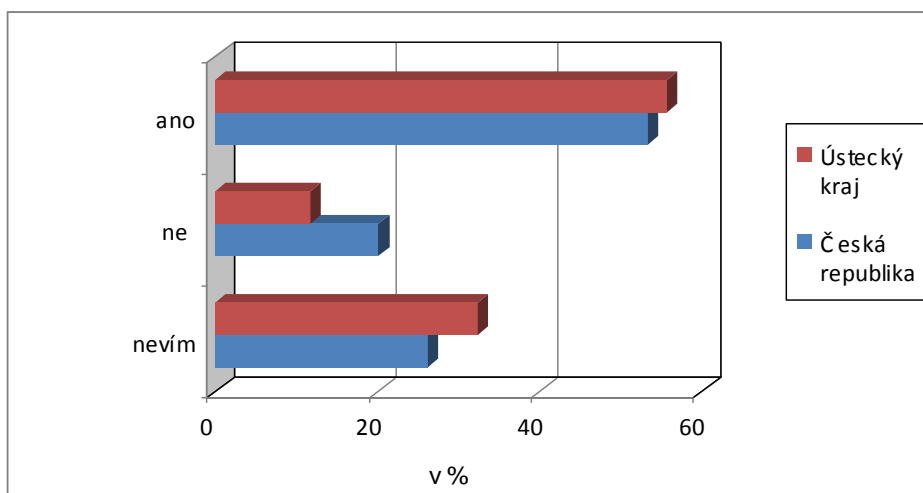


zdroj: vlastní zpracování

Kategorie subjektů se zaměstnanci v rozmezí 21 až 100 a 101 až 500 osob vykázala v rámci sledovaných kategorií relativně blízké hodnoty, za velmi významnou nebo významnou příležitost pro rozvoj vlastní organizace jej považuje 48,2% subjektů v kategorii 21 až 100 zaměstnanců a 51,7% v kategorii 101 až 500 zaměstnanců. Velké organizace (nad 500 zaměstnanců) jsou ze sledovaných velikostních kategorií nejvíce kritické, přínos networkingu pro vlastní rozvoj považuje za velmi významný nebo významný 40,7% a za nevýznamný 18,5% z celkového počtu subjektů v této kategorii.

Subjekty byly také dotazovány na případnou účast v regionálních mezisektorových sítích. Zájem zapojit se do regionálních sítí uvedla polovina ze všech dotazovaných organizací. Větší význam mu přikládají menší organizace, které se rychleji rozhodují a pružněji reagují na nové příležitosti. Velké firmy se potýkají s větší agendou v řízení a podobná strategická rozhodnutí procházejí delším interním hodnotícím procesem.

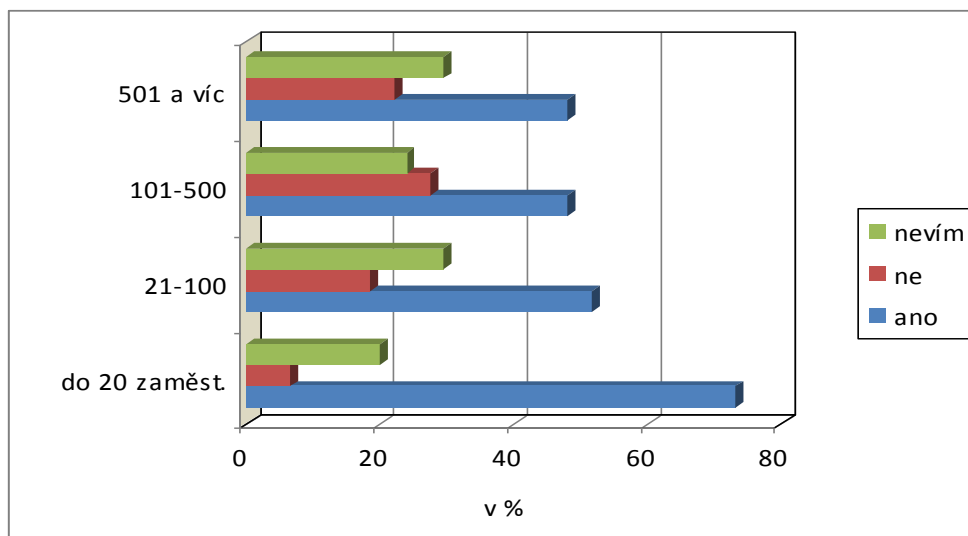
Graf 11: Zájem o zapojení do networkingu - komparace České republiky a Ústeckého kraje



zdroj: vlastní zpracování

Ochotu zapojit se do regionálního systému spolupráce v rámci ČR projevila nadpoloviční většina dotázaných zaměstnavatelů (53,5 %). Na úrovni Ústeckého kraje, oproti výsledkům za ČR, měli zaměstnavatelé vyšší zájem zapojit se do regionálního systému spolupráce. Větší disproporce byla zaznamenána u nezájmu zaměstnavatelů, kdy v dotazované skupině za Českou republiku nemá zájem pětina zaměstnavatelů (20,2 %) a v Ústeckém kraji pouze 11,8% dotázaných. Nižší míra nerozhodnutých byla zjištěna v rámci České republiky (26,3%), zatímco v Ústeckém kraji představuje skoro třetinu ze všech dotazovaných aktérů. (32,4%).

Graf 12: Zájem o zapojení do networkingu (diferenciace podle počtu zaměstnanců)



zdroj: vlastní zpracování

Je možné konstatovat, že aktéři mají pozitivní vztah k networkingu v oblasti regionálních trhů práce a k vytváření institucionalizovaných vazeb v regionu, neboť výrazně převažuje poměr kladných odpovědí nad zápornými. Zájem o spolupráci a zapojení do regionálního systému spolupráce je obecně velmi silný. Z hlediska právního statusu dotazovaných organizací - v ziskovém sektoru má zájem participovat na networkingu 42,5% akciových společností, 66,7% družstev a 40% společností s ručením omezeným. Zaměstnavatelé z neziskového sektoru deklarují ještě vyšší zájem o networking - nevládní neziskové organizace (94,7%) a příspěvkové a rozpočtové organizace (71,4%).

Důvodem vyššího zájmu o networking ze strany aktérů z neziskového sektoru oproti ziskovému, může být větší zkušenost s vícestrannou spoluprací například v oblasti síťových projektů, nebo vyšší závislost na dalších aktérech ze soukromého a veřejného sektoru, kteří financují nevládní neziskové organizace. Neziskový sektor se také nevnímá tak silně jako konkurenční, ve srovnání se ziskovým sektorem, a proto zde existují i menší obavy z ostatních konkurenčních aktérů, které by mohly dotazovaný subjekt ohrozit.

Jiný pohled aktérů na ochotu participovat na networkingu nabízí hodnocení aktérů podle počtu zaměstnanců (viz graf 8). Největší zájem o networking projevily organizace, zaměstnávající méně než 20 zaměstnanců, naopak nejnižší ochota byla zjištěna v kategorii 501 a více zaměstnanců. Ve výsledcích je tedy patrná závislost mezi velikostí organizace a přístupem k networkingu, kdy menší organizace jsou k networkingu více nakloněny oproti

zaměstnavatelům s větším počtem pracovníků. Tyto závěry dokládá jak poměr kladných a záporných odpovědí, tak i počty nerozhodnutých v jednotlivých kategoriích.

4.6 Shrnutí

Hlavním výzkumným tématem byla otázka, zda existují rozdíly mezi skupinami aktérů v zájmu o rozvíjení vzájemných vazeb na bázi networkingu, kdy lze očekávat rozdílné přístupy u vybraných typů aktérů. V rámci šetření byly sledovány různé kategorie aktérů ze ziskového, veřejného a neziskového sektoru, které byly z pohledu dotazovaných subjektů ze ziskového a neziskového sektoru hodnoceny z hlediska jejich významu pro rozvoj networkingu na regionálním trhu pracovních sil.

Výzkum zjistil, že sledovaným skupinám aktérů přiřazují dotazované subjekty různý význam pro rozvoj networkingu. Z hodnoceného spektra aktérů jsou v rámci České republiky a Ústeckého kraje nejlépe hodnoceny úřady práce, které s výrazným odstupem následují územní samosprávy, podnikatelské subjekty a poradenské a vzdělávací organizace. Z geografického hlediska se projevily významné rozdíly v hodnocení vysokých škol, které v Ústeckém kraji nedokázalo zařadit nejvíce dotazovaných subjektů (46%), zatímco v České republice toto hodnocení uvedlo pouze 36% dotázaných. Tento údaj poukazuje na nízkou míru jejich „zakořenění“ v rámci kraje, celkově málo rozvinutou síť vědeckovýzkumných institucí a zejména celkově slabší propojenosti akademického prostředí s aplikační sférou. Zahraniční partneři naopak získali vyšší hodnocení v Ústeckém kraji, což může být ovlivněno geografickou polohou kraje v České republice s vyšší příhraniční exponovaností. Zájmová sdružení obcí na úrovni euroregionů a svazků obcí byly dotazovanými subjekty nízko hodnoceny v rámci Ústeckého kraje i České republiky, což ukazuje na přetrvávající nedostatečně využitý potenciál těchto aktérů.

Dalším cílem šetření bylo zpracování hodnocení zájmu dotazovaných subjektů o rozvíjení vzájemných vazeb na bázi networkingu. Lze konstatovat, že zájem aktérů regionálního rozvoje o vznik podpůrných sítí je celkově poměrně vysoký, ale vnitřně diferencovaný podle specifických skupin aktérů. Z hlediska velikosti organizace networking nejvíce preferují organizace do 20-ti zaměstnanců, kde ho za významný nebo velmi významný považují takřka tři čtvrtiny aktérů, zatímco nižší zájem projevily velké firmy nad 500 zaměstnanců. Rozdílný přístup k networkingu vykazují skupiny aktérů podle

příslušnosti k neziskovému a ziskovému sektoru. Vyšší zájem projevily subjekty z neziskového sektoru, což je možné interpretovat v důsledku méně vyhraněného konkurenčního prostředí, kde působí soukromoprávní a veřejnoprávní neziskové organizace. Mechanismy regionálního rozvoje, ve kterých se pohybují aktéři z neziskového sektoru, nejsou přímo vystavené tržnímu prostředí. Finanční zdroje, podporující neziskový sektor, často podmiňují financování rozvíjením sektorové spolupráce a partnerství.

Mezi aktéry zároveň existuje řada bariér omezujících rozvoj mezisektorových sítí a vazeb. Hodnocení překážek pro rozvoj networkingu vykazuje v Ústeckém kraji větší rozptyl průměrných hodnot než v rámci České republiky. Za největší zjištěnou překážku pro rozvoj networkingu je v Ústeckém kraji považován nedostatek vhodných partnerů (známka 1,42), který v rámci ČR sice dosáhl nadprůměrné hodnoty (2,25), ale v kontextu ostatních výsledných hodnocení vykazuje výrazně nižší vliv než v Ústeckém kraji. Nedostatečná koncentrace relevantních aktérů je dotazovanými subjekty považována za klíčový problém pro rozvoji networkingu v Ústeckém kraji. To lze interpretovat jako kritiku nedostatečně rozvinutého rámce regionálních podpůrných institucí, případně nižší funkčnosti současných institucionálních mechanismů v oblasti regionálního trhu práce. V důsledku je ze strany dotazovaných subjektů v Ústeckém kraji „pocitována“ i větší potřeba a zájem rozvíjet mezifiremní a mezisektorové interakce mezi aktéry. Lze proto v hodnocení dotazovaných aktérů vidět souvislost mezi regionální institucionální hustotou a předpoklady pro regionální rozvoj území, v případě trhu práce tedy relevantních aktérů, zvyšujících flexibilitu trhu práce. Vzrůstající míra koncentrace relevantních aktérů znamená i vyšší aglomerační a lokalizační úspory v regionu, rychlejší transfer kodifikovaných a nekodifikovaných znalostí, což má pozitivní vliv na flexibilitu aktérů a dynamiku rozvoje regionálního prostředí.

Uvedené zjištění je také ovlivněno specifickými podmínkami na regionálním trhu práce v Ústeckém kraji, který je poznamenán tradiční hospodářskou specializací kraje na obory, které dnes nemají výrazný růstový potenciál. Horší struktura nabídky pracovní síly v Ústeckém kraji, spojená s dlouhodobě negativním saldem migrace ekonomicky aktivních obyvatel s vyšší kvalifikací, pak vyvolává větší tenze na pracovním trhu, což se promítá do větší poptávky ze strany zaměstnavatelů po podpůrných organizacích (například rekvalifikačních, vzdělávacích) a větší ochoty participovat v oblasti lidských zdrojů s jinými aktéry.

Na základě uvedených závěrů lze formulovat některá doporučení, která by napomohla rozvoji networkingu mezi regionálními aktéry. Jestliže mezi aktéry existuje potenciál pro networking, je pro kvalitativní dimenzi regionálního rozvoje důležité podporovat instituce a aktéry, kteří jsou specializovaní na implementaci a rozvoj networkingu v regionálním prostředí, a mají potenciál rozvíjet vnitrosektorové a mezisektorové vazby mezi regionálními aktéry. Význam podpůrných institucí soukromého a veřejného sektoru zmiňuje například Best (1990) v rámci úspěšného rozvoje tzv. třetí Itálie (*Third Italy*). Podobné modely existují v případě ziskového sektoru na bázi podnikatelských inkubátorů, clusterů. V neziskovém sektoru je reprezentují komunitní koalice nebo systémy lokálního a regionálního komunitní plánování, propojující místní aktéry z prostředí nevládních neziskových organizací s různou specializací s institucemi veřejné správy. Zdroje veřejné podpory mohou iniciovat vznik dlouhodobých formalizovaných i neformalizovaných sítí v řadě oblastí, proto koncentrace relevantních aktérů zvyšuje absorpční kapacitu regionálního prostředí a dosažení vyšší regionální konkurenceschopnosti.

5. Podmíněnost rozvoje strukturami místních aktérů: příklad měst Ústeckého kraje

5.1 Hlavní výzkumné otázky a vymezení výzkumu²⁶

Rozvoj měst představuje z institucionálního hlediska vnitřně značně diferencovaný a zároveň provázaný systém spojující různé aktéry, často na bázi mezisektorových vazeb mezi soukromým, veřejným a neziskovým sektorem. Vliv jednotlivých aktérů na rozvoj města je obtížné exaktně vymezit, neboť dopady jejich aktivit jsou často vzájemně provázané. Řešením může být zaměření výzkumu na sledování vybraných oblastí, u kterých lze očekávat jistou míru provázanosti mezi územní samosprávou a místními aktéry.

V současnosti existuje řada různorodých teoretických přístupů a metod, zaměřených na analýzu územních samospráv z hlediska efektivity výkonu veřejné služby nebo fungování možností jejich rozvoje. Do těchto přístupů, které se v současnosti využívají pro rozvoj obcí v České republice, patří v sociální sféře poměrně rozšířená metoda komunitního plánování. Tato metoda se začala prosazovat po roce 2000, a je proto možné sledovat, jaké rozdíly se projevují mezi městy se zavedeným systémem komunitního plánování, a zda má rozvoj komunitního plánování pozitivní vliv na rozvoj aktérů z oblasti sociálních služeb, neboť metoda komunitního plánování zavádí společně s koncepčním a aktivizačním přístupem v rozvoji sociálních služeb i intenzivní networking mezi územní samosprávou a místními aktéry. Územní samosprávy mají předpoklady pro iniciaci nových rozvojových mechanismů v komunitní oblasti [Blakely, Leigh 2010]. Malecki, Tootle [1997] upozorňují na potřebu určité formy podpory ze strany veřejného sektoru pro rozvoj sítí a místních aktérů. Illner, Kostecký, Patočková [2007] charakterizují tuto roli regionální samosprávy jako nepřímou, neboť spočívá „ve vytváření podmínek pro činnost jiných subjektů, které teprve vlastní rozvojovou činnost vykonávají.“²⁷

Socioekonomické rozdíly mezi městy také souvisí se strukturami místních aktérů a jejich rozdílnou znalostní vybaveností, zejména z hlediska jejich rozdělení na kodifikované a

²⁶ V první části článku jsou vymezeny výzkumné cíle, v další části jsou diskutovány a klasifikovány rozvojové metody a koncepty využitelné pro analýzy obcí a územních samospráv. Poslední část je zaměřena na analýzu měst v Ústeckém kraji.

²⁷ Citace z Illner, M., Kostecký, T., Patočková, V. [2007]: *Jak fungují kraje – příspěvek k hodnocení výkonu krajských*. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 43 (5), str. 972.

nekodifikované [Malecki, Hospers 2007]. Jejich význam lze ilustrovat na příkladu projektového řízení, kdy kodifikované znalosti lze získat bez výraznějšího úsilí (informace o grantové výzvě), zatímco nekodifikované znalosti mají mnohem zásadnější význam (schopnost sestavit kvalitní projekt). To má podstatný vliv získávání dalších příjmů pro rozvoj měst a posilování konkurenceschopnosti aktérů regionálního rozvoje.

Schopnost získávat finanční prostředky ve formě grantů nebo dotací nezávisí pouze na flexibilitě místní samosprávy a místních aktérů, tok dotací ze státního rozpočtu ovlivňuje i faktor „víceúrovňového vládnutí“ [Kostelecký, Patočková 2006], kdy do místního rozvoje mohou zasahovat i jiné úrovně veřejné správy. Příkladem je vznik krajů v České republice, který vedl k ustanovení kategorie krajských center a regionálních institucí ve veřejné správě, což se promítlo do transferu kompetencí a veřejných zdrojů do regionu a vytvořilo i nový rozvojový impuls pro město a celý region. Na druhou stranu se nabízí možnost sledovat v detailnějším pohledu prostorovou diferenciaci redistribuce veřejných zdrojů, zda existují mezi městy rozdíly z hlediska schopností místních aktérů - municipalit, firem, neziskových organizací čerpat tyto finanční prostředky.

Metoda komunitního plánování formuje na regionální úrovni nový mechanismus, které lze zařadit na základě klasifikace mechanismů regionálního vývoje Hampla, Blažka, Žížalové [2008] mezi regulační mechanismy stimulační povahy, neboť aktivně působí na místní aktéry a prostřednictvím služeb i na místní komunitu. Je možné očekávat, že implementace koncepčního přístupu (komunitního plánování) zvýší nejen kvalitu systému a sociálních služeb, ale bude mít v nepřímé rovině i pozitivní vliv na místní aktéry, což se projeví i v kvantitativním nárůstu organizací a vyšším transferu finančních prostředků do regionu.

První výzkumnou otázkou je proto zjistit, zda implementace komunitního plánování v sociálním rozvoji měst má pozitivní vliv na místní aktéry z oblasti sociálních služeb a zvyšuje jejich schopnost získávat více finančních zdrojů ze státního rozpočtu.

Jak uvádí Friedman [viz Blažek, Uhlíř 2002], existuje řada kvalitativních rozdílů mezi jádrovými a periferními regiony. Jádrové regiony se vyznačují vyšší koncentrací aktérů, vyššími aglomeračními úsporami a lepšími rozvojovými předpoklady místních aktérů. Druhou výzkumnou otázkou bude, zda se rozdíly v koncentraci subjektů ze soukromého sektoru projevují i v rozdílech v čerpání finančních prostředků ze státního rozpočtu a souvisí s mírou nezaměstnanosti.

V další části je výzkum zaměřen na konstrukci agregátního ukazatele, který porovnává vybraná města z Ústeckého kraje. Třetí výzkumnou otázkou bude prostřednictvím výpočtu agregátních ukazatelů zjistit, zda existují regionální rozdíly ve struktuře aktérů v sociální a ekonomické oblasti a jsou-li doprovázeny i rozdíly v ekonomickém rozvoji měst a územních samospráv. Tyto výzkumné cíle zahrnují některé ukazatele socioekonomického rozvoje měst (nezaměstnanost, agregátní data za získané finanční zdroje ze státního rozpočtu) a zároveň komparují města z hlediska místních aktérů ze třech klíčových sektorů – soukromého, nevládního a veřejného. Výpočet agregátního je zaměřen i na oblast financování rozvoje měst.

Význam výše příjmů v rozpočtu obcí a velikost investičních výdajů lze interpretovat v kontextu endogenního a exogenního pojetí regionálního rozvoje. Pojetí exogenní politiky na úrovni územních samospráv spočívá v řízení místního rozvoje, kdy dominuje centralizovaný přístup (v endogenním pojetí je naopak podstatný spíše koordinační přístup municipality) a územní samosprávy se více orientují na získávání vnějších zdrojů z veřejných rozpočtů. Endogenní pojetí regionální politiky a regionálního rozvoje je předmětem řady výzkumů, např. [Vázquez-Barquero 2002; Asheim 1996; Stimson, Stough, Salazar 2009; Coenen, Asheim 2006] a lze je považovat za specifický trend v řízení rozvoje regionů, měst a obcí, který klade důraz na dlouhodobou udržitelnost rozvoje města (a investičních aktivit), které by měly dlouhodobě zvyšovat jeho atraktivitu pro jednotlivé cílové skupiny a konkurenceschopnost vůči ostatním městům nebo regionům.

Role územní samosprávy se zde projevuje v decentralizovaném rozhodování a mobilizaci místních aktérů z neziskového, veřejného a soukromého sektoru, kteří jsou aktivně zapojeni do místních rozvojových mechanismů. Důraz je kladen na zdroje, znalosti a dovednosti místních aktérů, které územní samospráva využívá pro rozvoj města prostřednictvím specifických forem institucionalizovaného partnerství v místním prostředí. Tento přístup by se měl odrazit i ve větší schopnosti územních samospráv získávat i více zdrojů, nad rámec příspěvků a dotací ze státního rozpočtu.

5.2 Problematika vymezení souboru zkoumaných měst

Před vlastním výzkumem bylo nutné specifikovat skupinu obcí, které budou předmětem výzkumu. Mohla být vybrána skupina měst s pozicí okresního města, u tohoto

souboru je nevýhodou malá velikost vzorku a relativně nevyvážená populační struktura těchto měst, kdy okresní město Louny populačně převyšují některá jiná města, například Litvínov, Jirkov a v rámci lounského okresu i město Žatec. Struktura okresních měst zároveň snižuje vypovídací hodnotu, neboť nezahrnuje města z nižších územněsprávních jednotek se specifickými problémy (například Šluknovský výběžek).

Jinou kategorií nabízí hodnocení místních subjektů v obcích se statusem města, kdy z celkového počtu 354 obcí v Ústeckém kraji má statut města celkem 57 obcí²⁸. Kategorie měst se v České republice vyznačuje vysokou heterogenitou, struktura měst v Ústeckém kraji představuje vnitřně velmi diverzifikovaný soubor obcí. Průměrná velikost města dosahuje (v roce 2008) 11,7 tisíce obyvatel, s největším městem Ústí nad Labem s 95 285 obyvateli a městy s velmi malým počtem obyvatel jako je Loučná pod Klínovcem (85 obyvatel), Výsluní (224 obyvatel). Z institucionálního pohledu soubor měst obsahuje různé kategorie obcí v systému organizace veřejné správy, zejména ve městech na okresní (nebo krajské) úrovni je umístěna řada institucí veřejné správy.

Výběr kategorie měst se statusem obce s rozšířenou působností je proto možné považovat z populačního hlediska a struktury osídlení z kategorií obcí za optimální. Vzhledem k obcím se statusem města, více plní roli střediskového sídla a oproti okresním městům jejich rozmístění a větší počet více reprezentuje regionální socioekonomické rozdíly v Ústeckém kraji.

Na základě poslední reformy veřejné správy v roce 2000 získaly obce s rozšířenou působností část kompetencí ze zrušených okresních úřadů, což posílilo roli těchto měst v systému veřejné správy, zejména městských úřadů. I když nedosahují pozice okresních měst v počtu decentralizovaných institucí veřejné správy, lze očekávat, že se význam tzv. malých okresů bude dále zvyšovat.

Pro zpracování charakteristik měst byla použita data pouze za města, nikoliv územní obvod působnosti obce s rozšířenou působností. Kvantitativní data za skupiny místních aktérů, neziskových organizací a ekonomických subjektů (v další části) vychází z databáze Českého statistického úřadu. Statistiky finančních ukazatelů za neziskové organizace, ekonomické subjekty pochází z databáze ministerstva financí ČR. Naprostá většina dat je z časového hlediska zpracována k roku 2008, data za poskytnuté finanční prostředky byly z důvodu eliminace výrazných ročních výkyvů statisticky hodnoceny za delší časové období,

²⁸ stav k 31.12.2008, dle Českého statistického úřadu

z Ministerstva financí ČR za roky 2001-2008 a z Krajského úřadu Ústeckého kraje za roky 2002-2008. Výjimku tvoří data za komunální volby, které byly determinované rokem konání komunálních voleb (2006).

5.3 Deskripce používaných metodických a koncepčních přístupů

V současnosti existuje řada metod a přístupů, které se využívají pro hodnocení rozvoje měst a regionů. Metodické rozdíly mezi jednotlivými přístupy vznikají i v rámci konkrétních přístupů. Například Rumpel [2002] popisuje rozdíly mezi teritoriálním marketingem a strategickým plánováním a také mezi marketingovými koncepty (regionálním a městským marketingem). Metody vyvinuté z oblasti podnikového managementu, zaměřené na rozvoj regionů a obcí popisuje např. Ježek [1998], Adamčík [2000], Hušek, Šusta, Půček [2006]. Základní klasifikaci přístupů používaných k měření výkonu územních samosprávy zpracoval Kostecký a Patočková²⁹ [2006], kteří je rozdělili do čtyř kategorií: a) hodnocení prostřednictvím agregovaných indexů, b) hodnocení procedurální a institucionální efektivnosti a kvality činnosti vlády, c) hodnocení dopadů rozhodování na sociálně-ekonomický rozvoj, d) subjektivní hodnocení občany nebo experty. Tato klasifikace vychází z rozdílů mezi druhy shromažďovaných dat, v aplikovaném analytickém postupu a v metodách získávání informací.

Za jiný klasifikační přístup lze považovat rozdělení přístupů z metodického hlediska, zda jsou výstupy analytických metod hlavním cílem nebo východiskem pro konceptualizaci. Přístupy pak rozdělují na analyticko-deskriptivní a analyticko-konceptuální. Zatímco analyticko-deskriptivní přístupy často využívají různé indikátory sledující kvalitu služeb a řízení ve veřejné správě, analyticko-konceptuální přístupy na bázi analytického hodnocení formulují doporučení a strategie zaměřené zpravidla na zlepšení kvality řízení municipality jako organizace, nebo usměrnění a koordinaci místních rozvojových procesů (např. v zájmu posílení konkurenceschopnosti města nebo zvýšení kvality života).

²⁹ Problematikou měření výkonu územních samospráv se dlouhodobě zabývá výzkumný tým oddělení lokálních a regionálních studií Sociologického ústavu ČAV v Praze.

5.4 Analyticko-deskriptivní přístupy

V oblasti analyticko-deskriptivních přístupů je využívána řada agregovaných indexů, zaměřených na hodnocení institucionální rozvinutosti a kvality veřejné správy. Světová banka používá index *The Governance Indicators*³⁰, hodnotící například schopnost vlády implementovat politiky podporující soukromý sektor. Jiný syntetický ukazatel publikuje ve dvouletých cyklech Světové ekonomické fórum (World Economic Forum), ve zprávě *The Global Competitiveness Report*³¹. Subkategorie veřejných institucí obsahuje řadu kritérií, zaměřených na hodnocení kvality veřejné správy, kdy se sledují jevy jako korupce, ovlivňování a efektivita veřejné politiky, nezávislost soudů, byrokracie. Uvedené ukazatele jsou používány pro úroveň států, jejich aplikace je pro úroveň měst velmi omezená.

Dalším analytickým přístupem k hodnocení měst je sledování dopadů rozhodování územní samosprávy na komplexní sociální a ekonomickou rozvinutost města. S konstatováním Kosteckého a Patočkové [2006] o složitosti měření dopadů rozhodování územní samosprávy na socioekonomickou úroveň obcí lze souhlasit, neboť rozvojové procesy ovlivňuje i řada jiných aktérů (místních i externích) přímo prostřednictvím vlastních rozvojových aktivit (např. rozšíření výroby v místní pobočce). Vysledování přímých dopadů rozhodování municipalit je vzhledem k nedostatku kvalitativních dat hodnotitelné spíše na základě případových studií, které mohou analyzovat konkrétní rozhodnutí municipality a sledování jejich dopadu na vybrané socioekonomické jevy³². Případové studie rozvoje konkrétních měst pak umožňují zachytit hledání řešení místně specifických problémů, vzhledem k originalitě socioekonomických struktur jednotlivých měst a složitosti řízení municipalit [Wright, Nemeč, Stillman 2003], kdy je obtížné sumarizovat místní rozvojové procesy do podoby určité typologie³³ [viz například Hampl, Blažek, Žížalová 2008]. Na druhou stranu municipalita a její orgány podle zák. o obcích zodpovídají v rámci samostatné působnosti za rozvoj obce [viz §35, §84, §85 zákona

³⁰ viz <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>

³¹ <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm>

³² Příkladem podobných kauzalit může být v oblasti dopravy sledování vlivů zavedení mýtného na pokles automobilové dopravy v lokalitách se zpoplatněným vjezdem.

³³ komplexní povaha místních rozvojových procesů a konstrukce šetřených objektů (měst) vede i k určité skepsi v hledání metodiky, umožňující reprezentativní komparaci územních samospráv, vždy půjde pouze o suboptimalizované řešení, více parciální než komplexní, zohledňující některé aspekty rozvoje obcí (ekonomické, sociální, institucionální)

č. 128/2000 Sb.], a proto lze považovat význam analýz, sledující závislosti mezi institucionálními podmínkami a socioekonomickým rozvojem obce, za velmi přínosný pro praxi a municipální management.

Jiným příkladem je využití komparativního přístupu pro hodnocení rozvinutosti vybraných obcí. V literatuře spíše převažuje komparace tradičních socioekonomických jevů (nezaměstnanost, odvětvová specializace firem), ale existují i kvalitativní výzkumy sledující například rozvoj znalostní nebo kreativní ekonomiky, nebo rozsah implementace nových manažerských přístupů v řízení územní samosprávy [Farneti, Guthrie 2008].

Do spektra analyticko-deskriptivních metod lze zařadit metodu Balanced Scorecard (dále BSC), která se používá pro sledování zvyšování kvality a výkonnosti územní samosprávy pomocí nastavených indikátorů, vycházejících z externě definovaných strategických cílů rozvoje. V rámci metody je vymezení sledovaných indikátorů závislé na individuálních schválených cílech samosprávy, kdy se hodnotí plnění definovaných rozvojových cílů. Zaměření metody je spíše analytické, neboť nemá za cíl vytvořit rozvojovou strategii, ale má napomoci sledovat její plnění, proto rozpracovává strategické cíle a jednotlivé priority do systému relevantních indikátorů. Obecně lze konstatovat, že metoda BSC je v subjektivní rovině spojena s cílem zvýšit kvalitu řízení úřadu územní samosprávy a v rovině objektivní zvýšit kvalitu života obyvatel. Aplikaci metody na interní mechanismy instituce lze dokumentovat na sledování efektivity hospodaření s finančními prostředky, kdy se sleduje zadluženost obce nebo příliv finančních prostředků ve formě dotací nebo investic [Hušek, Šusta, Půček 2006].

5.5 Analyticko-konceptuální přístupy

Ve spektru přístupů a metod pro sledování efektivností a kvality veřejné správy vymezují také kategorii, kterou lze označit za analyticko-konceptuální. Rozdíl oproti analyticko-deskriptivní kategorii podle mého názoru spočívá v metodologickém pojetí, kdy druhá kategorie přístupů využívá analytického hodnocení pro definování doporučení nebo strategií rozvoje obce a jsou často spojené s cílem posílení konkurenceschopnosti municipality.

Rozdělení všech uvedených přístupů je pro vzájemnou blízkost složité, neboť často používají podobné analytické postupy. Při rozdělení uvedených konceptů lze vycházet ze

základního společenskovedního oboru, ze kterého se vyvinuly. Klasifikaci konceptů využívaných pro analýzu fungování a rozvoje územních samospráv ukazuje následující tabulka, kde jsou jednotlivé přístupy rozděleny podle výchozí oborové specializace.

Tab . 9: Klasifikace analyticko-konceptuálních přístupů zaměřených na analýzy a rozvoj územních samospráv

| oborové východisko | koncept (metoda) |
|--------------------------------------|--|
| <i>Marketingově-plánovací</i> | Regionální (městský) a teritoriální marketing, strategické plánování, |
| <i>Podnikový management</i> | benchmarking, New Public Management, CAF, EFQM, regionální management, strategické plánování |
| <i>Sociálně-ekologické</i> | zdravé město (místní agenda 21), komunitní plánování |

Zdroj: vlastní zpracování

První subkategorii lze označit za marketingově – plánovací přístupy, kdy řada přístupů vzniká z marketingových konceptů komerčního sektoru. Mezi tyto koncepty patří například teritoriální marketing [Rumpel 2002] nebo regionální/městský marketing [Vašítková, Janečková 1999, Lacina, Kala 2003]. Příbuzným konceptem v rozvoji měst a obcí je strategické plánování [Blakely, Leigh 2010; Berman, Adámek, Kulka, Vlasák 2009; Vozáb 1999], které je ze všech popisovaných konceptů nejvíce využíváno v rozvojových dokumentech územních samospráv České republiky. Přes značné rozšíření metody strategického plánování je některými autory tato metoda hodnocena značně kriticky [Rumpel 2002], pro zdůrazňování analytických a plánovacích fází před aplikační, včetně podcenění významu místních aktérů, což se projevuje ve formulaci mnoha cílů, které v realizační fázi nejsou plněny. Za další problém osobně považuji i samotné pojetí analýz, neboť převažují deskriptivně zpracované analýzy na bázi základních socioekonomických a infrastrukturních dat, a jsou naopak podceňovány měkké faktory, například sociální kapitál, image obce, kreativní milieu, ačkoliv jsou dnes tyto faktory často považované za klíčové faktory regionální konkurenceschopnosti [Rumpel, Slach, Koutský 2008]. Přínos marketingových metod spočívá v důrazu na aplikační fázi – rozvoj sítí a komunikace mezi místními aktéry, orientace na zákazníka nebo tržní udržitelnost aktivit, což lze považovat za dlouhodobě efektivnější přístup, neboť je oproti rozvojovým mechanismům, iniciovaných systémem strategického plánování, méně závislý na vnějších zdrojích.

Druhou kategorií tvoří koncepty a modely primárně vycházející z metod managementu v komerčním sektoru, kam se řadí New Public Management³⁴ [Page 2005; Anessi-Pessina Steccolini 2005; Groot Budding 2004], koncept CAF³⁵, koncept modelu excellence EFQM [Ehrlich 2006; Hušek, Šusta, Půček 2006; Sandbrook, 2001; Russell 2000; Ruiz-Carrillo, Fernandez-Ortiz 2005], regionální management [Ježek 1998, Adamčík 2000]. I když tyto metody primárně vycházejí z managementu, jsou často ovlivněné řadou dalších oborů, mezi které lze zařadit geografii, management, územní plánování, sociologii.

Model EFQM byl vytvořen Evropskou nadací pro management kvality (*European Foundation for Quality Management - EFQM*)³⁶. V rámci modelu EFQM se provádí hodnocení v devíti sledovaných oblastech³⁷, ze kterých pět oblastí vymezuje předpoklady a následující čtyři výsledky organizace [Hušek, Šusta, Půček 2006]. Sledování oblastí probíhá na nižší úrovni prostřednictvím 32 dílčích podoblastí, které využívají řadu specifických indikátorů.

Z modelu EFQM vychází podobný koncept - Common Assessment Framework (dále CAF)³⁸, který byl vyvinut pro hodnocení kvality služeb organizací z veřejného sektoru, pro který se v českém prostředí užívá překlad Společný hodnotící rámec [Provazníková, 2007]. Podobnost mezi oběma modely je poměrně vysoká, oblasti hodnocení modelu EFQM jsou totožné jako v modelu CAF, ale liší se v metodologickém přístupu k vymezeným kritériím. Model CAF stanovuje pro všechna kritéria stejnou váhu, model EFQM vymezuje pro jednotlivé odlišné váhy [Hušek, Šusta, Půček 2006]. Opakování hodnocení zároveň umožňuje sledovat kvalitativní změny ve výkonu veřejnoprávní korporace, což je podle Kajmla 2005 [v cit. Kostecký, Patočková 2006] považováno "za jeden z pilířů pro zlepšování kvality a efektivity organizací."

³⁴ v německém prostředí je také používán ekvivalentní název k metodě New Public Managementu, tzv. New Steering Model (NSM), viz například Kuhlmann, Bogumil, Grohs [2008].

<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=3&did=1586897181&SrchMode=1&sid=5&Fmt=4&VInst=PROD&VTy pe=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1267817245&clientId=139391>

³⁵ Viz publikace Zlepšování organizací pomocí sebehodnocení, aplikační příručka modelu CAF, publikační řada Národní politiky podpory jakosti, Praha, 2005 dostupné na <http://www.npj.cz/>

³⁶ v českém prostředí se implementací modelu EFQM zabývá Česká společnost pro jakost, o.s. viz <http://www.csq.cz/cs/publikace.html>

³⁷ Hodnocené oblasti v modelu CAF: a) Kritéria předpokladů - 1. Vedení, 2. Strategie a plánování, 3. Zaměstnanci, 4. Partnerství a zdroje, 5. Procesy, b) Kritéria výsledků - 6. Zákazníci/občané, 7. Zaměstnanci (výsledky), 8. Společnost – výsledky, 9. Klíčové výsledky výkonnosti

³⁸ popis metodiky CAF prezentuje na webových stránkách Národní informační středisko pro podporu jakosti, dostupné online na <http://www.npj.cz/uvodni-stranka/>

Modely CAF, EFQM primárně využívají rámec sebehodnotících kritérií, a proto by bylo logické je řadit do kategorie analyticko-deskriptivních přístupů. Při detailnějším hodnocení jednotlivých kritérií a oblastí lze však zjistit, že se v naprosté většině jedná o kvalitativní data, která se snaží vysledovat rozvojové procesy pomocí značně specifických indikátorů. Nastavení těchto indikátorů de facto tvoří i specifický koncepčně-motivační přístup, který má za cíl aktivizovat územní samosprávy, aby zvyšovaly kvalitu služeb nebo rozvíjely mechanismy koordinující spolupráci s místními aktéry, a proto se domnívám, že lze tyto metody považovat za analytické s významným konceptuálním kontextem.

Třetí subkategorii představují analyticko-koncepční přístupy s převažujícím zaměřením na sledování a zvyšování kvality života obyvatel a sociální a ekologickou dimenzi regionálního rozvoje. V českých městech jsou spojené s metodikou místní agendy 21 (MA 21), která je aplikována prostřednictvím Národní sítě zdravých měst do členských měst, obcí a regionů. Územní samosprávy individuálně uplatňují tento koncepční přístup formou vytvoření projektu Zdravého města, který prostřednictvím realizace řady aktivit sleduje za cíl přispívat ke zvyšování kvality života obyvatel měst³⁹. V síti zdravých měst jsou sledovány statistické ukazatele za členské územní samosprávy (obce, města, svazky obcí a kraje) zejména v oblastech⁴⁰ - udržitelná energetika, zdravotní stav obyvatel, udržitelná a bezpečná doprava, které doplňuje řada dílčích ukazatelů, příkladů dobré praxe a evidence rozvojových dokumentů členských subjektů. Oborová specifikace a struktura dat využívaných metodikou MA 21 jsou přínosné zejména z důvodu sledování řady kvalitativních ukazatelů, využitelných pro komparaci regionální konkurenceschopnosti měst, zejména v oblasti kvality života a měkkých faktorů regionálního rozvoje. Neměří přímo dopad rozhodování (nebo závislost) územní samosprávy na místní prostředí. Využití této databáze pro analýzu efektivity územních samospráv v Ústeckém kraji je prakticky nemožné, neboť disponuje daty pouze za tři města z Ústeckého kraje (Ústí nad Labem, Litoměřice, Varnsdorf).

Další přístup představuje metoda komunitního plánování, která na úrovni obcí, svazků obcí nebo krajů rozvíjí podle potřeb obyvatel zejména systém sociálních služeb. Územní samospráva zde vystupuje v pozici koordinátora sociálního rozvoje, který společně

³⁹ Z geografického hlediska stojí za zmínku výrazně vyšší koncentrace projektů Zdravých měst na Moravě, oproti Čechám, kdy se podle Mičky (2006) hovoří o tzv. moravském paradoxu.

⁴⁰ Databáze zdravých měst (DataPlán) je dostupná online na <http://dataplan.info/cz/home>. Nedostatkem databáze je neúplnost dat za jednotlivé členské subjekty a omezená možnost komparace.

s místními aktéry vytváří nové institucionalizované sítě v místním prostředí. Tato metoda je považována za inovativní a flexibilní přístup [Kadeřábková 2006] v sociální oblasti rozvoje obcí s přímým vlivem na zvyšování kvality života obyvatel. V analytické části pracuje s řadou statistických ukazatelů sociální, demografické a ekonomické povahy, které jsou velmi blízké metodice zdravých měst (v sociálně-zdravotní oblasti). Na základě analýzy potřeb a zdrojů místního prostředí jsou v konsensu s místními aktéry definované cíle a opatření komunitního rozvoje. Vzhledem k důrazu na zapojení místních aktérů v sociální oblasti lze proto očekávat, že územní samosprávy, které využívají tuto metodu, budou dosahovat lepších výsledků i v institucionálním rozvoji území.

Při sledování rozdílů mezi uvedenými koncepty lze vycházet z různých východisek. Nástin klasifikace pak zobrazuje Tabulka 10, kde jsou rozděleny konceptuální přístupy podle zaměření a rozsahu. Podle rozsahu hodnoceného objektu je můžeme dělit na externí – zabývající se rozvojem celého území, kam lze zařadit regionální marketing, teritoriální marketing nebo strategické plánování. V interních přístupech převládají spíše „subjektivní“ specializace na činnost obecního úřadu (management, kvalita služeb). Sem patří metody typu Common Assessment Framework (CAF)⁴¹, Balanced Scorecard, model excellence EFQM, které jsou zaměřené zejména na zefektivnění činnosti úřadu jako instituce veřejné správy a jeho vnitřní organizace a řízení, nebo zvýšení kvality poskytovaných služeb.

Tab . 10: Rozdělení metod podle vybraných hledisek

| - podle zaměření | |
|---|---|
| <i>interní</i> | <i>externí</i> |
| CAF, Balanced Scorecard, EFQM | teritoriální marketing, strategické plánování, zdravé město, agenda 21, komunitní plánování |
| - podle rozsahu | |
| <i>užší</i> | <i>širší</i> |
| komunitní plánování, CAF, zdravé město (místní agenda 21) | teritoriální marketing, strategické plánování |

Zdroj: vlastní zpracování

⁴¹ Viz publikace Zlepšování organizací pomocí sebehodnocení, aplikační příručka modelu CAF, publikační řada Národní politiky podpory jakosti, Praha, 2005 dostupné na <http://www.npj.cz/>

Dalším pohledem je možnost klasifikovat koncepty podle rozsahu na užší a širší. V první kategorii jsou koncepty, které se specializují na vybrané oblasti rozvoje, například komunitní plánování se v České republice vymezuje pouze pro sociální oblast a sociální služby. Koncepty v druhé kategorii uplatňují více komplexní přístup, snaží se pokrýt co nejširší spektrum rozvojových oblastí (sociálních, ekonomických, dopravních, environmentálních) a lze do této kategorie zařadit například strategické plánování nebo teritoriální marketing.

Mezi analyticko-koncepčními přístupy sice existuje řada rozdílů, neboť vymezují rozdílné přístupy k hodnocení fungování regionální samosprávy v mechanismech a institucionálních strukturách rozvoje města, jejich podobnost je v rámci vymezených subkategorií poměrně vysoká, jedná se buď o odvozené koncepty, anebo jsou značně provázané. Vzhledem k totožnému objektu analýzy jsou uvedené koncepty často úzce propojovány, což vede ke vzájemnému integrování jednotlivých metod. Městský a teritoriální marketing podle Rumpela [2002] často využívá nástroje New Public Managementu, regionální management je zase podle Ježka úzce spojen se strategickým managementem, jiní autoři naopak popisují strategický management jako koncept, který zahrnuje i strategické plánování.

Lze konstatovat, že v současnosti existuje velký soubor často vzájemně provázaných koncepčních přístupů pro hodnocení potenciálu a rozvinutostí obcí, využívající řadu kvalitativních a kvantitativních ukazatelů. Při výběru sledovaných ukazatelů pro vlastní výzkum bylo možné metodicky postupovat tak, že byl vytvořen rozsáhlý soubor dat kvalitativní povahy (reprezentující kvalitu fungování místní samosprávy) a kvantitativní povahy (zastupující sociální a ekonomické parametry sledovaných měst) a v různých konstrukcích je sledována míra asociace mezi proměnnými. Blažek, Csank [2007] nebo Kostecký, Patočková [2006] poukazují na různé míry významnosti jednotlivých proměnných a vybírají pro výzkum omezený počet ukazatelů s reprezentativnější vypovídající schopností k řešenému výzkumnému úkolu. Při výzkumu bude proto použit výběr specifických ukazatelů, jejichž charakteristiky jsou uvedeny v jednotlivých subkapitolách.

5.6 Aktéři v sociální sféře

Ve výzkumech zaměřených na analýzu fungování obcí patří sociální sféra a komunitní rozvoj mezi významná témata. V rámci analýzy fungování krajských vlád Kostelecký, Patočková [2006] sledovali podporu krajských vlád rozvoji neziskového sektoru a použili za dílčí ukazatel dotace neziskovým organizacím. Také metoda CAF používá několik kritérií, mající za cíl kvantifikovat rozsah aktivit a výše finanční podpory pro organizace a aktivity v oblasti sociálního rozvoje města, navrhuje například ukazatel „rozsah podpory věnované sociálně znevýhodněným občanům (např. objem finančních prostředků, počet podpořených občanů, počet akcí a účastníků)“⁴².

I když je role místní samosprávy v podpoře sociálního rozvoje významná, nejsou největším poskytovatelem finančních prostředků. Výrazně vyšší podíly finančních zdrojů pro rozvoj sociálních služeb pocházejí z rozpočtu státních institucí a krajských úřadů. Reprezentativnější údaj o schopnostech místních aktérů získávat prostředky na rozvoj služeb nabízí hodnocení celkového objemu dotací ze státního rozpočtu, které obdrželi aktéři ve sledovaných městech.

V hodnocení neziskového sektoru a jeho schopnosti získávat finanční prostředky byl nejprve sledován počet nevládních neziskových organizací. Význam počtu neziskových organizací typu občanských sdružení, obecně prospěšných společností, nadací a nadačních fondů, lze považovat za ukazatel rozvinutosti občanské společnosti v místních komunitách. Zároveň lze vycházet z konceptu tzv. institucionální hustoty, jak ji definoval Amin, Thrift [1995], podle níž je jedním z kritérií úspěšného rozvoje vyšší koncentrace relevantních aktérů. Dalším hodnotícím kritériem bylo sledování objemu finančních prostředků, které získaly neziskové organizace ze státního rozpočtu. Přepočtení finančních zdrojů na organizaci a na obyvatele poukazuje na schopnost místních organizací koncipovat projekty na vyšší kvalitativní a kvantitativní úrovni a získávat více prostředků pro organizaci nebo pro místní prostředí a obyvatele. Výše získaných finančních zdrojů na obyvatele ukazuje na efektivitu místních aktérů v sociální oblasti v získávání zdrojů (zejména dotací) ze státního rozpočtu. To považuji za účinnější hodnotící kritérium, než sledovat poskytnuté finanční

⁴² Citováno dle kol. aut (2009): Společný hodnotící rámec (model CAF). Národní informační středisko podpory kvality. Praha.str. 44.

zdroje z rozpočtu municipalit, neboť každé město hospodaří s různou efektivitou a má jiné vlastní rozvojové priority. Naopak úroveň státu vytváří jednotné podmínky pro všechny aktéry z neziskového sektoru.

Za indikátor rozvinutosti neziskového sektoru je možné považovat míru koncentrace nevládních neziskových organizací. Jejich počet byl ve sledovaných městech z důvodu komparace přepočten na 1000 obyvatel, neboť porovnání absolutních hodnot vzhledem ke značným velikostním rozdílům měst, neumožňuje přesněji sledovat rozvinutost neziskového sektoru na místní úrovni. Data za neziskové organizace zahrnují všechny organizace bez ohledu na jejich oborové zaměření (viz Tab. 11).

Nejvyšší počet sledovaných kategorií neziskových organizací (nadace, nadační fond, obecně prospěšná společnost, sdružení) na 1000 obyvatel vykazuje Ústí nad Labem (9,3), následované městem Louny (8,1) a Roudnicí n. L. (7,9); naopak nejnižší koncentrace se pohybuje na poloviční hodnotě ve městech Bílina, Lovosice a Varnsdorf se stejnou úrovní 3,9 NNO/1000 obyvatel.

Tab. 11: Regionální rozdíly v koncentraci nevládních neziskových organizací a výši získaných dotací v městech se statusem ORP v Ústeckém kraji (2001-2008)

| | NNO na 1000 obyv. | průměrná dotace na NNO (2001-2008) | Dotace NNO/obyv. (2001-2008) | Průměr. dotace NNO/obyv. za ORP v ÚK=100 |
|----------------|----------------------|--|------------------------------------|--|
| Bílina | 3,9 | 7 072,8 | 221,6 | 13,2 |
| Děčín | 6,4 | 41 859,4 | 2 149,2 | 78,1 |
| Chomutov | 6,3 | 15 450,4 | 772,7 | 28,8 |
| Kadaň | 7,8 | 36 473,6 | 2 281,5 | 68,1 |
| Litoměřice | 5,8 | 210 951,4 | 9 717,3 | 393,7 |
| Litvínov | 5,5 | 24 346,7 | 1 068,3 | 45,4 |
| Louny | 8,1 | 15 240,9 | 988,4 | 28,4 |
| Lovosice | 3,9 | 54 449,3 | 1 699,6 | 101,6 |
| Most | 5,4 | 96 160,1 | 4 180,6 | 179,5 |
| Podbořany | 7,0 | 2 289,1 | 128,7 | 4,3 |
| Roudnice n. L. | 7,9 | 79 316,2 | 5 024,4 | 148,0 |
| Rumburk | 6,2 | 15 297,0 | 754,3 | 28,5 |
| Teplice | 5,8 | 72 205,6 | 3 329,5 | 134,8 |
| Ústí nad Labem | 9,3 | 47 858,2 | 3 570,0 | 89,3 |
| Varnsdorf | 3,9 | 41 427,1 | 1 297,9 | 77,3 |
| Žatec | 7,3 | 30 813,1 | 1 791,8 | 57,5 |

Pozn.: do kategorie NNO byly zařazeny právnické subjekty typu nadace, nadační fond, obecně prospěšná společnost, sdružení

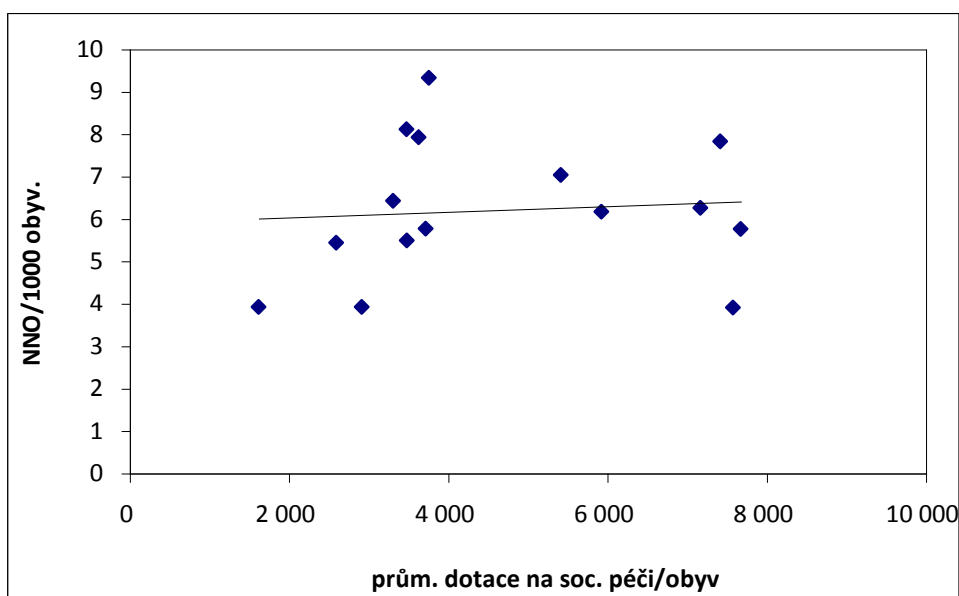
Zdroj: vlastní zpracování

V rámci analýzy byla zjištěna těsnější závislost mezi objemem získaných dotací a počtem nevládních organizací v jednotlivých městech (korelace 0,79), potvrzující vliv míry rozvinutosti nevládního sektoru na schopnost získávat zdroje pro aktivity, které jsou vzhledem k silné „zakořeněnosti“ nevládních organizací využity v místě, kde působí i dalšími impulsy pro místní rozvoj. Naopak nebyla zjištěna závislost mezi koncentrací neziskových organizací a velikostí průměrné dotace ze státního rozpočtu za období 2001-2008 na organizaci, vypočtená míra korelace je na nulové hodnotě.

Schopnost získávat dotace není tímto kvantitativním znakem ovlivněna, protože v malých městech může působit několik velmi úspěšných organizací, které mohou výrazně ovlivnit celkový objem poskytnutých dotací. Podobně se těsnější korelace neprokázala mezi koncentrací NNO na 1000 obyvatel a výší průměrné dotace neziskovým organizacím na obyvatele. Naopak mezi výší průměrné dotace na NNO a dotací na obyvatele byla zjištěna vysoká míra korelace (0,97), kde se ukazují rozdíly mezi městy z hlediska počtu obyvatel a statusu sledovaného města. Aktéři z okresních měst (s výjimkou Chomutova a Loun⁴³) v komparaci s jinými aktéry z okresu a kraje dosahují lepší výsledky.

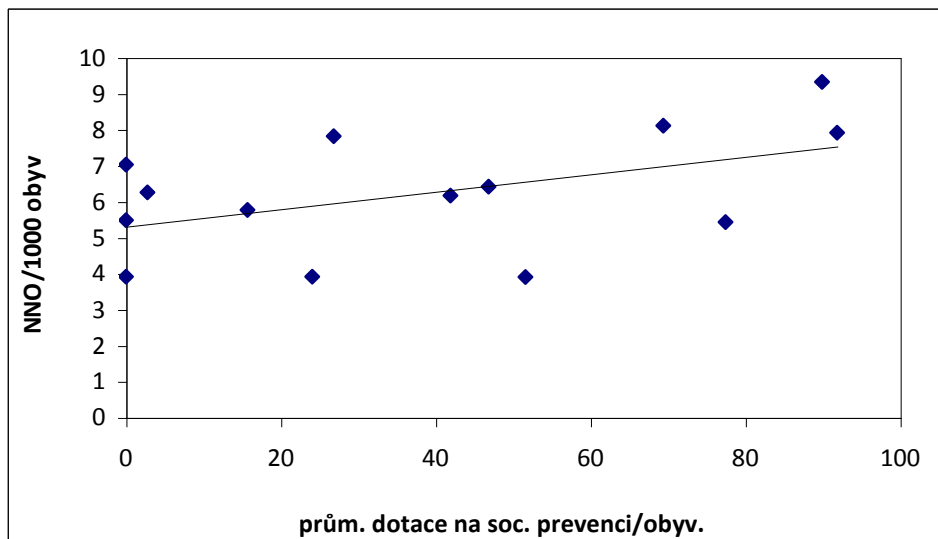
Graf 14: (a,b) Poskytnuté dotace (v Kč) v ORP Ústeckého kraje: a) na sociální služby, b) a z toho na sociální prevenci ze státního rozpočtu v Kč (na 1 obyvatele) v poměru ke koncentraci nevládních neziskových organizací (na 1000 obyv.) za období 2001-2008

a)



⁴³ Pozice města Louny je v rámci okresu i kraje specifická, jedná se o město s poměrně malým počtem obyvatel k ostatním okresním městům v Ústeckém kraji, netvoří přirozené spádové centrum pro celý okres a výrazně mu konkuruje Žatec s vyšším počtem obyvatel.

b)



Zdroj: vlastní zpracování

Regionální rozdíly v poskytnutých dotacích na sociální péči nevykazují závislost mezi koncentrací nevládních organizací a průměrnou velikostí získané dotace na obyvatele. Určitý rozdíl je patrný u získaných dotacích na služby sociální prevence (na obyvatele), kde se výrazně angažují nevládní organizace (viz Grafy 14 a,b), kde se částečně projevuje závislost mezi „institucionální hustotou“ neziskového sektoru u schopností místních aktérů získávat větší objem dotací na sociální prevenci po přepočtení na 1 obyvatele.

Otázkou zůstává, zda města zavedením systému komunitního plánování vytváří i lepší podmínky pro rozvoj těchto organizací, což lze sledovat z hlediska regionálních rozdílů ve schopnostech místních aktérů získávat zdroje pro svoji činnost ze státního rozpočtu. Tabulka 4 zobrazuje objemy dotací na sociální péči a prevenci, které byly alokovány v letech 2001-2008 (po přepočtení na 1 obyvatele). Tyto dotace tvoří významný podíl v příjmech aktérů ze sféry sociálních služeb - od ústavních zařízení, příspěvkových organizací po nevládní neziskové organizace. Přepočtení na obyvatele umožňuje komparovat hodnoty za velikostní kategorie měst, současně ukazuje přínos příjemců dotací pro místní obyvatele zajištěním větší kapacity služeb sociální prevence⁴⁴.

⁴⁴ V rámci centrální evidence dotací, kategorie služeb sociální prevence obsahuje tyto služby: raná péče a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, krizová pomoc, domy na půl cesty, azylové domy, nízkoprahová denní centra a noclehárny, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, služby následné péče, terapeutické

Tab. 12: Rozdíly v objemu dotace na sociální péči a sociální služby (včetně sociální prevence) v ORP

| | Děčín | Varnsdorf | Rumburk | Chomutov | Kadaň | Litoměřice | Lovosice | Roudnice n. L. |
|---------------------|---------|-----------|-----------|----------|---------|------------|----------|----------------|
| Sp/1 obyv. | 3 312,1 | 2 916,1 | 5 928,1 | 7 171,2 | 7 421,0 | 7 677,8 | 7 579,7 | 3 629,7 |
| - z toho SP/1 obyv. | 46,8 | 24,1 | 41,9 | 2,8 | 26,8 | 343,6 | 51,6 | 91,8 |
| | Louny | Žatec | Podbořany | Litvínov | Most | Bílina | Teplice | Ústí n. L. |
| Sp/1 obyv. | 3 479,3 | 2 940,8 | 5 417,9 | 3 483,8 | 2 596,9 | 1 619,9 | 3 718,0 | 3 759,5 |
| - z toho SP/1 obyv. | 69,40 | 0,0 | 0,0 | 0,0 | 77,4 | 0,0 | 15,7 | 89,9 |

Pozn. V databázi dotací ze státního rozpočtu nebyla u měst s nulovou hodnotou zaznamenána žádná poskytnutá dotace

Zdroj: vlastní zpracování, na základě dat IS CEDR (Centrální evidence dotací z rozpočtu) MF ČR

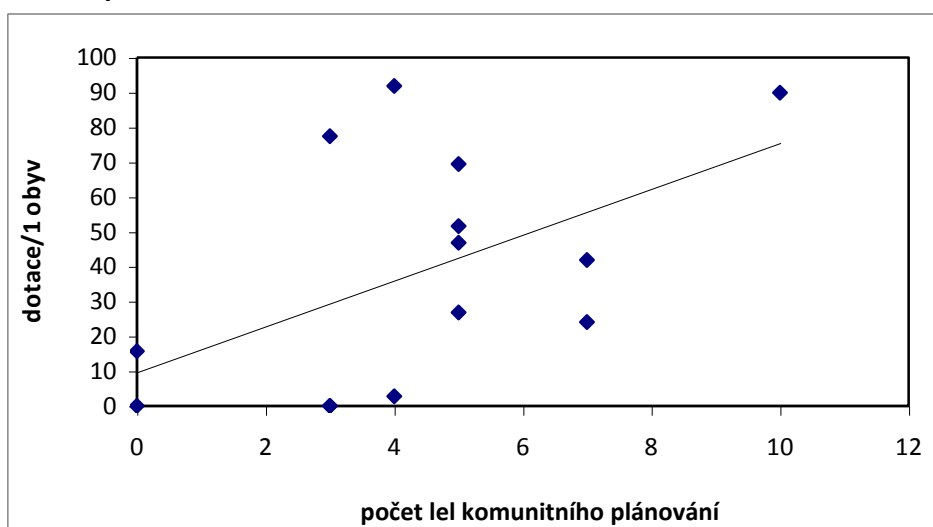
Nejvyšších příjmů na úrovni 7 tis. Kč na obyvatele dosáhla města Litoměřice, Lovosice, Kadaň a Chomutov. Nejméně finančních příspěvků získala Bílina následovaná městy Most, Varnsdorf a Žatec. Větší vypovídající hodnotu poskytuje hodnocení subkategorie dotací na sociální prevenci, kde se výrazným způsobem angažuje nevládní neziskový sektor, tvořící většinu organizací (např. azylové domy, kontaktní centra) čerpající prostředky této rozpočtové kapitoly. V kategorii sociální péče je řazena řada dlouhodobě fungujících organizací, které fakticky působily před rokem 1989, zatímco v oblasti sociální prevence tvoří významný podíl nově se rozvíjející NNO na komunitní úrovni. Zde se již projevují rozdíly oproti předcházející kategorii, nejvíce finančních prostředků na obyvatele obdrželi aktéři z Litoměřic, po kterých s výrazným odstupem následuje Roudnice nad Labem, Ústí nad Labem a Most.

Zajímavé zjištění je, že objemy získaných finančních prostředků na obyvatele zcela nekorespondují s rozdíly v sociálních potřebách měst v oblasti sociální prevence. Města s většími sociálními problémy jako Litvínov, Bílina, Most vykazují výrazně nižší příliv finančních prostředků, oproti jiným městům s lepšími sociálními charakteristikami (např. Litoměřice, Lovosice). Podobně i velikostní hledisko nemá zvláštní význam, řada populačně menších měst dosahuje vyšších hodnot než výrazně větší města (Lovosice, Podbořany). Klíčovou roli v zajištění přílivu finančních prostředků do měst mají totiž místní aktéři, jejich počet a schopnosti sestavovat kvalitní projekty, přes které je systém služeb sociální péče a prevence nejčastěji financován.

komunity a kontaktní centra, sociálně terapeutické dílny, terénní programy, ostatní služby a činnosti v oblasti sociální prevence

Jinou možností interpretace těchto dat nabízí jejich komparace s využíváním metody komunitního plánování, zda existuje spojitost mezi městy s dlouhodobě rozvinutým komunitním plánováním a motivací a schopností místních aktérů více rozvíjet své služby. Města lze rozdělit podle průměrně získaných finančních prostředků na prevenci podle doby aktivního komunitního plánování, tzn. počtu let, od kdy se začal využívat komunitní plán (není započítána předrealizační fáze od zadání a přípravy komunitního plánu). Souvislost mezi počtem let komunitního plánování a objemem získaných zdrojů na obyvatele ukazuje Graf 15.

Graf 15: Závislost mezi objemem dotací na prevenci na obyvatele a počtem let aktivního komunitního plánu



Zdroj: vlastní zpracování

Při rozdělení měst podle počtu let aktivního plánování do třech intervalů v rozmezí 0 až 3 roky; 4 až 6 let, 7 až 10 let, jsou rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi výraznější. Při vypočtení průměrné hodnoty získané dotace v kategorii se projevuje závislost mezi délkou plánování a výší dotace, kdy se s růstem let zvyšuje i částka získané dotace (viz Tab 5). Organizace působící v městech, kde se metoda komunitního plánování využívá menší počet let, v průměru získaly ze státního rozpočtu méně prostředků, než organizace z měst s větší tradicí komunitního plánování. Organizace se díky komunitnímu plánování lépe orientují v sociálních potřebách místních komunit, v některých případech mohou využívat i předpracované projekty ze zásobníku projektů.

Tab. 13: Intervalové rozdělení měst podle doby komunitního plánování a průměrnou hodnotou získané dotace na sociální prevenci

| Interval <počet let> | město | dotace < tis. Kč> |
|-------------------------|--|----------------------|
| <0;3> | <i>Žatec, Podbořany, Litvínov, Most, Bílina, Teplice</i> | 18,6 |
| <4;6> | <i>Děčín, Chomutov, Kadaň, Lovosice</i> | 41,3 |
| <7;10> | <i>Varnsdorf, Rumburk, Litoměřice, Ústí nad Labem</i> | 124,9 |

Zdroj: vlastní zpracování

Pozitivní vliv komunitního plánování na aktivizaci místních aktérů je zřejmý, i když nelze očekávat, že zapojení do systému komunitního plánování se okamžitě projeví v růstu úspěšnosti místních aktérů. Do samotné schopnosti formovat kvalitní projekty sociálního rozvoje, které jsou v naprosté většině prostředkem pro získání finančních zdrojů, vstupuje řada dalších vlivů, determinujících předpoklady a potenciál konkrétního aktéra (kvalitní management v organizaci, vzdělanostní kapitál zaměstnanců). Města, preferující strategii „outsourcování“ - zajištění sociálních služeb od externích dodavatelů, současně vytváří vlastní úspory, oproti vyšším nákladům, které vznikají při zajištění služeb vlastními organizacemi. Například v regionu Ústí nad Labem dosáhly celkové náklady v roce 2005 na fungování organizací v systému sociálních služeb 425 mil. Kč, z toho město Ústí n. L. vložilo v tomto roce do sociálních služeb pouze 48,8 mil. Kč⁴⁵.

Vzhledem ke skutečnosti, že neziskové organizace ze sociální oblasti jsou v České republice silně závislé na zdrojích ve státní správě (často i z důvodu absence jiných relevantních zdrojů), je i v následujících letech otázka rozvoje a zvýšení kvality sociálních služeb přímo spojená se schopností místních aktérů získávat finanční zdroje z veřejných zdrojů.

⁴⁵ viz 3. Komunitní plán péče města Ústí nad Labem pro roky 2007, 2008, 2009. Magistrát města Ústí nad Labem, Ústí nad Labem, 2007.

5.7 Aktéři v ekonomické sféře

Tradiční ekonomická specializace Ústeckého kraje prochází od počátku devadesátých let významnými změnami. Dochází k útlumu tradičních průmyslových a těžebních odvětví, které v ekonomice kraje částečně nahrazuje rozvoj terciérních aktivit. Tyto procesy se projevují v poklesu významu firem ze sekunderu a v nárůstu počtu subjektů z terciérních, kvartérních a kvintérních aktivit, participujících na vzniku „nové atmosféry“ a růstu lokalizačních a aglomeračních efektů jednotlivých měst. Příkladem je okres Ústí nad Labem, kde se za posledních deset let výrazně změnila struktura největších zaměstnavatelů, původní nosné firmy z potravinářského a chemického průmyslu výrazně snížily počty zaměstnanců. Počet zaměstnanců ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu, a.s., v průběhu devadesátých let klesal až na úroveň 1954 zaměstnanců v roce 1999, podobný vývoj zaměstnanosti probíhal také v Severočeských tukových závodech (Setuza, a.s.), kdy v roce 1999 klesl na počet 1324 zaměstnanců⁴⁶. V současnosti tyto podniky na nejvyšších místech v zaměstnanosti nahradily společnosti z terciérní sféry (viz Tab. 14).

Tab. 14: Největší zaměstnavatelé ve městě Ústí nad Labem (k 30.6. 2009)

| Pořadí | společnost | Počet zaměst. |
|--------|---|---------------|
| 1. | <i>Krajská zdravotní, a.s., Masarykova nemocnice</i> | 2315 |
| 2. | <i>Krajské ředitelství policie Severočeského kraje se sídlem v Ústí n. L.</i> | 1534 |
| 3. | <i>Univerzita J. E. Purkyně</i> | 961 |
| 4. | <i>Spolek pro chemickou a hutní výrobu, a.s.</i> | 914 |
| 5. | <i>KS Kolbenschmidt Czech Republic, a.s.</i> | 712 |
| 17. | <i>Setuza, a.s.</i> | 298 |

Zdroj: publikace *Co je dobré znát o/What is good to know about Ústí nad Labem*, vydaná Magistrátem města Ústí nad Labem, září 2009. Viz: <http://www.invest-usti.cz/default.aspx?server=1&article=244>

Města se odlišují regionálně diverzifikovanými strukturami aktérů, kteří ovlivňují míru ekonomického rozvoje a specializaci jednotlivých měst. Indikátory, použité pro sledování rozdílů v ekonomické organizaci aktérů na úrovni měst, vycházejí z podobně nastavených proměnných v sociální sféře a sledují rozdíly v koncentraci právnických osob ve

⁴⁶ Viz Výroční zpráva ÚP v Ústí nad Labem za rok, 2000, Výroční zpráva společnosti Setuza, a.s. za rok 1999.

sledovaných městech v absolutních a relativních hodnotách. Oproti komparacím v sociální oblasti jsou vztaženy k počtu ekonomicky aktivních osob, nikoliv k celkovému počtu obyvatel. Teoretická východiska pro analýzu koncentrace právnických osob vychází také z konceptu institucionální hustoty Amina, Thrifta [1995] a kvalitativních rozdílů mezi jádrovými a periferními regiony, zejména v jejich institucionální organizaci.

Další dílčí použité indikátory sledují koncentraci komerčních subjektů, řazených ČSÚ do kategorie obchodních společností (společnost s ručením omezeným, akciová společnost, veřejná obchodní společnost), které doplňuje hodnocení koncentrace různých velikostních skupin. Podle metodiky ČSÚ je sledována kategorie malého a středního podnikání (0-249 zaměstnanců) v členění na subkategorii malých podniků, s počtem 0 až 49 zaměstnanců a středních podniků, zaměstnávající 50 až 249 osob. Tyto úrovně v hodnocení ještě doplňuje kategorie subjektů s počtem zaměstnanců 250 a více osob (s vymezením počtu firem s 1000 a více zaměstnanci). Doplnujícím hlediskem je diferenciací ekonomických subjektů podle sektorové příslušnosti, neboť lze očekávat existenci rozdílů v čerpání finančních prostředků nebo nezaměstnanosti v závislosti na sektorové strukturaci aktérů ve sledovaných městech.

Koncentrace regionálních aktérů ve sledovaných městech vykazuje velké rozdíly v absolutních hodnotách, které jsou úzce spojené s počtem ekonomicky aktivních osob. Hodnocení koncentrace subjektů se sídlem ve městě místo v územním obvodu ORP zároveň výrazně eliminuje vlivy v rozdílném institucionálním uspořádání zemědělsky nebo průmyslově orientovaného území. V regionu s vyšší specializací na zemědělskou výrobu fyzické osoby hospodařící v zemědělství výrazně zvyšují celkové počty ekonomických subjektů, protože samostatně hospodařící fyzická osoba má stejnou váhu jako průmyslový podnik s velkým počtem zaměstnanců. V nižší míře se projevuje i diferenciací mezi okresními městy a zbývajícími, například Litoměřice s necelými 17 tisíci ekonomicky aktivními obyvateli mají o 18% větší počet subjektů, než Litvínov s 19,6 tisíci ekonomicky aktivních obyvatel a podobné rozdíly existují i mezi městem Louny a ORP podobné velikosti.

Tab. 15: Regionální rozdíly v koncentraci ekonomických subjektů (2008)

| Město | subjektů celkem | z toho: obchod. spol. | subj / 100 EA | podíl obch.fi. (v %) | obch. fi/ 100EA |
|---------------------|-----------------|-----------------------|---------------|----------------------|-----------------|
| Bílina | 2 551 | 178 | 22,6 | 7,0 | 1,6 |
| Děčín | 12 646 | 954 | 34,1 | 7,5 | 2,6 |
| Chomutov | 10 001 | 1 069 | 27,8 | 10,7 | 3,0 |
| Kadaň | 3 309 | 199 | 25,5 | 6,0 | 1,5 |
| Litoměřice | 6 703 | 610 | 39,5 | 9,1 | 3,6 |
| Litvínov | 5 043 | 477 | 25,8 | 9,5 | 2,4 |
| Louny | 4 266 | 348 | 31,2 | 8,2 | 2,6 |
| Lovosice | 1 898 | 127 | 30,8 | 6,7 | 2,1 |
| Most | 13 138 | 1 443 | 26,9 | 11,0 | 3,0 |
| Podbořany | 1 057 | 47 | 23,3 | 4,4 | 1,0 |
| Roudnice n. L. | 3 365 | 291 | 36,1 | 8,6 | 3,1 |
| Rumburk | 2 381 | 216 | 28,7 | 9,1 | 2,6 |
| Teplice | 12 633 | 1 995 | 34,9 | 15,8 | 5,5 |
| Ústí n. L. | 22 459 | 2 947 | 33,3 | 13,1 | 4,4 |
| Varnsdorf | 2 976 | 268 | 26,6 | 9,0 | 2,4 |
| Žatec | 4 121 | 280 | 29,9 | 6,8 | 2,0 |
| <i>Ústecký kraj</i> | <i>175521</i> | <i>15818</i> | <i>21,0</i> | <i>9,0</i> | <i>1,9</i> |

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat ČSÚ

Litoměřice společně s Roudnicí n. L. vykazují zároveň nejvyšší míru koncentrace subjektů na ekonomicky aktivní obyvatele (39,5 a 36,1). Význam okresního „statusu“ je patrný na dalších hodnotách koncentrace, kdy se v následujícím rozmezí hodnot (34,1-31,2) nachází, vyjma Mostu a Chomutova, skupina zbývajících okresních měst. Nejnižší úroveň koncentrace ekonomických subjektů v kraji jsou evidované v Bílině (22,6), Kadani (25,5) a Litvínově (25,8).

V případě počtu obchodních firem na 100 ekonomicky aktivních obyvatel jsou mezi okresními městy a ORP rozdíly ještě výraznější. Nejvyšší sídelní koncentraci obchodních firem vykazují Teplice (55,1) společně s Ústím nad Labem (43,7), naopak nejnižší koncentrace je zjištěna u Podbořan (10,4), Bíliny (15,7) a Kadaně (15,3). Závislost mezi počtem firem na EA nemusí vycházet pouze z populační velikosti města, je ovlivněná i ekonomickou rozvinutostí města, což dokazuje příklad Litoměřic (35,9) a menšího města Roudnice n. L. (31,2), které jsou na čtvrtém místě před řadou větších měst.

Tabulka 16 zobrazuje strukturu malých a středních podniků rozdělených podle počtu zaměstnanců do intervalů 0 až 49 a 50 až 249 zaměstnanců. Další sledovanou velikostní

kategorii v šetření tvoří ekonomické subjekty nad 250 zaměstnanců. Ve sledovaných městech lze vymezit kategorii subjektů nad 1000 zaměstnanců, které jsou v naprosté většině lokalizovány ve větších městech nebo v městech s okresním statutem. Výjimku tvoří Louny bez velké firmy a naopak Litvínov a Lovosice, kde sídlí vždy jeden subjekt s více než 1000 zaměstnanci. Vzhledem k malému sledovanému souboru (12 subjektů) nebyla velikostní kategorie nad 1000 zaměstnanců dále sledována.

Tab. 16: Diferenciace ekonomických subjektů podle počtu zaměstnanců v městech se statutem ORP v Ústeckém kraji (v roce 2008)

| město | počet MSP | podíl MSP na celk. počtu firem | poč. zam. 0-49 | poč. zam. 50-249 | poč. zam. 250+ | z toho nad 1000 | počet EA na 1 MSP |
|---------------------|--------------|--------------------------------|----------------|------------------|----------------|-----------------|-------------------|
| Bílina | 912 | 35,8 | 897 | 15 | 5 | 0 | 12,4 |
| Děčín | 4611 | 36,5 | 4552 | 59 | 12 | 1 | 8,0 |
| Chomutov | 4059 | 40,6 | 4000 | 59 | 18 | 1 | 8,9 |
| Kadaň | 1387 | 41,9 | 1369 | 18 | 9 | 0 | 9,4 |
| Litoměřice | 2446 | 36,5 | 2412 | 34 | 7 | 1 | 6,9 |
| Litvínov | 1905 | 37,8 | 1881 | 24 | 9 | 1 | 10,3 |
| Louny | 1735 | 40,7 | 1706 | 29 | 10 | 0 | 7,9 |
| Lovosice | 637 | 33,6 | 629 | 8 | 5 | 1 | 9,7 |
| Most | 5014 | 38,2 | 4941 | 73 | 20 | 3 | 9,7 |
| Podbořany | 361 | 34,2 | 352 | 9 | 3 | 0 | 12,6 |
| Roudnice | 1338 | 39,8 | 1325 | 13 | 4 | 0 | 7,0 |
| Rumburk | 960 | 40,3 | 949 | 11 | 5 | 0 | 8,6 |
| Teplice | 4797 | 38,0 | 4732 | 65 | 9 | 2 | 7,6 |
| Ústí n. L. | 8337 | 37,1 | 8225 | 112 | 33 | 2 | 8,1 |
| Varnsdorf | 1177 | 39,5 | 1162 | 15 | 3 | 0 | 9,5 |
| Žatec | 1679 | 40,7 | 1666 | 13 | 3 | 0 | 8,2 |
| <i>Ústecký kraj</i> | <i>66783</i> | <i>38,0</i> | <i>66783</i> | <i>804</i> | <i>143</i> | <i>15</i> | <i>12,5</i> |

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat ČSÚ

Z rozdělení ekonomických subjektů podle sektorů je patrné, že nejvyšší zastoupení subjektů ze sekunderu v celkovém počtu ekonomických subjektů je v Kadani (26,5%), následované Lovosicemi (27,6%) a Bílinou (26,6%). Nejnižší podíl je zjištěn u Podbořan (17,4%), což je způsobené dominancí města v podílu subjektů z primárního sektoru. V dalším pořadí nejnižších hodnot následují Teplice (18,7%) a Ústí nad Labem (20,9%). Populačně větší města vykazují i nižší podíl subjektů z primárního sektoru a naopak vyšší podíl subjektů z terciálního sektoru (Ústí nad Labem I.sektor-1,8% a III.sektor-77,3%, Teplice I.-1,6% a III.-79,7%). Z hlediska podílu ekonomických subjektů z oblasti terciaru patří obě města společně s Mostem (77,4%) a Litvínovem (77,1%) mezi města s nejvyšším

podílem těchto subjektů. Vyšší počet malých a středních podniků na 1 ekonomicky aktivní osobu je charakteristický spíše pro menší města s většími socioekonomickými problémy, např. vyšší nezaměstnaností (Litvínov, Bílina, Podbořany). Naopak města větší velikosti nebo lokalizovaná ve větší blízkosti k pražskému metropolitnímu areálu (Litoměřice, Roudnice nad Labem) mají nižší počet malých a středních podniků na EA osoby.

Tab. 17: Sektorová diferenciacie ekonomických subjektů v městech se statusem ORP v Ústeckém kraji (v roce 2008)

| město | počet subj. primer | počet subj. sekund | počet subj. terciar | podíl subj. primer | podíl subj. sekunder | podíl subj. v terciaru |
|---------------------|--------------------|--------------------|---------------------|--------------------|----------------------|------------------------|
| Bílina | 52 | 678 | 1821 | 2,0 | 26,6 | 71,4 |
| Děčín | 305 | 3053 | 9288 | 2,4 | 24,1 | 73,4 |
| Chomutov | 289 | 2432 | 7280 | 2,9 | 24,3 | 72,8 |
| Kadaň | 157 | 934 | 2218 | 4,7 | 28,2 | 67,0 |
| Litoměřice | 156 | 1776 | 4769 | 2,4 | 26,5 | 71,1 |
| Litvínov | 88 | 1064 | 3886 | 1,8 | 21,1 | 77,1 |
| Louny | 92 | 978 | 3196 | 2,2 | 22,9 | 74,9 |
| Lovosice | 53 | 523 | 1342 | 1,7 | 27,6 | 70,7 |
| Most | 165 | 2801 | 10170 | 1,3 | 21,3 | 77,4 |
| Podbořany | 81 | 184 | 792 | 7,7 | 17,4 | 74,9 |
| Roudnice | 98 | 856 | 2411 | 2,9 | 25,4 | 71,6 |
| Rumburk | 79 | 526 | 1775 | 3,4 | 22,1 | 74,5 |
| Teplice | 201 | 2363 | 10069 | 1,6 | 18,7 | 79,7 |
| Ústí n. L. | 412 | 4693 | 17352 | 1,8 | 20,9 | 77,3 |
| Varnsdorf | 74 | 694 | 2207 | 2,5 | 23,3 | 74,2 |
| Žatec | 161 | 897 | 3062 | 3,9 | 21,8 | 74,3 |
| <i>Ústecký kraj</i> | <i>4993</i> | <i>43864</i> | <i>121962</i> | <i>2,9</i> | <i>25,7</i> | <i>71,4</i> |

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat ČSÚ

Další otázkou je, zda existuje závislost mezi rozdílnými strukturami ekonomických subjektů a úrovní nezaměstnanosti, neboť míru nezaměstnanosti lze považovat za jeden z ukazatelů úspěšnosti ekonomické transformace a regionálního rozvoje.

Charakteristiky míry nezaměstnanosti a vývoje v období let 2004-2008 v ORP Ústeckého kraje zobrazuje tabulka. V souhrnném hodnocení lze uvést několik základních charakteristik.

Tab. 18: Rozdíly v míře nezaměstnanosti ve městech se statusem ORP v Ústeckém kraji

| | míra nezaměstna nosti (12/2004) | míra nezaměstna nosti (12/2008) | přírůstek/ pokles míry nezam. 2004/2008 | index k ÚK=100 (v %) | | přírůstek/pokles indexu 2004/2008 | volná místa/poč nezam. |
|----------------|--|--|--|--------------------------|-------|---|------------------------------|
| | | | | 2004 | 2008 | | |
| Bílina | 19,1 | 10,5 | -8,6 | 21 | 2,3 | -18,7 | 26,1 |
| Děčín | 14,5 | 9,7 | -4,8 | -8,1 | -5,9 | 2,2 | 14,3 |
| Chomutov | 18,6 | 10,1 | -8,5 | 17,8 | -1,7 | -19,5 | 6,4 |
| Kadaň | 16,5 | 6,8 | -9,7 | 4,2 | -34 | -38,2 | 3,4 |
| Litoměřice | 10 | 5,8 | -4,3 | -36,5 | -44 | -7,5 | 4,2 |
| Litvínov | 24,2 | 14,1 | -10,1 | 53,1 | 36,8 | -16,4 | 13,1 |
| Louny | 13,2 | 7,2 | -6 | -16,7 | -30,1 | -13,4 | 3,5 |
| Lovosice | 11,3 | 7,3 | -4 | -28,3 | -29,2 | -0,9 | 5,9 |
| Most | 22,4 | 11,8 | -10,6 | 41,5 | 14,6 | -26,9 | 7,9 |
| Podbořany | 13,9 | 8,9 | -4,9 | -12,4 | -13,3 | -1 | 9,4 |
| Roudnice n. L. | 10,8 | 6,5 | -4,3 | -31,6 | -36,6 | -5 | 1,5 |
| Rumburk | 16,2 | 10,1 | -6,2 | 2,6 | -2,4 | -5 | 34,8 |
| Teplice | 15,3 | 8,7 | -6,6 | -3,2 | -15,7 | -12,6 | 10,7 |
| Ústí nad Labem | 13,4 | 9,5 | -3,9 | -15 | -7,8 | 7,2 | 7,1 |
| Varnsdorf | 15,3 | 12,5 | -2,8 | -3,3 | 21,2 | 24,5 | 24,7 |
| Žatec | 16 | 8,8 | -7,2 | 1,3 | -14,8 | -16,1 | 21,5 |

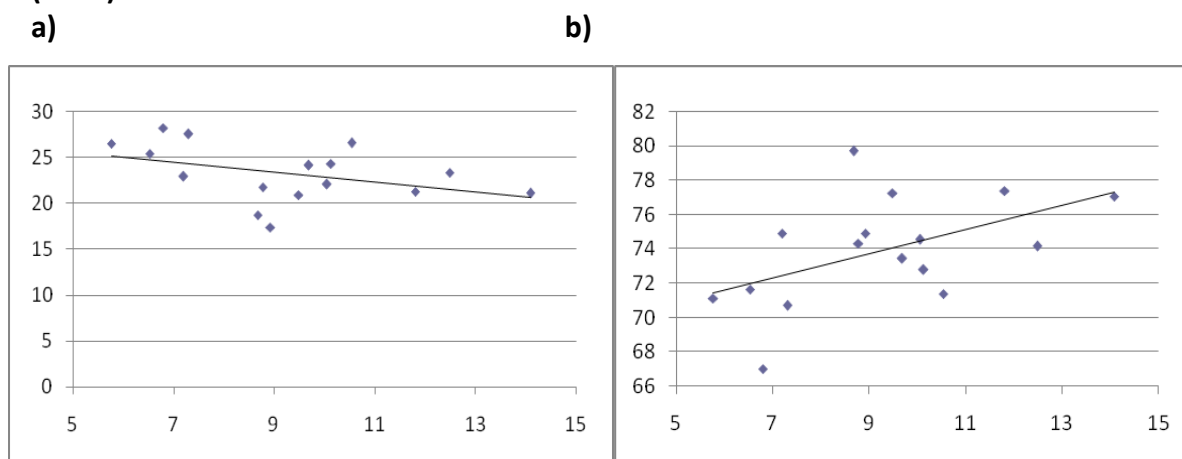
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat MPSV ČR

Ke konci sledovaného období (2008) byla nejnižší míra nezaměstnanosti dosažena ve městě Litoměřice (5,8%) a Roudnice nad Labem (6,5%). Obě města dlouhodobě vykazují nejnižší hodnoty v Ústeckém kraji, což ovlivňuje silná vazba na Prahu a středočeský prostor a komplexně úspěšnější transformační procesy na regionální úrovni v jihovýchodní části Ústeckého kraje. Nejvyšší hodnoty byly zaznamenány ve městech Litvínov (14,1%) a Varnsdorf (12,5%), což je způsobené řadou faktorů, zejména lokalizací měst v území s hlubší strukturální postižeností a periferní polohou. Z časového hlediska dochází v období let 2004-2008 k všeobecnému poklesu míry nezaměstnanosti v souladu s poklesem hodnot za Českou republiku, kdy i nejvyšší poklesy jsou spojené s městy s nejvyšší mírou nezaměstnanosti na počátku sledovaného období (Litvínov, Most, Kadaň).

Při indexaci vývoje míry nezaměstnanosti za sledované období k průměrné úrovni za Ústecký kraj, byl nejvyšší relativní pokles zaznamenán v Kadani, Mostě a Chomutově, což lze považovat za znak relativně úspěšné ekonomické transformace, i když jsou dosažené úrovně míry nezaměstnanosti (12/2008) stále dvojnásobné vzhledem k datům za města s nejnižší hodnotou. Růst míry nezaměstnanosti, oproti průměrné hodnotě za Ústecký kraj, byl zaznamenán ve Varnsdorfu, kdy míra nezaměstnanosti (k prosinci 2008) předstihla i města dlouhodobě se potýkající s vysokou mírou nezaměstnanosti (Most, Chomutov).

Data o nezaměstnanosti byla komparována s koncentrací ekonomických subjektů a jejich rozdělením podle velikosti a sektorového zaměření. Vyšší podíly MSP ani subjektů v městech se výrazně neprojevily na hodnotách míry nezaměstnanosti. Zároveň je nižší počet ekonomicky aktivních osob na malý a střední podnik spojen spíše s většími městy, vyjma měst s lepší dopravní dostupností do pražského metropolitního areálu. Města s vyšším podílem subjektů z terciery mají i vyšší míru nezaměstnanosti a naopak města s vyšším podílem ekonomických subjektů z druhého sektoru mají i nižší míru nezaměstnanosti, viz Grafy 16 a), b).

Graf 16 (a,b): Podíl ekonomických subjektů (v %) z oblasti sekundery (a) a terciery (b) v komparaci s mírou nezaměstnanosti v městech se statusem ORP v Ústeckém kraji (2008)



Zdroj: vlastní zpracování

Lze se proto domnívat, že vysoký absorpční potenciál terciery na trhu práce v devadesátých letech je v současnosti omezený a jeho vliv na snižování míry nezaměstnanosti je nyní slabší. Lze se domnívat, že průmyslové podniky již prošly transformačním procesem a společně se zahraničními investory zaměstnávají průměrně větší počty zaměstnanců (než firmy z terciery), proto se i vyšší podíl těchto firem ve sledovaných městech může následně promítat do dosažení nižší míry nezaměstnanosti. Přes pokles podílu sekundárních odvětví v transformačním období, průmyslové zaměření regionu a firmy ze sekundárního sektoru stále představují významný ekonomický potenciál v ekonomice Ústeckého kraje, a to z hlediska zaměstnanosti nebo přílivu zahraničních investic do nových průmyslových zón.

Z hlediska původu zaměstnavatelů je důležité poznamenat, že podle analýzy ČSÚ⁴⁷ v Ústeckém kraji, podobně jako u ostatních krajů, zde působí řada poboček firem z jiných regionů, přičemž významnými zaměstnavateli v kraji jsou pobočky subjektů od firem se sídlem v Praze. Pro rozvoj místních aktérů je proto vazba na subjekty z pražské aglomerace poměrně významná.

5.7.1 Regionální rozdíly v alokaci finančních prostředků ze státního rozpočtu pro aktéry ze soukromého sektoru

Sledování dotačních mechanismů z hlediska prostorové diferenciací ukazuje rozdíly v „absorpčním potenciálu a schopnostech“ měst a místních aktérů v Ústeckém kraji. Schopnost místních aktérů získávat větší objem dotací ovlivňuje řada předpokladů, např. míra sociálního kapitálu a vybavenost místních aktérů schopnostmi a znalostmi, kodifikovanými i nekodifikovanými. Získávání finančních prostředků ze státního rozpočtu není závislé pouze na znalostech, ale i na kontaktech a sítích mezi aktéry. V pozitivním smyslu⁴⁸ jsou tyto neformální vazby a známosti popisované jako jeden z indikátorů rozvoje.

Při rozdělení firem podle velikostních kategorií lze sledovat rozdíly v redistribuci finančních zdrojů z pohledu malých a středních firem v komparaci s velkými podniky. Objemy získaných prostředků firmami v jednotlivých městech byly porovnávány s počty malých a středních podniků a velkých firem. Zatímco korelace mezi malými a středními podniky se pohybuje na úrovni (0,74-0,76), města s vyšším počtem velkých podniků v (nad 250 zaměstnanců) vykazují mírně vyšší míru korelace (0,82) v poměru k finančním prostředkům, které získaly firmy ze sledovaných měst. Větší počet velkých podniků vede k získávání většího objemu finančních zdrojů ze státního rozpočtu, což nepřímo koresponduje se závěry Hollanda (viz Blažek, Uhlíř 2002) o větším „lobbovacím potenciálu“ velkých firem, což je zvýhodňuje nad malými a středními podniky.

⁴⁷ viz Regionální rozdíly v demografickém, sociálním a ekonomickém vývoji Ústeckého kraje v letech 2000 až 2005 vydal ČSÚ dostupné na www.czso.cz, dne 5.5. 2010

⁴⁸ Za negativní jevy zde považuji korupční jednání a šedou ekonomiku, formující značně odlišné prostředí a mechanismy, které již svou specifikací přesahují rámec tohoto výzkumu.

Tab 19: Regionální rozdíly v alokaci finančních prostředků ze státního rozpočtu pro subjekty ve městech se statutem ORP v Ústeckém kraji (2001-2008)

| město | počet subj / 100 EA | obch. spol./ na 100EA | dotace obch.spol. (mil. Kč) | prům dotace na obch. spol. (v tis. Kč) | prům dotace na EA. | celková dotace (mil. Kč) |
|---------------------|------------------------|--------------------------|-----------------------------------|--|--------------------------|--------------------------------|
| Bílina | 22,6 | 1,6 | 28 | 160 | 2 521 | 270 |
| Děčín | 34,1 | 2,6 | 324 | 340 | 8 748 | 2 799 |
| Chomutov | 27,8 | 3,0 | 868 | 812 | 24 142 | 4 088 |
| Kadaň | 25,5 | 1,5 | 155 | 780 | 11 957 | 1 000 |
| Litoměřice | 39,5 | 3,6 | 295 | 484 | 17 389 | 2 190 |
| Litvínov | 25,8 | 2,4 | 416 | 872 | 21 249 | 1 555 |
| Louny | 31,2 | 2,6 | 221 | 634 | 16 154 | 1 347 |
| Lovosice | 30,8 | 2,1 | 54 | 422 | 8 700 | 707 |
| Most | 26,9 | 3,0 | 1 417 | 982 | 29 014 | 4 436 |
| Podbořany | 23,3 | 1,0 | 208 | 4 416 | 45 812 | 543 |
| Roudnice n. L. | 36,1 | 3,1 | 44 | 150 | 4 686 | 801 |
| Rumburk | 28,7 | 2,6 | 45 | 208 | 5 405 | 656 |
| Teplice | 34,9 | 5,5 | 2 078 | 1 042 | 57 353 | 4 276 |
| Ústí n. L. | 33,3 | 4,4 | 1 521 | 516 | 22 566 | 65 544 |
| Varnsdorf | 26,6 | 2,4 | 109 | 405 | 9 698 | 672 |
| Žatec | 29,9 | 2,0 | 453 | 1 618 | 32 831 | 1 005 |
| <i>Ústecký kraj</i> | <i>21,0</i> | <i>1,9</i> | <i>11 666</i> | <i>738</i> | <i>13 983</i> | <i>105 381</i> |

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat ČSÚ a MF ČR

Jiné hodnotící hledisko reprezentuje sledování objemu finančních prostředků, které získali aktéři v období let 2001-2008. Zde se projevuje vysoká míra korelace mezi počtem obchodních firem a výší získaných finančních prostředků. Lze tedy konstatovat, že závislost mezi absolutním počtem subjektů a získanými finančními prostředky je prokazatelná, města s vyšším množstvím obchodních firem získávají i větší objem finančních prostředků. Tento závěr potvrzuje i sledování závislosti mezi celkovým objemem získaných finančních prostředků a počtu obchodních firem na ekonomicky aktivní osoby, kde byla prokázána vyšší míra korelace obou proměnných.

Vyšší hustota ekonomických subjektů ve městech se projevuje ve větším přílivu finančních prostředků ze státního rozpočtu. V detailnějším hodnocení lze také sledovat, zda se projevují rozdíly v získávání finančních prostředků mezi ekonomickými subjekty ze sekunderu a terciaru. V rámci analýzy toku finančních prostředků bylo zjištěno, že vyšší počet firem z oblasti služeb vedl k získání většího objemu finančních prostředků, než v případě firem z oblasti sekunderu.

5.8. Agregátní hodnocení rozdílů mezi městy Ústeckého kraje

Dalším použitým analytickým přístupem je metoda agregátního hodnocení, jejíž výhodou je sumarizované posouzení vybraných územních jednotek. Z odborné literatury lze uvést práci Illnera, Kosteckého, Patočkové [2007], kteří používají konstrukci agregátního ukazatele pro měření výkonu krajských vlád, složeného ze souboru 11 ukazatelů⁴⁹. Podobný statistický přístup jsem využil při konstrukci agregovaného ukazatele, zaměřeného na hodnocení rozdílů v rozvinutosti místních aktérů a socioekonomického prostředí v městech Ústeckého kraje (se statusem obce s rozšířenou působností).

Konstrukce sumarizovaných ukazatelů je v první části rozdělena do tří skupin: sociálně-komunitní, ekonomické a municipální, pro posouzení aktérů ze třech klíčových sektorů – soukromého, nevládního a veřejného. Vypočtené hodnoty za jednotlivé oblasti jsou v další části dále využity pro výpočet agregátního ukazatele součtem standardizovaných ukazatelů za jednotlivé oblasti.

Do konstrukce ukazatele jsou zahrnuty počty vybraných právnických osob (v sociální oblasti neziskových organizací, v ekonomické počty komerčních subjektů), vztažené k počtu obyvatel, resp. počtu ekonomicky aktivních osob. Ve výpočtech jsou dále zahrnuty objemy finančních prostředků, které příslušné kategorie aktérů získaly ze státního rozpočtu, což je dále vztažené k počtu obyvatel nebo ekonomicky aktivních osob, kdy tyto ukazatele charakterizují přínos aktérů pro socioekonomický rozvoj města. V třetí oblasti (municipální) tuto kategorii dat doplňuje podobný ukazatel - výše finančních prostředků, které získala města z rozpočtu Ústeckého kraje. Schopnost měst získávat vnější finanční zdroje pro rozvoj lze považovat za určitý indikátor kvality řízení a rozvoje obce.

Z hodnocených dat v konstrukci agregátního indexu byly vybrány tři oblasti, které zahrnují vždy po čtyřech ukazatelích.

⁴⁹ **Seznam ukazatelů měřících výkon krajské vlády ve výzkumu Illnera, Kosteckého a Patočkové [2007]: 1) investice kraje a podpora podnikatelského a občanského sektoru, 2) nákladnost výkonu krajské vlády, 3) kvalita veřejné správy vykonávané krajem, 4) legislativní iniciativa kraje, 5) kvalita výkonu přenesené působnosti kraje, 6) vytváření podmínek pro rozvoj středního školství, 7) Uplatnění absolventů středních škol, 8) vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče, 9) zahraniční aktivity kraje, 10) kvalita internetových stránek kraje, 11) poskytování informací.**

Sociálně komunitní ukazatel je složen z hodnot:

- *počet NNO na 1000 obyv.;*
- *dotace na prevenci/1 obyv. (2001-2008),*
- *dotace pro NNO na 1 obyv.v letech 2001-08,*
- *počet let komunitního plánování.*

Ekonomický ukazatel je složen z hodnot:

- *počet ekonomických subjektů na 1000 EA osob,*
- *počet obchodních firem na 1000 EA osob,*
- *získané finanční prostředky ze státního rozpočtu v letech 2001-2008
přepočtené na 1 ekonomicky aktivní osobu,*
- *míra nezaměstnanosti 12/2008.*

Použité ukazatele v sociálně-komunitní a ekonomické oblasti vychází z charakteristiky institucionální hustoty [Amin, Thrift 1995] a výzkumného cíle, který považuje koncentraci aktérů za ukazatel socioekonomické rozvinutosti prostředí, neboť přináší místním aktérům řadu pozitiv. Společně s lokalizačními (a urbanizačními) úsporami získávají aktéři další konkurenční výhody ze snadněji rozvíjeného networkingu [Keeble, Lawson, Smith, Wilkinson, Moore 1998]⁵⁰.

Relativní hodnoty získaných finančních zdrojů na obyvatele poukazují na efektivitu místních aktérů ze sociálně-komunitní oblasti v soutěži o získávání zdrojů (zejména dotací) ze státního rozpočtu. Zahrnutí počtu let komunitního plánování v rozvoji sociálních služeb na místní úrovni, lze považovat za indikátor charakterizující města s lepší organizací a koordinací aktérů, neboť zavádí systematický přístup (v kvantitativní a kvalitativní dimenzi) do rozvoje služeb.

Ukazatel municipální úrovně je složen z hodnot:

- *průměrný celkový příjem městského rozpočtu za roky 2006,2007, 2008
přepočtený na počet obyvatel v roce 2008,*
- *průměrné kapitálové výdaje městského rozpočtu za roky 2006, 2007, 2008
přepočtené na počet obyvatel v roce 2008,*

⁵⁰ role networkingu v regionálním rozvoji a jeho významu pro místní aktéry je rozpracována v kapitole 3.5.3 Význam a klasifikace networkingu a interakcí mezi aktéry

- *účast v komunálních volbách 2006,*
- *získaná dotace z rozpočtu Ústeckého kraje 2005-2008.*

Tato oblast sleduje finanční řízení územní samosprávy podle vybraných rozpočtových ukazatelů, neboť je známkou kvality managementu a rozvoje města. Ukazatel municipální úrovně je zaměřen na analýzu hospodaření města, investiční aktivitu a schopnost vytvářet jiné příjmy získáváním dotací ze státního rozpočtu. Pro komparaci rozpočtových výsledků obcí byla absolutní data vztažena k počtům obyvatel. Zahrnutí „politického“ faktoru do komplexního hodnocení územních jednotek se v regionálních výzkumech často využívá, lze je nalézt například v práci Hampla (2007) v analýzách transformační úspěšnosti krajů, kde v konstrukci syntetických ukazatelů používá za dílčí ukazatel volební výsledky pravicových stran v krajských volbách. Také Kostecký, Patočková, Vobecká [2007] ve výzkumu souvislostí mezi ekonomickým rozvojem krajů, sociálním kapitálem a výkonem krajských vlád využívají několik ukazatelů sledující volební účast obyvatel v regionech.

Využití podobných ukazatelů v analýzách územních municipalit je poměrně rozšířené. V metodice výzkumu kvality krajských vlád Illner, Kostecký, Patočková [2007] použili investiční orientaci rozpočtu (na bázi poměru kapitálových výdajů k celkovým) jako jeden z dílčích ukazatelů. Také Půček, Kašparová a kol. [2009] používají v regionální analýze ukazatel podíl kapitálových výdajů městského rozpočtu na celkovém rozpočtu. Z metodiky CAF lze uvést příklad použitého indikátoru - ekonomický vliv organizace na společnost ve formě počtu grantů nebo podporovaných organizací⁵¹, nebo sledování podílu vlastních finančních zdrojů z příjmové části rozpočtu v poměru k nákladům organizace⁵².

Investiční aktivita měst poukazuje na průběh transformačních a rozvojových procesů ve městě, protože význam investic je nutné interpretovat v kontextu vývoje územních rozpočtů obcí od počátku devadesátých let do současnosti. Investiční aktivity municipalit v devadesátých letech bylo možné financovat z prodeje majetku obcí, který získaly na počátku devadesátých let.

⁵¹ V metodice CAF se jedná o kritérium „8.1.3.ekonomický vliv organizace na společnost na místní, regionální, národní a mezinárodní úrovni (např. počet a výše grantů, dotačních titulů, počet podporovaných organizací“ [Citováno dle kol. aut (2009): Společný hodnotící rámec (model CAF). Národní informační středisko podpory kvality. Praha]

⁵² V metodice CAF se jedná o kritérium „9.2.10.podíl vlastních finančních zdrojů na krytí nákladů organizace“. [Citováno dle KOL. AUT (2009): Společný hodnotící rámec (model CAF). Národní informační středisko podpory kvality. Praha.]

Zadluženost obcí se tehdy pohybovala na výrazně nižší úrovni než dnes. Vzhledem ke značným prodejům, nárůstu zadluženosti a omezeným zdrojům v současnosti, musí obce důkladněji zvažovat realizaci každé investice, proto lze považovat míru investic municipalit za ukazatel, který svědčí i o kvalitě dlouhodobého finančního řízení obce a schopnosti vytvářet dostatečné finanční zdroje pro rozvoj obce.

Z dat za skupinu měst byl nejdříve spočítán průměr za jednotlivé ukazatele, společně se směrodatnou odchylkou. Vypočtené hodnoty byly použity pro standardizaci souboru dat a komparaci vypočtených bezrozměrných hodnot. Ukazatele mohou nabývat kladné a záporné hodnoty, kde kladné číslo znamená nadprůměrnou hodnotu, a záporné číslo podprůměrnou hodnotu v komparaci s průměrem za příslušnou oblast. Při vlastním výpočtu bylo nutné respektovat povahu jednotlivých dat, proto byly vyšším hodnotám míry nezaměstnanosti inverzně řazeny nižší hodnoty.

Tab 20: Vybrané ukazatele za obce s rozšířenou působností v Ústeckém kraji (standartizované)

| město | sociálně komunitní ukazatele | | | ekonomické ukazatele | | | | ukazatele municipální úrovně | | | | |
|----------------|----------------------------------|---|--|----------------------------|-----------------------------------|--------------------|-----------------------------------|------------------------------|----------------------------------|--|--------------------------------------|--|
| | získané finan. NNO na 1000 obyv. | získané zdroje na prev/1 obyv. 2001-2008 (Kč) | získané finan. zdr. NNO/obyv. 2001-2008 (Kč) | počet let komun. plánování | celkový počet subjektů na 1000 EA | počet firem/1000EA | prům dotace na EA. 2001-2008 (Kč) | míra nezam. 12/2008 | celk. příjem města na obyv. 2008 | kapitálové výdaje města na obyvatele 2008 (Kč) | účast v komunálních volbách 2006 (%) | dotace z Úst. kraje 2002-2008 na obyv.(Kč) |
| Bílina | -1,5 | -0,7 | -0,9 | -0,6 | -1,6 | -1,1 | -1,2 | -0,6 | -1,6 | 0,0 | -0,6 | 1,3 |
| Děčín | 0,1 | -0,1 | -0,1 | 0,2 | 0,9 | -0,1 | -0,7 | -0,2 | -0,3 | -0,8 | -1,2 | 0,2 |
| Chomutov | 0,0 | -0,6 | -0,7 | -0,2 | -0,4 | 0,2 | 0,3 | -0,4 | -0,5 | -0,9 | -0,1 | 0,2 |
| Kadaň | 1,0 | -0,3 | -0,1 | 0,2 | -0,9 | -1,1 | -0,5 | 1,1 | 1,5 | 0,3 | -0,4 | 0,6 |
| Litoměřice | -0,3 | 3,6 | 3,1 | 1,0 | 2,1 | 0,8 | -0,2 | 1,6 | -0,3 | -1,3 | 0,0 | -0,3 |
| Litvínov | -0,5 | -0,7 | -0,6 | -0,6 | -0,9 | -0,2 | 0,1 | -2,2 | 0,0 | -0,3 | -0,3 | 0,2 |
| Louny | 1,2 | 0,2 | -0,6 | 0,2 | 0,3 | -0,1 | -0,3 | 0,9 | -0,3 | -0,7 | 0,2 | -1,1 |
| Lovosice | -1,5 | 0,0 | -0,3 | 0,2 | 0,2 | -0,6 | -0,8 | 0,9 | 1,5 | 0,7 | -1,5 | -0,8 |
| Most | -0,6 | 0,3 | 0,7 | -0,6 | -0,6 | 0,2 | 0,6 | -1,2 | -1,2 | 1,2 | -0,1 | -0,9 |
| Podbořany | 0,5 | -0,7 | -1,0 | -1,8 | -1,4 | -1,6 | 1,7 | 0,2 | 1,3 | 2,7 | -0,4 | 0,6 |
| Roudnice n. L. | 1,1 | 0,5 | 1,1 | -0,2 | 1,3 | 0,4 | -1,0 | 1,2 | 1,8 | 0,0 | 0,6 | 0,3 |
| Rumburk | -0,1 | -0,2 | -0,7 | 1,0 | -0,2 | -0,1 | -1,0 | -0,4 | 0,5 | -0,4 | 1,2 | -0,9 |
| Teplice | -0,3 | -0,5 | 0,4 | -1,8 | 1,1 | 2,6 | 2,5 | 0,3 | -0,5 | -1,2 | -1,4 | -1,1 |
| Ústí nad Labem | 2,0 | 0,4 | 0,5 | 2,2 | 0,8 | 1,6 | 0,2 | -0,1 | -0,5 | -0,5 | 0,4 | 2,8 |
| Varnsdorf | -1,5 | -0,4 | -0,5 | 1,0 | -0,7 | -0,3 | -0,7 | -1,5 | -0,8 | 0,5 | 2,5 | -0,2 |
| Žatec | 0,7 | -0,7 | -0,3 | -0,2 | 0,0 | -0,6 | 0,9 | 0,2 | -0,9 | 0,8 | 1,1 | -0,9 |

zdroj: vlastní zpracování

Výsledky korelační analýzy mezi použitými ukazateli znázorňuje tabulka 21. Statisticky významná závislost (při míře spolehlivosti 95%) byla prokázána v sociální oblasti mezi ukazatelem dotace na prevenci/1 obyv. (2) a dotací pro NNO na 1 obyvatele (3), což potvrzuje obecný význam koncentrace aktérů v sociální oblasti pro získání většího objemu finančních prostředků na 1 obyvatele. Stejná interpretace souvisí i s další statisticky významnou korelací mezi ukazatelem počet ekonomických subjektů na 1000 EA osob (5) s ukazateli dotace na prevenci/1 obyv. 2001-2008 (2) a dotace pro NNO na 1 obyv. v letech 2001-08 (3).

Tab. 21: Korelační koeficienty mezi vybranými ukazateli za sídla ORP v Ústeckém kraji

| | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 | 12 |
|----|------|------|-------------|------|-------------|-------------|--------------|-------------|-------|--------------|-------|-------|
| 1 | 1,00 | 0,08 | 0,13 | 0,22 | 0,31 | 0,20 | 0,18 | 0,41 | 0,27 | -0,08 | 0,10 | 0,34 |
| 2 | | 1,00 | 0,91 | 0,43 | 0,70 | 0,33 | -0,17 | 0,51 | 0,02 | -0,37 | 0,02 | -0,04 |
| 3 | | | 1,00 | 0,28 | 0,77 | 0,52 | 0,01 | 0,47 | 0,01 | -0,37 | -0,03 | -0,03 |
| 4 | | | | 1,00 | 0,33 | 0,15 | -0,58 | 0,08 | -0,07 | -0,36 | 0,48 | 0,32 |
| 5 | | | | | 1,00 | 0,70 | 0,03 | 0,56 | 0,09 | -0,61 | -0,09 | -0,15 |
| 6 | | | | | | 1,00 | 0,37 | 0,09 | -0,25 | -0,65 | -0,10 | -0,03 |
| 7 | | | | | | | 1,00 | -0,03 | -0,14 | 0,19 | -0,24 | -0,17 |
| 8 | | | | | | | | 1,00 | 0,50 | -0,14 | -0,25 | -0,09 |
| 9 | | | | | | | | | 1,00 | 0,28 | -0,17 | 0,00 |
| 10 | | | | | | | | | | 1,00 | 0,11 | 0,02 |
| 11 | | | | | | | | | | | 1,00 | -0,02 |
| 12 | | | | | | | | | | | | 1,00 |

Sociální oblast: 1- počet NNO na 1000 obyv.; 2- dotace na prevenci/1 obyv. (2001-2008), 3- dotace pro NNO na 1 obyv. v letech 2001-08, 4- počet let komunitního plánování,

Ekonomická oblast: 5- počet ekonomických subjektů na 1000 EA osob, 6- počet obchodních firem na 1000 EA osob, 7- získané finanční prostředky ze státního rozpočtu v letech 2001-2008 přepočtené na 1 ekonomicky aktivní osobu, 8- míra nezaměstnanosti 12/2008,

Municipální oblast: 9- celkový příjem rozpočtu na obyv. 2008, 10- kapitálové výdaje na obyvatele, 11- účast v komunálních volbách 2006, 12- dotace z Ústeckého kraje 2005-2008

Z ostatních statisticky významných korelací lze zmínit vyšší míru korelace mezi mírou nezaměstnanosti (8) a počtem ekonomických subjektů na 1000 EA osob (5), kdy vyšší počet aktérů ze ziskového sektoru koreluje s nižší mírou nezaměstnanosti. V další části analýzy byly vypočtené hodnoty ukazatelů (viz Tab. 20) po standardizaci použity pro sestavení dílčích ukazatelů za jednotlivé oblasti – sociálně-komunitní, ekonomickou, municipální (hodnoty zobrazuje Tab. 22). Nejvyšší hodnocení v sociálně-komunitních ukazatelích získaly Litoměřice, následované městy Ústí nad Labem a Roudnice nad Labem. Tato města se vyznačují vyšší koncentrací neziskových organizací, v sociální dimenzi rozvoje měst je déle využíván systém komunitního plánování a místní aktéři jsou úspěšnější v získávání dotací ze

státního rozpočtu. Naopak podprůměrné hodnoty dílčího ukazatele v sociálně-komunitní oblasti byly zjištěny u Bíliny, Podbořan a Litvínova.

V další části analýzy byly vypočtené hodnoty ukazatelů (viz Tab. 20) po standardizaci použity pro sestavení dílčích ukazatelů za jednotlivé oblasti – sociálně-komunitní, ekonomickou, municipální (hodnoty zobrazuje Tab. 22). Nejvyšší hodnocení v sociálně-komunitních ukazatelích získaly Litoměřice, následované městy Ústí nad Labem a Roudnice nad Labem. Tato města se vyznačují vyšší koncentrací neziskových organizací, v sociální dimenzi rozvoje měst je déle využíván systém komunitního plánování a místní aktéři jsou úspěšnější v získávání dotací ze státního rozpočtu. Naopak podprůměrné hodnoty dílčího ukazatele v sociálně-komunitní oblasti byly zjištěny u Bíliny, Podbořan a Litvínova.

Tab . 22: Hodnoty ukazatelů měst se statutem ORP v Ústeckém kraji

| město | sociálně komunitní ukazatel | ekonomický ukazatel | ukazatel municipální úroveň |
|----------------|-----------------------------------|------------------------|-----------------------------------|
| Bílina | -3,8 | -4,4 | -0,8 |
| Děčín | 0,1 | -0,1 | -2,0 |
| Chomutov | -1,5 | -0,3 | -1,3 |
| Kadaň | 0,8 | -1,4 | 2,0 |
| Litoměřice | 7,4 | 4,3 | -1,9 |
| Litvínov | -2,4 | -3,2 | -0,4 |
| Louny | 0,9 | 0,8 | -1,9 |
| Lovosice | -1,7 | -0,3 | -0,1 |
| Most | -0,2 | -0,9 | -1,0 |
| Podbořany | -3,0 | -1,1 | 4,3 |
| Roudnice n. L. | 2,4 | 2,0 | 2,7 |
| Rumburk | 0,1 | -1,7 | 0,4 |
| Teplice | -2,2 | 6,5 | -4,2 |
| Ústí n. L. | 5,1 | 2,4 | 2,2 |
| Varnsdorf | -1,4 | -3,1 | 2,1 |
| Žatec | -0,5 | 0,5 | 0,1 |

zdroj: vlastní zpracování

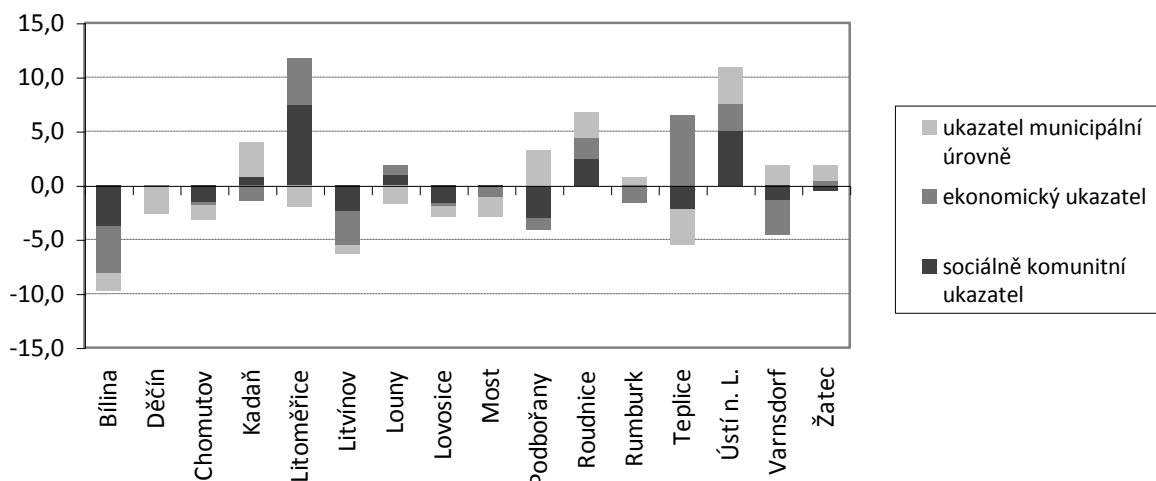
V ekonomických ukazatelích se nejlépe umístily Teplice (s hodnotou ukazatele na úrovni 6,5), na druhé místo se zařadily Litoměřice (4,3) a poté Ústí nad Labem (2,4). Pro uvedená města je charakteristická vyšší koncentrace subjektů ze ziskového sektoru, aktéři jsou schopni získat i větší objem finančních prostředků ze státního rozpočtu (ekonomickými subjekty) po přepočtení na 1 ekonomicky aktivní osobu. Nejnižší souhrnné hodnocení

získala města Bílina, následovaná Litvínovem a Varnsdorfem, které se vyznačují nižšími koncentracemi obchodních firem a vyšší úrovní nezaměstnanosti.

Ukazatel municipální úrovně sledoval společně s volební účastí také hospodaření obcí, jaký města vytváří příjem do rozpočtu na 1 obyvatele, jak jsou investičně aktivní a kolik finančních prostředků (po přepočtení na 1 obyvatele) získaly od Krajského úřadu Ústeckého kraje. V této části analýzy byla nejvyšší hodnota zjištěna u Podbořan, které mají velmi dobré hodnocení finančního hospodaření samosprávy, neboť jsou schopny získávat nejvyšší příjmy do rozpočtu na obyvatele, což se projevuje i v nadprůměrném podílu investičních výdajů. Na dalším místě je Roudnice nad Labem, která vykazuje nejvyšší úroveň celkových příjmů městského rozpočtu na obyvatele. Město Ústí nad Labem získalo naopak nejméně finančních prostředků (na 1 obyvatele) z krajského úřadu, což se signifikantně promítlo do nadprůměrné hodnoty souhrnného ukazatele v municipální oblasti a umístění na třetí pozici. Na druhé straně pořadí měst se nachází Teplice, které vykazaly podprůměrné výsledky ve všech sledovaných municipálních ukazatelích. S větším odstupem následuje Děčín a poté Litoměřice a Louny, které ztrácejí ve výsledných známkách zejména z důvodu zajištění nízké finanční podpory od regionální samosprávy.

Rozptyl výsledných hodnot za vymezené skupiny ukazatelů ukazuje Graf 17, znázorňující vzdálenost dílčího ukazatele od průměrné hodnoty za všechna sledovaná města. Největší rozdíly od průměrných hodnot a tedy největší rozptyl byl zjištěn u Litoměřic, následovaných Teplicemi, Ústím nad Labem a Podbořany a Bílinou.

Graf 17: Sumarizace standardizovaných hodnot v ekonomické, sociální a municipální oblasti za města (ORP) Ústeckého kraje

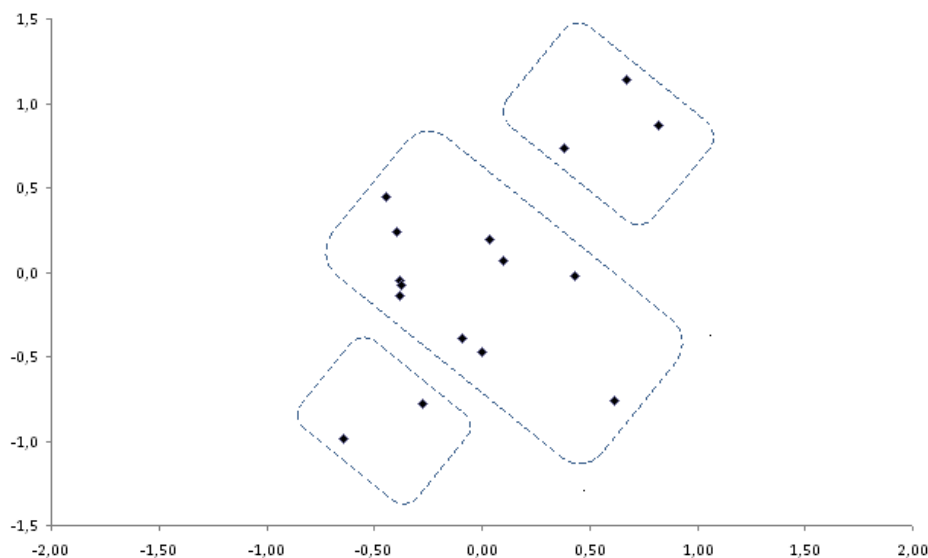


Pozn: Na ose y jsou kumulativní hodnoty ukazatelů (bezrozměrné)

zdroj: vlastní zpracování

V rámci shlukové analýzy byly na základě komparace všech ukazatelů vytvořeny dva soubory dat po šesti členech, spojující ukazatele s vyšší mírou vzájemné podobnosti proměnných. Rozdělení do dvou souborů bylo nutné z důvodu vytvoření dvourozměrného zobrazení agregátní hodnoty a sledování vzájemné blízkosti jednotlivých měst.

Graf 18: Skupiny měst podle agregovaného hodnocení za sledované oblasti v rozdělení na finanční a sociálně/institucionální ukazatele



Pozn.: Osa x (ekonomická úroveň) a osa y (sociálně/institucionální) znázorňují odchylku od průměrných hodnot za sumarizované hodnoty standardizovaných dat

Zdroj: vlastní zpracování

První skupina složená z měst Litoměřice, Roudnice nad Labem a Ústí nad Labem vykazuje nadprůměrné hodnoty rozvinutosti místních aktérů a prostředí. Města jsou schopna získávat větší objemy dotací na obyvatele, jsou investičně aktivnější a místní aktéři získávají větší objemy dotací na obyvatele. Druhá skupina s průměrnými hodnotami je z kvantitativního hlediska největší, patří do ní města Děčín, Chomutov, Kadaň, Louny, Lovosice, Most, Podbořany, Rumburk, Teplice, Varnsdorf a Žatec. Relativně problematická je pozice Teplic a Žatce v druhém clusteru, neboť mají hodnocení za obě oblasti sice naprůměrné, ale s nízkou odchylkou od průměrné úrovně. Zařazení Podbořan do skupiny měst s průměrnou rozvinutostí místních aktérů je částečně diskutabilní, neboť vykazují vyšší variabilitu hodnot vzhledem k průměrným úrovním v záporném (-0,85) i kladném výsledku (0,62), což může být ovlivněno nízkým počtem obyvatel města (6,4 tis.), který je ze sledovaných měst nejnižší.

Třetí skupina měst s nízkými nebo zápornými hodnoty sledovaných ukazatelů zahrnuje Bílinu, Litvínov. Obě města jsou podprůměrná v řadě ukazatelů, mají nižší investiční výdaje, nižší koncentraci aktérů a vyšší míru nezaměstnanosti.

Dílčí ukazatele byly také použity pro výpočet souhrnného indexu pro jednotlivá města, který vznikl sumarizací a vypočtením průměru dílčích ukazatelů (sociálního, ekonomického a municipálního), neboť se jedná o standardizovaný soubor dat.

Vypočtené hodnoty souhrnného indexu lze rozdělit do tří kategorií podle dosažené velikosti, jak jsou uvedeny v Tabulce 23. V první kategorii s hodnotou souhrnného indexu nad 0,30 jsou zařazeny Litoměřice, Roudnice nad Labem a Ústí nad Labem, do druhé skupiny s hodnotou indexu v intervalu 0,29 až -0,29 patří Děčín, Chomutov, Kadaň, Louny, Lovosice, Most, Rumburk, Varnsdorf a Žatec. Města Teplice a Podbořany, která byla dříve v pozici „hraničních“ měst mezi dvěma skupinami, se nyní pohybují v kategorii měst s průměrnou kvalitou prostředí a místních aktérů. Podprůměrná úroveň souhrnného indexu (s hodnotou nižší než -0,30) byla zjištěna u Litvínova (-1,00) a Bíliny (-1,52). V komparaci s grafickými výstupy v clusterové analýze jsou tyto kategorie měst poměrně konzistentní. Vzájemné odstupy mezi kategoriemi jsou poměrně velké a zároveň vnitřní diference v rámci každé kategorie (vzhledem k úrovni souhrnného indexu k městu v jiné kategorii) je relativně nízká, proto i rozdělení do třech kategorií umožňuje vymezit města s dobrými, průměrnými a slabými předpoklady rozvoje.

Tab. 23: Souhrnný index měst (ORP) v Ústeckém kraji

| | | | |
|--|-------|-------------|-------|
| Města s hodnotou indexu nad 0,30: | | | |
| - Ústí n. L. | | 0,91 | |
| - Litoměřice | | 0,81 | |
| - Roudnice n L. | | 0,56 | |
| Města s hodnotou indexu v intervalu 0,29 až -0,29: | | | |
| - Kadaň | 0,21 | - Děčín | -0,21 |
| - Žatec | 0,11 | - Varnsdorf | -0,23 |
| - Teplice | 0,08 | - Most | -0,24 |
| - Louny | 0,00 | - Lovosice | -0,24 |
| - Podbořany | -0,07 | - Chomutov | -0,26 |
| - Rumburk | -0,08 | | |
| Města s hodnotou indexu -0,30 a méně | | | |
| - Litvínov | | -0,53 | |
| - Bílina | | -0,82 | |

Zdroj: vlastní zpracování

Tab. 24: Vývoj přírůstku stěhováním na 1000 obyvatel měst v období let 1999-2008

| město | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 |
|------------------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|------------|------------|
| Bílina | 3,6 | -7,8 | -10,3 | -2,3 | -1,4 | -2,5 | -4,7 | 0,9 | 0,0 | 7,1 |
| Děčín | -1,3 | -1,8 | -4,6 | -2,9 | -2,4 | -3,7 | 0,6 | 5,7 | 5,6 | -5,3 |
| Chomutov | -5,2 | -5,3 | -5,5 | -5,9 | -5,0 | -1,8 | -3,3 | -4,6 | 0,1 | -1,7 |
| Kadaň | -2,4 | -3,3 | -2,0 | 6,0 | 2,0 | 4,3 | 1,2 | -8,0 | 9,3 | 4,7 |
| Litoměřice | -5,8 | -5,0 | -7,1 | -6,9 | -4,4 | -5,8 | -20,4 | -37,3 | 24,5 | 0,3 |
| Litvínov | -2,5 | -4,6 | -3,0 | -3,6 | -0,3 | 3,5 | 3,9 | 2,1 | 2,5 | 12,6 |
| Louny | -2,2 | 0,4 | -5,0 | -9,2 | -7,1 | -6,7 | -7,8 | -0,8 | -1,9 | 0,9 |
| Lovosice | -2,8 | -2,4 | -5,4 | -0,4 | -4,3 | -0,2 | 4,8 | -31,0 | 12,6 | -12,0 |
| Most | -5,6 | -3,9 | -3,1 | 0,3 | -0,7 | -0,8 | -0,5 | -1,9 | -3,8 | -3,4 |
| Podbořany | 3,3 | -2,1 | 2,3 | 6,8 | 14,3 | -5,5 | 14,3 | -2,1 | 7,1 | 9,4 |
| Roudnice n. L. | -2,2 | -1,4 | -7,8 | -4,0 | 9,5 | -2,8 | -10,3 | -14,2 | 18,4 | 14,1 |
| Rumburk | 0,6 | -4,8 | -3,6 | 4,3 | 4,0 | -1,4 | 3,5 | -0,8 | 7,5 | 6,5 |
| Teplice | 3,3 | -0,3 | 0,6 | 3,4 | 2,7 | -0,4 | -2,7 | 0,4 | 6,9 | -0,3 |
| Ústí n. L. | -4,5 | -5,9 | -7,3 | -3,3 | -4,7 | -3,6 | 3,3 | 0,9 | 1,6 | 0,5 |
| Varnsdorf | -5,5 | -6,3 | -3,8 | -0,9 | -3,7 | -1,4 | -4,4 | -1,3 | 2,8 | -2,1 |
| Žatec | 0,5 | -1,1 | -5,5 | -3,5 | -3,1 | -3,6 | -2,7 | -6,0 | -1,5 | -3,0 |
| <i>průměr za města</i> | <i>-1,8</i> | <i>-3,5</i> | <i>-4,4</i> | <i>-1,4</i> | <i>-0,3</i> | <i>-2,0</i> | <i>-1,6</i> | <i>-6,1</i> | <i>5,7</i> | <i>1,8</i> |
| <i>Ústecký kraj</i> | <i>1,8</i> | <i>0,8</i> | <i>0,0</i> | <i>1,7</i> | <i>2,5</i> | <i>1,9</i> | <i>1,5</i> | <i>-0,2</i> | <i>8,4</i> | <i>4,2</i> |

zdroj: vlastní zpracování na základě dat ČSÚ

Zjištěné rozdíly mezi městy se mohou projevat i v atraktivitě místního prostředí pro lokalizaci organizací nebo firem nebo na migrační mobilitě obyvatel. Komparace vypočteného souhrnného indexu s mechanickým pohybem obyvatelstva v období let 1999-2001 poukazuje spíše na obecný trend dlouhodobého poklesu počtu obyvatel ve městech a to i přes kladné přírůstky celého Ústeckého kraje (viz Tab. 24). V letech 2007-2008 migrační saldo bylo naopak pozitivní a řada měst vykazuje migrační přírůstky.

Komparace migrace s výsledky výzkumů nevykazuje statisticky významnou závislost mezi konstruovanými indikátory a migračním chováním obyvatel. Vyšší migrační přírůstky na 1000 obyvatel vykazují města i s podprůměrnou úrovní souhrnného indexu. Migrační chování obyvatel více ovlivňují jiné faktory, například trh nemovitostí, města s vysokou mírou nezaměstnanosti a poprvicem úrovní souhrnného indexu (Bílina, Litvínov) mají nízké ceny bytů, což sice pozitivně ovlivňuje migraci obyvatel, ale vede k nárůstu sociální stratifikace ve městech Ústeckého kraje. V důsledku růstu sociální diferenciacce obyvatelstva pak dochází i k růstu rezidenční segregace [Sýkora (eds.). 2010] v některých městech (Most, Litvínov, Ústí nad Labem).

Migrační chování ovlivňuje také dostupnost měst k pražskému metropolitnímu areálu, což je v posledních letech signifikantní zejména u města Roudnice nad Labem a v celém území této ORP.

Jiné interpretace výsledků výzkumu nabízí komparace výsledků s prací Viturky a kol. [2003], který se zabýval výzkumem regionální kvality regionálního podnikatelského prostředí. Autoři vymezili v rámci České republiky rozvojové póly, které propojují rozvojovými osami (hierarchicky rozdělenými podle důležitosti), vybraná města v České republice s nadprůměrnou kvalitou podnikatelského prostředí. V Ústeckém kraji autoři výzkumu nedefinovali žádnou rozvojovou osu republikového významu. V rámci kraje nicméně zmiňují rozvojovou osu regionálního významu v severojižním směru mezi Ústím nad Labem a Litoměřicemi, jako součást vyšší rozvojové osy Drážďany-Praha. Další potenciální rozvojová osa v kraji, procházející východo-západním směrem městy Ústí nad Labem – Teplice - Most – Chomutov, se v tomto výzkumu nevymezuje jako potenciálně významná ani na regionální úrovni, i když v řadě kvantitativních parametrů je silnější než severo-j jižní osa. Toto vymezení koresponduje se závěry výzkumu aktérů, kde se uvedená města (vyjma Ústí nad Labem) z této osy nezařadila mezi města s rozvinutou strukturou místních aktérů.

I když působení rozvojových os na rozvoj území podle výzkumu Blažka, Netrdové [2009] nelze považovat za signifikantní a je zdůrazňován spíše přínos jader, lze hovořit o existujícím východo-západním gradientu v rámci Ústeckého kraje, s lepšími předpoklady ekonomického rozvoje v jeho východní části, neboť se v tomto prostoru nachází skupina měst - Ústí nad Labem, Litoměřice (Lovosice), Roudnice nad Labem, s nadprůměrným hodnocením. Rozvoj těchto měst včetně zázemí posiluje i výstavba dopravní infrastruktury mezi Prahou a Drážďanami.

5.9 Shrnutí

Regionální rozdíly v rozvinutosti měst Ústeckého kraje determinuje řada různě provázaných a regionálně podmíněných socioekonomických procesů a vývojových mechanismů. Z pohledu výzkumu byla pozornost soustředěna zejména na analýzu regionálních rozdílů ve strukturách místních aktérů a jejich schopnostech získávat finanční

zdroje, což se v subjektivní rovině promítá do rozvojového potenciálu aktéra a v objektivní do komplexního rozvoje města a posílení jeho konkurenceschopnosti vůči ostatním městům.

Pro zhodnocení vlivu mechanismů na místní aktéry byl vybrán koncept komunitního plánování, které ve své podstatě vychází ze zásad endogenní formy rozvojové politiky a formuje nové sítě aktérů v sociální dimenzi regionálního rozvoje. Byla hledána odpověď na otázku, zda existuje souvislost mezi rozvojem a koncentrací místních aktérů z oblasti sociálních služeb a městy, které využívají metodu komunitního plánování. Důvodem pro výběr metody komunitního plánování byl i nový pohled na úlohu místní samosprávy v místních rozvojových mechanismech, která se v endogenním pojetí regionálního rozvoje částečně transformuje z dirigistického přístupu na koordinační. Prostřednictvím vyjednávání s místními aktéry (včetně občanské společnosti) je více prosazováno dosažení konsensu v otázkách rozvoje města. Dalším důvodem pro výběr je i poměrně dynamické rozšíření koncepce komunitního plánování po roce 2000 ve městech České republiky, což posiluje i praktický přínos tohoto výzkumu.

Výzkum potvrdil, že vyšší koncentrace neziskových organizací znamená v absolutním vyjádření i větší příliv finančních prostředků ze státního rozpočtu do města. Naopak se neprokázala souvislost mezi koncentrací neziskových aktérů a vyšší získaných finančních prostředků na 1 obyvatele. Jiné závěry přinesla komparace místních aktérů s tím, jak je využívána v jednotlivých městech metoda komunitního plánování. Rozdělení měst do kategorií podle počtu let fungujícího komunitního plánování, ukazuje výrazné rozdíly v získaných dotacích. Aktéři z měst, ve kterých se systém komunitního plánování déle využívá, získali v průměru i větší objem finančních prostředků. Komunitní plánování vytváří transparentnější mechanismy rozvoje v sociální sféře, aktéři se lépe orientují v prioritách a potřebách místní populace a mohou využívat sítě kontaktů a vazeb a další pozitivní efekty z networkingu, které vznikají v rámci zavedení komunitního plánování na daném území. Na druhou stranu nelze považovat metodiku komunitního plánování za univerzální a účinné řešení. Kvalita komunitních plánů dosahuje různé úrovně, mohou vznikat pouze formální dokumenty územní samosprávy bez aktivní spolupráce s místními aktéry. Nejdí, Čermák a kol. [2007] také připomínají, že i přes existenci poměrně otevřených komunikačních kanálů není využívání participačních mechanismů na místní úrovni bezproblémové. Schopnosti místních aktérů nedeterminuje pouze komunitní plánování, ale i řada jiných faktorů z oblasti sociálního kapitálu a nebo teorie učících se regionů.

V další části výzkum sledoval potenciální vliv rozdílů ve struktuře subjektů v komerční sféře na regionální alokaci zdrojů ze státního rozpočtu. Jak upozorňuje Turok [2006], konkurenceschopnost měst se odvíjí vedle kvality interakcí mezi firmami a podporujícími institucemi také od koncentrace aktérů. Vyšší počet ekonomických subjektů v daném městě se projevuje ve vyšším přílivu finančních prostředků ze státního rozpočtu. Rozdíly mezi městy jsou patrné i v sektorové diferenciaci firem v hodnocených městech Ústeckého kraje. Prokázala se diferenciaci mezi subjekty z terciaru a sekundaru, v městech s vyšším podílem subjektů z terciaru roste i příliv finančních zdrojů ze státního rozpočtu, než ve městech s vyšším podílem firem ze sekundárního sektoru.

V poslední části výzkumu byly konstruovány souhrnné ukazatele, které měly zjistit, zda existují regionální rozdíly ve strukturách místních aktérů a jsou-li doprovázeny i rozdíly v ekonomickém rozvoji měst a územních samospráv. Vlastní výpočet byl složen ze souhrnných ukazatelů zastupující sociální, ekonomickou a municipální oblast místního rozvoje a koncentrací aktérů. Jak ukazují data z výzkumu měst v sociální oblasti, nejvyšší hodnocení získaly Litoměřice, následované městy Ústí nad Labem a Roudnice nad Labem. V ekonomické oblasti se nejlépe umístily Teplice (s hodnotou ukazatele na úrovni 6,5), na druhé místo se zařadily Litoměřice (4,3) a Ústí nad Labem (2,4). Pro uvedená města je charakteristická vyšší koncentrace subjektů ze ziskového sektoru, aktéři jsou schopni získat i větší objem finančních prostředků ze státního rozpočtu (ekonomickými subjekty) po přepočtení na 1 ekonomicky aktivní osobu. V ekonomické oblasti byly nejnižší hodnoty souhrnného ukazatele zjištěny u města Bíliny, Litvínova a Varnsdorfu. Tato města se vyznačují nižší koncentrací firem a vyšší úrovní nezaměstnanosti.

Velmi dobrých výsledků ve finančních ukazatelích dosáhly Podbořany, vykazující nadprůměrné příjmy do rozpočtu a investiční aktivitu (po přepočtu na 1 obyvatele). Nadprůměrné výsledky dosáhla také Roudnice nad Labem, což ale neznamená, že menší města vykazují i lepší výsledky hospodaření, neboť několik měst podobné velikosti dosahovalo spíše podprůměrných výsledků. Zajímavý je údaj ze Závěrečného účtu Ústeckého kraje, kdy z hodnocení poskytnutých dotací obcím vyplývá, že několikanásobně větší objem dotací v letech 2002-2008, po přepočtení na 1 obyvatele, získala samospráva města Ústí nad Labem (oproti ostatním městům), což lze považovat za jeden z důkazů významu statutu krajského města pro rozvoj daného města. Ústecký kraj zároveň nejvíce finančních prostředků poskytl v rámci svých fondů a dotačních programů obcím a městům

z okresu Litoměřice, následovaného okresem Ústí nad Labem. Nejméně úspěšná byla města a obce z okresů Teplice a Most, která v celkovém přílivu dotací z kraje získala, v absolutních hodnotách i po přepočtení na 1 obyvatele, nejnižší objem finančních prostředků⁵³.

Ukazatele z uvedených oblastí byly použity pro výpočet agregátního hodnocení rozvinutosti měst a místních aktérů, podle kterého lze města rozdělit do tří kategorií. Do první kategorie s nadprůměrnou úrovní agregátního ukazatele spadají města Litoměřice, Roudnice nad Labem a Ústí nad Labem, do druhé kategorie měst s průměrnou úrovní agregátního ukazatele patří Děčín, Chomutov, Kadaň, Louny, Lovosice, Most, Rumburk, Varnsdorf, Žatec, Teplice a Podbořany. Ve třetí kategorii jsou města Litvínov a Bílina, dosahující podprůměrné úrovně agregátního indexu a v hodnotách výrazně zaostávají za městy ve druhé kategorii. Tato města se vyznačují horšími výsledky v řadě socioekonomických parametrů, což doplňuje i nízká koncentrace aktérů v sociální a ekonomické oblasti, společně se slabší schopností získávat finanční prostředky z veřejných zdrojů.

Výsledky výzkumu představují dílčí analytický pohled na problematiku rozvoje Ústeckého kraje, neboť se zabývá pouze některými skupinami aktérů a vybranými daty sociálně ekonomické povahy a nezabývá se například enviromentálními problémy, které jsou pro Ústecký kraje také podstatné a ovlivňují jeho regionální rozvoj a úroveň konkurenceschopnosti. Empirickým výstupem výzkumu je konstatování, že na úrovni měst se statusem ORP existují rozdíly ve strukturách a koncentracích aktérů v sociální a ekonomické dimenzi regionálního rozvoje, což se promítá i do rozdílné kvality institucionálního prostředí a míry nezaměstnanosti jednotlivých měst.

⁵³ Podle hodnocení regionální diferenciacie dotací z rozpočtu Ústeckého kraje, krajskou regionální politiku lze považovat spíše za strategickou než stabilizační, neboť větší objemy finančních prostředků v letech 2002-2008 získali příjemci z okresů s lepšími rozvojovými předpoklady, než města a obce ze strukturálně postižených území. Tato skutečnost patrně nevychází z exaktně vymezené strategie, která by prioritizovala specifikovaná území v regionální distribuci před ostatními částmi kraje. Spíše se jedná o spontánní proces, determinovaný voluntarismem a předpoklady aktérů umět se ucházet o dotační a fondové tituly.

6. Mechanismy a aktéři regionálního rozvoje na lokální úrovni: případová studie nevládní neziskové organizace a networkingu v sektoru sociálních služeb

6.1 Teoretický a metodologický úvod k řešenému tématu

Nevládní neziskový sektor v České republice prochází společně s ekonomikou a společnostmi od devadesátých let transformačními procesy, které výrazně proměnily strukturu aktivit nevládních neziskových organizací [Vajdová 2005] a roli tohoto sektoru v rozvoji regionů.

Teoretickými a koncepčními otázkami fungování nevládních neziskových organizací se zabývá řada autorů [Birch, Whittam 2008; Rektořík 2004; Schaad 1998; Frič 1998]. Činnost nevládních neziskových organizací v sobě obsahuje prvky a aktivity charakteristické pro ziskový sektor i veřejný sektor [Rektořík 2004; Frič, Goulli 2001] a v řadě oblastí (sociálních, vzdělávací, kulturní, environmentální atd.) doplňují nebo nahrazují instituce veřejnoprávního sektoru. Organizace působící v neziskovém sektoru také často využívají strategie a metody podnikového managementu a marketingu, které mají přispět k ekonomické stabilizaci, vyšší efektivitě a konkurenceschopnosti [Hannagan 1996; Bárta 1997]. Specifickým předmětem jejich výzkumu jsou zpracované studie [Gibb, Adhikary 2000; Stachová 2005], které analyzují význam neziskového sektoru a konkrétních aktérů na místní a regionální úrovni.

Teoretická východiska pro hodnocení nevládních neziskových organizací v tomto textu vychází z rámce institucionálních konceptů v regionálním rozvoji, zejména výrobního okrsku a učících se regionů, zdůrazňující význam zapojení aktérů v sítích na místní a regionální úrovni jako faktoru, který posiluje regionální konkurenceschopnost [Oerlemans, Meeus, Kenis 2007; Asheim 2007]. Mezi klíčové otázky uvedených teorií patří analýza networkingu, zejména při mobilizaci místních a regionálních aktérů, využívání regionálních zdrojů a mezisektorovém propojování firem, veřejnoprávních nebo neziskových organizací. Z konceptuálního hlediska je možné networking považovat za významný mechanismus v endogenně pojaté regionální politice, zaměřené na využívání místních zdrojů a aktérů pro dlouhodobý rozvoj území. Kvalitativní rozvoj a posilování pozice jednotlivých aktérů (na místní a regionální úrovni) a v důsledku i celého neziskového sektoru podmiňuje Frič [2001a] vnitřní kvalitou neziskového sektoru, hustotou a charakterem vnitřních sítí vzájemně

propojujících neziskové organizace. Cooke [2002] zdůrazňuje také vzájemnou blízkost aktérů jako podmínku k úspěšnému rozvoji. Z pohledu neziskových organizací se projevuje i určitá závislost mezi koncentrací neziskových organizací a úrovní rozvinutosti území. Ústecký, Karlovarský, Zlínský a Moravskoslezský kraj vykazují méně neziskových organizací na obyvatele, než Jihočeský kraj, Vysočina, Plzeňský a Praha, které mají průměrný počet obyvatel na NNO přibližně o 1/3 vyšší [Stachová 2005].

Komplex mechanismů v oblasti nevládního neziskového sektoru se strukturuje specifickým způsobem podle zapojených aktérů regionálního rozvoje a je jimi dále rozvíjen. Analýza aktérů a mechanismů bude proto zaměřena na:

- zmapování interakcí a sítí mezi konkrétními aktéry regionálního rozvoje z Ústeckého kraje a možnosti jejich diferenciací v geografickém, institucionálním a ekonomickém kontextu,

- sledování vývoje finančních zdrojů vybraného aktéra a místního prostředí z geografického hlediska jako ukazatele změny ve strukturaci vazeb mezi aktéry na příkladu okresu Ústí nad Labem, které budou v hodnotící rovině interpretovány z hlediska endogenních a exogenních přístupů v regionálním rozvoji.

V hierarchii územních jednotek působí různá spektra aktérů, jevů a procesů [Blažek, Csank 2007], výzkum se proto zaměří na konkrétní příklad regionálního aktéra v Ústeckém kraji a zmapování vazeb, které rozvíjí k subjektům na sledovaných řádovostních úrovních – mikroregionální (lokální/městské), regionální (okresní) a národní. Analýza aktérů a networkingu v regionálním prostředí bude zpracována na příkladu nevládní neziskové organizace - občanského sdružení (dále jen Sociální agentura), která působí v okrese Ústí nad Labem v oblasti sociálních služeb a reprezentuje nevládní neziskové organizace s prioritní orientací na rozvoj lokálního a regionálního prostředí. Z hlediska počtu zaměstnanců patří sféra sociálních služeb mezi hlavní oblasti působnosti nevládních neziskových organizací [Goulli, Vyskočilová, Goulliová 2001], a proto analýza poskytuje poměrně relevantní informaci o networkingu a rozvojových mechanismech v oblasti nevládních neziskových organizací v Ústeckém kraji.

Dalším východiskem pro analýzu vazeb mezi místními aktéry bude hodnocení finančních zdrojů šetřené organizace a místních aktérů, kteří působí ve sféře sociálních služeb v okrese Ústí nad Labem. Zvolený přístup vychází z cíle lokalizovat formalizované vazby mezi aktérem a subjekty na vybraných řádovostních úrovních. Budou sledovány

změny, ke kterým dochází v mechanismech financování a v prostorovém rozložení zdrojů u šetřené organizace, v komparaci s vývojem financování sociálních služeb v okrese Ústí nad Labem. Vývoj bude také posuzován z hlediska teoretických endogenních a exogenních přístupů v regionálním rozvoji.

Při diferenciaci interakcí v rámci sítě vazeb mezi aktéry lze vycházet z ekonomického pohledu, zda vazba mezi aktéry je povahy: a) převážně finanční - mezi aktéry dochází k finanční transakci, b) převážně nefinanční - vazba mezi aktéry funguje primárně z nefinančních důvodů. Pro kvalitativní analýzu vazeb bude použita klasifikace Cooka [2002]⁵⁴ kategorizující sítě mezi aktéry z různých hledisek (viz násl. subkapitola). Uvedená kategorizace bude použita jako východisko pro zpracování analýzy vlastností jednotlivých vazeb, které budou diferencovány do skupin podle Cookovy typologie na základě analýzy jednotlivých vazeb mezi aktéry.

Informace pro potřeby výzkumu byly získány prostřednictvím analýzy dokumentů organizace (výročních zpráv, strategických dokumentů a dalších vnitroorganizačních předpisů), které obsahovaly data o vývoji a složení finančních zdrojů, institucionální struktuře organizace a některých interakcích mezi místními a regionálními aktéry. Další zdroje dat pro výzkum pochází z přímých interakcí se zainteresovanými pracovníky organizace z oblasti managementu, zúčastněného pozorování a spoluúčastí při některých rozhodovacích procesech a jednáních orgánů šetřené organizace.

Statistická data o sektoru sociálních služeb v okrese Ústí nad Labem vychází z databáze regionálního informačního systému komunitních služeb v Ústí nad Labem, který provozuje Magistrát města Ústí nad Labem⁵⁵ a komunitních plánů v okrese Ústí nad Labem.

6.2 Analýza aktéra z hlediska prostorových vazeb a mechanismů

Činnost organizace probíhá v systému interakcí s odlišnými kvantitativními a kvalitativními charakteristikami a se znaky hierarchické organizace prostředí. Existující síť vztahů bylo nezbytné pro snazší orientaci rozdělit podle určitého kritéria. Pro základní zachycení struktury interpersonálních a institucionálních vazeb je vytvořeno schéma, kde je

⁵⁴ COOKE, P.(2002) : Knowledge Economies: clusters, learning and cooperative advantage. Routledge, Taylor and Francis Group, London, 218 str.

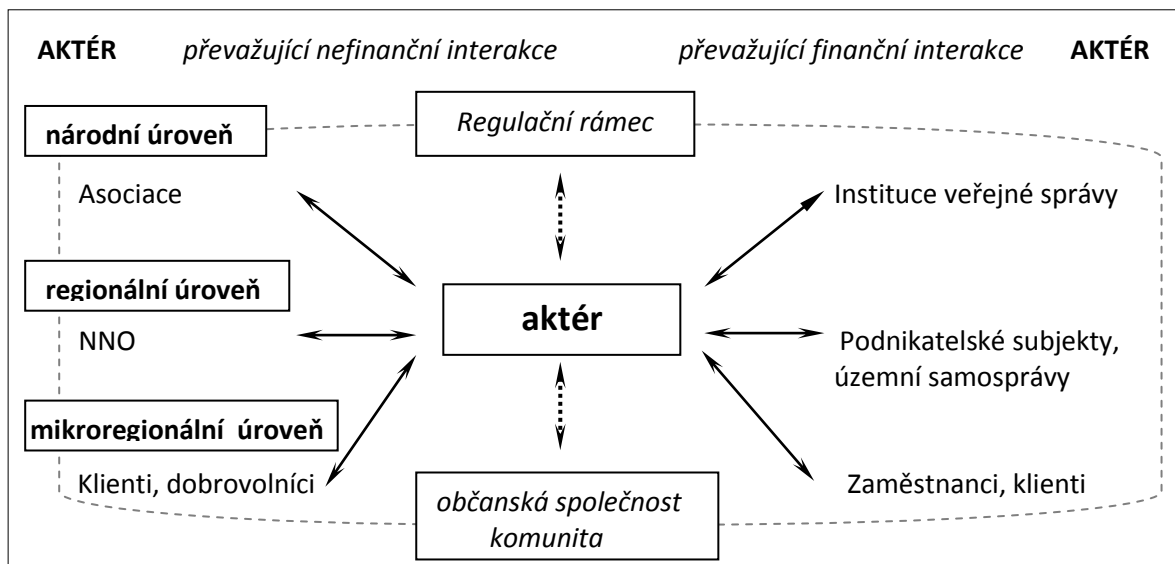
⁵⁵ Viz <http://www.usti-nad-labem.cz/cz/zivot-mesta/socialni-sfera/>

určujícím faktorem při formování této struktury interakce, tedy vztah organizace k jednotlivým subjektům, s nimiž v rámci naplňování svého poslání vstupuje do kontaktu. Vytvořené schéma popisuje pozici nevládní neziskové organizace a svým zaměřením reprezentuje činnost podobně komunitně zaměřených nevládních neziskových organizací (formy občanského sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace, nadačního fondu) v interakcích na sledovaných řádovostních úrovních.

Ve vytvořeném schématu jsou zachyceny základní vztahy, mapující její pozici v prostorové struktuře interakcí. Pojetí interakce ve schématu je chápáno jako vazba mezi organizací na jedné straně a dalšími subjekty na straně druhé. Interakce, zde označená jako finanční, představuje vztah s dominancí ekonomických faktorů v interakcích k ostatním subjektům ze všech řádovostních úrovní. Aktér vytváří externí tržní vztahy s ostatními aktéry a interní tržní vztahy se zaměstnanci. Poskytovatelé finančních prostředků naplňují své cíle prostřednictvím redistribuce finanční podpory na projekty organizace, buď v rámci své státem dané kompetence (např. instituce veřejné správy) nebo individuální filantropie (např. nadace).

Schéma 3:

Pozice aktéra ve struktuře interakcí z institucionálního a geografického hlediska



zdroj: vlastní zpracování

↔ - interakce mezi aktéry, velikost koncové šipky charakterizuje formu interakce z hlediska vztahů nadřazenosti a podřazenosti. Národní úroveň vytváří rámec institucí, které organizace respektuje v osobním zájmu pro rozvíjení interakcí, ve vztahu k základní úrovni pak často sama vytváří pravidla, na jejichž základě poskytuje své služby a rozvíjí interakce k cílovým skupinám.

↔ - tato šipka znázorňuje kontext prostředí, ve kterém se aktér pohybuje. Na jedné straně je vytvořen regulatorní rámec společnosti daný formalizovanými institucemi. Na druhé straně se aktér pohybuje v prostředí občanské společnosti a místní komunity charakteristické rámcem neformálních institucí.

Nefinanční interakce naopak označuje vztahy, které vznikají například v rámci aktivizace osob (členové organizace, dobrovolníci). V zájmu naplňování poslání organizace vznikají nové interakce a rozvíjí se spolupráce s nevládními neziskovými organizacemi a aktéry, respektive s institucemi veřejné správy, které se mohou spolupodílet na naplňování veřejně prospěšného poslání organizace.

Takto definované interakce mezi organizacemi vytvářejí komplexní síť vztahů na sledovaných úrovních. Vzniká například systém přímých a nepřímých odbytových cest [Hannagan 1996], které jsou využívány pro komunikaci se zákazníky. Charakter vytvořeného schématu je statický a nevystihuje intenzitu vzájemné interakce a jejich transformaci v závislosti na rozvoji aktéra. Hodnocení činnosti organizace z uvedených východisek není jednoduché, přesto lze vysledovat určitou diferenci mezi jednotlivými úrovněmi.

Do kategorie institucí veřejné správy jsou zahrnuty instituce státní správy a samosprávy, proto lze uvedenou kategorii považovat za značně heterogenní, jednotlivé instituce působí v podpoře regionálního rozvoje v roli iniciátora i finančního zdroje.

Nevládní nezisková organizace je vůči aktérům ze základní úrovně spíše v nadřazené pozici, místní komunitou může být vnímána i v neformální vůdčí pozici, protože poskytuje kodifikované a nekodifikované znalosti, v podobě poradenských služeb pro jednotlivce a organizace. Na střední úrovni je její pozice vůči ostatním organizacím rovnocenná, spolupracuje s ostatními aktéry v zájmu naplnění svých cílů.

Z hlediska vyšší úrovně institucionálních struktur převažuje spíše hierarchicky podřízená role organizace. Aktér reaguje na výzvy a cíle definované veřejnoprávními institucemi a sestavuje projektové záměry, které současně odpovídají cílům organizace a např. vyhlášeným programovým a dotačním cílům v oblasti sociálních služeb v České republice a Evropské unii. Do kategorie institucí veřejné správy jsou zahrnuty zainteresované instituce státní správy a samosprávy, proto lze uvedenou kategorii považovat za značně heterogenní, kdy jednotlivé instituce působí v podpoře regionálního rozvoje v roli iniciátora i finančního zdroje.

a) charakteristika interakcí organizace k aktérům na mikroregionální úrovni

Tato úroveň vztahů představuje interní institucionalizované vztahy, na kterých je Sociální agentura vytvořena a zajišťují základní činnosti organizace, a vnější prostředí komunity, kde naplňuje své veřejně prospěšné poslání a roli v občanské společnosti.

Interakce na bázi tržní transakce v modelu představují např. zaměstnanecké vztahy. Vedle kmenového týmu jsou dílčí aktivity organizace (zejména podle řešených projektů) zajišťovány dalšími pracovníky, čímž se flexibilně využívají lidské zdroje a dochází k úsporám ve mzdových nákladech, neboť počet těchto pracovníků není konstantní a mění se během roku.

V oblasti nefinančních interakcí vzniká platforma pro formování a rozvoj organizace, kam patří zejména členská základna a vnitroorganizační instituce - valná hromada a rada sdružení, rozhodující o základních problémech a rozvoji organizace (např. schvalování rozpočtu a účetní uzávěrky, schvalování plánu činnosti na celý rok, zprávy o činnosti za uplynulý rok, jmenování rady sdružení). Významnou roli má také dobrovolnictví napomáhající aktéři naplňovat jejich poslání [Frič 2001b], a které je také prostředkem pro mobilizaci endogenních zdrojů v území. Vnitřní institucionalizované vztahy doplňují vnější vztahy zejména ke skupinám uživatelů sociálních služeb v komunitě, kteří vstupují do vztahu s organizací z důvodu zajištění specifických sociálních služeb a jsou důvodem pro existenci organizace.

b) charakteristika interakcí organizace k aktérům na mezoregionální úrovni

Formování těchto vztahů je rozděleno do dvou základních skupin a to podle převažujícího charakteru interakce mezi organizacemi. Vztahy v oblasti interakce (netržní) vyplývají z podobnosti cílů organizací, např. v sociální oblasti jsou zaměřené na poskytování podobného typu sociálních služeb. Systém sociálních služeb v Ústí nad Labem je zpracován v komunitním plánu péče města a okresu Ústí nad Labem, který představuje typ lokálního rozvojového plánu⁵⁶ (pro sociální oblast) a zahrnuje všechny organizace neziskového sektoru, organizace zřizované institucemi státní správy a samosprávy a další, které působí v sociální oblasti na Ústecku.

Vytváření partnerství na regionální úrovni v oblasti interakce (finační) vede k vytváření nových regionálních vztahů umožňujících transfer kodifikovatelných a nekodifikovaných

⁵⁶ 3. Komunitní plán péče v okrese Ústí nad Labem, vydal Magistrát města Ústí nad Labem.

vědomostí, spoluvytváří komplexní síť vazeb v regionu a „atmosféru“ v regionu [Malecki, Hospers 2007]. Tato spolupráce je pragmaticky motivovaná řadou důvodů, např. možnost tyto aktivity částečně financovat z veřejných zdrojů vyžaduje participaci více aktérů. Dalším důvodem je dosažení vyšší efektivity na základě spolupráce s dalšími aktéry, realizujících některé činnosti flexibilněji a s nižšími náklady [Hannagan 1996], což odpovídá principům outsourcingu v komerčním sektoru⁵⁷. Z prostorového hlediska se uskutečňuje většina vztahů mezi organizacemi v této kategorii na lokální nebo regionální úrovni. V oblasti nefinančních interakcí se rozvíjí nabídka služeb v rámci systému sociálních služeb v okrese Ústí nad Labem podle poptávky a znalosti místního institucionálního prostředí, zatímco oblast finančních interakcí se strukturuje s ohledem na minimalizaci nákladů (celkových a transakčních), které vznikají při zajištění standardizované kvality poskytovaných služeb.

c) charakteristika interakcí organizace k aktérům na národní úrovni

Tyto institucionální struktury představují odlišnou úroveň vztahů, které neziskové organizace včetně Sociální agentury rozvíjí zejména za účelem získávání finančních prostředků z veřejných zdrojů a soukromých filantropických organizací a ovlivňování místní rozvojové strategie v sociálních službách. Z prostorového hlediska jsou tyto instituce lokalizované na všech úrovních od lokální/městské (např. Magistrát města Ústí nad Labem), regionální (krajský úřad Ústeckého kraje, úřady práce v kraji) a národní (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, české nadace).

Aktér rozvíjí nefinanční interakce v institucionálním prostředí pro naplnění svého veřejně prospěšného poslání, které je zaměřené na zvýšení kvality sociálních služeb, zavádění nových metod a trendů v oblasti zaměstnanosti zdravotně postižených občanů. Tuto roli chce uskutečňovat participací na tvorbě a z kvalitňování komunitního plánu péče ve městě Ústí nad Labem, ovlivňováním legislativního systému v problematice zaměstnávání zdravotně postižených a realizací síťových projektů na národní a mezinárodní úrovni.

V oblasti finančních interakcí pak Sociální agentura vstupuje do vztahu zejména s poskytovateli finančních prostředků. Prostorová struktura těchto vazeb existuje od městské úrovně reprezentované Magistrátem města Ústí nad Labem, Úřadem práce v Ústí

⁵⁷ viz např. RYDVAL, J., RYDVALOVÁ, P.: Outsourcing ve firmě. Computer Press, Brno 2007, resp. VEBER, J., SRPOVÁ, J. a kol.(2005): Podnikání malé a střední firmy, Grada, Praha.

nad Labem, přes regionální úroveň, kde je krajský úřad Ústeckého a Karlovarského kraje a ostatní úřady práce v kraji. Na republikové úrovni pak existují interakce finanční povahy k centrálním orgánům státní správy pověřených administrací finančních zdrojů z rozpočtu České republiky a Evropské unie.

Sociální agentura využívá různé aktivity, kterými chce pozitivně ovlivňovat přístupy a chování odpovědných institucí a vyhledávat nekodifikované znalosti. Jde například o aktivní účast na vybraných konferencích a pracovních skupinách pořádaných na lokální, regionální a národní úrovni, respektive pořádání odborných a pracovních seminářů pro zainteresované podnikatelské a neziskové organizace a instituce (úřady práce a další zástupce z oblasti státní správy a samosprávy). Tato aktivita se dotýká všech institucionálních úrovní. Inicivace nových legislativních změn je velmi složitý a dlouhodobý proces, kde se angažuje mnoho zájmových skupin s často velmi odlišnými názory na všech řádovostních úrovních.

Klasifikaci vazeb mezi aktéry, v oblasti tržní i netržní interakce je možné sumarizovat v geografickém a institucionálním hledisku. Geografický pohled na existující síť vazeb mapuje jejich prostorovou lokalizaci a lze vysledovat odlišné charakteristiky pro interakce k jednotlivým řádovostním úrovním. Vztahy k jednotlivcům (členové organizace, klienti, dobrovolníci, zaměstnanci) jsou převážně na lokální úrovni. Interakce mezi aktéry na regionální úrovni (podnikatelské subjekty, neziskové organizace, instituce z veřejného sektoru a územních samospráv) jsou převážně rozvíjené v rámci Ústeckého kraje včetně příhraničních saských regionů. Jedná se o část sítě, propojující šetřenou organizaci s regionálními aktéry jako jsou neziskové organizace, firmy a územní samosprávy. Vyšší úroveň představuje republikový a mezinárodní rámec, ve kterém komunikuje s vybranými institucemi, zejména v oblasti projektového managementu a vyhledávání finančních zdrojů, kdy poskytovateli externích finančních zdrojů jsou zejména instituce ústřední správy ČR a instituce, administrující poskytování dotací z Evropské unie.

Síť vazeb mezi aktéry v institucionálním kontextu vychází ze skutečnosti, že vazby a pravidla jednání mezi aktérem a ostatními subjekty (případně míry nadřízenosti/podřízenosti) do značné míry odpovídají pozici subjektu na příslušné řádovostní úrovni.

Na mikroregionální úrovni organizace více ovlivňuje charakter interakce. V zájmu naplnění svého poslání aktivně působí směrem k cílovým skupinám a tím ovlivňuje socioekonomické parametry regionálního prostředí. Na regionální úrovni vytváří organizace

interakce zejména na bázi partnerství a subdodavatelských vztahů, postavení aktérů je převážně rovnocenné

K národní úrovni institucionálních struktur je organizace převážně v závislém postavení. Aktér, v souladu se svým oborovým zaměřením, naplňuje cíle veřejnoprávních nebo filantropických institucí prostřednictvím vytvořených formálních a neformálních interakcí. Pro kvalitativní zmapování vazeb bude použita klasifikace Cooka [2002]⁵⁸, která byla popsána v kapitole 3.3.5 a kategorizuje sítě mezi aktéry v typologii: neformální (*informal*) networks, formální (*formal*) networks, měkké (*soft*) networks, tvrdé (*hard*) networks, vertikální (*vertical*) networks a laterální (*lateral*) networks.

Jednotlivé subtypy sítí jsou vzájemně v různé míře provázané a společně formují komplexní síť interakcí mezi aktéry na sledovaných řádovostních úrovních. Aplikace této klasifikace na organizace je v komparaci s předcházejícím modelem složitější, vyznačené interakce striktně neodpovídají některému ze specifikovaných subtypů. Klasifikace výše hodnocených vazeb mezi šetřenou organizací a dalšími aktéry je zpracována v tabulce 1, vycházející z typologie podle Cooka [2002].

Tab. 25: Klasifikace sítí šetřené organizace v metodice podle Cooka

| | neformální networks | formální networks | měkké networks | tvrdé networks | vertikální networks | laterální networks |
|---|---------------------|-------------------|----------------|----------------|---------------------|--------------------|
| Instituce veřejné správy (konceptně-evaluační význam) | X | | | X | X | |
| Neziskové organizace | X | X | X | | | X |
| Klienti, dobrovolníci, členové | X | | X | | X | |
| Instituce veřejné správy (ekonomický význam) | | X | | X | X | |
| Podnikatelské subjekty | | X | | X | | X |
| Zaměstnanci, klienti | | X | X | | X | |

zdroj: vlastní zpracování

V detailnějším členění je typologie rozděluje do tří podskupin determinovaných specifickými vlastnostmi, každá skupina obsahuje vždy dva subtypy sítí založených na vzájemné polaritě (*informal* ↔ *formal networks*, *hard* ↔ *soft networks*, *vertical* ↔ *lateral networks*).

⁵⁸ COOKE, P. (2002) : Knowledge Economies: clusters, learning and cooperative advantage. Routledge, Taylor and Francis Group, London, 218 str.

První skupinu představují formální a neformální sítě (*informal ↔ formal networks*). Neformální fungují na bázi firemních, přátelských, rodinných vztahů. Instituce veřejné správy se zapojují do sítí z důvodu posuzování kvality poskytovaných služeb neziskových organizací a obecně spolupracují s neziskovými organizacemi při definování rozvojových a koncepčních priorit v oblasti sociálních služeb. Rozvoj neformálních sítí mezi Sociální agenturou, neziskovými organizacemi a fyzickými osobami je často založen na přátelských vazbách, důvěře a pozitivním očekávání, které vychází ze samoregulačních mechanismů sektoru a kvality public relations každé organizace.

Formální sítě vznikají mezi aktéry, rozvíjejí se na úrovni sektorových a mezisektorových interakcí, Cooke [2002] zmiňuje např. oblast poradenských nebo finančních služeb. Sociální agentura tyto sítě rozvíjí zejména vůči institucím veřejné správy při hledání finančních zdrojů a dotací. Interakce vůči podnikatelským organizacím na bázi formálních sítí spočívají v zajištění komerčních služeb pro fungování a rozvoj organizace v oblasti IT komunikací nebo finančních služeb. Specifickou kategorií v oblasti formalizovaných sítí tvoří poskytování služeb jiným aktérům ze strany Sociální agentury. Neziskové organizace a podnikatelské subjekty využívají služby aktéra v oblasti projektového poradenství, z kategorie institucí veřejné správy pak úřady práce kontraktují Sociální agenturu pro zajištění vzdělávacích a rekvalifikačních služeb pro osoby v evidenci ÚP.

Druhá skupina vychází z dichotomie mezi tvrdými a měkkými sítěmi (*hard ↔ soft networks*), primárně determinovanými mírou jejich flexibility⁵⁹. Měkké sítě jsou vysoce flexibilní a aktérům s širokými kontakty a zájmy umožňují získávat nové znalosti o inovacích, metodách řízení a rozvojových příležitostech. Měkké sítě v případě Sociální agentury vychází z provázanosti a znalosti místního a regionálního prostředí, úrovně znalosti kodifikovaných a nekodifikovaných znalostí, získávaných v interakcích s aktéry (právníckými i fyzickými osobami) na všech sledovaných řádovostních úrovních, přičemž místní a regionální prostředí je pro strategický rozvoj organizace klíčové. Tvrdé sítě mají flexibilitu omezenou smluvním rámcem a právně závaznými vztahy, které jsou formované podle rozvojových plánů a

⁵⁹ Rozdělení sítí na hard a soft networks dále používá například Malecki (2002), který považuje za soft networks interakce sociální povahy mezi aktéry, umožňující získávání a shromažďování informací, což odpovídá s pojetím Cooka. Hard networks naopak Malecki popisuje jiným způsobem, jsou tvořeny technologickou rozvinutostí místního prostředí, které usnadňují komunikaci, Malecki zde zmiňuje některé indikátory, které jsou publikovány ve World Competitiveness Yearbook (dostupné online - <http://www.imd.ch/research/publications/wcy/index.cfm>)- například počet počítačů nebo internetových připojení na obyvatele nebo kapacita internetového připojení.

strategií s časovými horizonty. Podobné rozlišení popisuje Landry (2009), který vymezuje tvrdou a měkkou infrastrukturu v kontextu kreativního milieu urbánního prostředí. Tvrdou infrastrukturu tvoří souhrn výzkumných, vzdělávacích a kulturních institucí a dalších služeb, vytvářejících prostředí pro navazování kontaktů. Za měkkou infrastrukturu považuje systém sociálních sítí a interakcí, podporující tok nápadů a inovací mezi lidmi a institucemi. Cookovu [2002] charakteristiku tvrdých sítí lze dále rozpracovat na subkategorie - interní a externí tvrdé sítě, regulující vnitřní organizaci Sociální agentury a vnější smluvní vztahy, které vznikly v místním a regionálním prostředí. V oblasti strategického rozvoje interní tvrdé sítě zosobňuje strategický rozvojový plán organizace a jiné vnitřní předpisy.

Ve vnějším prostředí existuje řada rozvojových dokumentů v kompetenci místních a regionálních samospráv, jako na úrovni města a okresu Ústí nad Labem - 3. Komunitní plán péče v okrese Ústí nad Labem pro období 2007-2009⁶⁰, na úrovni Ústeckého kraje - Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Ústeckém kraji na období 2008 – 2011⁶¹ a Koncepce rozvoje sociálních služeb Ústeckého kraje⁶² a dokumenty strategického rozvoje města Ústí nad Labem⁶³ a Ústeckého kraje⁶⁴. Do kategorie externích hard networks patří v případě Sociální agentury například interakce s institucemi veřejné správy, které vymezují smluvní podmínky pro poskytování finančních prostředků ve formě dotací a tím vytváří regulační mechanismus a výchozí podmínky pro činnost organizace.

Poslední subtyp sítí v networkingu je determinován pozicí a „zakořeněním“ aktéra v institucionálních strukturách v regionálním prostředí, kde se projevuje diferenciací mezi vertikálními a laterálními sítěmi (*vertical* ↔ *lateral networks*). Vertikální sítě⁶⁵ jsou formované pro komplexní podporu aktéra, například v oblastech produkce, vývoje (lze je přirovnat k modelu vertikální organizace výroby), obvykle nabývají také smluvní podoby formálního networkingu. Laterální sítě - existují mezi firmami podobné velikosti s komplementární nebo stejnou specializací, spojující se formálními nebo tvrdými sítěmi pro cíl, který individuálně nejsou schopny dosáhnout, např. vytvoření dostatečné produkční

⁶⁰ Viz http://www.usti-nl.cz/files/3_kpp.pdf

⁶¹ následující dokumenty jsou k dispozici na webových adresách:

http://www.kr-ustecky.cz/vismo/zobraz_dok.asp?id_org=450018&id_ktg=73560&p1=139363

⁶² http://www.kr-ustecky.cz/vismo/zobraz_dok.asp?id_org=450018&id_ktg=77364&p1=139263

⁶³ <http://www.usti-nl.cz/cz/zivot-mesta/rozvoj-mesta/rozvojove-dokumenty-mesta.html>

⁶⁴ viz http://www.kr-ustecky.cz/vismo/zobraz_dok.asp?id_org=450018&id_ktg=98266&p1=117147

⁶⁵ MÖLLER, RAJAJA (2007) využívají terminologii *vertical networks* v rámci jiných oblastí a to v prostředí strategických obchodních sítí (*business strategic nets*), které vytváří síť dodavatelů a distributorů v produkčním řetězci, organizovaných kolem ústřední organizace.

kapacity pro velkou firmu nebo saturace poptávky po specifických službách v regionálním prostředí.

Tato skupina sítí představuje shluk kapacitně a oborově blízkých aktérů a lze ji považovat za určité horizontální seskupení aktérů. Cooke [2002] je nepopisuje jako horizontální networking, i když ke standardizaci uvedené klasifikace se nabízí. Jiní autoři, např. Zhang [2007], Okada [2008] rozdělení sítí mezi aktéry, v dichotomii - vertikální a horizontální sítě, používají pro klasifikaci interakcí v komerčním sektoru. Rozdíl mezi vertikálními a laterálními sítěmi je podobný rozdílu mezi systémem vertikální a horizontální organizace výroby, projevující se v rozdílném uspořádání společnosti, jako například v rozdílné organizaci fordistického a postfordistického produkčního systému, kterou popisuje např. Jessop [2001a] a v české literatuře například Pavlínek [1997].

Sociální agentura intenzivně rozvíjí vertikální sítě a představuje článek v „terciálním hodnotovém řetězci“, který spoluvytváří síť sociálních služeb v regionu. Na základě dotačních smluv o financování služeb je organizace v pozici subdodavatele služeb pro koncové odběratele ze sociální sféry v regionu. V tomto případě se síť vazeb aktéra propojuje vertikálním řetězcem k institucím veřejné správy, kontraktující Sociální agenturu pro vytvoření smluvně vymezeného spektra služeb v regionu. Horizontální sítě jsou rozvíjeny zejména k neziskovým organizacím za účelem zajištění širšího spektra služeb a jejich přizpůsobení požadavkům klientů. Z hlediska prostorového rozložení vertikálních sítí je možné vysledovat závislost mezi hustotou vazeb a prostorovou blízkostí aktérů. Hustota vazeb k aktérům se snižuje s vyšší řádovostní úrovní, na které jsou rozmístěni relevantní aktéři, což dokazuje „zakořeněnost“ aktéra v místním prostředí.

6.3 Financování organizace: analýza zdrojů a aktérů v geografickém kontextu

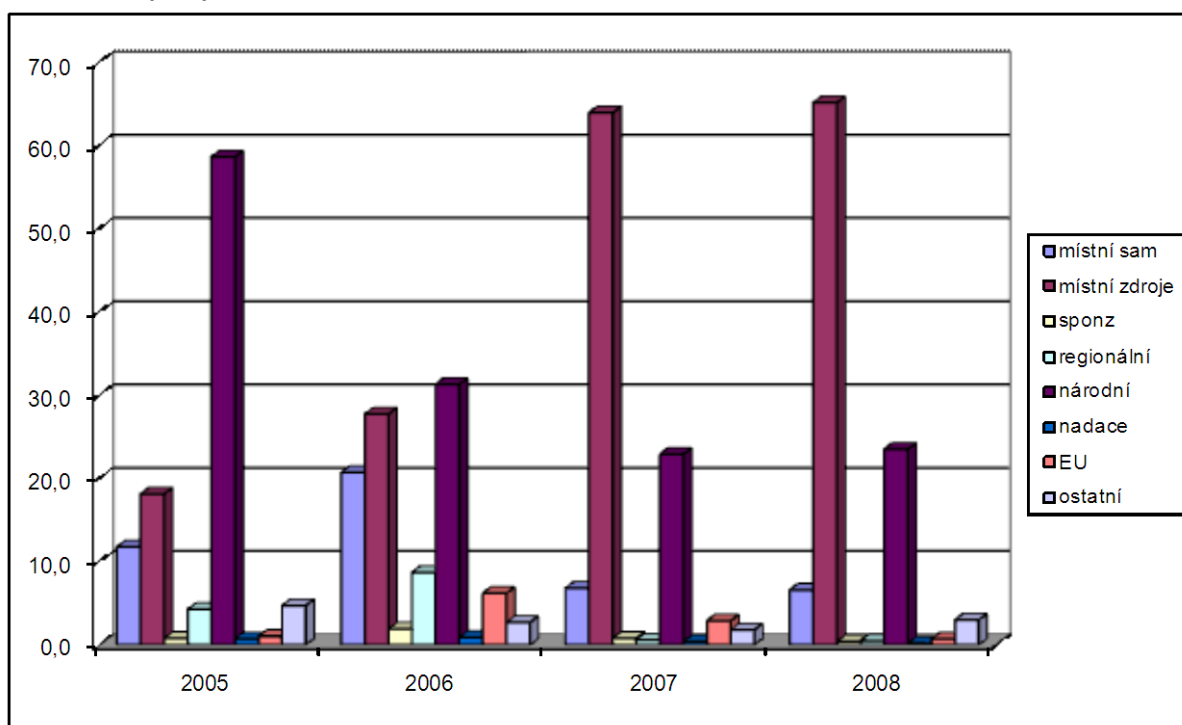
Struktura finančních zdrojů organizace vyplývá z její právní subjektivity a veřejně prospěšného poslání, pro jehož plnění vytváří příjmy z vlastní činnosti a získává finanční prostředky z vnějších zdrojů. Finanční zdroje Sociální agentury byly sledovány v období čtyř let (2005-2008) z důvodu komparace s dostupnými daty za okres Ústí nad Labem, což je jediný zdroj relevantních dat na vyšších řádovostních úrovních, který umožňuje analyzovat zdroje z geografického hlediska.

Strukturou finančních zdrojů odpovídá Sociální agentura standardnímu modelu nevládní neziskové organizace, charakteristické diverzifikovaným vícezdrojovým financováním, jak je popisuje např. Frič, Goulli [2001]. Pro zajištění činnosti organizace jsou využívány vlastní zdroje – výnosy z vedlejších činností organizace nebo členské příspěvky a zejména cizí zdroje, které tvoří výraznou část příjmů. České nevládní neziskové organizace získávají dotace z rozpočtu EU, státního rozpočtu nebo z rozpočtu obcí, granty od českých a zahraničních nadací, sponzorské dary od fyzických nebo právnických osob a případná daňová zvýhodnění. I když nevládní neziskové organizace působí v řadě oblastí, strukturou finančních zdrojů jsou podobné, ale odlišují se v míře zastoupení jednotlivých zdrojů (veřejné, soukromé, vlastní).

Pro analýzu byly finanční zdroje statisticky rozděleny do kategorií: a) místní samospráva, b) místní zdroje, c) sponzoring, d) regionální, e) národní, f) nadace, g) mezinárodní. I když subkategorie místní zdroje a místní samospráva představují endogenní zdroje v místním prostředí, jsou sledovány odděleně. První typ je vytvořen zdroji z vlastní činnosti organizace (příjmy z prodeje služeb), což ukazuje na „podnikavost“ a schopnost vytvářet příjmy mimo okruh veřejných rozpočtů. Sponzorství se rozvíjí také v místním prostředí, a lze jej proto považovat, společně se zdroji z vlastní činnosti a finančními prostředky místní samosprávy, za příjem na místní úrovni.

Vývoj finančních příjmů Sociální agentury lze komparovat strukturou finančních zdrojů pro sociální služby v okrese Ústí nad Labem, do kterých Sociální agentura podle svého zaměření patří. Prostorová diferenciací finančních zdrojů ve sféře sociálních služeb v okrese Ústí nad Labem je znázorněna na Grafu 19 a hodnotí stejné období jako u Sociální agentury.

Graf 19: Typologie finančních zdrojů sociálních služeb v okrese Ústí nad Labem v letech 2005-2008 (v %)



zdroj: vlastní zpracování, na základě dat z regionálního informačního systému komunitních služeb Města Ústí nad Labem, http://www.socialni-sluzby-usti.cz/fcgi/versot.fpl?fname=risk_kat_odkazy&cilsk=¤tsize=0

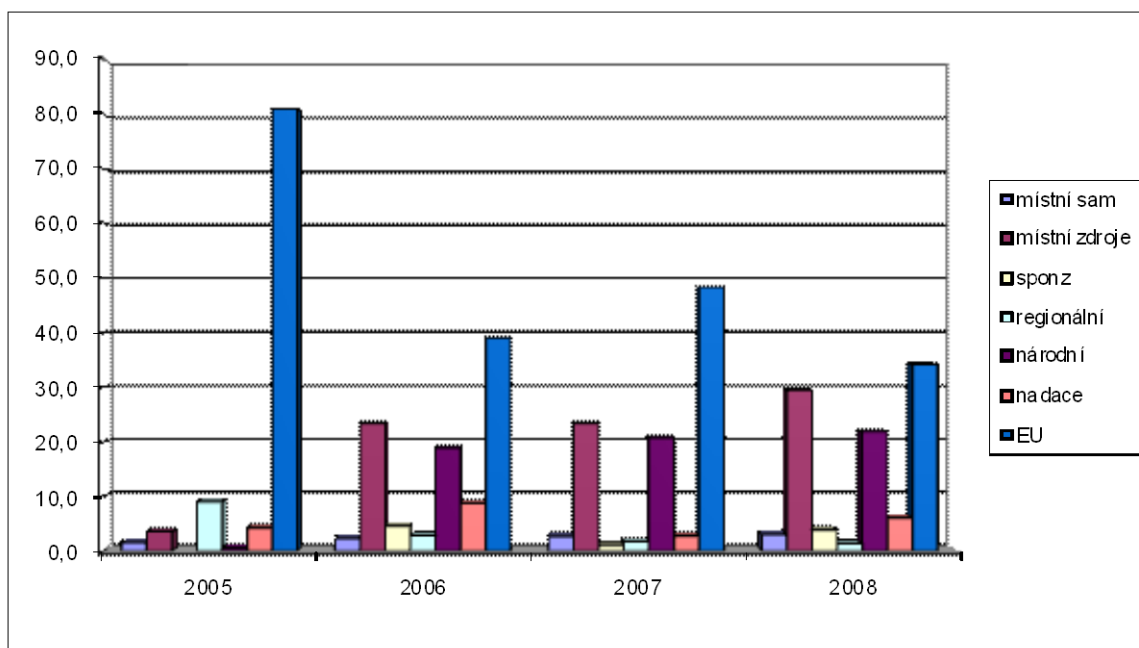
Příjmy z místního prostředí představují nejvýznamnější kategorii příjmů a vykazují mezi roky 2005-2008 celkově rostoucí trend. Projevuje se zde divergentní vývoj v jednotlivých subkategoriích místních příjmů. Podíl zdrojů místní samosprávy na financování sociálních služeb se snižuje, sponzoring má také dlouhodobě marginální význam. Výrazně rostoucí trend je zaznamenán v místních zdrojích, kde mají dominantní vliv platby klientů za poskytované služby.

Tato skutečnost souvisí s vývojem legislativního prostředí, které přesunulo značnou část zdrojů na financování sociálních služeb přímo na uživatele sociálních služeb, kteří využitím konkrétních služeb přímo ovlivňují jejich financování. Došlo k výraznému poklesu podílu národních zdrojů ve prospěch místních zdrojů, protože využití konkrétní služby je otázkou klienta, který ve svém rozhodování není omezen místní nabídkou, ale může je využívat kdekoliv, kde jsou relevantní typy služeb nabízeny. Tento prvek přinesl do systému financování určité tržní mechanismy. Schopnost vytvářet tyto typy příjmů je i otázkou kvality a atraktivity (klient je může využít v jiném regionu), a lze je proto zařadit mezi místní příjmy.

Prostředky z Evropské unie v systému financování sociálních služeb v okrese Ústí nad Labem, v komparaci se šetřenou organizací, mají menší význam, jejich podíl je dlouhodobě velmi nízký. Financování sociálních služeb v ústeckém okrese vychází v naprosté většině z tuzemských zdrojů.

Mezi relativně nové zdroje patří krajský úřad Ústeckého kraje, který rozvíjí komunikaci s neziskovými organizacemi a postupně rozšiřuje nabídku dotačních programů podle jednotlivých oblastí a potřeb. Nicméně finanční zdroje v regionální samosprávě jsou omezené, v datech za šetřenou organizaci a sociální služby v okrese mají podobný minimální podíl, a proto je nezbytné vyvíjet nové inovativní aktivity a v rámci implementace endogenních principů v rozvojové strategii posilovat získávání finančních prostředků od lokálních a regionálních subjektů.

Graf 20: Typologie finančních zdrojů Sociální agentury, o.s., v letech 2005-2008 (v %)



zdroj: vlastní zpracování

Podíl místních zdrojů (z vlastní činnosti) se v počátku sledovaného období pohyboval na velmi nízké úrovni, v roce 2005 tvořil 5,2% z celkového rozpočtu organizace, poté vykazuje vzestupný trend a v roce 2008 dosáhl 36,5% na celkových příjmech. Velmi nízký podíl ve struktuře místních příjmů organizace představují dotace z Magistrátu města Ústí nad Labem, které tvoří pouze 3% rozpočtu. Příjmy od obce nemají vysoký podíl, neboť počet sociálně zaměřených neziskových organizací ve městě Ústí nad Labem vytváří silné konkurenční prostředí mezi žadateli o omezené finanční prostředky z rozpočtu města na

sociální služby, o které nepřímo soutěží také sociálně zaměřené organizace zřízené a financované Městem Ústí nad Labem⁶⁶.

V regionální úrovni jsou zahrnuté zdroje Krajského úřadu, které na počátku sledovaného období dosahovaly 9%, jejich podíl se v následujících letech snižoval a v roce 2008 tvořily pouze několik procent rozpočtu.

Zdroje na národní úrovni jsou tvořeny v naprosté většině dotacemi z ministerstev, mezi kterými jednoznačně dominuje Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, s více než 90% podílem v rámci této kategorie. Výše dotací z ústředních orgánů veřejné správy se nezvyšuje a pohybuje se kolem 20% celkových příjmů rozpočtu.

Specifickou pozici mají nadační zdroje, ve kterých jsou zastoupeny české a zahraniční nadace, které nejsou spojené s místním prostředím. Význam zahraničních nadací - Nadace Action Mensch, Nadace Roberta Bosche (*Robert Bosch Stiftung*) byl v rozpočtových příjmech významnější na počátku sledovaného období, nyní jsou nadační příspěvky tvořené pouze Nadací rozvoje občanské společnosti. Zde se potvrzuje obecný trend v českých zemích, neboť po vstupu do EU je Česká republika považována za rozvinutý stát a zahraniční nadace svoji podporu v posledních letech postupně přesunují do jiných států [Vajdová 2005].

Vysoký podíl ze strukturálních prostředků v počátečním období v roce 2005 (80%) se v následujících letech snižoval až na úroveň 32% v roce 2008 a přes výrazný pokles patří tato kategorie mezi klíčové zdroje pro organizaci. Uvedený vývoj lze interpretovat z různých hledisek. Výše příjmů ze strukturálních fondů, zejména Evropského sociálního fondu, pak ukazuje na poměrně významný podíl rozvojových aktivit v organizaci a flexibilitu ve strategickém řízení. Vyšší podíl zdrojů z rozpočtu EU v Sociální agentuře, vzhledem k datům za sociální služby v okrese Ústí nad Labem, může být považován za kvalitativní ukazatel schopnosti místních aktérů vytvářet úspěšné projektové záměry. V případě šetřeného subjektu poukazují na schopnost aktéra (tedy vyšší úroveň nekodifikovaných znalostí) opakovaně předkládat kvalitní projekty, které získávají podporu z veřejných zdrojů. Na druhou stranu může vést tato závislost na strukturálních fondech k vyšší ekonomické nestabilitě v případě neúspěchu, což souvisí s obecnými vlastnostmi exogenních zdrojů.

⁶⁶ Podle 3. Komunitního plánu péče v roce 2005 působilo v okrese Ústí nad Labem celkem 63 poskytovatelů sociálních služeb (z toho 43 ze sektoru NNO, a 14 Města Ústí n.L.), 86 zařízení sociálních služeb (z toho 57 NNO a 17 Města Ústí n.L.) a 15 zařízení ústavní péče (1 církevní a ostatní Města Ústí n.L.). Nevládní neziskové organizace a Město Ústí nad Labem jsou nejvýznamnějšími aktéry v sociálních službách, zbývající zřizovatelé – stát, podnikatelské subjekty a církve nemají v okrese významnější zastoupení.

Vysoký podíl cizích zdrojů může být důsledkem omezené schopnosti vytvářet vlastní zdroje nebo získávat prostředky z místního nebo regionálního prostředí.

Celkové hodnocení struktury příjmů ukazuje na vysoký podíl cizích zdrojů na počátku sledovaného období (dotace od institucí veřejné správy a z fondů Evropské unie), zatímco v následujících letech nejvýznamnější příjmy pochází z místních zdrojů. Snižováním závislosti na jednom zdroji a posilováním diverzifikace příjmů se zvyšuje ekonomická stabilita a organizace je méně ohrožená neúspěchem při získání podpory z fondů Evropské unie. Ve financování Sociální agentury dochází k postupnému růstu významu příjmů endogenního typu, což lze z hlediska moderních přístupů v regionální politice a regionálním rozvoji považovat za příznivý vývoj. Aktér se propojuje s místním prostředím, které je z hlediska dlouhodobé udržitelnosti zdrojů výhodnější než závislost na dotacích z veřejných rozpočtů České republiky nebo Evropské unie.

Exogenní přístupy sice mohou vést k získávání řádově velkých objemů finančních zdrojů, nevýhodou je, že tyto zdroje jsou ve většině případů krátkodobé a nelze z nich financovat opakovaně stejné aktivity. Endogenizace naopak podporuje mobilizování lokálních zdrojů, networkingu a vytváření partnerství a stabilizace organizace v místních strukturách. Získané finanční zdroje nevedou k závislosti na státních institucích, ale pro jejich zajištění jsou kladeny vyšší nároky na komunikaci s lokálními a regionálními aktéry.

6.4 Shrnutí

Výzkumné cíle byly zaměřeny na aplikaci teoretických východisek networkingu v analýzu vazeb mezi konkrétním aktérem – nevládní neziskovou organizací působící v Ústeckém kraji a okolním prostředím.

Systém interakcí mezi aktéry byl zpracován v geografickém, ekonomickém a institucionálním kontextu, ze kterých vyplývá, že v sítích aktérů byly vysledovány určité pravidelnosti mezi aktéry působícími na stejné řádovostní úrovni. Na mikroregionální úrovni se interakce mezi aktérem a fyzickými osobami (členové organizace, klienti, dobrovolníci, zaměstnanci) většinou řadí mezi neformální a měkké sítě. Na regionální úrovni vytváří organizace interakce zejména na bázi partnerství a subdodavatelských vztahů, forma networkingu mezi aktéry často odpovídá i povaze interakcí, kdy v rámci interakcí ekonomické povahy (ke komerčním subjektům) převládají formální a tvrdé sítě, zatímco mezi neziskovými organizacemi se rozvíjí zejména měkké a neformalizované kontakty.

Networking, mezi uvedenými aktéry je charakteristický zejména horizontální povahou vazeb. Vertikalita v sítích je patrná na propojení aktéra v terciálním „produkčním řetězci“, kdy je nezisková organizace smluvně kontraktována pro zajištění určitého spektra služeb v místním prostředí. Vůči aktérům na národní úrovni je organizace spíše v závislém postavení, protože realizací projektových činností naplňuje cíle veřejnoprávních nebo filantropických institucí. Charakteristika těchto sítí v Cookově [2002] klasifikaci více odpovídá formálním a tvrdým sítím. Lze konstatovat, že vztahy mezi aktéry se s rostoucí řádovostní úrovní, na které tyto vztahy probíhají, převážně více formalizují.

Další cíl byl zaměřen na sledování vývoje finančních zdrojů aktéra a sektoru sociálních služeb v regionu, což umožňuje zmapovat změny v mechanismech financování neziskového sektoru na místní úrovni a vyhodnotit růst nebo pokles významu jednotlivých zdrojů a aktérů. Hodnocení vazeb aktéra k jednotlivým řádovostním úrovním vycházelo z analýzy vývoje finančních zdrojů, což umožnilo sledovat změny v jejich prostorovém rozmístění a sledovat míru „zakořenění“ aktéra. Aktér, prostřednictvím vytváření příjmů z vlastní činnosti a získávání vnějších zdrojů, rozvíjí networking k finančním zdrojům na různých řádovostních úrovních.

Vývoj struktury finančních zdrojů byl komparován s daty, sumarizujícími vývoj finančních zdrojů pro sektor sociálních služeb v okrese Ústí nad Labem. Struktury finančních zdrojů aktéra a organizací v ústeckém okrese jsou totožné a odpovídají typům příjmů, které získávají nevládní neziskové organizace v ČR. Struktura finančních zdrojů je diferencovaná, šetřená organizace vykazuje dlouhodobě výraznější zastoupení příjmů ze strukturálních fondů, zatímco v datech za okres Ústí nad Labem tvoří největší podíl příjmy z místního prostředí. Význam příjmů z institucí veřejné správy na úrovni ČR u šetřené organizace roste, zatímco u dat za organizace v Ústeckém kraji dochází naopak k poklesu z vyšší úrovně těchto příjmů na podobnou úroveň jako u Sociální agentury. Na základě celkového hodnocení vývoje sledovaných příjmů lze konstatovat, že dlouhodobě roste význam finančních zdrojů z místního prostředí u obou sledovaných typů a snižuje se závislost na vnějších zdrojích ve veřejných rozpočtech.

V kontextu institucionálních konceptů a endogenního pojetí regionální politiky lze považovat tento vývoj za příznivý, neboť se snižuje závislost na dotačních a grantových programech, které lze pouze obtížně využívat pro dlouhodobou stabilizaci příjmů místních aktérů z oblasti nevládních neziskových organizací. Diverzifikace portfolia finančních zdrojů,

spojená s posilováním role místních a regionálních příjmů vede k větší nezávislosti, uplatňování principu subsidiarity a vyšší efektivitě. Organizace jsou vedené k vyšší kvalitě služeb a flexibilnějšímu přístupu v rozvíjení místních a regionálních sítí, což koresponduje se soudobými přístupy v regionálním rozvoji [Blažek, Uhlíř 2002] a regionální politice [Wokoun, Mates a kol. 2006]. Vývoj těchto finančních mechanismů regionálního rozvoje se bude projevovat v růstu významu posilování networkingu mezi neziskovými organizacemi a místním prostředím, což lze považovat za pozitivní vývoj, který bude zvyšovat úroveň institucionální hustoty v regionu, jak ji popisuje Amin, Thrift [1995] a zvýší kvalitu regionálního institucionálního prostředí.

7. Závěr

Cílem práce bylo provést analýzu aktérů a mechanismů regionálního rozvoje v Ústeckém kraji. Činnost aktérů regionálního rozvoje, kteří „neustále soutěží a ovlivňují pravidla hry“ (Mlčoch 2005, str. 152), mění i nastavení mechanismů a institucionálního rámce společnosti. Aktéři a mechanismy na národní, ale i na regionální úrovni, vytváří značně složitě prostředí, ve kterém je obtížné komplexně posoudit význam a přínos jednotlivých aktérů pro rozvoj Ústeckého kraje. Proto byly vybrány specifické oblasti regionálního rozvoje, ve kterých byla testována platnost následujících hypotéz:

- ♦ V rámci Ústeckého kraje se projevují divergenční trendy, které jsou odrazem regionálních rozdílů v institucionální struktuře a její kvalitě a vnitřní asymetrii v rozvinutosti Ústeckého kraje.
- ♦ Institucionální hustota a regionální rozdíly ve strukturách subjektů jsou indikátorem transformační úspěšnosti a rozvojového potenciálu měst v Ústeckém kraji.
- ♦ Různí aktéři rozdílně vnímají přínos networkingu v závislosti na jejich sektorové příslušnosti a velikosti.
- ♦ Aktéři, kteří mají podobnou pozici v hierarchii socioekonomického systému, vykazují podobné vlastnosti interakcí v networkingu.

Verifikace první a druhé hypotézy je spojena s výzkumnými cíli třetí a páté kapitoly. Ve třetí kapitole byl hodnocen příliv zahraničních investic do Ústeckého kraje, po úvaze byla vybrána pro sledování úroveň okresů, neboť pobočky zahraničních investorů patří z hlediska počtu zaměstnanců spíše mezi velké podniky závislé na dojížděcí zaměstnanců z jiných měst a obcí v širším zázemí firmy.

Regionální divergenční procesy jsou v případě lokalizace zahraničních investorů zřejmé, neboť se na úrovni okresů Ústeckého kraje projevila určitá prostorová asymetrie v rozložení zahraničních investorů. V západní části kraje jsou zakládány pobočky s průměrně vyšším počtem pracovních míst a nižší investiční náročností jednoho pracovního místa, než ve východní části kraje. Hlubší dopad transformace v západní části kraje a nadprůměrný růst míry nezaměstnanosti zřejmě vedl k prioritizaci tvorby pracovních míst i za cenu nižší investiční náročnosti nově vytvářených pracovních míst v průmyslových zónách. Tento přístup vyplývá i z řady faktorů, ve kterých východní část Ústeckého kraje zaostává za západní částí, např. v kvalitě lidských zdrojů, dopravní dostupnosti, přítomnosti vysokého

školvství. Vnitroregionální vývojová diferenciacie v rozmístění a struktuře zahraničních investorů je proto do určité míry ovlivněna předcházejícím socioekonomickým vývojem území, který následně vytváří regionálně diferencované podmínky pro lokalizaci přímých zahraničních investic v Ústeckém kraji.

V páté kapitole byla sledována míra rozvinutosti měst Ústeckého kraje. Cílem kapitoly je zjistit, zda rozvoj měst souvisí s institucionální hustotou, hodnocenou na bázi sledování rozdílů v koncentraci místních aktérů v sociální a ekonomické sféře. Ukazatele z uvedených oblastí byly využity pro výpočet agregátního ukazatele rozvinutosti měst a místních aktérů, podle kterého lze města rozdělit do tří kategorií.

Nejvyšší hodnoty souhrnného ukazatele byly zjištěny u měst Litoměřice, Roudnice nad Labem a Ústí nad Labem. Do skupiny měst s průměrnou úrovní agregátního ukazatele patří Děčín, Chomutov, Kadaň, Louny, Lovosice, Most, Rumburk, Varnsdorf, Žatec, Teplice a Podbořany a podprůměrnou úroveň agregátního indexu vykázaly města Litvínov a Bílina. Tato města zaostávají v řadě socioekonomických parametrů a vykazují i nižší koncentraci aktérů. Lze proto konstatovat, že v rámci měst Ústeckého kraje vyšší hustota místních aktérů souvisí s rozvinutostí měst a vytváří prostředí s lepšími rozvojovými předpoklady.

Třetí hypotéza byla verifikována prostřednictvím dotazníkového šetření zaměřeného na analýzu aktérů na trhu práce v Ústeckém kraji. Dotazované subjekty byly rozděleny podle právní subjektivity a počtu zaměstnanců. Představitelé dotazovaných subjektů za nejvýznamnějšího aktéra pro fungování trhu práce považují úřady práce, následované územními samosprávami, podnikatelskými subjekty a poradenskými a vzdělávacími organizacemi. Velmi nízký význam mají podle dotazovaných subjektů zájmová sdružení obcí na úrovni euroregionů a svazků obcí, což poukazuje na jejich nevyužitý potenciál v této sféře.

Zájem subjektů o rozvoj networkingu je poměrně vysoký, nicméně potvrzuje hypotézu o značné diferenciaci v zájmu mezi jednotlivými skupinami aktérů. Nejvyšší zájem o spolupráci projevují organizace do 20-ti zaměstnanců, naopak velké firmy nad 500 zaměstnanců vykazují v odpovědích výrazně nižší zájem. Z hlediska sektorové příslušnosti výrazně vyšší zájem o networking projevují subjekty z neziskového sektoru, což lze zdůvodnit spíše jejich participační než konkurenční pozicí v prostředí, ve kterém působí. Také finanční mechanismy na podporu neziskového sektoru často podmiňují financování rozvíjením spolupráce a partnerství.

Odlišný je také zájem o vstup do podpůrných sítí z důvodů překážek spolupráce. Lze říci, že překážky jsou v Ústeckém kraji považovány za silnější (oproti České republice). Dotazované subjekty v Ústeckém kraji považují za nejzávažnější překážku pro rozvoj networkingu nedostatek vhodných partnerů ve větší míře, než dotazované subjekty z ČR. Aktéři z Ústeckého kraje tak zmiňují i vyšší míru neochoty organizací veřejné správy, což se spolupodílí na horší institucionální kvalitě prostředí kraje.

Výsledky šetření lze považovat za potvrzení nedostatečně rozvinutého rámce regionálních podpůrných institucí, a proto subjekty z Ústeckého kraje projevují oproti souboru subjektů z České republiky vyšší zájem rozvíjet mezifiremní a mezisektorové interakce mezi aktéry.

Při hodnocení odpovědí dotazovaných aktérů se projevila souvislost mezi regionální institucionální hustotou a předpoklady pro regionální rozvoj území, v případě trhu práce, tedy relevantních aktérů, zvyšujících flexibilitu trhu práce. Například Best (1990) zmiňuje nezbytnost podpůrných institucí soukromého a veřejného sektoru jako významného znaku úspěchu tzv. třetí Itálie.

Dalším východiskem pro analýzu subjektů a mechanismů regionálního rozvoje a pro verifikaci čtvrté hypotézy bylo provedení analýzy sítí a interakcí, která zároveň podchycuje charakter prostředí pro rozvoj konkrétního šetřeného subjektu – nevládní organizace z Ústeckého kraje. Systém interakcí a networkingu mezi aktéry byl hodnocen v geografickém, ekonomickém a institucionálním kontextu. Pro analýzu sítí výzkum vycházel ze tří měřítkových úrovní (mikroregionální, regionální a národní) a z klasifikace sítí mezi aktéry podle Cooka [2002].

V sítích, které aktér v prostředí vytváří nebo do kterých vstupuje, byly vysledovány určité hierarchické pravidelnosti v závislosti na prostorových a institucionálních charakteristikách ostatních aktérů. Na mikroregionální úrovni převládají interakce s fyzickými osobami (členové organizace, klienti, dobrovolníci, zaměstnanci), na regionální úrovni vytváří organizace interakce zejména na bázi partnerství a subdodavatelských vztahů. Interakce k subjektům na národní úrovni (reprezentované institucemi z oblasti veřejné správy) jsou zpravidla formalizované. Lze konstatovat, že vztahy aktéra k subjektům na regionální a zvláště národní úrovni, nabývají více formální roviny, kdy je interakce založena například na bázi smluv o dotacích. Realizovaný networking a navazování nových interakcí vykazuje větší podobnost mezi aktéry v oblasti interakcí převážně finanční povahy, kde

převládají formální a tvrdé sítě. V oblasti rozvíjení interakcí převážně nefinanční povahy jsou klíčové zejména měkké a neformalizované kontakty. Networking mezi uvedenými aktéry je charakteristický zejména horizontální povahou vazeb a rovnocenným postavením jednotlivých aktérů. Vertikalita v sítích (resp. nadřízenost a podřízenost) je patrná zejména na formálních interakcích písemné smluvní povahy, kdy je nezisková organizace smluvně kontraktována zejména institucemi veřejné správy pro zajištění smluvně vymezené sítě služeb v místním prostředí.

Hustota vazeb u šetřeného subjektu se snižuje s vyšší řádovostní úrovní, což dokazuje „zakořeněnost“ aktéra tohoto typu (komunitní nevládní organizace) v místním prostředí. Naprosto odlišná struktura vazeb existuje například u softwarových firem i s podobným počtem zaměstnanců, podnikajících v internetovém obchodě, které rozvíjí obchodní a prodejní sítě bez silné vazby na region.

Na základě poznatků z výzkumu lze formulovat názor, že rozvoj místních aktérů a mechanismů v Ústeckém kraji není primárně determinovaný velikostí daných obcí, ale úrovní koncentrace aktérů a jejich strukturami.

Interpretace zjištěných výsledků v kontextu formulovaných hypotéz poukazuje na určité souvislosti s institucionálními teoriemi regionálního rozvoje (zejména teorie učících se regionů), které byly použity jako teoretická východiska disertační práce. Výzkum networkingu mezi aktéry na trzích práce vykazuje větší poptávku ze strany regionálních aktérů po dalších institucích a kooperujících subjektech v Ústeckém kraji, jako regionu se strukturálními problémy, než u aktérů z České republiky. Pro rozvoj networkingu, který integruje místní a mimoregionální aktéry do rozvoje kraje, je totiž nezbytná existence prostředkujících a podpůrných institucí [Glaser, Yeager, Parker 2006], na což vedle teorie učících se regionů [Rutten, Boekema 2007; Simmie 1997] poukazuje i teorie výrobních okrsků [Best 1990; Asheim 1996]. Podle konceptu institucionální hustoty [Amin, Thrift 1995] vede nadprůměrná koncentrace aktérů ze soukromého sektoru v městech ve východní části kraje (Ústí nad Labem, Litoměřice, Roudnice nad Labem, Teplice) k intenzifikaci kontaktů, rozvojových příležitostí a posílení rozvojových předpokladů. Tato města jsou i z hlediska analýzy vypočteného agregátního ukazatele transformačně úspěšnější, než ostatní města Ústeckého kraje. Analýza lokalizace zahraničních investic na úrovni okresů kraje poukazuje na koncept závislosti na zvolené cestě (path dependence), kdy do okresů s většími strukturálními problémy (Most, Chomutov) přichází zahraniční investoři s nižší investiční

náročností nově zřizovaných pracovních míst. Z hlediska investiční náročnosti lze hovořit o západovýchodním gradientu atraktivity okresů Ústeckého kraje, kdy se v důsledku předcházejícího socioekonomického vývoje a hlubších strukturálních a sociálních problémů jeho západní části (zejména nadprůměrná úroveň nezaměstnanosti v transformačním období) prioritizovala tvorba pracovních míst s nižším důrazem na jejich kvalitu.

Na druhou stranu v případě Ústeckého kraje můžeme hovořit o částečném „uzamčení“ (*lock-inu*) jeho socioekonomického rozvoje. Většina tradičních firem v regionu měla v novém tržním prostředí velmi slabou konkurenční pozici, potýkaly se s dlouhodobou platební neschopností, a proto ztrácely význam pro rozvoj kraje. Z hlediska strategického rozvoje bylo pro Ústecký kraj klíčové získat co nejvíce nových vnějších (zvláště zahraničních) impulsů a investorů, kteří jsou konkurenceschopní, nesou nové inovace, tržní a rozvojové příležitosti i pro místní aktéry.

Institucionální teorie regionálního rozvoje zdůrazňují význam meziregionálních vazeb pro proces učení místních aktérů [Hassink 2005; Boekema, Morgan, Bakkers, Rutten 2000], pro regionální aktéry proto bude důležité další posilování mezisektorových vazeb a efektivnější využívání veřejné podpory pro iniciaci rozvojových procesů při budování znalostní a otevřené ekonomiky.

Dlouhodobě bude nezbytné klást důraz na sledování kvalitativních charakteristik regionálních vývojových procesů. Například příliv přímých zahraničních investic lze považovat za relevantní ukazatel regionální konkurenceschopnosti tehdy, jestliže jsou sledovány a z veřejné podpory subvencovány investice podle jejich kvalitativní charakteristiky, protože spíše přispějí k dlouhodobému růstu regionální ekonomiky a regionální konkurenceschopnosti.

Závěrem práce je možné konstatovat, že hustotu relevantních aktérů lze považovat za indikátor transformační a posttransformační úspěšnosti regionů ČR měnící institucionální prostředí a síť regionálních aktérů, do kterých vstupují i zahraniční investoři, propojující českou ekonomiku s evropským a globálním tržním prostředím. Přínosy v restrukturalizaci institucionálního prostředí a ekonomiky se promítají i do vyšších aglomeračních a lokalizačních úspor v regionu, efektivnějšího transferu kodifikovaných a zejména nekodifikovaných znalostí, což má pozitivní vliv na flexibilitu aktérů a dynamiku rozvoje regionálního prostředí.

Pro města Ústeckého kraje má také význam jejich geografická poloha a vazby na regionální, národní a nadnárodní centra osídlení. K posílení regionální konkurenceschopnosti významně v posledních letech přispěl rozvoj interakcí k německému prostředí jako hlavnímu zahraničnímu odběrateli tuzemské produkce a k pražskému metropolitnímu areálu, kde je v současnosti koncentrována řada firem a ústředí s pobočkami v Ústeckém kraji. Nové tendence regionálního rozvoje kraje by měly vycházet ze sítí aktérů integrujících místní prostředí do komplexní sítě interakcí v Ústeckém kraji a v meziregionálních vztazích, kde bude pro regionální aktéry i v budoucnosti stále strategicky významná na národní úrovni vazba ke středočeskému prostoru a v souvislosti s nadnárodními integračními procesy i vazba k rozvinutým trhům v Evropské unii.

Seznam příloh

- I. Klasifikace aktérů z pohledu teritoriálního marketingu (Rumpel 2002)
- II. Klasifikace aktérů a nástrojů regionální politiky (Smejkal 2008a)
- III. Klasifikace aktérů a mechanismů ve vybraných teoriích regionálního rozvoje (Hampl, Blažek, Žížalová 2008)
- IV. Územní rozložení měst se statutem obce s rozšířenou působností v Ústeckém kraji
- V. Aktéři a instituce v mechanismu komunitního plánování v regionu Ústí nad Labem
- VI. Seznam dotazovaných firem

Příloha I.

Klasifikace aktérů z pohledu teritoriálního marketingu podle Rumpela (2002)

| Měřitková úroveň | Interní aktéři | | Externí aktéři | |
|--|---|---|---|---|
| | Veřejný sektor | Soukromý sektor | Veřejný sektor | Soukromý sektor |
| Lokální | <ul style="list-style-type: none"> • Starosta, primátor, členové rady, zastupitelé • Jmenovaný městský manager • Vedoucí odborů úřadů (odbor rozvoje, odbor podpory podnikání, tiskový odbor, tiskový mluvčí) • Ředitelé institucí veřejného sektoru (např. Úřad práce) • Ředitelé institucí zřízených samosprávou • (Městské, turistické informační centrum, dopravní podnik, knihovna, muzeum, divadla, nemocnice,...) • Ředitelé škol | <ul style="list-style-type: none"> • Individuální zainteresovaní podnikatelé (obchodníci, poskytovatelé služeb, gastronomie, hoteliéři) • Sdružení podnikatelů • Hospodářské komory • Odborové organizace • Majitelé nemovitostí – vlastníci • Realitní kanceláře • Cestovní kanceláře • Sportovní kluby • Společenské organizace • Zájmová sdružení • Ekologická hnutí • Respektované osobnosti • Občanské iniciativy a zainteresovaní občané | <ul style="list-style-type: none"> • Partnerské obce a města • „Okresní“ a „krajská“ veřejná správa • Regionální instituce (Sdružení obcí, zájmová sdružení na regionální úrovni) • Regionální hospodářské komory • Agentury pro regionální rozvoj • Vysoké školy | <ul style="list-style-type: none"> • Poradenské firmy (moderace, územní rozvoj, průzkum trhu, průzkum veřejného mínění, propagace a public relations,...) • Ředitelé infrastrukturních společností (Plynárenské, vodohospodářské, energetické) • Finanční instituce (Komerční banky, hypoteční banky,...) • Regionální tisk a média |
| Regionální | <ul style="list-style-type: none"> • „Okresní a krajské“ instituce veřejné správy • Regionální rozvojové agentury • Regionální informační centra • Sdružení obcí a měst • Univerzity a vysoké školy | <ul style="list-style-type: none"> • Regionální hospodářská komora • Manažeri velkých podniků • Zástupci církví | <ul style="list-style-type: none"> • Ministerstva (např. pro regionální rozvoj...) • Instituce zřízeny ministerstvy na podporu regionálního rozvoje | <ul style="list-style-type: none"> • Poradenské firmy • Celostátní tisk a média |
| Státní – centrální | <ul style="list-style-type: none"> • Centrální orgány státní správy (předseda vlády, ministři,...) • Instituce zřízené ministerstvy (např. na podporu exportu, rozvoj cestovního ruchu, příliv investic,...) | <ul style="list-style-type: none"> • Hospodářské komory • Nejvýznamnější firmy | <ul style="list-style-type: none"> • Zahraniční zastupitelství – velvyslanectví | <ul style="list-style-type: none"> • Zahraniční investoři a developeři |
| Mezinárodní, Supranacionální a globální | <ul style="list-style-type: none"> • Ministerstvo zahraničních věcí • velvyslanectví, kulturní centra | <ul style="list-style-type: none"> • Mezinárodní hospodářské komory | <ul style="list-style-type: none"> • Supranacionální instituce • Globální instituce | <ul style="list-style-type: none"> • NGOs (nevládní organizace) • Ekologická hnutí |

Zdroj: RUMPEL, P. (2002): *Teritoriální marketing jako koncept územního rozvoje*. Ostravská univerzita, str. 72-73.

Příloha II. Klasifikace aktérů a nástrojů regionální politiky podle Smejkal [2008a]

| Aktér | Cíl činnosti | Řádovostní úroveň | Skupina nástrojů | Cílová oblast | Směrování-v případě ekonomického rozvoje | Dopad | Stimulace /regul | Finanční /nefinan |
|--------------------------------|------------------------------------|--------------------------|--|--|---|---|-------------------------|--------------------------|
| Evropská unie | Rozvoj území | Nadnárodní | Strukturální fondy-investiční dotace | Ekonomický rozvoj, kvalita života obyvatel | Kapitál, snižování nákladů | Národní, regionální i lokální úroveň | Stimulace | Finanční |
| | | | Strukturální fondy-neinvestiční dotace | Ekonomický rozvoj, kvalita života obyvatel | Lidské zdroje, snižování nákladů, zvyš. kvality | Národní, regionální i lokální úroveň | Stimulace | Finanční |
| Nadnárodní korporace | Zlepšování vlastní pozice | Nadnárodní | | | | Národní, regionální i lokální úroveň | | |
| Jednotlivá ministerstva | Rozvoj území hlediska resortu | Národní | Investiční pobídky | Ekonomický rozvoj | Snižování nákladů | Zejména lokální úroveň, v případě podpory velkých subjektů i reg. | Stimulace | Nefinanční |
| | | | Investiční dotační programy | Ekonomický rozvoj, kvalita života obyvatel | Snižování nákladů | Zejména lokální úroveň, někdy regionální | Stimulace | Finanční |
| | | | Neinvestiční dotační programy | Ekonomický rozvoj, kvalita života obyvatel | Lidské zdroje, sniž. nákl., zvyšování kvality | Zejména lokální úroveň | Stimulace | Finanční |
| | | | Politika územního rozvoje ČR | Ekonomický rozvoj, kvalita života obyvatel | Nelze specifikovat | Regionální a lokální úroveň | Regulace | Nefinanční |
| Vrcholné org.institucí | Převládá zlepšování vlastní pozice | Národní | | | | Regionální a lokální úroveň | | |
| Kraje | Rozvoj území | Regionální | Dotační investiční programy | Kvalita života obyvatel | | Lokální úroveň | Stimulace | Finanční |
| | | | Dotační neinvestič. programy | Kvalita života obyvatel | | Lokální úroveň | Stimulace | Finanční |
| | | | Územní plány krajů | Ekonomický rozvoj, kvalita života obyvatel | Snižování nákladů, částečně zvyš. kvality | Regionální a lokální úroveň | Regulace | Nefinanční |
| Vysoké školy | Převládá zlepšování vlastní pozice | Regionální/lokální | | | | Regionální a lokální úroveň | | |
| Města a obce | Rozvoj území | Regionální/lokální | Dotační programy obcí (měst) | Kvalita života obyvatel | | Regionální a lokální úroveň | Stimulace | Finanční |
| | | | Územní plány obcí | Ekonomický rozvoj, kvalita života obyvatel | Snižování nákladů, částečně zvyš. kvality | Lokální úroveň | Regulace | Nefinanční |
| Rozvojové agentury | Smíšený | Regionální/lokální | | | | Lokální úroveň | | |

Zdroj: SMEJKAL, M. (2008): Aktéři, stimulační a regulační mechanismy regionálního rozvoje - příklad Pardubického kraje. Disertační práce, Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.

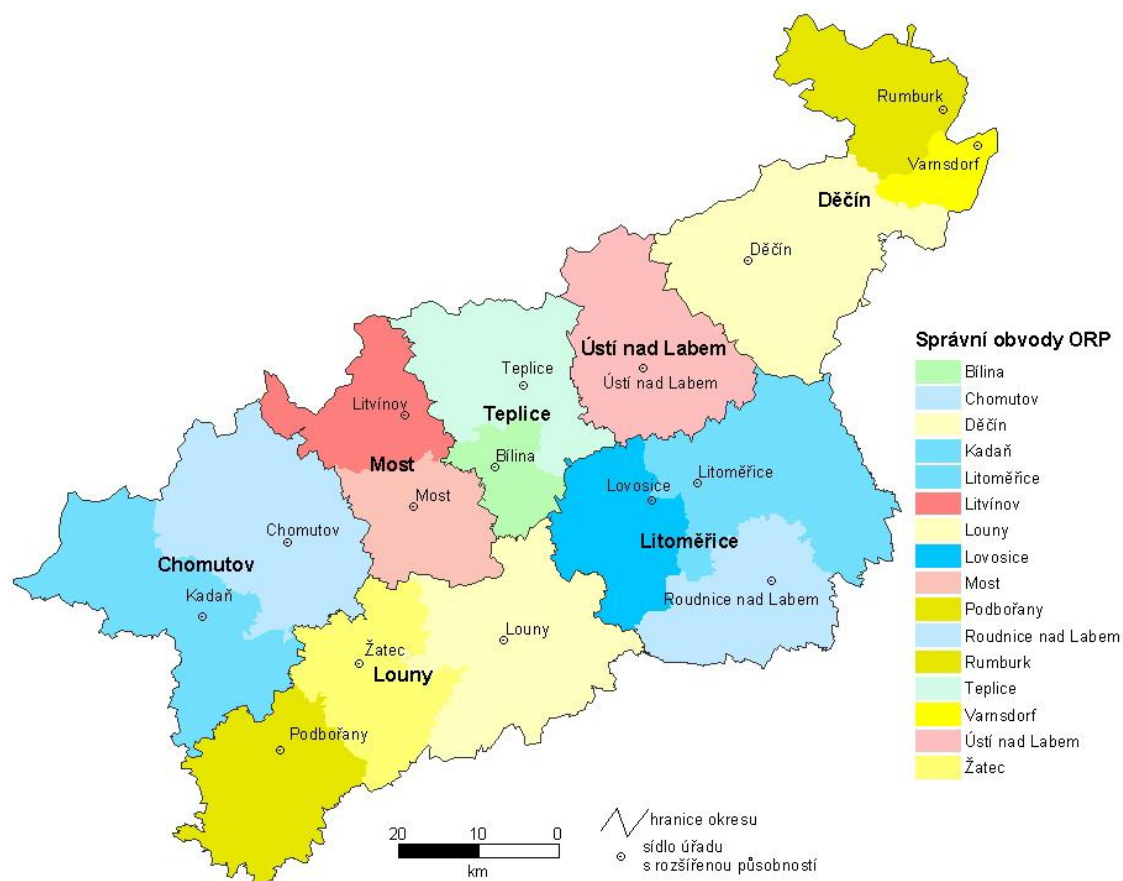
Příloha III. Klasifikace aktérů a mechanismů ve vybraných teoriích regionálního rozvoje [Hampl, Blažek, Žižalová 2008]

| Teorie | Hlavní představitelé | Klíčové primární faktory | Klíčové sekundární faktory | Hlavní mechanismy | Typ hlavních procesů | Hlavní aktéři | Implikace pro regionální politiku |
|--------------------------------------|----------------------------------|---|--|--|---|---|---|
| Lokalizační teorie | Weber | Geografické faktory (zdroje surovin, dostupnost pracovní síly) | Neuvažovány | Konkurenční | Spontánní, parciální, procesy na lokální/regionální úrovni a ve sféře ekonomické | Firmy | Neuvažovány |
| Obecná teorie polarizovaného rozvoje | Friedman | Ekonomické a sociální faktory | Rozdělení moci a bohatství mezi aktéry | Konkurenční | Spontánní, procesy na národní úrovni, ve sféře ekonomické | Firmy, stát | Decentralizace, posilování měst v periferních regionech |
| Výrobní okrsky | Brusco Becattini | Sociokulturní (shodná politická orientace – křesťansko-demokratická nebo socialistická) | Důvěra | Kooperační (až extrémní specializace) | Regulačně-harmonizační, procesy na lokální úrovni | Mikrofirmy, zprostředkující a poradenské agentury | Podpora agentur podporující spolupráci malých firem |
| Kalifornská škola | Scot, Storper | Sociokulturní (celková atmosféra v regionu a ochota sdílet informace a <i>know-how</i>) | Reciprocita | Kooperačně-konkurenční (obchodní a neobchodní vazby) | Regulačně-harmonizační, procesy na úrovni státu (Kalifornie) a federální úrovni | Firmy, stát | Značný vliv veřejného sektoru na prosperitu daného regionu |
| Teorie učících se regionů | Lundvall, Malmberg Cooke Boschma | Sociokulturní (pozitivní atmosféra, hodnoty), socioekonomické (<i>related variety</i> -existence příbuzných oborů) | Pluralita, tolerance | Kooperační (<i>networking</i>) | Regulačně-harmonizační procesy, procesy na lokální/regionální úrovni kombinované s procesy na globální úrovni | Firmy, instituce VaV, regionální inovační systémy | Podpora regionálních inovačních systémů (mj. i popora spolupráce na globální i regionální úrovni) |

Zdroj: Hampl, M., Blažek, J., Žižalová, P. (2008): *Faktory-mechanismy-procesy v regionálním vývoji: aplikace konceptu kritického realismu. Ekonomický časopis, 56, č.7, str. 699.*

Příloha IV.

Uzemní rozložení měst se statutem obce s rozšířenou působností v Ústeckém kraji

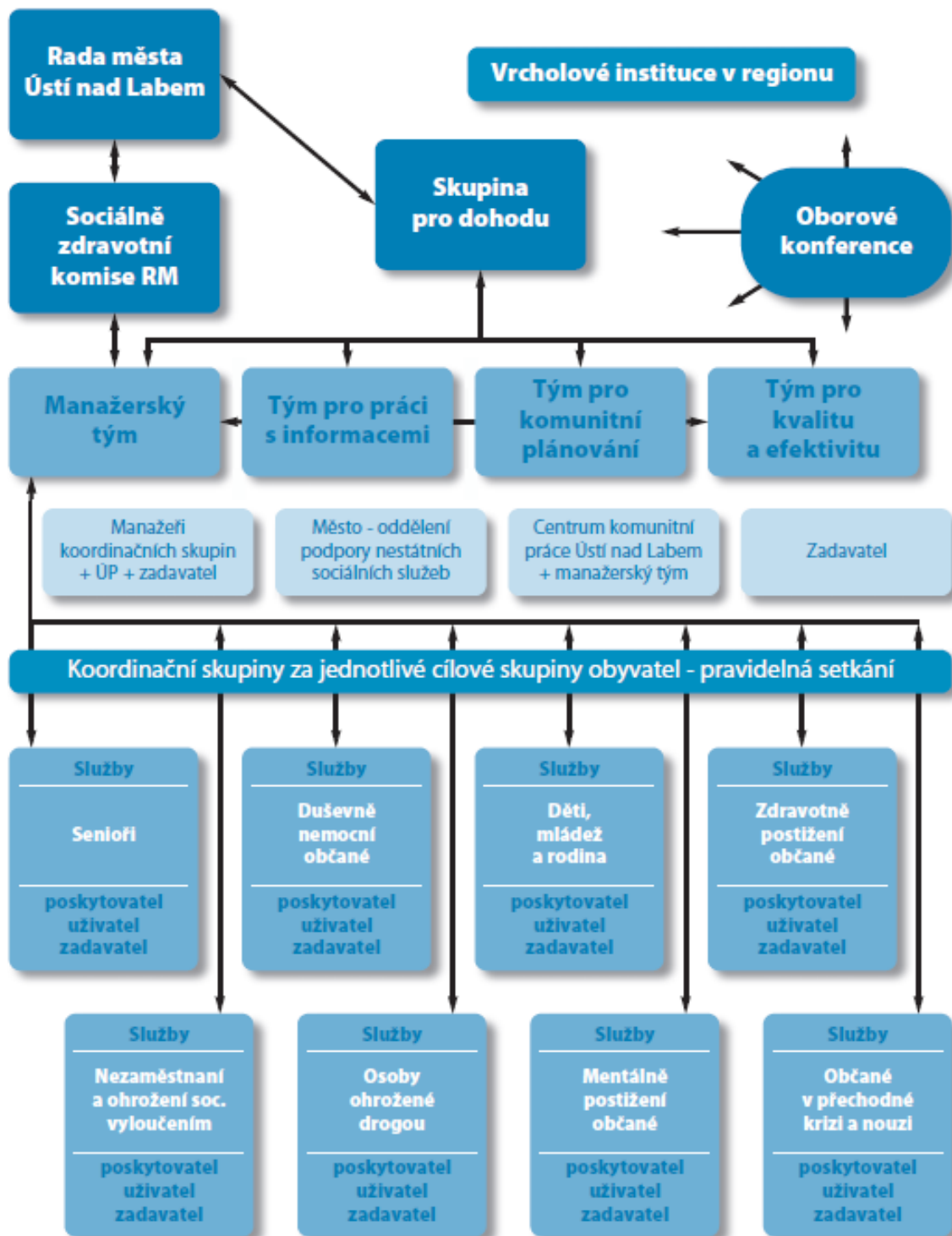


Zdroj: Český statistický úřad, viz [http://www.czso.cz/xu/redakce.nsf/i/administrativni_cleneni_usteckeho_kraje/\\$File/13-420107m02.jpg](http://www.czso.cz/xu/redakce.nsf/i/administrativni_cleneni_usteckeho_kraje/$File/13-420107m02.jpg)

Příloha V.

Aktéři a instituce v mechanismu komunitního plánování v regionu Ústí nad Labem

(Rámec plánování a proces konzultací 3. Komunitního plánu)



Zdroj: . KOL. AUT.(2007): Komunitní plán péče města Ústí nad Labem na období 2007, 2008, 2009. Zpracoval Manažerský tým města Ústí nad Labem, Centrum komunitní práce, o. s. Ústí nad Labem Fokus, o. s. Ústí nad Labem, vydal Magistrát města Ústí nad Labem, 160 str.

Příloha VI.

Seznam dotazovaných firem

| Subjekt | Adresa |
|--|---|
| 1. 368 s.r.o. | Pod Zámečkem 1761,500 06 Hradec Králové |
| 2. 5P INTERIER, s.r.o. | Dělnická 6, 434 01 Velebudice |
| 3. ALFA TERM MOST, a.s. | Lomená 47, 434 01 Most |
| 4. Arkadie, spol.pro komplexní péči o zdrav.post. | U Nových lázní 1286/9, 415 01 Teplice |
| 5. ATLAS STEEL | Žižkova 248, 400 01 Ústí nad Labem |
| 6. AVIRUNION, a.s. | Ruská 100/84,417 03 Bystřice |
| 7. B.A.DORA, a.s. | Jaroslava Seiferta 2179/9, 434 01 Most |
| 8. Balakom, a.s. | Podvihovská 12, 747 70 Opava |
| 9. Biocel Paskov, a.s. | Zahradní 762, 739 21 Frýdek – Místek |
| 10. BLATA, výrobní družstvo | Sokolská 112,391 81 Veselí nad Lužnicí |
| 11. BorsodChem MCHZ, s.r.o. | Chemická 2039/1, 709 03 Ostrava |
| 12. BRANO GROUP, a.s. | Opavská 1000, 747 41 Hradec nad Moravicí |
| 13. BRISK Tábor, a.s. | Vožická 2068, 390 02 Tábor |
| 14. CZECH PLASTIC PRODUCTION, s.r.o. | Rudé armády, 733 01 Karviná |
| 15. Český porcelán, a.s. | Tovární 87/17, 417 01 Dubí u Teplic |
| 16. ČSOB Pojišťovna a.s. | Masarykovo náměstí 1458, 530 18 Pardubice |
| 17. D.I.SEVEN, s.r.o. | Revoluční 13, 400 01 Ústí nad Labem |
| 18. Darren s.r.o. | ČSA 368, 537 01 Chrudim |
| 19. Diakonie ČCE - středisko Rolnička | Mrázkova 700/III., 392 01 Soběslav |
| 20. DIPRO, výrobní družstvo invalidů | Proseč 149, 539 44 Proseč u Skutče |
| 21. DITA, výrobní družstvo invalidů | Stránského 2510, 390 34 Tábor |
| 22. Domov důchodců Dobětice | Šrámkova 3305/38A, 400 11 Ústí nad Labem |
| 23. Domov sv. Anežky, o.p.s. | Čihovice 30, 375 01 Týn nad Vltavou |
| 24. Dopravní podnik měst Chomutova a Jirkova, a.s. | Dolní 1415/5, 430 10 Chomutov |
| 25. Dopravní podnik města Hradec Králové, a.s. | Pouchovská 153/52, 500 03 Hradec Králové |
| 26. DOSIO o.p.s. | Úzká 205, 500 02 Hradec Králové |
| 27. Ekoklima, a.s. | Jeřábkova 730, 399 01 Milevsko |
| 28. ELEKTRO, výrobní družstvo | Tovární 128, 364 64 Bečov nad Teplou |
| 29. Elektronické součástky CZ, a.s. | Syllabova 380/41, 703 00 Ostrava |
| 30. ENERGIE, o.p.s. | Hornická 106, 435 13 Meziboří |
| 31. Era-Pack s.r.o. | Píšťovy 821, 537 01 Chrudim |
| 32. ERGOTEP, výrobní družstvo invalidů | Proseč 119, 539 44 Proseč u Skutče |
| 33. Explosia a.s. | 532 17 Pardubice – Semtín |
| 34. FARMTEC, a.s. | Skálova 2489, 390 02 Tábor |
| 35. FEHAS group | Komořany 253, 434 01 Most |
| 36. FOKUS Tábor | Mostecká 2087, 390 01 Tábor |

| | |
|---|---|
| 37. FotoStar, s.r.o. | Masarykova 30/95, 416 80 Teplice |
| 38. Fros ZPS,s.r.o. | Těšínská 1023/29, 746 01 Opava |
| 39. Glaverbel Czech, a.s. | Sklářská 450,416 74 Teplice |
| 40. Havířovská teplárenská spol., a.s. | Konzumní, 736 01 Havířov |
| 41. HAYES LEMMERZ AUTOKOLA, a.s. | Vratimovská 742/131, 707 02 Kunčice |
| 42. Hexion Speciality Chemicals, a.s. | Tovární 2093, 356 80 Sokolov |
| 43. HORIZONT | Alšovo náměstí 75/13, 397 01 Písek |
| 44. Hotel Vladimír - Best Western | Masarykova 3128/36, 400 01 Ústí nad Labem |
| 45. Charita Opava | Přemyslovců 26, 747 07 Opava |
| 46. CHEMOPETROL, a.s. | Záluží 1, 416 70 Litvínov |
| 47. CHEVAK Cheb, a.s. | Tršnická 4/11,350 11 Cheb |
| 48. Chráněné dílny v Sokolově | Gagarinova 2048, 356 01 Sokolov |
| 49. Jan Zykmond - ZYKA | U Pivovaru 924/1, 415 01 Teplice |
| 50. Jana Schreiberová | Gogolova 1879/38, 746 01 Opava |
| 51. Jaroslava Konečná | Zahradní, 736 01 Havířov |
| 52. Jesenické mlékárny, a.s. | Staroměstská 781/1, 792 01 Bruntál |
| 53. JIHOKÁMEN, výrobní družstvo | Táborská 2122, 397 11 Písek |
| 54. Jurta, o.s. | Pěší 9, 407 11, Děčín – Nebočady |
| 55. KARKO, výrobní družstvo nevidomých | Lesní cesta 236/5, 400 01 Ústí nad Labem |
| 56. KES - kabelové a elektrické systémy, s.r.o. | Popinecká 983/30, 739 32 Vratimov |
| 57. KOFTEX s.r.o. | Horova 123, 500 02 Hradec Králové |
| 58. KOVOSVIT MAS, a.s. | nám.T.Bati 419, 391 02 Sezimovo Ústí |
| 59. Krnovské opravny a strojírny, s.r.o. | Stará Ježnická 1562/13, 794 01 Krnov |
| 60. Krufin Sokolov s.r.o. | Chebská 2096, 356 01 Sokolov |
| 61. Lanex, a.s. | Hlučinská 1/96, 747 23 Bolatice |
| 62. Lázně Darkov a.s. | Čsl. Armády, 733 01 Karviná |
| 63. Lázně Teplice, a.s. | Mlýnská 253, 415 38 Teplice |
| 64. LIGA, o.s. | Tyršova 4, 792 01 Bruntál |
| 65. LOSTR, a.s. | Husova 402/6, 440 82 Louny |
| 66. Lovochemie, a.s. | Terezínská 57, 410 17 Lovosice |
| 67. LUX for life | Na Výhledě 1, 360 06 Karlovy Vary |
| 68. METAL Ústí nad Labem, a.s. | Důlní 362/2, 400 04 Ústí nad Labem |
| 69. MISVO s.r.o. | Osvobození 1141, 431 11 Jirkov |
| 70. Mölnlycke Health Care Klinipro, s.r.o. | Na Novém poli, 733 01 Karviná |
| 71. Mop, s.r.o. | DS 18 Chemopetrol, 436 01 Litvínov |
| 72. MOTOR JIKOV Group,a.s. | Kněžskodvorská 2277/26, 392 01 Č. Budějovice |
| 73. Obchodní sdružení STEIN, s.r.o. | Rokycanova 1929, 356 01 Sokolov |
| 74. Odpady Písek, s.r.o. | Hradištská 2413, 397 01 Písek |
| 75. OSRAM BRUNTÁL spol. s r.o. | Zahradní 1442/46, 792 01 Bruntál |
| 76. Ostroj Opava, a.s. | Těšínská 1586/66, 746 41 Opava |
| 77. OTAVA, výrobní družstvo Písek | Vinařického 374/6, 397 01 Písek |

| | |
|--|---|
| 78. Palivový kombinát Ústí, s.p. | Lokalita Chabařovice, 400 76 Ústí nad Labem |
| 79. Paramo, a.s. | Přerovská 560, 530 06 Pardubice |
| 80. Petr Blaščák - NILA - SPORT | Cihlářská 4132, 430 03 Chomutov |
| 81. PRAGA Louny CZ, a.s. | Husova 552, 440 40 Louny |
| 82. PST- Ostrava, a.s. | Nádražní 112/969, 702 00 Moravská Ostrava |
| 83. REINTEGRA Krnov | Chářovská 54, 794 01 Krnov |
| 84. Roka Ráža a spol r.o. | E.Dvořákové 886, 415 01 Teplice |
| 85. RUBENA a.s. | Ak. Bedrny 89/8, 502 00 Hradec Králové |
| 86. Fokus Ústí nad Labem | V Zeleni 530/4, 400 03 Ústí nad Labem |
| 87. Severotisk, s.r.o. | Mezní 3312/7, 400 01 Ústí nad Labem |
| 88. SKP - CEDR, organizační jednotka o.s. | Jana Palacha 324, 530 02 Pardubice |
| 89. Slezská diakonie | Zámecké nám.13, 794 01 Krnov |
| 90. Smurfit Kappa Czech, s.r.o.Kappa Morava Paper | Meleček 222,747 41 Žimrovice |
| 91. SOANZ, o.s. | Smetanova 1284, 390 02 Tábor |
| 92. Sokolovská bytová, s.r.o. | Komenského 77, 356 40 Sokolov |
| 93. Spolek pro chem. a hutní výr., a.s. | Revoluční 229/86, 400 32 Ústí nad Labem |
| 94. Správa a údržba silnic Královéhradeckého kraje | Kutnohorská 59/23, 500 04 Plačice |
| 95. Šance pro region, občanské sdružení | Petrovice u Karviné, 735 72 Karviná |
| 96. Šárka Kořínková | Zahořany 31, 398 55 Milevsko |
| 97. TABUC-PACK, s.r.o. | tř.Budovatelů 2830, 434 01 Most |
| 98. Tesla Blatná, a.s. | Palackého 644, 388 15 Blatná |
| 99. Unipetrol Doprava, a.s. | Růžodol 4, 436 70 Litvínov |
| 100. Unipetrol Rafinérie, a.s. | Záluží 1, 436 70 Litvínov |
| 101. UNIVElak Teplice, a. s. | Hudcovská výšina 175, 415 01 Teplice |
| 102. ÚSP Horní Poustevna | Horní Poustevna 40, 407 82 Dolní Poustevna |
| 103. ÚSP Kytlice | Kytlice 68, 407 45 Kytlice |
| 104. ÚSP Snědovice | Snědovice 1, 411 74 Snědovice |
| 105. VD Vrbice | Vrbice, 735 51 Bohumín |
| 106. VOS, a.s. | Nádražní 732, 397 86 Písek |
| 107. ZVVZ, a.s. | Sažinova 888, 399 25 Milevsko |

Literatura

1. ADAMČÍK, S. (2000): *Regionální politika a management regionů, obcí a měst*. Technická univerzita Ostrava, Ostrava.
2. ACHROL, R., S. (1997): *Changes in the theory of interorganisational relations in marketing: Toward a network paradigm*. Journal of Academy of Marketing Science 25(1), str. 56-71.
3. AMIN, A., BRADLEY, D., HOWELLS, J., TOMANEY, J., GENTLE, C. (1994): *Regional Incentives and the Quality of Mobile Investment in the Less Favoured Regions of the EC*. Elsevier Science Ltd., Oxford.
4. AMIN, A., THRIFT, N. (1995): *Globalization, Institution and Regional Development in Europe*. Oxford University Press, New York, 268 str.
5. AMIN, A. [1998]: *An Institutional Perspective on Regional Economic Development*. University of Durham, Durham, 22 str.
6. AMIN, A. (2005): *Local Economy on Trial*. Economy and Society 34(4), Routledge November, str. 612-633.
7. ANESSI-PESSINA, E., STECCOLINI, I. (2005): *Evolutions and Limits of New Public Management Inspired Budgeting Practices in Italian Local Governments*. Public Budgeting & Finance; Vol. 25, Issue 2, str.1-14.
8. AOKI, M. (2007): *Endogenizing institutions and institutional changes*. Journal of Institutional Economics, Volume 3, Issue 1, Cambridge University Press, Cambridge, str. 1-31.
9. ARMSTRONG, H., TAYLOR, J. (2000): *Regional Economics and Policy*. Blackwell Publishing, Oxford, 437 str.
10. ASHEIM, B., T. (1996): *Industrial districts as 'learning regions': a condition for prosperity?* European Planning Studies, 4, str. 379-400.
11. ASHEIM, B., T. (2002): *Temporary organisations and spatial embeddedness of learning and knowledge creation*. Blackwell Publishing, Geografiska Annaler, Series B: Human Geography, Volume 84 Issue 2, str. 111-124.
12. ASHEIM, B. (2007): *Industrial Districts as „Learning Regions“: a Condition for Prosperity*. In: RUTTEN, R., BOEKEMA, F.: *The Learning Regions: Foundations, State of the Art, Future*, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham, str. 71-100.
13. BÁRTA, J. (1997): *Strategické plánování pro neziskové organizace*. NROS, Praha.
14. BASLÉ, M. (1995): *Acknowledged and unacknowledged institutional antecedents of regulation theory*. In: BOYER, R., SAILLARD, Y. (eds): *Régulation Theory: The State of the Art*. Routledge, Taylor and Francis Group, London, str. 21-27.
15. BATHELT, H., MALMBERG, A., MASKELL, P. (2004): *Clusters and Knowledge: Local Buzz, Global Pipelines and the Process of Knowledge Creation*. Progress in Human Geography, Vol. 28, No. 1, SAGE Publications, str.31-56.
16. BIRCH, K., WHITTAM, G. (2008): *The Third Sector and the Regional Development of Social Capital*, Regional Studies, Vol. 42/3, str. 437–450.
17. BERMAN, N., L. (1998): *Úspěšná města: pracovní místa a ekonomický rozvoj*. Průvodce strategickým plánováním. Berman Group, Praha, 48 str.
18. BERMAN, N., ADÁMEK P., KULKA D., VLASÁK T. (1999): *Strategické plánování a ekonomický rozvoj*, Moderní obec 3/1999.
19. BEST, M., H. (1990): *The new competition: institutions of industrial restructuring*. Polity Press, Cambridge.

20. BLAKELY, E. J., LEIGH, N. G. (2010): *Planning Local Economic Development: Theory and Practice* (Paperback), 4th Revised edition, SAGE Publications.
21. BLAŽEK, J. (1993): *Regionální vývoj a regionální politika: hlavní přístupy v zemích západní Evropy*. In: Sýkora, L. (ed.), *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*, PF UK, Praha, 201 str.120-146.
22. BLAŽEK, J. (1999): *Teorie regionálního vývoje: Je na obzoru nové paradigma či jde o pohyb v kruhu?* *Geografie – Sborník ČGS*, čís. 3, roč. 104, Praha, 1999, str. 141 - 160.
23. BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007): *Nová fáze regionálního vývoje?*, *Sociologický časopis*, ročník 43, č. 5, str. 945-965.
24. BLAŽEK, J., NETRDOVÁ, P. (2009): *Can development axes be identified by socio-economic variables? The case of Czechia*. *Geografie Sborník ČGS*, ročník 114, č. 4, str. 245-262.
25. BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D (2002):. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. Karolinum, Praha.
26. BLAŽEK, J. (2002): *Regionální důsledky vstupu ČR do EU: pokus o prvotní kvalitativní analýzu*. In: Hampl, M. (ed.): *Regionální rozvoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*, PŘ F UK v Praze, Praha, str. 211-225.
27. BLAŽEK, J., VOZÁB, J. (2002): *Velké firmy a subjekty progresivního terciéru jako aktéři regionálního rozvoje v ČR*. In: Hampl, M. (ed.): *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. PŘF Uk v Praze, Praha, s. 227-249.
28. BOEKEMA, F., MORGAN, K., BAKKERS, S. & RUTTEN, R. (2000): *Introduction to learning regions: A new issue for analysis*. V: F. BOEKEMA, F., MORGAN, K., BAKKERS, S., RUTTEN, R.: *Knowledge, Innovation and Economic Growth: The Theory and Practice of Learning Regions*, Edward Elgar, Cheltenham/Northampton, str. 3–16.
29. BORGATTI, S., FOSTER, P. (2003): *The network paradigm in organizational research - A review and typology*. *Journal of Management*, 29(6), str. 991–1013.
30. BOYER, R., SAILLARD, Y. (eds) (1995): *Régulation Theory: The State of the Art*. Routledge, Taylor and Francis Group, London, 386 str.
31. BOYER, R. (1995): *The origins of Régulation Theory*. In: BOYER, R., SAILLARD, Y. (eds): *Régulation Theory: The State of the Art*. Routledge, Taylor and Francis Group, London, 1995, str. 13-20.
32. BRADSHAW, J., M. (2005): *Foreign Direct Investment and Economic Transformation in Central and Eastern Europe*, V: Turnock, D: *Foreign Direct investment and Regional Development in East Central Europe and the Former Soviet Union*, Ashgate Publishing Limited, Adlershot, str. 3-20.
33. BREŇOVÁ, L., DŽBÁNKOVÁ, Z., NEČADOVÁ, M. (2003) : *Změny ekonomického prostředí a jejich dopad na podniky v procesu připojování ČR do EU*. *Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky* 3/2003. Praha, 133 str.
34. BRESCHI, S., MALERBA, F. (eds), (2007): *Clusters, network, and innovation*. Oxford University Press, Oxford, 499 str.
35. BRITTON, J. (2005): *Does nationality still matter ?* V: Barnes, T., J., Gertler, M., S., *The New Industrial Geography: Regions, regulations and Institutions*. Routledge, New York.
36. CALLON, M.: *Actor-Network Theory – the Market Test*. published by the Department of Sociology, Lancaster University, Lancaster, UK at <http://www.comp.lancs.ac.uk/sociology/papers/Callon-Market-Test.pdf>

37. CHRISTOPOULOS, D. (2001): *Regional Behaviour: Political values and economic growth in European Regions*. Ashgate Publishing Limited, Aldershot, 188 str.
38. CLARK, G., L., FELDMAN, M.P., GERTLER, M. S. (eds) (2000): *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford University Press, Oxford.
39. COENEN, L. ASHEIM, B., T.(2006): *Constructing Regional Advantage at the Northern Edge*. V: Cooke, P. and Piccoluga, A. (eds.) *Regional Development in the Knowledge Economy*. Routledge, str.84-110.
40. COOKE, P., MORGAN, K. (1993): *The network paradigm: new departures in corporate and regional development*, *Environment and Planning D: Society and Space*, 11, str. 543-564.
41. COOKE, P. (2002) : *Knowledge Economies: clusters, learning and cooperative advantage*. Routledge, Taylor and Francis Group, London, 218 str.
42. COOKE, P., ASHEIM, B. A KOL. (2006): *Constructing Regional Advantage*. EUROPEAN COMMISSION, online-www.dime-u.org/files/active/0/regional_advantage_FINAL.pdf
43. COOKE, P., DE LAURENTIS, C., TÖDTLING, F., TRIPPL, M. (2007): *Regional Economies Markets, Clusters and Innovation*. New Horizons in Regional Space, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
44. CZEKAJ, P. HELLMICH, M., HUČKA, M., KUTSCHERAUER, A., VOZÁB, J. (1998): *Systémové a metodické aspekty tvorby strategií rozvoje regionů (VÚSC) České republiky*. DHV, ARR, RRA Ostrava, září 1998, 30 s.
45. DAWSON, A. (2005): *Foreign direct investment: a sectoral and spatial review*. V: Turnock, D., *Foreign Direct investment and Regional Development in East Central Europe and the Former Soviet Union*, Ashgate Publishing Limited, Adlershot.
46. DE MININ, A., LAZZERONI, M., PICCALUGA, A. (2006): *Economic growth in emerging knowledge-intensive areas: The high-tech cluster in Pisa*. V: *Regional Development in the Knowledge Economy*, Routledge, Taylor and Francis Group, Abingdon, New York, str.183-202
47. DIJK van, M., P. (1995): *Flexible Specialisation, The New Competition and Industrial Districts*. *Small Business Economics*, Vol. 7, Kluwer Academic Publishers, str. 15-27.
48. DINGA, M. (2008): *The Impact of Territorially Concentrated FDI on Local Labor Markets: Evidence from the Czech Republic*. CERGE-EI, Working Papers Series 348, Praha.
49. DOČKAL, V. (2006): *Regionální politika EU jako kolektivní aréna*. Disertační práce, Masarykova univerzita, Brno, 187 str.
50. DUNNING, J., H., GUGLER, P. (2008): *Foreign direct investment, location and competitiveness*. *Progress in international business research*, Elsevier, Amsterdam.
51. DUNNING, J., H., NARULA, R. (1996): *Foreign direct investment and governments: catalysts for economic restructuring*, *Routledge studies in international business and the world economy*, Routledge, London.
52. EHRLICH, CH. (2006): *The EFQM-model and work motivation*. *Total Quality Management & Business Excellence*, Vol. 17, No. 2, str. 131–140.
53. FARNETI, F., GUTHRIE, J. (2008): *Italian and Australian local governments: balanced scorecard practices. A research note*. *Journal of Human Resource Costing & Accounting* Vol. 12, No. 1, str. 4-13.
54. FORET, M., FORETOVÁ, V. (2001): *Jak rozvíjet místní cestovní ruch*. GRADA, Praha, 180 str.

55. FORNAHL D., BRENNER, T., (eds.) (2003): *Cooperation, networks and institutions in regional innovation systems*. Edward Elgar Publishing Ltd., Cheltenham.
56. FRIČ, P. (1998): *Aktivita a potřeby neziskových organizací v ČR*. Agnes a ICN. Praha.
57. FRIČ, P. (2001a): *Společensko politický kontext aktuálního vývoje neziskového sektoru v ČR*. V: FRIČ, P., GOULLI, R. a kol.: *Neziskový sektor v České republice*. Eurolex Bohemia, Praha.
58. FRIČ, P. (2001b): *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice*. Agnes a NROS. Praha.
59. FRIČ, P., GOULLI, R. a kol. (2001): *Neziskový sektor v České republice*. Eurolex Bohemia, Praha.
60. FRIEDMAN, J., R., P. (1972): *A General theory of polarized development*. In: Hansen, N., M. (ed.): *Growth Centres in Regional Economic Development*, New York, Free Press, str.82-107.
61. FUJITA, M., KRUGMAN, P. (2003): *The new economic geography: Past, present and the future*. Journal of Economic, Springer, Wien, vol. 83, issue 1, str. 139-164.
62. FUJITA, M., KRUGMAN, P., VENABLES, A.J: (1999) *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London.
63. FUJITA, M., MORI, T. (2005): *Frontiers of the new economic geography*. Papers in Regional Science, Blackwell Publishing, Vol. 84, No. 3, str.377-405.
64. GEIST, B. (1992): *Sociologický slovník*. Victoria publishing, Praha.
65. GIBB, A., ADHIKARY, D. (2000): *Strategies for local and regional NGO development: combining sustainable outcomes with sustainable Organizations*. Entrepreneurship and Regional Development, 12 /2000, p. 137- 161.
66. GIDDENS, A. (1984): *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge, Polity Press.
67. GIDDENS, A. (2003): *Důsledky modernity*. Sociologické nakladatelství, Praha.
68. GLASER, M., YEAGER, S., PARKER, L. (2006): *Involving Citizens in the Decisions of Government and Community: Neighborhood-Based vs. Government-Based Citizen Engagement*. Public Administration Quarterly, Vol. 30 No. 2, str. 177-217.
69. GROOT, T., BUDDING, T. (2004): *The Influence of New Public Management Practices on Product Costing and Service Pricing Decisions in Dutch Municipalities*. Financial Accountability & Management; Nov 2004, Vol. 20 Issue 4, str.421-443.
70. GOULLI, R., VYSKOČILOVÁ, O., GOULLIOVÁ, L. (2001): *Ekonomická analýza nestátního neziskového sektoru v ČR*. V: FRIČ, P., GOULLI, R. a kol.: *Neziskový sektor v České republice*. Eurolex Bohemia, Praha.
71. HAMPL, M. (1989): *Hierarchy reality a studium sociálněgeografických procesů*. Academia, 1989.
72. HAMPL, M. A KOL. (1996): *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1996.
73. HAMPL, M. a kol. (2001): *Regionální vývoj: Specifikace české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Univerzita Karlova, Praha.
74. HAMPL, M. (2005): *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Univerzita Karlova, Praha.
75. HAMPL, M. (2007): *Regionální diferenciace současného socioekonomického vývoje v České republice*. Sociologický časopis, Vol. 43, No. 5, str. 889–910.
76. HAMPL, M., BLAŽEK, J., ŽÍŽALOVÁ, P. (2008): *Faktory-mechanismy-procesy v regionálním vývoji: aplikace konceptu kritického realismu*. Ekonomický časopis, 56, č. 7, Bratislava, str. 696-711.

77. HANNAGAN, T., J. (1996): *Marketing for the Non-Profit Sector (Marketing pro neziskový sektor)*. Management press, Ringier ČR, Praha.
78. HAVELKA, M., MÜLLER, K. (1996): *Procesy transformace a teorie modernizace*. Sociologický časopis, Sociologický ústav, Praha, Sociologický časopis, 1996, Vol. 32, No. 2, str. 143-157.
79. HLAVÁČEK, P. (2003): *Institucionální aspekty pozice NNO v regionálním rozvoji*. In: VIII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta, Sborník referátů z mezinárodního kolokvia v Pavlově, 22. – 24. 6. 2003, str. 39-46.
80. HLAVÁČEK, P. (2009): *Institutional approaches in regional development*. V: Korenik, S.: Some aspects of spatial economy. Studia regionalia, vol. 25, Polish Academy of Sciences, Committee for Spatial Economy and Regional Planning, Warsaw, str. 47-54.
81. HLAVÁČEK, P. (2009): *Importance of networking among regional labour market participants*. Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce, Prace Naukowe Nr 46, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław, str. 484-489.
82. HLAVÁČEK, P. (2009): *The foreign direct investments in the Usti region: theory, actors and space differentiation*. E&M EKONOMIE A MANAGEMENT, vol. 12, issue 4, str. 27-39.
83. HOLLAND, S. (1976): *Capital versus the Regions*. London, Macmillan.
84. HOTZ-HART, B.: (2000): *Innovation networks, regions, and globalization*. In: CLARK, G., L., FELDMAN, M., P., GERTLER, M. S.(eds): *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford University Press, Oxford, str. 432-450.
85. HUBBARD, P., KITCHIN, R., BARTLEY, B., FULLER, D. (2002): *Thinking Geographically: Space, Theory, and Contemporary Human Geography*. Continuum, The Tower Building, London.
86. HUDSON, R. (2004): *Regional devolution and regional economic success: enabling myths and illusions about power*. In Proceedings 30th Anniversary Conference of the Establishment of the Geography Institute, Roskilde University, Roskilde.
87. HUŠEK, Z., ŠUSTA, M., PŮČEK, M. (2006): *Aplikace metody Balanced Scorecard (BSC) ve veřejném sektoru*. Národní informační středisko pro podporu jakosti, Praha.
88. CHRISTENSEN, T., LAEGREID, P. (eds), (2002): *New Public Management: The Transformation of ideas and Practice*. Ashgate Publishing Limited, London, 353 str.
89. ILLNER, M., KOSTELECKÝ, T., PATOČKOVÁ, V. (2007): *Jak fungují kraje – příspěvek k hodnocení výkonu krajských vlád*. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, ročník. 43, číslo 5, Praha, str. 911-943.
90. JANEČKOVÁ, L., VAŠTIKOVÁ, J. (1999): *Marketing měst a obcí*. Grada.
91. JESSOP, B. (1990): *Regulation Theories in Retrospect and Prospect*. Economy and Society, 19 (2), str. 153-216.
92. JESSOP, B. (1995): *Regional Economic Blocs, Cross-Border Cooperation, and Local Economic Strategies in Post-Socialism: Politics, Policies and Prospects*. American Behavioral Scientist, 38 (5). str. 674-715.
93. JESSOP, B. (2001a): *What follows Fordism? On the Periodisation of Capitalism and its Regulation*. In: Phases of Capitalist Development: Booms, Crises, and Globalization. St. Martins; Palgrave, New York, USA Basingstoke, UK, str. 282-299.
94. JESSOP, B. (2001b): *Capitalism, the Regulation Approach, and Critical Realism*. In: Critical Realism and Marxism. Routledge, New York, USA, str. 88-115.

95. JESSOP, B. (2003): *Narrating the Future of the National Economy and the National State? Remarks On Remapping Regulation and Reinventing Governance*, Department of Sociology, Lancaster University, Lancaster LA1 4YN <http://www.lancs.ac.uk/fass/sociology/papers/jessop-narrating-the-future.pdf>
96. JESSOP, B. (2004): *Recent Societal and Urban Change: Principles of Periodization and Views on the Current Period*. Department of Sociology, Lancaster University at: <http://www.comp.lancs.ac.uk/sociology/soc133rj.pdf> In: Nielsen, T., Albertsen, N. and Hemmersam, P. (eds.): *Urban mutations: periodisation, scale and mobility*, Aarhus, Arkitektskolens Forlag, str. 40-65.
97. JEŽEK, J. (1998): *Regionální management*. Západočeská univerzita, Plzeň.
98. JONES, M., T., (2002): *Globalization and Organizational Restructuring: A Strategic Perspective*. Thunderbird International Business Review, Vol. 44 Issue 3, str. 325-351.
99. JONES, J., WREN, C., (2006): *Foreign direct investment and the regional economy*. Ashgate Publishing, Aldershot.
100. JUNGWIERTOVÁ, L. (2008): *Bariéry regionálního rozvoje: aplikace konceptů evoluční biologie*. Geografie-sborník ČGS, 2/2008, Praha, str. 105-124.
101. KADEŘÁBKOVÁ, J. A KOL. (2004): *Úvod do regionálních věd a veřejné správy*. Nakl. Aleš Čeněk, Plzeň.
102. KADEŘÁBKOVÁ, J. (2006): *Komunitní plánování jako specifický nástroj místního a regionálního rozvoje v sociální oblasti a rozvoj sociální ekonomiky v území*. V: Mates, R., Wokoun, R.: *Management regionální politiky a reforma veřejné správy*. Linde, Praha, str. 214-225.
103. KEATING, M., LOUGHLIN, J., DESCHOUWER, K. (2003): *Culture, Institutions and Economic Development: a Study of Eight European Regions*. Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham, UK.
104. KEEBLE, D. WILKINSON, F. (2000): *High-technology Clusters, Networking and Collective Learning in Europe*. Ashgate Publishing Company, Aldershot.
105. KEEBLE, D., LAWSON, C., SMITH, H.L., MOORE, B., WILKINSON, F. (1998): *Internationalisation Processes, Networking and Local Embeddedness in Technology-Intensive Small Firms*. Small Business Economics 11, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, str. 327-342.
106. KOLEKTIV AUTORŮ (2004): *Benchmarking ve veřejné správě*. 1. vydání. Ministerstvo vnitra ČR, Praha, 80 str.
107. KLUSOŇ, V. (2002): *Institute a odpovědnost. K filosofii ekonomické vědy*. Studie NHÚ Josefa Hlávky, 8/2002, Praha. 202 str.
108. KOL. AUT. (2001): *1. Komunitní plán péče ve městě a okrese Ústí nad Labem na rok 2001-2003*, vydal Magistrát města Ústí nad Labem, 211 str.
109. KOL. AUT. (2004): *2. Komunitní plán péče ve městě a okrese Ústí nad Labem na rok 2004-2006*, vydal Magistrát města Ústí nad Labem, 162 str.
110. KOL. AUT..(2007): *3. Komunitní plán péče města Ústí nad Labem na období 2007, 2008, 2009*. Zpracoval Manažerský tým města Ústí nad Labem, Centrum komunitní práce, o. s., Fokus, o. s. Ústí n. L., vydal Magistrát města Ústí nad Labem, 160 str.
111. KOL. AUT (2009): *Společný hodnotící rámec (model CAF)*. Národní informační středisko podpory kvality. Praha
112. KONOPÁSEK, Z. (1996): *Sociologie jako power play*. Sociológia, 28, 2, str. 99-125.

113. KOSTELECKÝ, T., PATOČKOVÁ, V. (2006): *Fungování národních, regionálních a lokálních vlád – problém měření výkonu vlád („government performance“)*. Sociologický časopis/Czech Sociological Review 42(5), Praha, str. 913-936.
114. KOSTELECKÝ, T., PATOČKOVÁ, V., VOBECKÁ, J. (2007): *Kraje v České republice – existují souvislosti mezi ekonomickým rozvojem, sociálním kapitálem a výkonem krajských vlád?* Sociologický časopis, roč. 43, No. 5, str. 911–943.
115. KOTLER, P. (2002): *Strategic Marketing for nonprofit organizations*. New Persey, Pearson Education,
116. KOTÝNKOVÁ, N., NĚMEC, O. (2003): *Lidské zdroje na trhu práce. Vývoj a tendence v souvislosti se vstupem ČR do EU*. Professional Publishing. Praha
117. KRUGMAN, P. (2000): *Where in the world is the „New Economic geography?“* In: CLARK, G., L., FELDMAN, M., P., GERTLER, M. S. (eds): *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford University Press, Oxford, str. 49-60.
118. KUHLMANN, S., BOGUMIL, J., GROHS, S. (2008): *Evaluating Administrative Modernization in German Local Governments: Success or Failure of the "New Steering Model"?* Public Administration Review. Washington: Sep/Oct 2008. Vol. 68, Iss. 5; str. 851–863.
119. KUPKA, V. (2007) : *Malé a střední podniky (jejich místo a role v české ekonomice)*. ČSÚ, Praha, <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta090307.doc>
120. LACINA, K. (1996) : *Vybrané kapitoly ze soudobého řízení měst a obcí*. Univerzita Pardubice.
121. LACINA, K., KALA, T. (2003): *Regionální a mezinárodní marketing*. Univerzita Hradec Králové, Gaudeamus, Hradec Králové.
122. LANDRY, CH. (2009): *The Creative City*. Comedia Earthscan, London.
123. LATOUR, B.: (1996): *On actor-network theory: A few clarifications*. Soziale Welt, 47, 4, str. 369-381.
124. LATOUR, B. (1997): *On recalling ANT*. Paper for the workshop "Actor-network and after", CSST, Keele University.
125. LAW, J. (1992): *Notes on the Theory of the Actor Network: Ordering, Strategy and Heterogeneity*, Centre for Science Studies, Lancaster University, Lancaster LA1 4YN, at <http://www.comp.lancs.ac.uk/sociology/papers/Law-Notes-on-ANT>, 11 str.
126. LEE, R., WILLS, J. (eds) (1997): *Geographies of Economies*. Arnold, London.
127. LICEK, J., FLANDERKA, M., HLAVÁČEK, P., KOTÍKOVÁ, J. (2006): *Kvantitativní a kvalitativní analýza sektoru zaměstnavatelských, rehabilitačních a poradenských subjektů ve vybraných krajích ČR včetně depistáže osob se zdravotním postižením*. Sociální agentura, o.s., Ústí nad Labem. 80 str.
128. LO, V., SCHAMP, E., W. (2003): *Knowledge, Learning and Regional Development*. Wirtschaftgeographie LIT Verlag, Munster.
129. MALACH, A., ŠELEŠOVSKÝ, J., VALIŠ, K. (2000): *Institucionální podpora podnikání v regionech*. Masarykova univerzity v Brně, 167 str.
130. MALECKI, E. J. (2002): *Hard and Soft Networks for Urban Competitiveness*. Urban Studies, Vol. 39, No 5–6, str. 929–945.
131. MALECKI, E. J., HOSPERS, G., J. (2007): *Knowledge and the competitiveness of places*. V: Rutten, R, Boekema, F.: *The Learning Regions: Foundations, State of the Art, Future*, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham, str. 160-183.

132. MALECKI, E., TOOTLE, D. (1997): *Networks of small manufacturers in the USA: creating embeddedness*. V: Taylor, M., a Conti, S., (eds.), *Interdependent and Uneven Development: Global-Local Perspectives*, Adlershot, Ashgate, str. 195-221.
133. MALINOVSKÝ, J., SUCHÁČEK, J. (2006): *Velký anglicko-český slovník regionálního rozvoje a regionální politiky Evropské unie*. VŠ B – TU Ostrava.
134. MALLYA, T. (2005): *Přímé zahraniční investice: regionální růst a politika - empirická evaluace České republiky a Polska*. Vědecké spisy Vysokého učení technického v Brně, edice Habilitační a inaugurační spisy, sv. 168, VUT v Brně, Brno.
135. MARKUSEN, A. (1987): *Profit Cycles, Oligopoly, and Regional Development: A Response*. *Urban Geography*, č. 8, s. 186-191.
136. MARKUSEN, A. (1994): *Studying Regions by Studying Firms*. *The Professional Geographer*, 46/ 4, str. 477-490.
137. MARTIN, R. (2003): *Putting the Economy in its Place: On Economics and Geography* Cambridge Journal of Economics Conference, Economics for the Future: Celebrating 100 Years of CambridgeEconomics, 17-19 September, Cambridge. <http://131.111.165.101/cjeconf/delegates/martin.pdf>
138. MASKELL, P., LORENZEN, M. (2003): *The Cluster as Market Organization*. DRUID Working Paper, no. 14-2003, København, 29 str.
139. MASKELL, P. (1999): *Building a Cross-Border Learning Region*. Handelshøjskolens Forlag, Copenhagen Business School Press.
140. MASSEY, D. (1995): *Spatial Divisions of Labor: Social Structures and the Geography of Production*. Routledge, New York.
141. MATOUŠKOVÁ, Z., HALOUZKA, P., BRANDOVÁ, H., ČERNOCH, J. (1992): *Úvod do prostorové ekonomiky*. Skripta VŠE, Praha, 112 s.
142. MATOUŠKOVÁ, Z., MACHÁČEK, J., POSTRÁNECKÝ, J., TOTH, P.(2000): *Regionální a municipální ekonomika*. VŠE, Praha.
143. MCDERMOTT, G., A. (2002): *Embeded Politics: Industrial Networks and Institutional Change in Postcomunism*. The University of Michigan Press, Michigan.
144. MIČKA, P. (2006): *Občanská participace jako inovativní nástroj v plánování rozvoje*. V: *Inovativní koncepty v socioekonomickém rozvoji územních jednotek*. Sborník příspěvků z pracovního semináře, Ostravská univerzita, Ostrava.
145. MLČOCH, L. (1997a): *Zastřená vize ekonomické transformace*. Karolinum, Praha.
146. MLČOCH, L. (1997b): *Česká ekonomika a společnost mezi minulostí a budoucností (institucionální pohled)*. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky 1/1997. Praha.
147. MLČOCH, L. (2005): *Institucionální ekonomie*. Karolinum, Praha, 2005.
148. MORAWSKI, W. (2005): *Ekonomická sociologie (Problémy, teorie, empirie)*. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 2005.
149. MULLER, K., ŠTĚDRONSKÝ, V. (2000): *Transformace a modernizace společnosti na příkladech vybraných institucí*. Sociological papers, Sociologický ústav, Praha.
150. MUNZI, T. (2008): *Pobídky jako investiční korporatismus*. *Zahraněční investice-cíl hospodářské politiky*, č. 65 /2008, CEP, Praha, str. 87-99.
151. NATIONAL COMMISSION OF ENTREPRENEURSHIP (2001): *Building Entrepreneurial Network*. National Commission on Entrepreneurship, Washington DC.
152. NEJDL, P., ČERMÁK, D. (eds.) (2007): *Participace a partnerství v místní veřejné správě*. Sociologické studie 07/10.

153. NORTH, D., C. (1990): *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge.
154. NORTH, D., C. (1955): *Location Theory and Regional Economic Growth*. Journal of Political Economy, 63/3, str. 243-258.
155. OERLEMANS, L., MEEUS, M., KENIS, P. (2007): *Regional innovation networks*. V: RUTTEN, R, BOEKEMA, F.: *The Learning Regions: Foundations, State of the Art*, Furute, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham, str. 160-183.
156. OKADA, Y. (2008): *From Vertical to Horizontal Inter-Firm Cooperation: Dynamic Innovation in Japan's Semiconductor Industry*. Asia Pacific Business Review, Vol. 14, No. 3, str. 379-400.
157. PAGE, S. (2005): *What's New about the New Public Management?* Administrative Change in the Human Services Public Administration Review; Nov/Dec2005, Vol. 65 Issue 6, str. 713-727.
158. PATŘIČNÝ, V., VÁŠA, J. (1997): *Sdružování venkovských obcí v přirozených spádových regionech*. Nakl. Centrum pro zemědělské soustavy, Kladno.
159. PAVLÍNEK, P. (1997): *Vybrané teoretické interpretace současné transformace kapitalismu*. Sociologický časopis, 33/1, str. 41-56.
160. PAVLÍNEK, P. (2005): *Transformation of the Central and East European Passenger Car Industry: Selective Peripheral Integration through Foreign Direct Investment*. V: *Foreign Direct investment and Regional Development in East Central Europe and the Former Soviet Union*, eds. Turnock, D., Ashgate Publishing Limited, Adlershot, UK. str. 71-102.
161. PERROUX, M. (1950): *Economic Space: Theory and Applications*. The Quarterly Journal of Economics, 64, str. 89-104.
162. PICKLES, J., SMITH, A. (2005): *Technologies of Transition: Foreign Investment and the (Re-) Articulation of East Central Europe into the Global Economy*, V: *Foreign Direct investment and Regional Development in East Central Europe and the Former Soviet Union*, eds. Turnock, D., Ashgate Publishing Limited, Adlershot, UK. str. 21-38.
163. PIKE, A., RODRÍGUEZ-POSE, A., TOMANEY, J. (2006): *Local and Regional Development*, Routledge.
164. PILON, S., DEBRESSON, C. (2003): *Local Culture and Regional Innovation Networks: Some Propositions*. In: Fornhal, D. and Brenner, T. (eds.). *Cooperation, Networks and Institutions in Regional Innovation Systems*, Cheltenham, Edward Elgar, str. 15-37.
165. POKORNÝ, O., KOSTIĆ M., ČADIL, V., VALENTA, O., HEBÁKOVÁ, L., VORLIČKOVÁ, V. (2008): *Analýza inovačního potenciálu krajů České republiky*. Slon, Praha, dostupné online na <http://www.strast.cz/publikace/>
166. POLÈSE, M. (1999): *From Regional Development to Local Development: On The Life, Death and Rebirth (?) of Regional Science as a Policy Relevant Science*. The Canadian Journal of Regional Science, Vol. XXII, No.3/ 1999, Montreal, Quebec, str. 299-314.
167. PORTER, M. E. (1995): *Konkurenční výhoda*. Victoria Publishing, Praha, 1995.
168. PROVAZNÍKOVÁ, R. (2007): *Financování měst, obcí a regionů: teorie a praxe*. Grada Publishing, Praha.
169. PŮČEK, M., KAŠPAROVÁ, L. a kol. (2009): *Kohezní politika: osídlení v České republice: partnerství měst a venkova*. Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, Ústav územního rozvoje, Brno.

170. REKTOŘÍK, J. (2004): *Organizace neziskového sektoru. Základy ekonomiky, teorie a řízení*. Ekopress, Praha.
171. REKTOŘÍK, J., ŠELEŠOVSKÝ, J. a kol. (1999): *Strategie rozvoje měst obcí, obcí, regionů a jejich organizací*. Ekonomicko-správní fakulta, MU v Brně, Brno.
172. RICH, A. (1994): *Etika hospodářství*, í sv. II., Oikoymenh, Praha, 375 str.
173. RYDVAL, J., RYDVALOVÁ, P. (2007): *Outsourcing ve firmě*. Computer Press, Brno.
174. RUIZ-CARRILLO, J., FERNÁNDEZ-ORTIZ, R. (2005): *Theoretical Foundation of the EFQM Model: The Resource-based View*. Total Quality Management, Vol. 16, No. 1, str. 31–55.
175. RUMPEL, P. (eds.), (2005): *Vybrané aspekty rozvojových konceptů území s důrazem na teritoriální marketing. In Inovativní koncepty v socioekonomickém rozvoji územních jednotek*. Sborník příspěvků z pracovního semináře, Ostravská univerzita, Ostrava.
176. RUMPEL, P. (2002): *Teritoriální marketing jako koncept územního rozvoje*. Ostravská univerzita.
177. RUMPEL, P., SLACH, O., KOUTSKÝ, J. (2008): *Měkké faktory regionálního rozvoje*. Ostravská univerzita, Ostrava.
178. RUSSELL, S. (2000): *ISO 9000:2000 and the EFQM Excellence Model: competition or co-operation?* Total Quality Management, Vol. 11, No. 4/5&6, 2000, str. 657- 665.
179. RUTTEN, R., BOEKEMA, F. (2007): *The Learning Region: Foundations, State of the Art, Future*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham.
180. SANDBROOK, M. (2001): *Using the EFQM Excellence Model as a framework for improvement and change*. Journal of Change Management, Vol. 2 Issue 1, str. 83-90.
181. SANCHEZ, R. (2004): *"Tacit Knowledge" versus "Explicit Knowledge" Approaches to Knowledge Management Practice*, No 2004-01, IVS/CBS Working Papers , No 2004-01, Department of Industrial Economics and Strategy, Copenhagen Business School, 22 str.
182. SAXENIAN, A., JINN-YUH HSU (2007): *The Silicon Valley-Hsinchu Connection: Technical Communities and Industrial Upgrading*. V: BRESCHI, S., MALERBA, F. (eds) (2007): *Clusters, network, and innovation*. Oxford University Press, Oxford, str. 235-260.
183. SCHAAD, M. (1998): *Neziskové organizace v ekonomické teorii*. Masarykova univerzita v Brně, 1998.
184. SCHRADER, H. (2002): *Social capital, local actor networks and differential economic performance in rural areas - evidence from case studies in Germany*. 42nd European Congress of the Regional Science Association, Dortmund.
185. SCHUMPETER, J., A. (1973): *Capitalism, socialism and democracy*. Routledge, London.
186. SEKNIČKA, P. (1997): *Úvod do hospodářské etiky*. Codex Bohemia, Praha.
187. SEN, A. (1998): *Etika a ekonomie*. Vyšehrad, Praha 2002. 119 s.
188. SIMMIE, J. (1997): *Innovation, Networks and Learning Regions ?* Regional Policy and Development Series 18, Regionam Studies Association and Jessica Kingsley Publishers, London.
189. SKOKAN, K. (2004): *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji*. 1.vyd. Ostrava, Repronis.
190. SMEJKAL, M. (2008a): *Aktéři, stimulační a regulační mechanismy regionálního rozvoje - příklad Pardubického kraje*. Disertační práce, Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
191. SMEJKAL, M. (2008b): *Program rozvoje kraje: Nechtěné dítě, nebo užitečný pomocník?* Geografie 2008/1, ročník 113, Praha, str. 34-47.

192. SMITH, A. (2005): *Foreign Direct Investment and International Trade*, V: Foreign Direct investment and Regional Development in East Central Europe and the Former Soviet Union, eds. Turnock, D., Ashgate Publishing Limited, Adlershot, str. 55-70.
193. SMITH, A., RAINNIE, A., DUNFORD, M., HARDY, J., HUDSON, R., SADLER, D. (2002): *Networks of value, commodities and regions: reworking divisions of labour in macro-regional economies*. Progress in Human Geography 26,1 str. 41–63.
194. SOJKA, M. a kol. (1998): *Dějiny ekonomických teorií*. VŠE, Praha.
195. SOJKOVÁ, L. (2002): *Zahraniční investice - jsou vždy přínosem?* *Ekonomie+management*, 2/2002, Technická univerzita v Liberci.
196. SPILKOVÁ, J. (2007): *Foreign firms and their perception of regions in the Czech Republic: Manufacturing industry versus producer services*. Acta Universitatis Carolinae, Praha, 2007, XL, 1-2, str. 109-122.
197. SRHOLEC, M. (2004): *Přímé zahraniční investice v České republice*. Praha, Linde.
198. STACHOVÁ, J. (2005): *Občanská společnost v regionech České republiky*. Sociologické studie 05/06, Sociologický ústav, Praha.
199. STIMSON, R., STOUGH, R., R., ROBERTS, B. H. (2002): *Regional Economic Development: Analysis and Planning Strategy*. Springer Verlag Berlin, Heidelberg.
200. STIMSON, R., STOUGH, R., R., SALAZAR, M. (2009): *Leadership and Institutions in Regional Endogenous Development (New Horizons in Regional Science)*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
201. STORPER, M., WALKER, R. (1989): *The Capitalist Imperative: Territory, Technology, and Industrial Growth*. Basil Blackwell Ltd., Oxford.
202. STORPER, M., VENABLES, A. J. (2004): *Buzz: face-to-face contact and the urban economy*. Journal of Economic Geography, vol. 4, No. 4, Oxford University Press, Oxford.
203. STORPER, M., VENABLES, A. J. (2004): *Buzz: The Economic Force of the City*. Journal of Economic Geography, Aug 2004; 4, str. 351 - 370.
204. SÝKORA, L., (eds.) (2010): *Rezidenční segregace*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta a Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, Praha.
205. ŠAFR, J., SEDLÁČKOVÁ, M. (2006): *Sociální kapitál. Koncepty, teorie a metody měření*. Sociologické studie 06/7, Sociologický ústav AV ČR, Praha.
206. THISE, J. F., OTTAVIANO, G. (2004): *New Economic Geography: What about the N?* *Environment and Planning A* 37(10), str. 1707 – 1725.
207. TIDD, J., BESSANT, J., PAVITT, K. (2007): *Řízení inovací*. Computer Press, Brno, 549 str.
208. TOUŠEK, V., TONEV, P. (2003): *Foreign Direct Investment in the Czech Republic (with the emphasis on border regions)*. Acta Universitatis Carolinae, Praha, roč. XXXVIII/1, str. 445-447.
209. TRACEY, P., CLARK, G. L. (2003): *Alliances, networks and competitive strategy rethinking clusters of innovation*. *Growth and Change*. Vol. 34 No.1, str.1-16.
210. TURNOCK, D.: (2005) *Regional Development with Particular Reference to Cohesion in Cross-Border Regions*. V: Foreign Direct investment and Regional Development in East Central Europe and the Former Soviet Union, eds. Turnock, D., Ashgate Publishing Limited, Adlershot, UK, str. 141-182.
211. TUROK, I. (2006): *Cities, Regions and Competitiveness*. V: Regional Competitiveness, Regional Studies Association, Routledge, str. 79-93.
212. UNCTAD: *Foreign direct investment statistics country fact sheets, online na <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=3198&lang=1>*, 2009.

213. VÁZQUES-BARQUERO, A. (2002): *Endogenous development: networking, innovations, institutions and cities*. Routledge Studies in Development Economics, Routledge, Oxon.
214. VAJDOVÁ, T. (2005): *Zpráva o neziskovém sektoru v České republice*. Zveřejněno na <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnno/publikace/zprava-o-neziskovem-sektoru-v-ceske-republice-24170/>
215. VAJDOVÁ, Z. (eds.), (2008): *Aktéři rozvoje regionu – Orlicko*. Sociologické studie 08/2, Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha.
216. VAJDOVÁ, Z., ČERMÁK, D., ILLNER, M. (2006): *Autonomie a spolupráce: důsledky ustavení obecního zřízení v roce 1990*. Edice Sociologické studie/Sociological Studies 2, Sociologický ústav AV ČR, Praha.
217. VEBER, J., SRPOVÁ, J. a kol. (2005): *Podnikání malé a střední firmy*. Grada, Praha.
218. VELEN, T. (1999): *Teorie zahálčivé třídy*. Slon, Praha.
219. VERNON, R. (1966): *International investment and international trade in the product cycle*. Quarterly Journal of Economics, ročník 80, str. 190-207.
220. VITURKA, M. (2000): *Přímé zahraniční investice a strategie regionálního rozvoje*. Masarykova univerzita, Brno.
221. VITURKA, M. (2002): *Vybrané aspekty kvality podnikatelského prostředí jako výchozího faktoru efektivnosti regionálních rozvojových projektů : (případové studie)*. Masarykova univerzita, Brno.
222. VITURKA, M., a kol. (2003): *Regionální vyhodnocení kvality podnikatelského prostředí v České republice*, Masarykova univerzita, Brno.
223. VITURKA, M. (2007): *Regionální ekonomie a politika II*. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Brno.
224. VOZÁB, J. (1999): *Strategické plánování rozvoje měst v České republice*. Dizertační práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
225. WILLIAMSON, O. E., WINTER, S. G. (eds), (1993): *The nature of the firm: origins, evolution, and development*. Oxford University Press, Oxford, 256 str.
226. WOKOUN, R. (2003): *Česká regionální politika*. Fakulta národohospodářská VŠE, Praha.
227. WOKOUN, R. , MATES, P. a kol. (2006): *Management regionální politiky a reforma veřejné správy*. Linde, Praha.
228. WRIGHT, G., NEMEC, J., STILLMAN, R. J. (2003): *Management veřejné správy teorie a praxe*. NISPAcee, Ekopress, Praha.
229. YOUNG, C.(2005): *Place Marketing for Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe*. V: Foreign Direct investment and Regional Development in East Central Europe and the Former Soviet Union, eds. Turnock, D., Ashgate Publishing Limited, Adlershot, UK. p. 103-122.
230. ZAHRADNÍK, P., JEDLIČKA, J. (2008): *Studie ekonomických dopadů realizace Strategické průmyslové zóny Triangle*. Krajský úřad Ústeckého kraje, Ústí nad Labem, dostupné na <http://www.triangle-city.cz/general-information-cz.php>.
231. ZAMRAZILOVÁ, E. (2006): *Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti*. CES VŠEM, č.7, Praha, str.3-5.
232. ZHANG, Y. (2007): *Inter-firm Networks and Innovation: The Difference Between the Horizontal and Vertical Type*. Academy of Management Proceedings, str. 1-6.
233. ŽIŽALOVÁ, P. (2006): *Přímé zahraniční investice v Česku*. Geografie Sborník ČGS, roč. 111, sv. 2, s. 186-197.